భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

అధిపతి

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపాదకుడు

గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

సంపుటము ౧౦. భాగము ౨.

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము, మద్రాసు.

౧౯౩౩

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS.
G. T., Madras.

విషయసూచిక

చిత్రములు

త్రివర్ణ చిత్రములు : వడిసెల ; ఊర్వశి

సాధారణ చిత్రములు : నాలందాపురాతన నిర్మాణ చిత్రములు ; నిజాం సాగర చిత్రములు ; కొండక్రింద ; గొల్లవాడు ; అభిసారిక ; మోట ; నారుతీత ; ఇతర చిత్రములును.

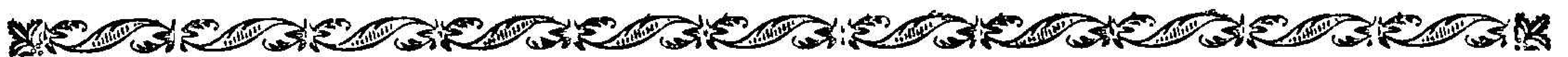
భారతి—దశమసంపుటము—భా. శ్రీ.

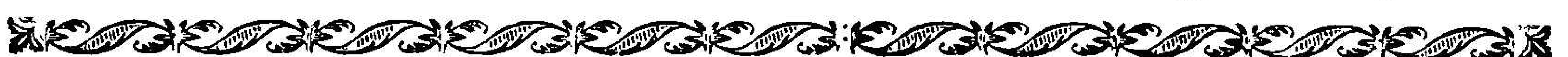
వ్యాసముల అకారాది సూచి

శ్రీ

భారతి — దశమసంపుటము — భా. శ్రీ.

త్రివర్ణచిత్రముల అకారాదిసూచి

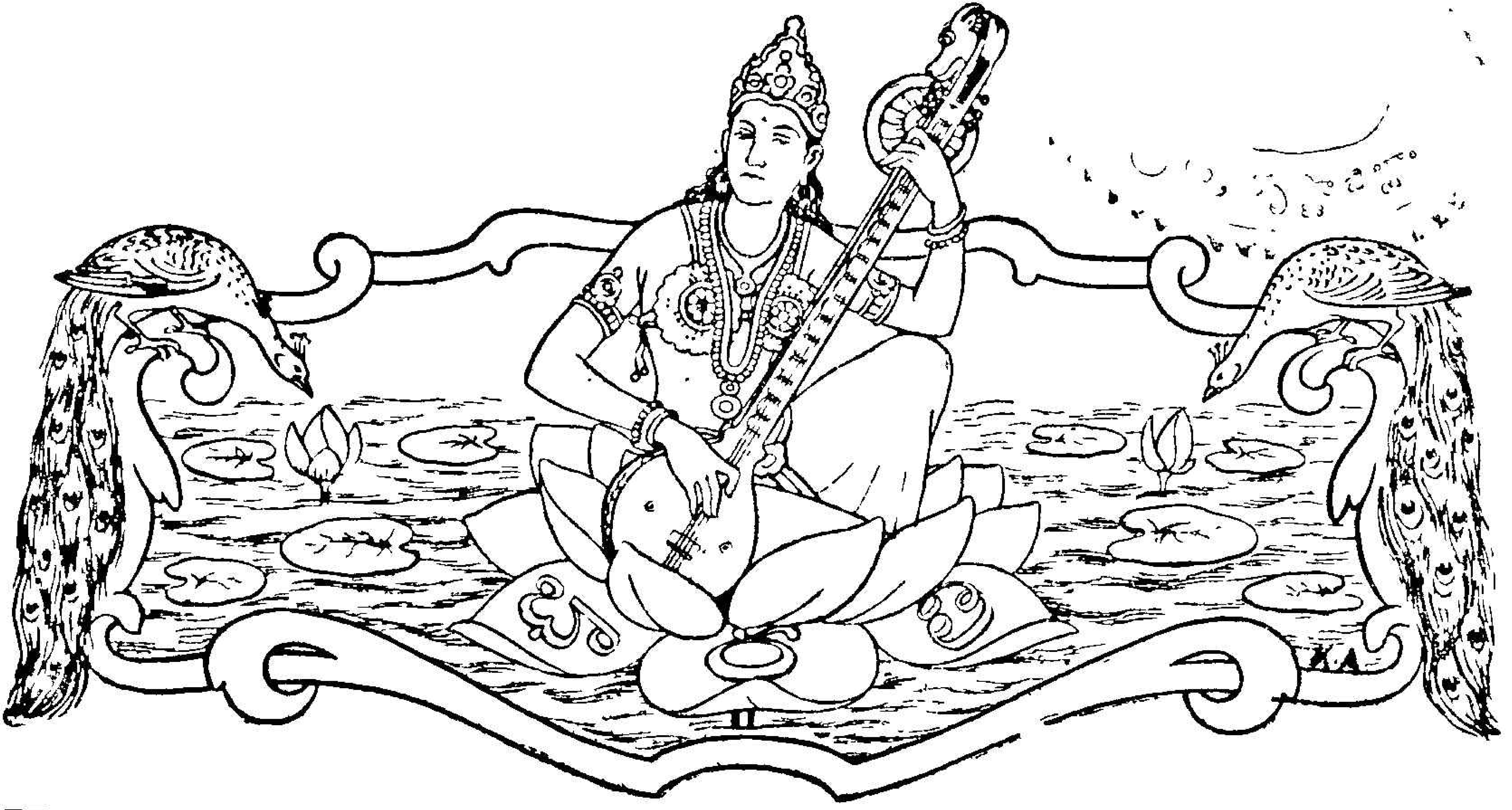

'వ పి సె ల'

—శ్రీ సుసర్ల వేంకట్రామయ్య.

సంపు. ౧౦ శ్రీముఖ సంవత్సరము, మార్గశీర్ష మాసము (డిసంబరు ౧౯33) సంఖ్య ౧౨

నేను

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి

(తేనెపట్టునుండి)

తేటిబిడ్డను నేను !—
తేనెపట్టల్లి
కులముఁబోషించుటే కులవృత్తి మాకు.

*　　*　　*　　*

దారితెన్నులు లేని, దరిదాపు లేని,
యడవిలోఁ గాఁపురం బలవడు మాకు—
పెక్కు బొట్టువులందుఁ బెంపొందుచున్న
తపముకల్మినిఁ జెట్లు తమకింపుగాఁగ
లోకాని కింపుగా, లోకనాథునకు
నింపుగాఁ బూచి, యర్పించినపూలు,—
చెట్టుచెట్టుకుఁబోయి చెలిమికావించి
రంగురంగుల పూలు, రాణించుపూలు,—
యాపూవులను జూచి యందంబుమీరఁ,
దేనియ సమకూర్చి, తేఁకువఁ బేర్చి,
యొక్క తావుకుఁ జేర్చి, యోపికఁ దార్చి
పట్టుగా నల్లి, యీశ్వరుప్రీతిగాఁగ
లోకాని కర్పించి, లోకమ్ము సేవఁ
గులముఁబోషించుటే కులవృత్తి మాకు.

*　　*　　*　　*

తాతలు, తండ్రులు, తండ్రితాతలుగఁ
దరతరంబులనుండి, తప్ప కెప్పుడును
నీకులవృత్తి జీవించుచున్నాము—
కాలభేదాన, దేశాలభేదాన,
నించుకించుక క్రొత్త యేర్పడునేమొ,
కాని, తొల్లింటిదే మాను మాత్రోవ—
బలముచాలక, తపోబలము చాలకయుఁ
బెద్దత్రోవలఁ బోవఁ బెద్దలరీతి
చేర్పసాలదు గాని, మాకెప్పట్లు కలుగుఁ

గులవృత్తిఁ జీవింపఁ దలఁచువారలకు ?—
రంగురంగులపూల, రాణించుపూల
చెలిమిస్నేయుట ప్రేమకలిమియేకాని,
రంగులు మాకేల, రాణ మా కేల,
రంగురాణల మించి రాజిల్లుచున్న
యమృతమంతయుఁగూర్చి,యమరించుచుంట
యుగ్గుతోఁబోసిన యుచితంపువిద్య—
మప్పితం బదిలేక, మర్యాదలేక,
ఊఁయన్న, ఆఁయన్న, నులికి పైఁబడుచు,
నేర్చుచుఁ గఱచుచు, నేవలంగనెడు
కందురీఁగలపుట్ట కాదు మాపట్టు.—

*   *   *   *

పంజరంబుననుండి, పైవారు తమకుఁ
జెప్పినచదువుల నొప్పఁజెప్పుచును,
స్వార్థంబు పరమార్థ మరయఁగాలేని
చిలుకలుగారు మాకొలమునవారు.

*   *   *   *

బిడ్డలఁబెంచెడు విధులు గైకొనక,
పాడుచుఁ గేరుచుఁ బాఱులాడుచును,
నిల్లువాకిలి లేక, యేడనో తిరుగు
పరభృతంబులుగారు పరగ మావారు.

*   *   *   *

అడవులఁ గల చెట్టు లన్నియు వెదకి,
పూవుపూవునఁ జేరి పొదలు తేనియను
గ్రహియించి దాని సంగ్రహముగావించి
యీశ్వరార్పణముగా నీలోకసేవ
చేసిమెప్పొందుటే చిరవృత్తి మాకు.
ఎందెందుఁ దిరిగిన, నెందుఁ బోయినను,
నింటిపట్టుకుఁ జేరి, యింపుగా నుండు

మెపుడు బిడ్డలకు మా యింటివిద్దియల
నేర్చినంతకు నేర్పి, తీర్చిదిద్దెదము.
పెద్దలేగినత్రోవ విడనాడలేము.
క్రొత్తత్రోవలఁబోవఁగోర మెన్నఁడును,
భావమే యనుఁ డహంభావమే యనుఁడు—
ఏమన్న ననుఁడు మాకేల యాచింత.

*   *   *   *

కులవృత్తి విడలేక, కూర్మి మీరంగ,
నీతేనెప ట్టిల్లి యిందు నిల్పితిని—
కడుఁజిన్న దంచుఁ జీకాకు నొందకుఁడు.
కల దిందుఁ దేనె;—

యాపలుకు నిక్కంబు—
తారతమ్యము లెంచఁ దరమె నాబోటి
కెక్కువతక్కువ లేల లెక్కింప ?—
కూర్చుట మాపని—

కులవిద్య యదియు
అనుభవించుట మీకుఁ బని—

మీకు మాకు
నన్యోన్యబాంధవం బమరు నీరీతి—
తేనెఁద్రావుఁడు మీరు తృప్తితీరంగ,
మమ్ము దీవింపుఁడు, మము మన్నింపు;
మాపెద్ద లేగిన మంచిత్రోవలనె,
మాబిడ్డలందఱు మఱిమఱిఁ బోయి,
మాకు, లోకానికి, మీకు, దేవునకు
నానంద మొనఁగూర్చునట్లు నిత్యంబు,
మమ్ము దీవింపుఁడు మహితాత్ములార,
మము మననిందు, ప్రేమనిధానులార.

*   *   *   *

*   *   *   *

శాంపిల్సు ఉచితము.

కుసుమాల్ హెయిరాయిల్ (రిజిస్టర్డు)

శిరోజములకు, మెదడుకి, శాకములతో చేయబడిన సహజమైన నూనె. శిరోజబీజములను కాపాడి, మాడుపట్టును శుభ్రముగాను ఆరోగ్యముగాను ఉంచును. ఇందు చలువనిచ్చుపదార్థములు మిళితమై యుంటచే ఆలోచనాపరుల కద్వితీయముగా పనిచేయును. మంచి పరిమళము గలది.

వెల బుడ్డి 1-కి రు. 1-0-0.   3 బుడ్లు రు. 2-10-0.

వి. పి. ఛార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఉచిత శాంపిలుకొరకు ఒకఅణా స్టాంపును పోస్టేజినిమిత్తమై పంపుడు.

కేటి వైట్‌రోజ్ హెయిరాయిల్ నెం. 777 రు (రిజిస్టర్డు)

తాజా గులాబిపుష్పముల పరిమళమందు ప్రతిబింబించియున్నది. మెదడుకి చలువ నిచ్చును. శిరోజములకు మంచి టానిక్.   వెల సీసా 1-కి 0-14-0 అణాలు.

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

కొనునపుడు నెం. 777 రును స్మరించి కేటి వైట్‌రోజ్ హెయిరాయిలునే కొనుడు.

నమూనాలను అంగీకరింపకుడు.

కేటి ఓటో రోజ్ నెం. 777 రు (రిజిస్టర్డు)

మంచి తాజా గులాబీపుష్పముల పరిమళము గల యత్తరువు. ఎక్కువకాలము వాసనపోకయుండునట్లు బాగుగా తయారుచేయబడినది. ఒకసారి పరీక్షించిన మీకే తెలియగలదు.

వెల 1/4 ఔన్సు బుడ్డి రు. 1-0-0.   వి. పి ఛార్జీలు ప్రత్యేకము.

పోస్టేజినిమిత్తం రెండణాల స్టాంపులను పంపి ఉచితశాంపిలును పొందుడు.

కామినియా స్నో

శరీరమున కుపయోగించుటకు శాస్త్రీయముగా తయారైనది. మొటిమలు, పొక్కులు, మచ్చలు మున్నగువాటిని తొలగించి, ముఖ వర్చస్సులో సౌందర్యమైన నవయౌవనమును నెలకొల్పును. చర్మమును మృదువుగాను, ప్రకాశవంతముగాను చేయును. మనోహరమగు పరిమళము కూడినది.

వెల బుడ్డి 0-12-0 అణాలు.   వి. పి. ఛార్జీలు ప్రత్యేకము.

సోల్ ఏజంట్లు:— **ఆంగ్లోఇండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ,**

నెం. 285, జుమ్మామసీదు, తపాలాపెట్టె నెం. 2082. బొంబాయి.

భోజుని శృంగారప్రకాశము

మా. రాధాకాంతయ్య

౨

భోజుని ప్రశంసించినవారిలోఁ గొందఱిఁ బేర్కొంటిమికదా. ఒకానొక కవి తచ్ఛ్లాఘనే చిత్రముగాఁ గావ్యరూపమున సూచించుట మఱియొక్కటి యుదాహరించెదము. లాటదేశాధీశ్వరుఁడగు వత్సరాజు క్రీ. శ. ౧౦౨౬ నుండి ౧౦౫౦ వఱకు రాజ్యము చేసెను. అతనియాస్థానములో నుండిన సోఢలుఁ డనుకవి చిత్ర మగుగద్యకావ్యము నుదయసుందరీకథ యనునామముతో రచించెను. దానిలో గ్రంథాంతమునఁ గవి తాను నిద్రించుచుండఁగాఁ గలలో విక్రమాదిత్య శ్రీహర్ష ముంజభోజ దేవాదిభూపాలకులతో సామంతరాజులగు వాక్పతిరాజమాయురాజవిశాఖదేవప్రభృతులచేతను, మహాకవులగు కాళిదాసాదులచేతను సమలంకృతంబై బాణభట్టుచే నధ్యాసిత మగు కవిబృందసభాప్రదేశమును జూచెనఁట. ఇందు సోఢలుఁడు విక్రమాదిత్య శ్రీహర్షాదులతో భోజుని సమానునిగాఁ జెప్పెను. సోఢలుఁడు భోజుని సమకాలికుఁడు. ఇతరరాజాశ్రితులగు సమకాలిక కవులచే నిట్టిప్రశస్తి సామాన్యముగా నితరరాజు లనుభవించినవారు కారు.

"ఏకత్ర సరస్వతీభవనసోత్సఙ్గ మణ్డపే మిలితమేవ బాణభట్టాధ్యాసిత మధిష్ఠితం చ కాళిదాసాదిమహాకవిభిః కవీంద్రైశ్చ విక్రమాదిత్య శ్రీహర్ష ముంజభోజ దేవాదిభూపాలైః సామంతైశ్చ వాక్పతిరాజ మాయురాజవిశాఖదేవప్రభృతిభిః సమంతాదలంకృతం కవీనాం బృందమార్బధ వివిధకావ్యగోష్ఠీనిషణ్ణముద్రాక్షమ్"
—ఉదయసుందరీ ఆశ్వా ౯.

ఇంతవఱకు భోజునికాలనిర్ణయము సుమారు పదివందలనుండి పదివందలయేబదివఱకు కని యూహించితిమి. మనయుద్దేశానుసార మతని శృంగారప్రకాశమును గూర్చి విచారింతము. ఆ రాజేంద్రుఁ డలంకారశాస్త్రమున సరస్వతీకంఠాభరణమును, శృంగార ప్రకాశమును విరచించె నని చెప్పితిమి. ఏకవిషయమున గ్రంథద్వయ మేల యని మొదట సందేహింపవలసియున్నది. ఈ విచారమునకు మునుపే (౧) భోజుఁడు శృంగారప్రకాశమును రచించె నన్న నిదర్శన మేమి? (౨) ఎవ్వరైన నా గ్రంథమును బేర్కొనిరా? (3) అది యెట్టిపాటిగ్రంథము? (౪) అతివిస్తర మైనచో సామాన్యగ్రంథములకు లభించినవ్యాప్తి యట్టియుద్గ్రంథమున కేల కలుగలేదు? (౫) ఇక నాగ్రంథములోని ముఖ్యాంశము లేవి? విషయవిభాగము లెట్టివి? అవాంతరభేదము లేవైనఁ గలవా? (౬) ఇతఁ డీగ్రంథమునఁ బ్రాచీనమతముల ఖండించెనా? లేక వేనినైన నంగీకరించెనా? (౭) ఇతఁడు నూతనపక్కి నిసృజించినచో దాని నెంతవఱకు విద్వాంసు లాదరించిరి, లేక దూషించిరి? అన్న విషయములు ఈవ్యాసములో యథాశక్తి, యథావకాశము, యథోచితముగా విస్తరింపఁబడును. ఈగ్రంథమును బ్రాచీనులు పెక్కం డుదాహరించిరి.

౧. శారదాతనయ విరచిత మగు భావప్రకాశములో నాటకసంధ్యంగములఁ జెప్పి తల్లక్షణమును గడపట నీక్రిందివాక్యముతో ముగించెను:

"ఉక్తాంగానాం చతుష్షష్టిః
షోఢా చైషాం ప్రయోజనమ్,
ఏతాన్యుక్తాని శృంగార
ప్రకాశే భోజభూభుజా."

(అఱువదినాల్గు సంధ్యంగములఁ జెప్పితిమి. వానిప్రయోజన మాఱువిధములుగా నుండును. ఇవియన్నియు భోజునిచే శృంగారప్రకాశమునఁ జెప్పఁబడినవి.)

౨. దైవవ్యాకరణమున 'మిల శ్లేషణే' యనుధాతువిషయము చర్చించునప్పుడు తద్వ్యాఖ్యాత యగు కృష్ణలీలాశుకుఁడు,

“శృంగారప్రకాశే తు మిల స్న్యాశాసు జీమూతా ఇత్యపఠితధాతుషు మిలతిః ప్రదర్శితః” యని భోజుని మతభేదమును దెలిపెను. ఈ పంక్తి శృంగారప్రకాశములోఁ గలదు.

౩. ఏకావళీ యనుగ్రంథమున విద్యాధరుఁడు శృంగారప్రకాశములోని ముఖ్యమతమైన “శృంగార ఏక ఏవరసః”—శృంగార మొక్కటియే రసము—అనుమతమునే ఖండించెను.

౪. ప్రతాపరుద్రీయ వ్యాఖ్యాత కుమారస్వామి రసప్రకరణమున రసావస్థానమును వివరించుచు “శృంగార ఏక ఏవ రసః ఇతి శృంగారప్రకాశకారః” యని మతమును జెప్పెను.

౫. అమరవ్యాఖ్యాత యగు సర్వానందుఁ డుద్గమనీయశబ్దముక్రింద “సా మంగళస్నాన విశుద్ధగాత్రీ గృహీతప్రత్యుద్గమనీయవస్త్రా” యను కుమారసంభవశ్లోకభాగము నుదాహరించి యందు 'త' కారము సంయుక్తాక్షరపూర్వముగ నుండియు గురువు కాకపోవుట కాధారముగా—

“తథా చ శృంగారప్రకాశే-
యదా తీవ్రప్రయత్నేన
సంయోగాదే రగౌరవమ్,
నచ్ఛందోభంగ మేవాహు
స్తదదోషాయ సూరయః.

యథా—
నిర్ద్రవ్యో హ్రియమేతి హ్రీపరిగతః
ప్రభ్రశ్యతే తేజసః

ఇతి 'త' శబ్దస్య లఘుత్వ మేవంభూతం” అని సమర్థించెను. ఇట్లే సుభూతిచంద్రుఁడును, విద్యావినోదియు, క్షీరస్వామియు శృంగారప్రకాశములో నుండి వ్యాకరణాంశము లుదాహరించిరి.

౬. లౌహిత్యభట్టగోపాలుఁడు కావ్యప్రకాశవ్యాఖ్యానమున నాలంకారికప్రశస్తిలో భోజునిగుఱించి యిట్లు చెప్పెను :

'పక్షపాతేన రమతే
రాజహంసో వివేకవాన్,
మహతాం మానసామ్భోజే
భోజః కీర్త్యా విశుద్ధయా'

అని భోజుఁడు శృంగారప్రకాశములోఁ జూపిన పదార్థవివేచనాశక్తి గొనియాడెను. సాళువనరసింహరాయలు రచించిన రామాభ్యుదయమునఁ బ్రాచీనకవిస్తుతిలో

“యః శృఙ్గారప్రకాశేన
రసాద్వైత మదర్శయత్,
స ఏవ భోజః సాహిత్య
సామ్రాజ్యానుభవే కృతీ.”

అని రసబాహుళ్యము నిరాకరించి భోజుఁడేకరసత్వప్రతిపాదనము చేసె నని కొనియాడెను. సింగభూపాలుఁడు రచించిన రసార్ణవసుధాకరమున నిపుణముగా విభాగించిన రసభావనాటకధర్మము లన్నియు నభినవగుప్త మమ్మటాదుల గ్రంథకక్షకనుగాక భోజుని శృంగారప్రకాశమతమునే యనుసరించియున్నవి. మంజేతికంకణముల కద్దమేల? గ్రంథము లభించుచున్నది. చదివెడుధన్యులు కలరేని దానిస్వారస్యమును దప్పక గుర్తెఱుంగఁగలరు.

దీనిలో ౩౬ ప్రకాశములు గలవు. మొదటి ౮ ప్రకాశములలో శబ్దార్థస్వరూపమును, ౯ నుండి ౧౨ వఱకు గుణదోషాలంకారశ్రవ్య దృశ్యకావ్య నిరూపణంబును, ౧౨ నుండి ౧౫ పర్యంతము విభావస్వరూపంబును, ౧౬ లో నుద్దీపనవిభావస్వరూపంబున, ౧౭ ట నను భావలక్షణమును, ౧౮ మొదలు ౨౧ వఱకుఁ గ్రమముగా ధర్మార్థకామమోక్షశృంగారముల నిరూపణంబును, ౨౨లో ననురాగస్థాపనమును, ౨౩ లో సంభోగవిప్రలంభభేదద్వయ నిరూపణంబున, ౨౪ లో విప్రలంభశబ్దార్థవివృతియు, ౨౫ నుండి ౨౭ వఱకు సాధ

ర్మ్య వైధర్మ్యముల విప్రలంభస్వరూపంబును, ౨౮, ౨౯ లలో దూతభేదములును, దత్కృత్యమును, ౩౦ లో మానస్వరూపమును, ౩౧ లో ప్రవాసావస్థానమును, ౩౨ లో కరుణవిప్రలంభమును, ౩౩ లో సంభోగశబ్దనిర్వచనమును భుజిధాత్వర్థ నిరూపణమును, ౩౪ లో ప్రథమానురాగ విలసనంబును, ౩౫ లో ప్రవాసకరుణమానానంతర భోగావస్థానంబును, ౩౬లో నాయికానాయకధర్మ ప్రేమరాగభేద కథనంబును విస్తరింపఁబడియె.

గ్రంథము సుమారు ఏబది వేల యనుష్టుప్ శ్లోకముల పరిమితి కలది. గురుకులక్లిష్టులై చదువుశిష్యులు బహుగుణశోభితము లగు లఘుగ్రంథముల గురుముఖమునఁ జదువుదురు కాని దురధ్యేయము లగు విస్తరగ్రంథములు పఠనీయములు కాకపోఁగాఁ గాలాంతరమున నాత్మవినోదార్థము చదువుకొందురు. సాధారణముగాఁ బఠనపాఠనములలో నుండినవి సూత్రరూపము లగు గ్రంథములే. కావున నతివిస్తృతము లగు గ్రంథములు పఠనములలో, లేక రాజసభలలో శాస్త్రవిచారకాలములయందే యుపయోగపడుటచే నట్టివానికి బహుమాతృకలు లోకములో నిలుచుట కవకాశము లేక యున్న కొన్నియు జీర్ణపత్రము లగునప్పు డుద్ధారము చేయుటకు సులభము గాక నష్ట మగుచుండును. అప్రస్తుత మైనను విస్తృతము లగు గ్రంథములు చిరకాల ముండ వనుటకు నందికేశ్వర రచితలక్షాధ్యాయక మగు కామశాస్త్ర మేమయ్యె? వ్యాడి రచించిన వ్యాకరణసంగ్రహ మను లక్ష శ్లోక పరిమితగ్రంథము నష్టమయ్యె. మహాభాష్యము సైతమట్లే నష్టము కాఁగాఁ గాశ్మీరరాజు దేశముల వెదకించి తుదకు శ్రీపర్వతమున నతిదోషదుష్ట మగు మాతృకను సాధించి దానిఁ జంద్రాచార్యప్రభృతులచే స్థిరీకరించెను. ఇట్లే రాజనీతియందును "లక్షాధ్యాయాన్ జగౌ బ్రహ్మ రాజశాస్త్రే మహామతిః......త్రీణ్యధ్యాయ సహస్రాణి బృహస్పతిరువాచ హ, కావ్యస్తు తత్సమాలోడ్య చక్రే ఽధ్యాయ సహస్రకమ్" అనునట్లు మహాగ్రంథములు నిత్యపాఠనములలో లేక నశించిపోవు ననుట కిది యొకదృష్టాంతము. ఈ బ్రహ్మ, బృహస్పతి రచితము లగు నర్థశాస్త్రగ్రంథములు నశించినవి. ఇట్లే ముప్పదిరెండు యామళతంత్రములు సుమారు ౪౦ లక్షల గ్రంథము కలవి లోకములో నష్టమయ్యె. శృంగారప్రకాశము గాక భోజుఁ డలంకారశాస్త్రమున సరస్వతీకంఠాభరణమను మఱియొక గ్రంథము రచించెను. ఒక్కఁ డేకశాస్త్రమున రెండుగ్రంథములు రచింపఁ బని యేమి? అని మొదట సందేహము కలుగును. దానికిఁ బరిహార మిట్లు తోఁచుచున్నది. శృంగారప్రకాశములో ౮ ప్రకాశములలో వాక్యార్థవిచారము, తరువాత నాలుగు ప్రకాశములలో గుణదోష కావ్యలక్షణముల బీజభూతములగు చమత్కారమును జెప్పఁబడినవి. ౧౩-౩౬ వఱకు ఒక్కటియేయగు శృంగార రసస్వరూపమును దానిలో ధర్మార్థ కామమోక్ష విభాగమును సాధర్మ్య వైధర్మ్య లక్షణములచే ననురాగస్థాపనమును సంభోగవిప్రలంభ తదవాంతర భేదములచే రసోత్కర్షము వర్ణింపబడినవి కదా. అనఁగా శబ్దార్థవిచారమును దొలఁగించి చూడఁగాఁ గేవలము రసభావ నిరూపణమే గ్రంథములోఁ గల వస్తువు.

సరస్వతీకంఠాభరణమున భామహాలంకార, కావ్యాదర్శ, కావ్యప్రకాశాదులవలె శబ్దార్థాలంకార ధ్వని గుణ దోష పరిచ్ఛేదములు మాత్రమే కలవు. ఐదవ పరిచ్ఛేదమున మాత్రము రసలక్షణము మితముగా సూచింపఁబడినది. ఈరెండు గ్రంథములలో వస్తువులో భేదము గలదు. కంఠాభరణమున రచనాప్రధానమగు కావ్యలక్షణము ప్రతిపాదింపఁబడియె. శృంగారప్రకాశమునఁ గావ్యజీవిత మగు రసభావ నిరూపణము చేయంబడియె. కావున రెండు నలంకారశాస్త్రములే యైనను శరీరమున బహిరంగవృత్తియు, అంతరంగవృత్తియు నను భేదము లెట్లుగలవో యట్లే కావ్యరచనాస్వరూపమును, రసస్వరూపమును భేదిల్లుచున్నవి. పరస్పరసంబంధము గలిగినను రెండును భిన్నగుణము లనియే గ్రహింపఁదగు. ఈవిభాగము మఱికొన్ని గ్రంథములయం దేకకర్తృకములయం దగపడుచున్నది. రుద్రటుని కావ్యాలంకారము రచనాప్రధాన మైనది. అతని శృంగారతిలకము

రసప్రధానమైనది. * అనఁగా విభావమనకు ముఖ్యకారణము లగు నాయకనాయికాస్వరూపములు నిరూపింపఁబడినవి. ఇట్లే రసార్ణవసుధాకరము రసప్రధానము కాఁగా చమత్కారచంద్రిక రచనాప్రధానమగుచున్నది. కావ్యప్రకాశము కావ్యరచనాప్రతిపాదకము కాఁగా నతని భావప్రకాశము రసభావప్రకాశ మగుచున్నది. †

* కొందఱు కావ్యాలంకారము వ్రాసిన రుద్రటుఁడు, శృంగారతిలకము రచించిన రుద్రుఁ డనువాఁడు నొక్కఁడుగాఁ డందురు. ఏల యనఁగా మొదటినామమున 'ట' కారము హెచ్చుగా నున్నదని చెప్పుదురు. ఇద్దఱు నొక్కఁడె యనువా రిట్లు చెప్పుచున్నారు. మమ్మట కయ్యట రుద్రటాదిశబ్దములయందు 'ట' కారము భట్ట శబ్దవికారము. ఎట్లనఁగా భట్టశబ్దము ప్రాకృతమున హట్ట యని యగుచున్నది. 'హ' కారమర్ధాక్షర మగుటచే వ్యంజనము లోపించును. రుద్రభట్ట రుద్రహట్ట రుద్రట్ట రుద్రట యనురూపము లేర్పడును. అన్నాంబ, అన్న అమ్మ, అన్నమ్మ అన్నమ యను వికృతి పరంపర చెందినట్లే.—అన్నమ్మకుం గొమ్మన మంత్రికి సుతుఁడ.—నిర్వచ—ఆశ్వాసము ౧. మఱి కొందరు రుద్రటాచార్యుఁడు తన కవసరనిమిత్తమై రుద్రభట్టు అని తన పేరిలోని భకారమును వేయి బంగారుటంకములకుఁ గొదవ పెట్టి రుద్రట యనునపహ్యానామముతోఁ జిరకాలము వ్యవహరింపఁ బడుచుండెనని క్రీ. శ. ౧౧౫౦ లో లిఖింపఁబడిన శిలాశాసనములోఁ గలదు. ఎట్లున్నను శృంగారతిలకమును రచించినవానిని రుద్రటుఁ డని పెక్కండ్రు గ్రంథకర్తలు చెప్పుచున్నారు. శారదాతనయుఁడు భావప్రకాశమున సామాన్యానాయికయందు రాగానుభవము గలదా లేదా యని చర్చించుచు

"శృంగారాభాస ఏవ స్యాత్ న శృంగారః కదాచన,
ఇతిద్విపక్షమద్దిశ్య ప్రాహ శ్రీరుద్రటః కవిః.

రాగశ్శృంగారనిర్ముక్తా
ఇతిస్యుర్గణికాః స్వతః,
యోషిత్సామాన్యతో జాతః
స్మరః కిం భక్షితో బకైః.
కిం తు తాసాం కలాకేళి
కుశలానాం మనోరమమ్
విస్మారితాపరస్త్రీకం
సురతంజాయతే నృణామ్.

ఈర్ష్యా కులస్త్రీషు న నాయకస్య
నిశ్శంకకేళిర్న పరాంగనాసు,
వేశ్యాసు చైతద్ద్వితయం ప్రరూఢం
సర్వస్వమేతాస్తదహో స్మరస్య."

అని రుద్రటునిపేర నుదాహరించిన మూఁడు శ్లోకములు శృంగారతిలకములోనే కలవు. ఈశ్లోకములనే, యిట్టిఘట్టముననే వర్ణించుచు బహురూపమిశ్రుఁడు దశరూపవ్యాఖ్యానమున, "ఉక్తం చాభియుక్తసార్వభౌమేన రుద్రటాచార్యేణ" యని పై శ్లోకము లుదాహరించెను. సింగభూపాలుఁడు రసార్ణవసుధాకరమున వేశ్యానాయికాప్రశంసలో తదనురాగముగూర్చి యిట్లు చెప్పెను:

"తస్మాత్ సాధారణస్త్రీణాం
గుణశాలిని నాయకే,
భావానుబంధః స్యాదేవ
రుద్రటస్యాపి భాషణాత్."

'తథాహ రుద్రటః' అని 'ఈర్ష్యాకులస్త్రీషు' అను పైశ్లోకము నుదాహరించెను. లౌహిత్యభట్టగోపాలుఁడు శ్లేషోక్తిగా

"అతిలోకమలంకారమబిభ్రమమృతసుత్రం,
ఆర్యానురాగీ సర్వజ్ఞః సత్యంరుద్రః సరుద్రటః"

అనివిచిత్రముగా రుద్రరుద్రటైక్యమునువర్ణించెను.

† కావ్యప్రకాశకారకుఁ డగుమమ్మటుఁడే శారదాతనయనామము గలవాఁ డనియు, నతఁడే భావప్రకాశమును రచించె ననియు తద్వ్యాఖ్యాత యభిప్రాయము. అట్లుండవచ్చు నని వారికాలనిర్ణయమును బట్టియు, గ్రంథపరిశోధనము బట్టియుఁ దోఁచుచున్నది. వ్యాఖ్యాత యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

శృంగారప్రకాశమున జీవాతు వగు సూత్రము "శృంగార ఏక ఏవ రసః"—శృంగారమొక్కటియే రస మనుటయే. తద్రస సంబంధము లగు జన్మానుబంధ ప్రకర్షావ్యవస్థలు విరివిగా నీగ్రంథమునఁ జెప్పఁబడినవి. శృంగారప్రకాశములో మూలభూతము లగు రసపరశ్లోక ముల నీక్రిందఁబొందుపఱచుచున్నారము. వానివ్యాఖ్యా నము పైవ్యాసములో విచారింతము.

"ఆత్మస్థితం గుణవిశేష మహంకృతస్య
శృంగారమాహు రిహ జీవిత మాత్మయోనేః,
తస్యాత్మశక్తిరసనీయతయా రసత్వ
యుక్తస్య యేన రసికోఽయమితి ప్రవాదః. ౧

సత్త్వాత్మనామమలధర్మవిశేషజన్మ
జన్మాంతరానుభవనిర్మితవాసనోత్థః,
సర్వాత్మసంపదుదయాతిశయైకహేతు
ర్జాగర్తి కోఽపి హృదిమానమయో వికారః. ౨

తాత్పర్యమేవ వచసి ధ్వనిరేవ కావ్యే
సౌభాగ్యమేవ గుణసంపది వల్లభస్య,
లావణ్యమేవ వపుషి స్వదతేఽంగనాయాః
శృంగార ఏవ హృదిమానవతో జనస్య. ౩

శృంగారవీరకరుణాద్భుతరౌద్రహాస్య
బీభత్సవత్సలభయానకశాంతనామ్నః,
ఆమ్నాసిషు ర్దశ రసాన్ సుధియో వయన్తు
శృంగారమేవ రసనా ద్రసమామనామః. ౪

వీరాద్భుతాదిషు చ యేహ రసప్రసిద్ధిః
సిద్ధా కుతోఽపి వటయక్షవ దావిభాతి,
లోకే గతానుగతికత్వవశాదుపేతా
మేతాం నివర్తయితు మేష పరిశ్రమో నః. ౫

అప్రాతికూలికతయా మనసో ముదాదేః
యః సంవిదోఽనుభవహేతు రిహాభిమానః,
జ్ఞేయో రసః సరసనీయత యాత్మశక్తేః
రత్యాదిభూమని పునర్వితథా రసోక్తిః. ౬

రత్యాదయోఽర్ధశత మేకవివర్జితా హి
భావాః పృథగ్విధభావభువో భవన్తి,
శృంగారతత్త్వమిహ తే పరివారయన్తః
సప్తార్చిషం ద్యుతిచయా ఇవ వర్ణయన్తి. ౭

ఆభావనోదయమనన్యధియా జనేన
యో భావ్యతే మనసి భావనయా స భావః,
యో భావనాపథ మతీత్య వివర్తమానః
సాహంకృతౌ హృది పరం స్వదతే రసోఽసౌ. ౮

రత్యాదయో యది రసాః స్యు రతిప్రకర్షే
హర్షాదిభిః కిమపరాద్ధమతద్విభిన్నైః,
యే స్థాయిన స్త ఇతి చేద్భయహాసశోక
క్రోధాదయో వద కియచ్చిర ముల్లసంతి. ౯

స్థాయిత్వమత్ర విషయాతిశయాన్మతశ్చే
చ్చింతాదయః కుత ఉత ప్రకృతేర్వశేన,
తుల్యైవ సాత్మని భవే దథ వాసనాయాః
సందీపనాత్ తదుభయత్ర సమానమేవ." ౧౦

అను పైశ్లోకములే భోజుని రసస్వరూపసిద్ధాంత మునకు మూలసూత్రములు. వీనిని స్పష్టపఱచుటకే పీఠికాబంధముగా కొంత సామాన్యరససిద్ధాంతమును సంక్షేపించి చెప్పవలసియున్నది. తదనంతర మీ శ్లోక ములయర్థమును, భోజునిసిద్ధాంతమునుబరిశీలించిచూతము. మొదలు శృంగారమన నేమి? రస మన నేమి? భోజుఁడు శృంగారరసశబ్దముల నెట్లు నిర్వచించెను? ప్రా

"అథ తత్రభవాన్ శారదాతనయో నామ విద్వాన్ శారదాదేవీప్రసాదాత్ కృతసకలశాస్త్రపరి శ్రమః స్వపరిశీలిత సర్వశాస్త్రప్రౌఢిం లోకస్య దర్శ యితుం కావ్యమీమాంసాం, సంగీతమీమాంసాం చ కావ్యప్రకాశే శారదీయాఖ్యే ప్రబంధే చ నిస్పంద విపర్యయం విచార్య రసాన్ భావాంశ్చ మీమాంస యితుం భావప్రకాశికాఖ్యం నాట్యప్రకరణం చికీర్షుః చికీర్షితస్య ప్రకరణస్య నిరంతరాయపరిపూర్తయే ప్రచ యగమనాయ చ శిష్టాచారపరంపరాప్రాప్తం మంగళ మాచరన్ సర్వమంగళానందనిధానం గజాననం నాట్య గతపదార్థరూపైరేవ విశేషణైరభిష్టౌతి" అని.

మాణికు లగు నితరగ్రంథకర్తలు రసస్వరూప మెట్లు నిర్ధారించిరి? భరతుఁడు రసము లెనిమి దని చెప్పెను; లోహటుఁడు తొమ్మిది యని చెప్పెను. వాత్సల్య ప్రేమాదులతోఁ బది యనియు, పదునొకం డనియు రససంఖ్యను బహువురు పలువిధములుగాఁ జెప్పు చున్నారు. ఈవిషయమై కొంత వస్తువిచారము చేయుచున్నయెడల శృంగారప్రకాశములో భోజుఁడు చెప్పఁబోవునట్టి యవాంతరభేదములఁ జక్కఁగా గ్రహించుటకు సామాన్యజనులకు సాధ్యము గాదు. విద్వాంసులకు మాయనువాదముతోడనే యవసరము లేదు. కావునఁ బీఠబంధముగా రసస్వరూపము కొంత విచారింతము.

ప్రప్రథమమున రస మనునది యానందావస్థ యని యూహించుకొని యది యెవ్వనియందుఁ గలుగుచున్నదో విచారింపవలయు. ఆలంకారికులమతమున రసము దృశ్యకావ్యవిషయమున సామాజికులయందును (నాటకముచూచెడివారియందు), శ్రవ్యకావ్యవిషయమున శ్రోతలయందును (గావ్యమును వినువారియందు) గలుగుచున్న దని సిద్ధాంతము. ఈరసము లోకనిష్ఠ మగు సుఖదుఃఖవిశేషమా, లేక కృత్రిమరూప మగుసుఖదుఃఖవిశేషమా? అని సందేహము కలుగును. నాటకము చూచునప్పుడు హరిశ్చంద్రాదులు పడినయవస్థలు చూచినను తుదకు నాటకదర్శనమువలన నానందమే కలుగుచున్నది. సామాన్యముగా వీథిలో నడచిపోవునప్పు డొక్కఁడు మఱియొకనిఁ గొట్టఁగా వాఁడు క్రిందఁబడి ప్రాణములు తన్నుకొనుచుండఁగా మనకుఁ గ్రోధశోకరోషావేశములు సాక్షాత్తుగాఁ గలుగుచుండును. కాని యవి యానందము నొసంగఁజాలవు. ధర్మకారుణ్యభావములచే మనహృదయము తత్తరపడుచుండును. కాని సుఖదుఃఖసమాధిని బొందఁజాలదు. అట్టిచేష్టయే నాటకమునఁ బ్రదర్శింపఁబడునప్పుడు శోకక్రోధరోషము లుత్కలికలవలెఁ బైపయి మనచిత్తమును గలఁగించినను పరమార్థమున నానందము గలిగించి ధర్మాదిపురుషార్థతత్త్వమును హృదయమునకుఁ బ్రబోధింపఁజేయును. కావునఁ గావ్యరసము నలౌకిక మని యాలంకారికులు చెప్పుదురు. * అయినను దానివలనఁ గలిగెడు ధర్మాదిబోధక మగు ఫలసంపత్తిమాత్రము లౌకికవస్తుదర్శనము కంటె నలౌకిక మైన నాట్యప్రదర్శనముచేత మఱింత బలీయముగా నేర్పడుచున్న దని పండితులు చెప్పుదురు. ఈరసస్ఫూర్తి సామాజికుని, యనఁగా ద్రష్టృశ్రోతలయందే కలుగుచున్న దని వారియభిప్రాయము. ఈ విషయమునఁ బ్రాచీనమతములను జక్కఁగాఁ బరిశీలించి యభినవగుప్తాచార్యుఁడు సామాజికులే రసమునకాశ్రయు లని నిరూపించినను దత్పూర్వాచార్యులలోఁ గొందఱిమత మగు నటనిష్ఠ మనియు, రసము రామాదినిష్ఠమనియుఁ దదర్వాచీన గ్రంథకర్తలలోఁ గూడ సిద్ధాంతభేదము కలదు. రసకళిక యనుగ్రంథమును ముగించుచు తత్కర్త యిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు: "అథైతే రసాః కిమాశ్రయా ఇతి నిరూప్యన్తే. తత్ర నాయకనటసామాజికాశ్రయా ఇత్యేకే. అన్యేతు నటస్యానుకరణమాత్ర

* "యత్తు దశరూపకం, తస్య యోఽర్థస్తదేవ నాట్యమ్. యద్వక్ష్యతే "నాట్యస్యైషా తనూ" రితి. తస్య హృదయసంవాదతారతమ్యాపేక్షయా శ్రోతృప్రతిపత్తృస్ఫురణం స్ఫుటాస్ఫుటత్వే నాతివిచిత్రమ్. తత్ర యే స్వభావతో నిర్మలముకురహృదయాస్త ఏవ సంసారోచితక్రోధమోహాభిలాషపరవశమనసోన భవన్తి. తేషాం తథావిధదశరూపకాకర్ణనసమయే సాధారణరసనాత్మకచర్వణగ్రాహ్యో రససంచయోనాట్యలక్షణస్ఫుట ఏవ. యే త్వతథాభూతా స్తేషాం ప్రత్యక్షోచితతథావిధచర్వణాలాభాయ నటాదిప్రక్రియా, స్వగతక్రోధశోకాదిసంకటహృదయగ్రన్థిభంజనాయ గీతాదిప్రక్రియా చ మునినా విరచితా, సర్వానుగ్రాహకం హి శాస్త్రమితి న్యాయాత్తేన నాట్యఏవ రసా న లోక ఇత్యర్థః" అభినవభారతి - పుట ౨౯౨ మఱియొకయాలంకారికుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

"తత్ప్రేక్షకం పశ్యతాం శ్రావ్యం
సమ్యగ్భావయతాం హృది,
అలౌకికసుఖాస్వాదో
రస ఇత్యభిధీయతే."

పరతయానుభావకత్వం భావకత్వే వా సామాజికాన్తర్గతత్వమితి నాయకసామాజికాశ్రయత్వం మన్యంతే. న చ సామాజికేష్వేవ భావకరసికాదిపద ప్రయోగాత్ తన్మాత్రాశ్రయత్వమాశంకనీయమ్. అనుభవవిరోధాత్. నాయకస్య రసానాశ్రయత్వే విగతరసభావనతయా కుతో రసావిష్కారః సామాజికానాం నిరవలంబనో రసః కథం ప్రవర్తతే న చ మాలత్యాదేరే వాలంబనత్వం, అనౌచిత్యాత్.

అత్ర కేచిత్సమాధానమాహుః, మాలత్యాదిశబ్దాః యోషిన్మాత్రోద్బోధకాః, రావణాదిశబ్దాః శత్రుమాత్రస్యేతి. తేన సామాన్యేన స్మృత్యారూఢో యోషిదాదిః సామాజికానామప్యాలంబనత్వం భజతే. న చ విశేషాప్రతిపత్తిదోషః, దృష్టో దేవదత్తః కీదృగ్గుణ ఇతి, న జ్ఞాయత ఇతి స్మరణదర్శనాత్.

నచైవం కరుణాదే ర్దుఃఖాత్మకతయా తత్ప్రతిపాదకానాం ప్రబంధానా మనుపాదేయత్వం సర్వస్యాపి రసస్య సామాజికేషు ఆనందరూపతయా పర్యవసానాత్. న చైవం మూర్ఛోద్వేగాదే రనుపపత్తిః, తస్యోపక్రమగోచరత్వాత్.

అన్యే త్వన్యథా సమాధానమాహుః, వాసనారూపేణ సామాజికానాం చేతసి రసః ప్రవర్తతే తేనాలంబనాద్యనపేక్షా. యథా ప్రసిద్ధాలంబన ఏవ రసః స్వాన్యసంబంధితయా నిర్వికల్పేన గృహ్యతే. అనుమితో వా భావనయా సాక్షాత్క్రియతే. తేన నానౌచిత్యమ్. స్థాయిత్వేనానవభాసనాత్. అతాటస్థ్యం అన్యదీయత్వేనానాకలనాత్. కరుణాదయోనా మప్యుపాదేయత్వం సామాజికానాం రసస్య సుఖదుఃఖాత్మకతయా తదుభయలక్షణత్వేనోపపద్యతే. అత ఏవ తదుభయజనకత్వమ్. ఏవంవిధస్యాప్యుపాదేయత్వం అన్వయ వ్యతిరేకగమ్యత్వమితి. రసాః నాయకాశ్రితా ఏవ సామాజికైర్నటచేష్టయా కావ్యశ్రవణేన చ సాక్షాద్భావ్యన్తే సమనుభావ్యమానాస్తం త మనుభవం జనయన్తి పరగతరససమ్యగ్భావనయాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాంనిరతిశయానన్దజనకత్వమితి. తత్ర ప్రవృత్తిరపి ఘటత ఇతిసర్వంరమణీయమితి."

ఈరసము సామాజికునిహృదయములోఁ గలుగుచున్న దంటిమి. అది యెట్లు కలుగుచున్నది? రామాదులచరితము నేర్చిననటుఁడు పురాణశ్రవణజ్ఞానముచేతను, లోకవృత్తజ్ఞానముచేతను క్రమశిక్షాభ్యాసవశమున మనోభావములను రామాద్యనుకారముచే సామాజికునకుఁ దనయందు రామాదిబుద్ధిని జనింపఁజేసి తాను అంగముచేతను, వాక్కుచేతను, వేషముచేతను రామాదులకుఁ గలుగురసభావములను సామాజికుని హృదయములో జనించునట్లు నటించి చూపును. ప్రథమమున, ననఁగా, శిక్షాభ్యాసకాలమున నటుఁడును రామాద్యవస్థావిశేషమును భావనాశక్తిచేఁ దనయం దారోపించుకొనుచు రామాదితన్మయత్వము చెంది యానందపరవశుఁ డగుచుండును. కాని సామాజికులకొఱకుఁ దాను నటించి చూపునపుడు శిక్షాభ్యాసవశమున నట్టియానందమును జెందక కేవలము నాట్యసిద్ధియు, సామాజికులకు రససిద్ధియు కలుగునట్లు కేవలము ధనకీర్తికాముఁడై ప్రవర్తించును. కావున సామాజికునకుఁ గలుగునానందమునకు, రామాద్యనుకారమున నటునకుఁ గలుగునానందమునకును వస్తువునఁ దారతమ్యము గలదు. అందుచేతనే సామాజికునకుఁగా రసమును గొనిపోవునట్టిపాత్ర మని నటునకు నభిధానము చేసిరి. ఈవిషయమై నాట్యశాస్త్రవ్యాఖ్యానమున నభినవగుప్తుఁ డిట్లు చెప్పెను: "అతఏవ చ నటే న రసః, కుత్ర తర్హి విస్మృతశీలో న బోధ్యతే, ఉక్తం హి దేశకాలప్రమాతృభేదానియన్త్రితో రస ఇతి కేయమాశఙ్కా, నటే తర్హి కిమాస్వాదనోపాయః అతఏవ చ పాత్రమిత్యుచ్యతే. న హి పాత్రే మద్యాస్వాదః అపి తు తదుపాయకః. స్నేహప్రముఖమాత్రే నటోపయోగ ఇత్యలమ్."

నటుఁడు సామాజికున కెట్లు రామాదులయవస్థావిశేషముల రసభావముల నుత్పాదింపఁజేయును? నాల్గువిధము లగు నభినయములచేతనే. అభినయ మనఁగా నెదురుగాఁ గొనిపోవుట. రామాద్యనుకారముచే సామాజికుల హృదయమునకు దత్సుఖదుఃఖవిశేషములు కొనిపోవు ప్రక్రియకే యభినయ మనిపేరు. దాని నాల్గువిధములుగాఁ జెప్పుదురు. ౧. ఆహార్యాభినయము ౨. వాచి

కాభినయము, 3. ఆంగికాభినయము, ౪. సాత్త్వికాభినయము అని. ౧. ఆహార్యమనఁగా వేషముచేతను, అలంకారముచేతను, ఆసనాదిపరికర సన్నివేశముచేతను రామాదులయవస్థావిశేషమును సామాజికులహృదయముల కుద్బోధింపఁజేయుట. నేఁటికాలమున రంగస్థలమునఁ జూపఁబడునట్టి యరణ్యాకాశయానరథయానభవన కక్ష్యాంతర సౌధాంతర ప్రదేశాదు లాహార్యపరికరములే. ఇది లేక కేవలము వాచికాంగాభినయములచే సామాజికులకు రసబోధ సులభము గానేరదు. భరతుఁ డాహార్యాభినయప్రాధాన్యము నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు: "ఆహార్యాభినయం విప్రాః ప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః, యస్మాత్ ప్రయోగః సర్వోఽయమాహార్యాభినయే స్థితః. నానావస్థాప్రకృతయః పూర్వం నైపథ్యసూచితాః, అంగాదిభిరభివ్యక్తిముప గచ్ఛన్త్యయత్నతః, ఆహార్యాభినయో నామ జ్ఞేయో నైపథ్యజో విధిః" చక్షుస్సునకుఁ గల శక్తి శ్రోత్రమున కింత బలిష్ఠముగా నుండఁజాలదు.

౨. వాచికాభినయ మనఁగా రంగస్థలమునవాగ్రూపముగా నడపించునట్టి సర్వవ్యాపారము, సామాజికుని హృదయమునకు రామాద్యవస్థలు తోఁపింపఁజేయుప్రక్రియయే. ఇది గీతరూపము, పద్యరూపము, గద్యరూపము. కేవలమవ్యక్తశబ్దరూపము మొదలుగా నేభంగినైనను వాచికమే యగుచున్నది. నాటకములో సల్లాపసంభాషణవిలాపానులాపాదులు సర్వము వాచికాభినయమే. ఇది శ్రోత్రమూలముగా సామాజికునిహృదయమున నభిధావ్యంజనావ్యాపారములచేరామాదినిష్ఠములగురసభావము లుద్ద్యోతింపఁజేయును.

3. ఆంగికము-అంగాభినయము తక్కిన యభినయప్రక్రియకంటె సామాజికుల మనస్సునకు రామాదుల తాదాత్మ్యమును జక్షురింద్రియమూలముగా నతిబలీయముగాఁ గలుగఁజేయును. అంగాభినయము లోకసిద్ధమైనదే కాని కేవలము నాట్యధర్మము గాదు. 'మావక్కీలు బల్లపై నెట్లు చేతులు కొట్టి వాదించెను, చూచితిరా?' అని శ్లాఘించునప్పుడు చేతులుకొట్టుట యాంగికాభినయము. కోపము వచ్చునప్పుడు యజమానుఁడు కాగితములను గాని, పాత్రములఁగాని విసరివేయుటయు నాంగికమే. ప్రతివక్త చెప్పువిషయమును విననొల్లనివాఁడు ముఖము ద్రిప్పుకొని చెవులుమూసికొని విననేరనివానివలె నటించుటయు నాంగికమే. ఆంగికము కేవలము లోకధర్మ మగుటచేతను, రసభావముల స్ఫురింపఁజేయు సాత్త్వికాభినయముసహితమాంగికము నందే పర్యవసించుటచేతను నాలు గభినయములలో నాంగికమే ప్రధానతమ మనియు, నుత్కృష్టమనియుఁ బండితుల యభిప్రాయము. ఈయంశమునఁ గుంభకర్ణుఁ డిట్లుసంగీత మీమాంసలోఁ జెప్పుచున్నాఁడు:

"ఇదమత్ర తు తాత్పర్యం
యే భావా నాట్యగామినః,
కుర్వంతి సుఖదుఃఖే యే
తథా యేఽభినయంతి తే.

బాహ్యానయస్తు తే కార్యా
యథా నో శంకితా స్తథా,
బాహ్యఘూమాదిహేతూత్థా
దుఃఖజై రాంతరాలికైః.

బాష్పాదిభి స్తుల్యరూపా
నాట్యధర్మ ప్రయోజితాః,
నిర్ణీయంతే ప్రేక్షకైశ్చ
సత్యత్వే నాంతరాలికాః

* * * *
* * * *

ముఖ్యత్వమాంగికస్యైవ యదారా దుపకారకమ్,
* * * *

అప్రసాదమో బాహ్యఘూమశీతాదికనిమిత్తకాః
వ్యజనగ్రహణాద్యై నాభినయేనోపలక్షితాః.

* * * * *
* * * * *

సాత్త్వికా ఆంగికేష్వేవ పర్యవస్యంతి తత్త్వతః,
నటస్యాతత్ స్వరూపస్య
కింతాదాత్మ్యమతో నహి,
స్తంభాదీనాం సాత్త్వికత్వం
కేవలానామిహోదితమ్.

ఈ యాంగికాభినయక్రియావిశేషములకే యనుభావము లని నాట్యపరిభాష.

ఉదాహరణముగా, శంకను (సందేహముతోఁ గూడినభీతి) సూచించునప్పుడు మాటిమాటికి దిక్కులు చూచుట, ముసుఁగుపెట్టుకొనుట, ముఖము తెల్లఁబడుట, నాలుకతో పెదవులు నాకుట, ముఖవర్ణము మారుట, శరీరము కంపించుట, పెదవు లెండుట, తగ్గుత్తికపడుట మొదలగునవి యనుభావములు.* ఇవి యంగాభినయముచేతనే చూపఁబడును. దీనిలో ముఖవర్ణభేద మనునది సాత్త్వికాభినయము.

౪. సాత్త్వికాభినయము:—సత్త్వబలముచే మహాప్రయత్నముతో నటుఁడు సామాజికుని మనస్సునకు రసభావము తోఁచునట్లు చేయుప్రక్రియ. ఇది సామాజికుని హృదయములో భావములు పుట్టునట్లు నటుఁడను భావములతో రామాద్యవస్థల నటించి చూపునపుడు సామాజికునకు నంతఃకరణవృత్తిలో భావము పుట్టి, యనఁగా నంతరంగములో వికారము జనించి బహిరంగమునఁ దత్సంబంధియైన యంగవ్యాపారము తోఁచుచుండును. సత్త్వ మనఁగా తామసరాజససాత్త్వికధర్మములలో మూఁడవయది. సాధారణముగా సత్త్వశబ్దమునకు మనోబుద్ధివ్యాపారముచే నొకకార్యమును జరుపుటకుఁ గాని, దాని నుపరోధించుటకుఁ గాని చేయుప్రయత్నశక్తి యందురు. అట్టిప్రయత్నరూపమగు సత్త్వముచే నటుఁడు సామాజికునకు నంతరంగబహిరంగవికారములగు భావముల జనింపఁజేయును. భావ మనఁగా నిశ్చలమై యవికల్పకమైన హృదయమున నెట్టిచలనము (వికారము అనఁగా పరిస్పందము) కలుగుట.

"భావః స్యాత్ భవనం భూతి
రథ భావయతీతి వా,
పదార్థో హి క్రియాసత్తా
వికారో మానసోఽథవా."

అని భావశబ్దమును నిర్వచించిరి. అనఁగా దేని చేతఁ బుట్టుచున్నదో, యేది పుట్టుచున్నదో యితరత్ర పుట్టఁబడుచున్నదో పుట్టునట్టిక్రియ యేదిగలదో వీని కన్నిటికి క్రియారూపముగాని, పదార్థముయొక్కయునికిగాని వికారము (మార్పు) కలిగినప్పు డట్టిమార్పునకు భావ మని పేరు. ఇది మనోరూపముగను, శారీరకముగాను గలుగవచ్చును. నటుని యనుకరణముచే సామాజికునిహృదయమునందు భావరూపమైనవికారము గలిగి తద్వికారమున కనుగుణమై పుట్టుచున్న బహిరంగవికారములుసైతము భావశబ్దములోఁ జేరుచుండును. అట్టివి కలిగినప్పుడే నటునియనుకరణముచేత నటకర్మమునకు సిద్ధి గలిగిన దని చెప్పుదురు. ఇట్టియంతరంగబహిరంగరూపము లగువ్యాపారములు సామాజికునియందుఁ గలిగించునట్లు నటుఁడు సత్త్వప్రయత్నముచే నేప్రక్రియను గూర్చునో దానికే సాత్త్వికాభినయ మని పేరు. స్తంభమున నచలితరూపము, వైవర్ణ్యమున ముఖవర్ణము మాఱిపోవుటయు, ప్రళయమునందు మూర్ఛావస్థను బలిష్ఠముగాఁ జూపుటయు మొదలగునవి సత్త్వప్రయత్నముచేఁ జూపఁబడును. అప్పుడు నటుఁడు రామాదుల యవస్థను బూర్ణముగా మనస్సులో ననుభవించుచు, వాస్తవముగా సుఖదుఃఖము లనుష్ఠించిననే కాని ముఖవైవర్ణ్యాదులను దాను బొంది సామాజికునకుఁ బొందింపనేరఁడు. సాత్త్వికాభినయమునందును జెమట గలిగినప్పుడు విసరుకొనుటయుఁ గన్నీ రభినయించునప్పుడు కన్నులు తుడుచుకొనుటయు మొదలగునంగాభినయము చేసియే తీరవలయును. కావుననే సాత్త్వికమునకుఁగూడ నంగాభినయమే ముఖ్య మని పెద్దలయభిప్రాయము.

భావములలో, రసము నుద్ద్యోతించునట్టి విభావము, సంచారిభావము స్థాయిభావముతోఁ గలసి రసమును బుట్టించును. ఎట్లు? అనుభావములచేత. కావున భరతసూత్రమున విభావానుభావసంచారిసంయోగముచే స్థాయిభావమున రసనిష్పత్తి కలుగు నని చెప్పఁబడినది.

* శంకానామ—సా చ ముహుర్ముహు రవలోకనావగుణ్ఠన ముఖశోషణ జిహ్వాపరిలేహన ముఖవర్ణభేద వేపథుశుష్కోష్ఠకంఠావసాదాదిభిరనుభావై రభినయేత్. (నాట్యశాస్త్రం - అధ్యా ౭.)

విభావము లనునది రసము పుట్టుటకు మూలకారణము లనియు, వాని నుద్దీపింపఁ జేయునది యనియు రెండు తెఱంగుల నొప్పును. అనుభావము కన్నీళ్లు తుడుచు కొనుట, శరీరము వడఁకించుట, స్తంభమువలె నిలఁబడుట మొదలగు నంగక్రియలు. సంచారిభావము లనఁగా పైపయిన పుట్టి యల్పకాలము నిలిచి మఱఁగిపోవునట్టి భావములు. స్థాయిభావ మనఁగా వాసనాబలముచే సహజన్యమై చిరకాలము మనస్సునందు నిలిచి సంచార్యాదిభావములచే ప్రకర్షావస్థ చెంది శృంగారాదిరసరూపమున మనస్సున నభివ్యక్తమై యానంద మిచ్చు భావ విశేషము. రతి, హాసము, శోకము మొదలగునవి స్థాయిభావములు. సాత్త్వికభావము లను పేరితో మనోదేహవికారరూపములై యత్నప్రయత్నముచేఁ జూపబడుభావము లెనిమిది గలవు. రసోద్ద్యోతమునకుఁ గావలసిన సమస్తభావముల నుద్ద్యోతింపఁజేయు ప్రయత్నమునకే సాత్త్వికాభినయ మని పేరు. కేవల మెనిమిది సాత్త్వికభావములె కాక ముప్పదిమూఁడు సంచారిభావములు మొదలగునవియు సాత్త్వికాభినయ మగును. అభినయక్రియలే యనుభావము లని చెప్పితిమి.

కాఁబట్టి సామాజికునకు భావరసము లుద్ద్యోతింపఁ జేయుప్రక్రియ యభినయము. అది నాలుగువిధముల నొప్పును. మతభేదముచే సర్వాభినయము లాంగికాభినయమునందే పర్యవసానము చెందు నంటిమి. అయినను సాత్త్వికాభినయమే రసనిష్పత్తికి ముఖ్యము. ఎందు కనఁగా భావరసములు దానివలనఁ గలుగుచుండును. నటుఁడు పాత్రము, రస మాస్వాద్యము, నటుని యనుకరణ వ్యాపార మగునభినయము, నాస్వాదనము చేయుటకు పాత్రను గైకొనుట యనుప్రక్రియ – అని యింతవఱకుఁ దెలినది.

ఇఁక నాస్వాదకుని స్వరూపధర్మముల విచారింతము. ఆస్వాదకుఁ డన రసమనుభవించెడివాఁడు. శ్రవ్యకావ్యమునఁ గావ్యము వినెడివాఁడు దృశ్యకావ్య విషయమున ప్రదర్శనము చూచెడివాఁడు.—అనఁగా సామాజికుఁడు. సామాజికశబ్దమే యుభయకావ్యపక్షములఁ బ్రయోగింతము.* సామాజికునకు నెట్టిగుణము లుండిన నటకర్మయందు లోపము లేనిపక్షమున సంపూర్ణరసానుభవము చెందును? అనగా నీరసుఁ డగువాఁడు రసవంతమైనవస్తువును జూచి యానందింపఁగలుగునా? విరక్తుఁడు రక్తిమత్పదార్థముల నాదరము చూపునా? ఆశ్రమస్థులగువార లాశ్రమాంతరధర్మముల ననుష్ఠింపఁగలరా? అనఁగా సన్న్యాసి భాణప్రహసనాదులఁ గల శృంగార శృంగారాభాసధర్మముల ననుభవించి యానందము పడయఁజాలునా? లేక పరిపూర్ణ సంస్కారము లేనివాఁడు ఆత్మసంస్కారముగాని, విద్యాసంస్కారముగాని, నాగరికతాసంస్కారముగాని లేనివాఁడు ప్రేక్షించువస్తువులను జూచి పూర్ణముగా ననుమోదింపఁజాలునా? అనునట్టిప్రశ్న లెన్నియో పుట్టుచుండును. వీనికిసమాధానమేమనఁగా, నాటకప్రదర్శితవస్తువున కనుగుణముగా సామాజికుని హృదయము తగినసంస్కారముఁ బొంది యుండవలయు. అప్పుడే సామాజికుని సహృదయుఁ డని చెప్పుదురు. సహృదయుఁ డనఁగా సమానహృదయము గలవాఁడు. ఇట్టి సహృదయత్వము ప్రేక్షకుల కెట్లు సిద్ధించును? అనునది రెండవప్రశ్నము. ఇది సహజముగా జన్మబలముచేతను, విద్యాబలముచేతను, లోకానుభవముచేతను గలుగుచుండును. దీనికే కొంతవఱకు వాసనాబల మని చెప్పుదురు. ఈ కర్మవాసన సామాజికునకు లేనియెడల నెట్టిభావమును గాని చూచి యభినందింపనేరఁడు. తనకుఁ గలిగెడుభావముల ననుభవింపక యుపేక్షించును. లేదా భావముల విషయమునఁ దటస్థుఁడై యుండును. కావున సామాజికునకు వాసనారూప మగు మనస్సంస్కారమో, ధర్మమో యుండి తీరవలయును. అప్పుడే రసానుభవము కలుగును. పాదతాడితక మను భాణమున వైదికశిఖామణి యగు నొక బ్రాహ్మణుఁడు వేశ్యాపాదముచే వాసభవనమున శిరస్తాడితుఁడై ధర్మసభలో వృషలీపాదఘాతమునకు ప్రాయశ్చిత్తము లభింపక విటసభలో ప్రాయశ్చిత్తము నన్వేషించునట్టి కథా

* శ్రవ్యకావ్యముకంటెను నాటకమే రసవత్తర మందురు. "సందర్భేషు దశరూపకం శ్రేయః" అని వామనునిచే, "కావ్యేషు నాటకం రమ్యమ్" అని పండితులచేతను రూపకోత్కృష్టత ప్రకటింపఁ బడియె.

సందర్భము గలదు. ఈభాణప్రారంభమున సూత్రధారుఁ డిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు:

" నిర్గమ్యతాం బకవిలాససమప్రచారై
రార్యైశ్చ రాజసచివైః శమవృత్తిభిశ్చ,
తిష్ఠన్తు డిండికవి నర్మకలావిదగ్ధా
నిర్మక్షికం మధు పిపాసతి ధూర్తగోష్ఠీ. ౪

కుతః— న ప్రాప్నువంతి యతయో రుదితేన మోక్షం
స్వర్గాయతిం న పరిహాసకథా రుణద్ధి,
తస్మాత్ప్రతీతమనసా హసితవ్యమేవ
వృత్తిం బుధేన ఖలు కౌరుకుచిం విహాయ. ౫

ఇందు మొదటిపద్యమున డాంబికులును, ప్రశాంతచిత్తులును రాజధర్మముచే ద్యూతాదిగోష్ఠులఁ బరిహరించు నియోగధర్మముగలవారు నీసభ విడిచి లేచి పొండు—అనఁగా మేము ప్రదర్శింపఁబోవు హాస్యరస పర్యవసానమగు శృంగారాభాసము ననుభవింప నేరని వారీసభలో నుండుట కనర్హులని తాత్పర్యము. ఇఁక రెండవశ్లోకమున శృంగారహాస్యాదిరసములు పరమరసమగు శాంతరసమును కలుగఁ జేయుటకు ప్రతిబంధకములు గావు. కావున లోకతత్త్వమును ప్రేక్షించి ధర్మార్థకామస్వరూపమును గుర్తించి మోక్షానందమును బడయఁ జాలినవారికీహాస్యరసప్రపర్శనమును జూచుటచే మతి చెడిపోవఁజాలదు—అని తాత్పర్యము. అనఁగా కావ్యముచే ధర్మార్థాదిపురుషార్థోపదేశము రంగస్థలమునఁ జూపఁబడు లోకతత్త్వానుభవము నీక్షించుటచే జ్ఞానోదయము కలుగు నని పరమార్థము తేలుచున్నది. ఎట్లయినను సామాజికునకు వాసనాసంస్కారములు లేనిచో బ్రహ్మానందమును సంపూర్ణముగా ననుభవింపఁజాలఁడు. విద్యావివాదమును నటులాడి చూపునపుడు పండితునకు మంచియుద్బోధము గలుగును. వీరరసము పుట్టించు హస్తలాఘవాదిక్రియలు చూపునపుడు క్షాత్రధర్మి యగువాఁడు వాని మిక్కిలి శ్లాఘించును. ప్రణయమానోపశమనక్రియలు నాయకుఁడు చూపునపుడు తచ్చాతుర్యమును శృంగారభావవిశేషముల వాసనగలవాఁడు వానిఁ జూచి యానందించును. తదితరులకుఁ దత్తదంశముల సంపూర్ణానుభావము కలుగనేరదు. కావున వాసనారూపమగు నహంకారము లేక యభిమానము, లేకయాత్మసంస్కారము ఎవ్వని కుండునో వానికి రససంపత్తి కలుగును. భట్టనాయకాభినవగుప్తాదు లీరసస్వరూపమును సామాజికునియందుఁ గలుగు ప్రక్రియను నిర్ధారించిరి. భోజుఁడు సామాజికుని వాసనావిశేషమును రసరూపముగా విభజించి దానిని విస్తరించి శృంగారప్రకాశ మను గ్రంథరూపముగా నిరూపించెను. రసానుభవమునఁ గలికోత్కలికలుగాఁ గలుగు భావములచే స్థిరమై వాసనారూపమగు శృంగారాదిరసాంకురస్వరూపమున నభినవగుప్తాదులు రసతత్త్వనిరూపణమునఁ దెలుపుచు విస్తరించి చెప్పిరి. భోజుఁడు సామాజికుని హృదయమున వాసనగాఁ గాని, సంస్కారముగాఁ గాని యేర్పడియున్న యభిమానవిశేషమును విస్తరించి రసాభివ్యక్తిని నిరూపించెను. ఈభేదము మొట్టమొదట దెలుపకున్న యెడల శృంగారప్రకాశములోని వాక్యార్థతత్త్వము చక్కఁగా బోధపడదని యీాపేతబంధ మింతవివరిగాఁ జెప్పవలసివచ్చెను. పైవాక్యములలో ననేకస్థలములఁ బునరుక్తి కలుగునట్లు చెప్పినదానినే మరల మరలఁ బర్యాయపదజుష్టముగాఁ జెప్పితిమి. దానికిఁ గారణము సంస్కృతభాషాపరిచయము లేని సామాన్యజనులకు మా యభిప్రాయమును దెలిపింపఁగోరియే కాని కేవలము సూత్రరూపముననే విషయసర్వస్వగ్రహణము చేయఁ జాలుపండితులకుఁ దెలుపఁగోరి కాదు. కావున విషయ మెఱింగినవారు మాపౌనరుక్త్యమును క్షమింపనర్హులు. రసచర్వణ మన నేమియో, దానిస్ఫుటప్రతీతి కేవేవి ప్రతిబంధకములో యవి మున్ముందు విచారింపఁబడును. భోజునికాలమునకు రసస్వరూప మెట్లువ్యక్తమానందవర్ధనలొల్లటశంకుకభట్టనాయకాభినవగుప్తాదులచే నిరూపింపఁబడి భోజునిచే నాజ్ఞానపరికర మెట్లు గ్రహింపఁబడి రసతత్త్వసౌధము నిర్మింపఁబడియెనో తెలుపుటయే శృంగారప్రకాశపరిశీలనమునకు ముఖ్యము కావున నతని కాలమువఱకు నెగడిన ప్రాచీనమతములనే యవలంబించి పైయంశములు వ్రాయఁబడినవి. మధుర్వనీసంస్కారపరిపూతమగు పండితరాయాదికృతరసపరిష్కారము నాశ్రయించుట భోజాదిప్రాచీనమతము ననువదించుట గాక దానిసంస్కరించునట్లగును. కావున నిందుఁ బూర్వమతములే చూపఁబడవలసియున్నవి.

బ్రాహ్మణముల ప్రశంస

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి

మంత్రమునకు వ్యాఖ్యానరూపమైన గ్రంథము బ్రాహ్మణ మనఁబడును. బ్రహ్మ మనఁగా వేదము. దానికి సంబంధించినది బ్రాహ్మణము. ప్రతివేదమునకును బ్రాహ్మణ భాగము కొంత గలదు. అది సంహితల లోని యెల్లమంత్రములను యజ్ఞక్రియలకు సమన్వయింపఁజేయును. వివిధములైన క్రతువులు విస్తరించినకాలమందు బ్రాహ్మణములు ప్రబలి యజమానకుల మాశ్రయముగాఁ బ్రతిష్ఠగాంచినవి. సాధారణముగా బ్రాహ్మణములందు విధి, అర్థవాదము, ఉపనిషత్తుఅను మూఁడుభాగము లుండును. కర్మప్రతిపాదకములు, కర్మవిధాయకములు, కర్మస్వరూపబోధకములు నగు వాక్యములు విధులు. కర్మప్రరోచనాపరములయిన వాక్యము లర్థవాదములు. ఇతిహాసరూపములు, సంవాదాత్మకములు,తత్త్వవిచారపరములు, బ్రహ్మప్రతిపాదకములు నగు భాగము లుపనిషత్తులు. బ్రాహ్మణములలోనే 'యారణ్యకము లనుభాగము లిమిడియున్నవి. బ్రాహ్మణములందలి పైభాగము లన్నియు సమకాలికములు కావు. ధర్మజిజ్ఞాస పెచ్చుపెరిగినకాలమున, సంహితల యర్థము విస్పష్టముగాఁ దెలియరానికాలమున విధ్యర్థవాదరూపములయిన బ్రాహ్మణములు వెడలియుండును. బ్రహ్మజిజ్ఞాస యంకురించిన కాలమునందును, అది యభివృద్ధిచెందిన సమయమందును ఉపనిషద్భాగ మావిర్భవించియుండును. ఉపనిషత్తులకు వేదాంతములను పేరు గలదు. అనఁగా నవి వేదముల తుదిభాగములనుట. ఈకాలమున నుపనిషత్తులసంఖ్యాకములు కనవచ్చుచున్నవిగాని యివి యన్నియుఁ బూర్వకాలమున వేదాంతసంజ్ఞ చెందినవి కావు. మతాభిమాన మధికమైన కొలఁదిని భిన్నభిన్న రూపములయిన యుపనిషత్తు లపరిమితముగా నుదయించినవి. అయినను, ఈశకేనకఠాదిదశోపనిషత్తులుమాత్రము ప్రాచీనములని పూర్వాచార్యులు గణించి వానికిమాత్రమే భాష్యములు వ్రాసిరి.

ఇట్లు త్రివిధభాగసమన్వితములయిన బ్రాహ్మణములు మంత్రములకుఁ గర్మపరముగా నర్థము వివరించి సమన్వయింపఁజేయుటయేకాక తరువాత వెలువడిన వివిధములయిన ధర్మబ్రహ్మసూత్రముల యుత్పత్తికి మార్గదర్శకములుగూడ నయిన వనుట సత్యము. తైత్తిరీయబ్రాహ్మణాదులలో నందందర్వాచీనకాలసూచకములయిన వాక్యములుండుటంబట్టి యవి యర్వాచీనము లని యూహింపవలసివచ్చినను, కర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకమైన యందలి విజ్ఞానముమాత్రము సంహితలనాఁటిదై ఋషిపరంపరనుండి క్రమముగా వచ్చినదేకాని నవీనము కాదు. సంహి

తలలోఁ గనవచ్చునట్టి విజ్ఞానమును బ్రాహ్మణములు విస్తరింపఁజేసి వివరించినవి కాని, దానిని క్రొత్తగా సృజింపలేదని సంహితలలో నందందుఁ గనవచ్చు ధర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకములయిన మంత్రములే చెప్పక చెప్పుచున్నవి. అయినను గర్మకాండ మతిశయించినకొలఁదిఁ గొంత నూతనవిజ్ఞానబోధకమగు గ్రంథముగూడ బ్రాహ్మణములలో నవతరింపకపోలేదు. ఈవిషయమును "పురాణప్రోక్తేషు బ్రాహ్మణకల్పేషు" అను పాణిని సూత్రముగూడ బలపఱచుచున్నది. పాణిని నాఁటికిఁగూడ బహుపురాతన బ్రాహ్మణములని కొన్నిటికిని, అర్వాచీనబ్రాహ్మణములని కొన్నిటికిని వాడుక కలదు గావుననే యతఁడు 'పురాతనమహర్షిప్రోక్తము లగు బ్రాహ్మణము' లని ప్రత్యేకముగా వక్కాణింపవలసివచ్చినది. దీనినిబట్టి సంహితల కాలముననే వెలసిన బ్రాహ్మణములు కొన్ని గలవనుట స్పష్టము. కాని ప్రాచీనబ్రాహ్మణములలోఁగూడ నర్వాచీనబ్రాహ్మణ గ్రంథము కొంతకొంత కలసియుండుటచే బ్రాహ్మణము లన్నియు నర్వాచీనములే యని కొందఱు భ్రాంతిపడుచున్నారు. అయినను బ్రాహ్మణములందలి విధివాక్యములు ముందును, అర్థవాదములు వానిపిదపను, యజ్ఞకర్తలగాథలు, యాగప్రరోచనాపరములగు నితిహాసములు మొదలయినవి వానితరువాతను బయలువెడలినవని యాయాభాగముల విషయములనుబట్టి గ్రహింపవచ్చును. మఱియు మనోరంజకములయిన యుపాఖ్యానములు బ్రాహ్మణములలో సర్వత్ర కనిపించును. అవియన్నియు నర్వాచీనములే. ఉపనిషత్తులు పురాతన బ్రాహ్మణముల తరువాతివని వాని వేదాంతసంజ్ఞయే చెప్పుచున్నది. కర్మాచరణమందు భేదభావమును సూచించు చర్చలును, తమతమ మతములను స్థాపింపఁజేయు వాదప్రతివాదములును బ్రాహ్మణముల నందందు గనవచ్చును. అట్టి గ్రంథమంతయు నర్వాచీనమనుట విదితము.

బ్రాహ్మణములు కేవలము కర్మోపయోగులై మంత్రభావమును దెలుపునవే యైనను, అవి తత్తత్కాలములందలి మతధర్మములను, వర్ణవ్యవస్థలను, సాంఘికాచారములను, వేయేల, నాఁటి భరతఖండచరితమును గ్రహింప సహాయపడుచున్నవనుట నిర్వివాదము. అయినను బ్రాహ్మణములకును యాగములకును అంగాంగిభావము సిద్ధము.

సాంప్రదాయిక విజ్ఞానం

టేకుమళ్ల కామేశ్వరరావు

ఇప్పటినాగరికజాతులన్నీకూడా ఒకప్పుడు బహు అనాగరికంగా వుండేవి. ఆ అనాగరికస్థితిలో అవి కొంతజ్ఞానం సంపాదించేయి. ఆజ్ఞానం ఒకతరం వారినుంచి మరొకతరంవారు నేర్చుకొంటూవచ్చినందువల్ల అది యిప్పటికీ నిలచివుంది. ఈజ్ఞానానికే అటు తర్వాతివారుకూడా కొంతకొంత చేరుస్తూవచ్చేరు. మొత్తంమీద యీజ్ఞానానికి సాంప్రదాయికవిజ్ఞానం (Folk Lore) అని పేరు.

సంఘంయొక్క శైశవస్థితిలో ఆర్జించిన యీ జ్ఞానంలో సవ్యమైన కార్యకారణసంబంధం వుండదు, ఒక్క వాఙ్మయాంశం తప్పవిడిచి. ప్రకృతిశాస్త్రాదుల విషయమై వారికి కల జ్ఞానం బహుస్వల్పం. అంతే కాకుండా ఆవున్న కాస్తజ్ఞానమైనా ప్రకృత్యతీతకారణాలతో నిండివుంటుంది.

ఈసాంప్రదాయికవిజ్ఞానం నాగరికజాతులలో యింకాకూడా నిలచివుంది. దానికి కారణం జాతిఅంతా నాగరికం కాకుండా కొంతభాగంమాత్రమే నాగరికమవడం. తక్కిన అనాగరికభాగంకూడా క్రమేపీ నాగరికమవడంతోటే యీవిజ్ఞానం సంఘంలో మచ్చుకైనా లేకుండాపోతుంది.

సంఘంయొక్క శైశవస్థితిలో పుట్టిన యీ జ్ఞానాన్ని యించుమించుగా అజ్ఞానమనే చెప్పవచ్చు. అటువంటి అజ్ఞానం క్రమేపీ నశించిపోతూన్నందుకు మనము విచారించాలా అంటే - నిజంగా మనం యేమాత్రమూ విచారించనవసరంలేదు. సంఘం క్రమేపీ నాగరిక మవుతూన్నందుకు మనమంతా సంతోషించవలసిందే. కాని నాగరికస్థితిఅంటే వెనకటి మనసంగతులన్నీ మరచిపోడంకాదు. అలా మరచిపోడమే మరొకరకమైన అనాగరికత అని అనుకోవచ్చు. అలాగుగాక అప్పటి మనస్థితి అంతా పరిపూర్ణంగా తెలిసికొని మన పూర్వీకులు యేమోస్తరుగా వుండేవారో, సంఘం మళ్లా వెనకటిదశకు పోకుండా వుండాలంటే యెటువంటి జ్ఞానం విస్తరింపజేసుకోవాలో, మొదలైన సంగతులకోసం యీవిజ్ఞానాన్ని జాగ్రత్తపెట్టుగోవలసివుంది. ఇంతేకాదు, మరొక ఉపయోగంకోసంకూడా దీన్ని జాగ్రత్తపెట్టుగోవలసివుంది. అదేదంటే - శాస్త్రజ్ఞులు యీవిజ్ఞానాన్ని పరిశీలించి యేయేజాతులు యేయేదేశాలనుండి వచ్చేయో, యేయేజాతులు యేయేజాతులనుండి యేర్పడ్డాయో మొదలైనవన్నీ తెలియజేస్తున్నారు. ఈరకమైన జ్ఞానంకోసంకూడా యీవిజ్ఞానాన్ని జాగ్రత్తపెట్టుగోవలసివుంది.

ఈవిజ్ఞానాన్ని అనేకజాతులు భద్రపరచుకొన్నాయి. పాశ్చాత్యదేశాలు యీవిజ్ఞానాన్ని నశించిపోకుండా నిలబెట్టుకొన్నాయి. ఇంగ్లాండులో ౧౮౭౮-వ సంవత్సరంలో సాంప్రదాయికవిజ్ఞానసంపాదనాసంఘ(Folk Lore Society) మనుపేరున ఒక సంఘమేర్పడి దేశంలోగల యీవిజ్ఞానాన్ని సేకరించి దీనికోసం ప్రత్యేకంగా ఒక పత్రిక యేర్పరచి ముద్రించి యీ విజ్ఞానాన్ని జాగ్రత్తపెట్టుకుంది.

మన తెలుగుదేశంలో అప్పుడప్పుడు యీవిజ్ఞానానికి సంబంధించిన పుస్తకాలు ప్రకటించబడుతున్నాయి. ఈప్రకటించబడ్డభాగం చాలా స్వల్పం. ఆకాస్తఅయినా క్రమరీతిగా చెయ్యబడలేదు. అందుచేత తెలుగుదేశంలో చెయ్యవలసిన పనిఅంతా యింకా ముందే వుందని చెప్పవచ్చు. తక్కినదేశాలలోలాగే మనంకూడా మనదేశంలోని సాంప్రదాయికవిజ్ఞానాన్ని క్రమరీతిగా సేకరించుకుని రక్షించుకోవలసివుంది.

ఇంగ్లాండులో యేర్పడ్డ సాంప్రదాయికవిజ్ఞానసంపాదనాసంఘం యేమోస్తరుగా పనిచేసిందంటే - ఈసంఘ మొక పత్రికను యేర్పరచి ఆపత్రికలో

దేశంయొక్క వివిధభాగాలలో వున్న సాంప్రదాయిక విజ్ఞానాన్ని సేకరించి ప్రచురించింది. అటుతర్వాత మరికొందరు చేరి ఆపత్రికలో ప్రకటించబడ్డ వస్తువుని తాలూకాలవారీగా విభజించి ఒక్కొక్క తాలూకాలో సేకరించినదానిలోనుంచి మచ్చుకు కొంతకొంత తీసి ఒక్కొక్క సంపుటంకింద ప్రకటించేరు. ఈమోస్తరుగా అనేకసంపుటాలు ప్రకటించబడ్డాయి. ఒక్కొక్క సంపుటంలో ప్రకటించబడ్డ తీరు యేమిటంటే తాలూకాలో దొరికిన సాంప్రదాయికవిజ్ఞానమంతా కొన్నిశాఖలుకింద విభజించబడింది. ఒక్కొక్క శాఖకింద దొరికిన వస్తువుఅంతా - ఊళ్లన్నీ అకారాదిగా రాయబడి - యేవూళ్లో సేకరించబడిన వస్తువు ఆవూరికింద రాయబడింది. అంతేకాదు, ఆ విజ్ఞానంలో ఒకవూరికి మరొకవూరికి గల భేదాలు కూడా తెలియచెయ్యబడ్డాయి. ఈమోస్తరుగా యెంతోకష్టపడి క్రమరీతిగా ప్రకటించబడి యీ విజ్ఞానం ప్రజ కుపయోగకరంగా చెయ్యబడింది. పైమోస్తరుగా ఆంగ్లేయులు తమ సాంప్రదాయికవిజ్ఞానాన్ని తక్కినదేశస్థులలాగే జాగ్రత్తపెట్టుకున్నారు.

సాంప్రదాయికవిజ్ఞానాన్ని సేకరించడంకోసం మనరాష్ట్రంలోకూడా ఒకసంఘం యేర్పడాలి. ఆ సంఘం ఒకపత్రికను ప్రచురించి ఆపత్రికలో తాము సేకరించిన సాంప్రదాయిక విజ్ఞానాన్ని ప్రకటించాలి. ఒకసంఘం చెయ్యవలసిన పని ఒకవ్యక్తి చెయ్యడం కష్టం. అయినా ఒకవ్యక్తే తాను చెయ్యగలిగినంత పని చెయ్యవచ్చు. ఒకతాలూకాలోనో, లేక కొన్నితాలూకాలలోనో వుండే విజ్ఞానాన్ని తాను అందుకోసమే ప్రకటించే ఒకపత్రికలో ప్రచురించి కొంతవరకూ విజ్ఞానసేవ చెయ్యవచ్చు.

సాంప్రదాయికవిజ్ఞానమంతా ఒకేమోస్తరు వస్తువు కాదు. దానిలో అనేకవిషయా లున్నాయి. మొత్తంమీద దీన్ని మూడువర్గాలకింద విభజించవచ్చు:

౧. నమ్మకాలు, ఆచారాలు.

౨. కథనం, ఉక్తులు.

3. కళ.

౧. నమ్మకాలు, ఆచారాలలో యీకిందిశాఖలున్నాయి:

(అ) మూఢవిశ్వాసాలు, అజ్ఞానపు అలవాట్లు. ఈశాఖలో తిరిగి ఉపశాఖ లున్నాయి. అవేమంటే:

౧. జడప్రకృతికి సంబంధించినది.

ఉదా:—హంపీలో ఒక బండరాతిమీద సీతా అమ్మవారు తన చీర ఆరవేసుకుంటే ఆమచ్చ ఆబండమీద వుంది.

సప్తసాగరయాత్రలు చేస్తే స్త్రీలు గర్భిణు లవుతారు.

తోకచుక్క వస్తే యెవడో వొక గొప్పవాడు మరణిస్తాడు.

సూర్యగ్రహణం వెళ్లేక వారంరోజులవరకూ యేకార్యం చెయ్యకూడదు.

(రత్నశాస్త్రంలో రత్నాలకు సంబంధించిన మూఢవిశ్వాసాలు దొరుకుతాయి.)

అమావాశ్యనాడు బచ్చలికూర కొయ్యకూడదు.

అమావాశ్యనాడు పుడితే దొంగఅవుతాడు.

మూలానక్షత్రాన్ని జన్మించకూడదు.

ద్వాదశీ దగ్ధయోగం.

స్వాతివానకు ముత్యాలు తయారవుతాయి.

అర్జునుడి పదిపేర్లూ వల్లిస్తే పిడుగుపడదు.

మేఘగర్జనం యింద్రుడి రథధ్వని.

పైనమ్మకాలలో కొన్నిటికి జ్యోతిశ్శాస్త్రం కారణం.

౨. చెట్లు, మొక్కలకి సంబంధించినది.

ఉదా:—రావిచెట్టుకు ప్రదక్షిణాలు చేస్తే స్త్రీలు గర్భిణు లవుతారు.

చింతచెట్టుమీద దయ్యా లుంటాయి.

తులసిచెట్టుకు పూజచేస్తే కోరికలు సిద్ధిస్తాయి.

(ఉత్త కొబ్బరికాయకి దెయ్యంతిన్న కాయని పేరు.)

ఏపాదుకైనా పురుగుపడితే శ్రీవత్సగోత్రీకులు కుమ్మరిబుగ్గిని తీసి 'శ్రీవత్సగోత్రపు సింహాలొచ్చేయి, పుచ్చుపురుగుల్లాల్లా విచ్చిపొండి' అని ఆబుగ్గి చల్లితే ఆపురుగులు నాశనమైపోతాయి.

ఇంటిలో మొండిచెయ్యిమొలిస్తే యిల్లు విడిచి పెట్టాలి.

౩. జంతువులు, జీవులకు సంబంధించినది.

ఉదా:—ఇంట్లో రోగి వుండగా పులుగుపిట్ట అరుస్తే రోగికి చావుతప్పదు.

కాకి యింట్లోంచి యెగిరితే యిల్లు విడిచి పెట్టాలి.

గద్ద యింటిమీద వాలితే యిల్లు విడిచిపెట్టాలి.

కాకి అరుస్తే యింటికి బంధు వొస్తాడు.

కాకుల మైథునం చూస్తే తను చచ్చినట్టు తన బంధువులికి ఉత్తరంరాయాలి.

పొద్దున్నే పిల్లిని చూడకూడదు.

(బల్లిపతనంవల్ల కలిగే లాభనష్టాలు పంచాంగం చూస్తే తెలుస్తాయి.)

తూనీగలు యెగిరితే వాన కురుస్తుంది.

పాలపిట్టదర్శనమైతే పరమాన్నం దొరుకుతుంది.

ఏదుపందిముల్లు యెవరిదగ్గిర వుంటే వారికి దెబ్బలాటలు వస్తాయి.

(అశ్వలక్షణశాస్త్రంలో అశ్వాలకు సంబంధించిన విశ్వాసాలన్నీ చెప్పబడివున్నాయి.)

౪. భూతాలు.

ఉదా:—దయ్యానికి మణమలు ముందుకి, వేళ్లు వెనక్కి వుంటాయి.

దయ్యం తోలుముక్క అవుతుంది.

(ఊరూర దయ్యాలబావు లుంటూనేవుంటాయి.)

౫. మాయ.

ప్రయోగం, శాతబడి, దిష్టి మొదలైనవి యీ శాఖలోనే వస్తాయి.

౬. మంత్రాలు, తంత్రాలు.

పాముకాటు, తేలుకాటు, చప్పి, ఇరుకు, ఎక్కిళ్లుమొదలైనవాటి మంత్రాలు, ప్రయోగాలకు విరుగుళ్లు మొదలైనవి, రక్షలు, తాయత్తులు మొదలైనవి యిందులో చెప్పబడుతాయి.

ఉదా:—మునగవేరు తూర్పునకు పారినదానిని త్రవ్వితెచ్చి ఆరోజుననే తాయతులో వేసివుంచుకుంటే కోల తప్పిపోవును.

పచ్చిపసుపు, కన్నెకోమలి, తెల్లజిల్లేడు మొగ్గలు, నల్లవుమ్మెత్తవేరు, నిద్రగన్నేరు ఆకులు, మంచిగంధము, రాజపగడము నూరి వుండలుచేసి మఘు రావేళలో పెట్టిగయిస్తే వశ్యమగును స్త్రీపురుషు లెవ రైననుసరే.

౭. గారడి, భవిష్యత్ సూచన.

ఈ శాఖలో శోది, పూనకాలు, కలలు, శకున శాస్త్రం, శకునాలు మొదలైనవి వస్తాయి.

ఉదా:—తెల్లవారగట్ట వచ్చిన కల నమ్మతగినది.

కలలో మామిడిపళ్లు, ముత్తైదు మొదలైనవి వస్తే మంచిది; శవం, వితంతువు మొదలైనవి వస్తే కీడు.

పిల్లి యెదురురాకూడదు.

(బల్లిపతనఫలాలు పంచాంగంచూస్తే తెలుస్తుంది.)

తుమ్మితే యేపనీ చెయ్యకూడదు.

౮. స్వర్గం, నరకం, పుణ్యపాపాలుగురించి యీ శాఖలో వుంటుంది.

౯. ఇతరమూఢ విశ్వాసాలు, ఆచారాలు.

నేను సేకరించినవి కొన్ని యిక్కడ ప్రకటిస్తాను:

గడపమీద కూర్చుని తుమ్మకూడదు: తుమ్మితే గడపనిగండాలు.

తుమ్మితే చిరంజీవి,శతాయుస్సు,మార్కండేయు లంత ఆయుస్సు అనాలి.

రాత్రిపూట తుమ్మితే నెత్తిమీద నీళ్లుచల్లించు కొని యేవూళ్లో పుట్టిందీ చెప్పాలి.

ఒకతుమ్మకంటె యెక్కువ తుమ్మితే తప్పులేదు.

రాత్రిపూట ఉప్పు అని అనకూడదు.

రాత్రిపూట ఉప్పు దీపానికి చూపిస్తేగాని వెయ్యకూడదు.

ఎవరైనా, యెక్కడికైనా వెళుతూవుంటే యెక్కడికి వెళుతున్నావని అడగకూడదు.

రాత్రిపూట క్షౌరముమాట యెత్తకూడదు.

(తిథివారనక్షత్రాలు చూసి క్షౌరంచేయించు కోవాలి. ఇది పంచాంగసంబంధం.)

రోలుమీద కూర్చోకూడదు.

వాల్చిన రోకలి దాటకూడదు.

మునిపళ్లె మునివళ్లు కొరకకూడదు.

చెల్లెల్ని కాలితో తన్నకూడదు.

నడుస్తూ పళ్లుతోముకుంటే అంతమేరా చెరువు తవ్వించాలి.

గడప మహాలక్ష్మి.

శుక్రవారం నాడు క్షవరంచేయించుకుంటే ఆడ పడుచుకు అనర్థం.

లక్ష్మివారంనాడు కొత్తవ్యవహారా లేవీ మాట్లాడ కూడదు.

కొత్తగుడ్డకు పసుపుపెడితేగాని కట్టకూడదు.

మంగళ ఆది సోమవారాలలో కొత్తగుడ్డ కడితే అది తొందరగా కాలిపోయి చిరిగిపోతుంది.

దీపం పెడితేనేగాని మంచినీళ్లు తాగకూడదు.

జెర్రిని మంగళవారంనాడు చంపకూడదు.

ఒక్కటే పిల్లను పెడుతుంది కాబట్టి జెర్రిని చంపకూడదు.

పీటమీద పడుకోకూడదు.

చేటతో విసురుకోకూడదు.

మేకలమంద మధ్యనుంచి వెళ్లకూడదు.

(తలగడుసుకుపూర్వం పెద్దల ఆశీర్వచన.)

కాలినపంచ చాకలివాడికి వెయ్యందే కట్ట కూడదు.

ఇద్దరిమాటలు వొకటైతే యింటికి బంధు వొస్తాడు.

బియ్యం కొలుస్తూన్నప్పుడు తవ్వ తిరగపడితే యింటికి బంధు వొస్తాడు.

పొయ్యి అరుస్తే యెవరో బంధు వొస్తారు.

అరికాలు దురదపెడితే దెబ్బలాట వస్తుంది.

విస్తరాకు జరిగితే ప్రయాణం సిద్ధం.

పీటలు గోడకు అడ్డంగా చేరవెయ్యాలికాని నిలువుగా చేరవెయ్యకూడదు.

ఆడది జడవేసుకుని చెంపలు దువ్వుకోపోతే ముసలిమొగుడు వస్తాడు.

రాత్రిపూట యీలవేస్తే పాము లొస్తాయి.

రాత్రిపూట అద్దంచూసుకుంటే ముందుజన్మలో బోగందై పుడతారు.

తేనెపట్టు పట్టినయింటిని ఆరునెల్లు విడిచెయ్యాలి.

ఆదివారంనాడు వుసిరికపచ్చడిముట్టుకోకూడదు.

తలంటుకొన్నరోజున కాటుకపెట్టుకుంటే కలిగినవారియింట్లో పుడతారు.

మోకాళ్లమీద తలవంచుకుకూచోకూడదు,

భోంచేస్తూన్నప్పుడు యెడమపాదం పట్టుకుంటే దరిద్రం.

కాళ్లుకడుక్కునేటప్పుడు మడమలు తడియక పోతే దరిద్రం.

కొత్తగిన్నెకు పసుపురాసి కొంచెం పాలచుక్క పోస్తేగాని వాడకూడదు.

కోతిఅంటే పిల్లలు మరింక యెదగరు.

మంగళవారంనాడు కొత్తచీపురుకట్ట కూడదు.

ఉప్పు చేతిలో వేస్తే కయ్యా మొస్తుంది.

ఉత్తఉయ్యాల వూపితే చంటిబిడ్డకి కడుపునొప్పి వస్తుంది.

ఇద్దరి చంటిపిల్లల్ని ఒకరిమొహా మొకరికి చూపిస్తే మూగివాళ్లవుతారు.

చంటిబిడ్డకి అద్దం చూపిస్తే మూగిదవుతుంది, లేక పైపళ్లు వస్తాయి.

పుష్కరం వెళ్లేక రెండున్నరయేళ్లవరకూ యే శుభకార్యం చెయ్యకూడదు.

శివదృష్టి, విష్ణుపృష్ఠము పనికిరాదు.

ఊళ్లో ఒక్కమేడ వుండకూడదు.

(ఆ)ఆచారాలు. దీనిలోని ఉపశాఖలు-

౧. కొన్నికొన్ని పండుగలు కొన్నికొన్ని రోజుల్లోగాని, కొన్ని ఋతువుల్లోగాని వస్తాయి.

ఉదా:—కృష్ణజయంతికి ఉట్లపండగ.

(అమ్మవార్ల జాతర్లు కొన్నిరోజుల్లో వస్తాయి.)

వేసంకాలంలో వసంతోత్సవం వస్తుంది.

౨. పుట్టుకకు, వివాహానికి, మరణానికి సంబంధించినవి. ఇవన్నీ చాలామట్టుకు ఆయాకర్మకాండల లోనే వున్నాయి. అలాగులేనివికూడా కొన్ని వున్నాయి.

ఉదా:—బిడ్డకనక బొడ్డుతాడు మెడకిచుట్టు కుని పుడితే కిందటిజన్మలో ఉరిపోసుకున్నట్టు అర్థం.

పురిటిదినాల్లో యెన్నెమ్మకథ చెప్పుకోవాలి. (పుత్రోత్సవమేకాని పుత్రికోత్సవం లేదు.)

పగటిపూట పుట్టినవాళ్లు పగలు నిద్రపోతారు. రాత్రిపూటపుట్టినవాళ్లు రాత్రి నిద్రపోతారు.

ఎడపిల్లకికీచంటి లేకపోతే మొగపిల్లాడు పుడతాడు.

బిడ్డకి మొదట పైపళ్లు వస్తే మేనమామకి అపాయం.

పిల్లాడు పాలుతాగేక ముద్దుపెట్టుకుంటే ఆబలమంతా మనకి వచ్చేస్తుంది.

స్థాళీపాకం నందిమొహంనాడు వంకాయి వండకూడదు.

(పెళ్లిలాంఛనాలు ఒక్కొక్కస్థలంలో ఒక్కొక్కమాదిరిగా వుంటాయి.)

బహిష్ఠఅయి స్నానంచేసేక నోట్లో యేమీ వేసుగోందీ చంటిపిల్లల్ని చూడకూడదు.

మనిషి చనిపోయినప్పుడు గట్టిగా యేడుస్తే స్వర్గంతలుపులు విడతాయి.

(కొన్నిమతాలవాళ్లను దహనంచేస్తారు, కొన్ని మతాలవాళ్లను పాతిపెడతారు.)

(తద్దినంనాడు కొన్నికొన్ని కూరలు వండకూడదు.)

3. ఆటలు.

పాటలున్న ఆటలు కొన్ని, పాటలులేని ఆటలు కొన్ని. చిన్నపిల్లలు ఆడుకునే ఆటలు కొన్ని, పెద్దవాళ్లు ఆడుకునేవి కొన్ని. ఆటలలో అనేకవిధులున్నాయి. ఈవిధులు ఒకస్థలంనుంచి మరోకస్థలానికి భేదిస్తాయి.

ఉదా:—కోడిపందాలు, గొర్రెపందాలు, పికిలిపిట్టపందాలు, పావురంపందాలు మొదలైనవి, గవ్వలాటలు మొదలైనవి.

భారతిలో కొన్ని సంవత్సరాలకిందట వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు పిల్లలఆటలనుగురించి ఒకవ్యాసం రాసేరు. ఈమధ్య మంగిపూడివేంకటశర్మగారు భారతిలో 'బాలక్రీడలు' అన్నపేరున కొన్ని ప్రకటించేరు. గృహలక్ష్మిలో తరచుగా ఆటలనుగురించి ప్రకటించబడుతూవుంటుంది.

౪. అనేకరకాలైన స్థానికఆచారాలు. ఇవి గ్రామపరిపాలనకి, శిస్తుల వసూళ్లకి, మామూళ్లకి సంబంధించివుంటాయి.

ఉదా:—ఒకఊళ్లో వుండే ఆచారమేమిటంటే ఆవూళ్లో యెవరైనా యేకొత్తవస్తువైనా తెచ్చుగుంటే అదంతా వూరికంతకూకూడా పంచిపెట్టాలి.

కొన్నిఊళ్లలో ఊరికంతా వొకరోలు వుంటుంది.

కొన్నిఊళ్లలో కొన్నిసంతలు, జాతర్లు, ఉత్సవాలు, కొన్ని ప్రత్యేకపండగలు జరుగుతాయి.

పశువులకి పెట్టే పేర్లుకూడా యీవుపశాఖలోనే చేరుతాయి.

౨. కథనం, ఉక్తులు.

(అ) ౧. జరిగేయని చెప్పేకథలు.

శేకుమళ్లరాజగోపాలరావుగారు ఆంధ్రదేశీయ కథావళి అని మూడు చిన్న సంపుటాలు ప్రకటించేరు. తెలుగుకవుల కథలూ, స్థానికచరిత్రలలోని కథలుకొన్నీ, తెనాలిరామలింగడు, తాతాచార్యులు, మర్యాదరామన్న, పరమానందయ్య, రేచుక్క పగటిచుక్క మొదలైనవారి కథలు యీ శాఖలోనే చేరుతాయి.

౨. శిశుకథలు.

తల్లి పిల్లలకు దేవతలు, రాక్షసులు, భూతాలు గురించి చెప్పేకథలూ, ఈగ, నక్క మొదలైన కథలూ యీ శాఖలో చేరుతాయి.

3. కల్పనాకథలు.

ప్రకృత్యతీతాంశాలతో కలసి జరగనివి జరిగినట్టుగా కనబడే కథలూ, పిట్టకథలూ యీశాఖలో జేరుతాయి. ఈ పిట్టకథలు భారతిలోనూ, గృహలక్ష్మిలోనూ ప్రకటించబడుతున్నాయి. ఈమధ్య భారతివారు పిట్టకథలను యిక ప్రకటించమని రాసేరు. దీనివల్ల సాంప్రదాయికవిజ్ఞానానికి చాలానష్టం కలిగించేని చెప్పకతప్పదు. భారతివారు పిట్టకథలుఅనేకం సేకరించ నవకాశమిచ్చేరు. వీరు మరల వీటిని తమ పత్రికలో ప్రకటించి సాంప్రదాయికవిజ్ఞానానికి ఉపకారం చేస్తారని నమ్ముతున్నాను.

౪. వినోదాలు, నీతికథలు, పెరిగేకథలు.

ఈవినోదకథలు అనేకమంది ప్రకటించేరు. చిలకమర్తివారు 'వినోదములు' అని ౨౬౦ కథలను ప్రకటించేరు. నాదగ్గిరకూడా యించుమించుగా అన్ని కథలున్నాయి.

నీతికథలు కొందరిచేత ప్రకటించబడ్డాయి.

పెరిగేకథలంటే - ఈవిధమైన కథలకు పరిమితి లేదు. మొదట వాటి పరిమాణానికీ యిప్పటి స్థితికీ యెంతో భేద ముంటుంది. మొదట ఆకథ చాలా చిన్నదిగా వుండి క్రమేపీ లోకుల కల్పనలతో పెద్ద కథ అవుతూవుంటుంది. కాశీమజిలీలు, గొల్లసుద్దులు యిటువంటివే.

౫. స్థలమాహాత్మ్యములు.

ఇవికూడా మనదేశంలో చాలా వున్నాయి.

ఉదా:—గోవుపాదాలు, కోటిలింగాలు, గోస్తనది మొదలైనవాటిని గురించి వున్నపురాణాలు.

౬. స్థానిక కథలు.

ఇటువంటికథలు మనకు స్థానికచరిత్రలలో దొరుకుతాయి. ప్రతాపచరిత్రం, రాయవాచకంవంటి వాటిలోకూడా దొరుకుతాయి.

(ఆ) పదములు, పాటలు (కళకింద రానటువంటివి.)

ఉదా:—బొబ్బిలిరాజుకథ, కామమ్మకథ, దేసింగురాజుకథ, కాంభోజరాజుకథ, కుచ్చలకథ, చిన్నమ్మకథ, కీర్తనలు, తత్వాలు, తరంగాలు, ఆడవాళ్ల పాటలు మొదలైనవి.

(ఇ) పాతపాటలు మొదలైనవి.

దీని ఉపశాఖలు—

౧. పాతపాటలు.

ఇవి ముఖ్యంగా పిల్లలిని నిద్రపెట్టడానికి పాడబడుతున్నాయి. వీటిని మొత్తంమీద జోలపాటలని అంటున్నారు. కాని దీనిలో ఒక్క జోలపాటలే కాకుండా పణతిపాటలు మొదలైనవికూడా వున్నాయి. ఇ'వేవల యివి యెక్కువగా సేకరించబడుతున్నాయి. నాలుగేళ్లకిందట వీటిని కొన్నిటిని పాతపాటలన్న పేరున నేను భారతిలో ప్రకటించేను. అప్పటినుంచి అనేకమంది యీ పాతపాటలను సేకరించి భారతిలోను, గృహలక్ష్మిలోను ప్రకటిస్తున్నారు. ఈమధ్య భారతివారు యీ పాటలను భారతిలో ప్రకటించడం మానేసేరు. దీనివల్ల సాంప్రదాయిక విజ్ఞానానికి కలిగిన నష్టమింతఅని చెప్పలేము. భారతివారు తిరిగి వీటిని ప్రకటించి భాషాసేవ చేస్తారని నమ్ముతున్నాను.

౨. కట్టుకథలు లేక పొడుపుకథలు, అర్థవిహీనపు పాటలు.

ఉదా:—వంకరటింకరశో, వాని తమ్ముడు అ,
నల్లగుడ్ల మి, నాలుగుకాళ్ల మే
మాతాత రెండెడ్లను తెచ్చేడు, ఒకయెద్దు తిరుగుతుంది, ఒకయెద్దు తిరగదు.

ముద్దుల్లుముద్దుల్లు ముచ్చికాయల్లు
అమ్మాయిముద్దుల్లు గచ్చకాయల్లు.

౩. సామెతలు.

ప్రాపంచికోక్తులుకూడ యీశాఖలోనే చేరతాయి.

ఉదా:—కుక్కను చంపితే గుడికట్టాలి.

ఇంట్లో యీగల మోత బైట పల్లకీల మోత.
కొయ్యగోటుహర కొయ్యక చెడెను.
కొండంతకాపురం కొండేల చెడెను.
కొడుకుల కననివాళ్లు కడు పేమి కడుపు
కులముద్ధరించని కొడు కేమికొడుకు.

సామెతలు అనేకమంది సేకరించి ప్రకటించేరు. ఒకరుసేకరించినవే మరొకరుకూడా సేకరించి ప్రకటించేరు. దీనికి కారణం, ఎవరేవి ప్రకటించేరో తెలియకపోడమే. పోనీ యితరులు ప్రకటించనటువంటి వాటినే ప్రకటిద్దామని అనుకొన్నప్పటికీ యెన్నిపుస్తకాలని పరిమాడగలరు. అందుచేత యెవరు సేకరించిన వాటిని వారు యివి కొత్తవా, పాతవా అని యోచన చెయ్యకుండా ప్రకటిస్తున్నారు. దీనివల్ల తెలుగుదేశంలో మొత్తంమీద యెన్ని కొత్తసామెతలు చేరేయో తెలియకుండా వుంది. కొత్తగా సేకరించినవాళ్లకి, యితరులు సేకరించినవే మళ్లా సేకరిస్తున్నామేమోఅని అనిపిస్తూంది. అందుచేత యిప్పటివరకూ సేకరించబడ్డ సామెతలను సంపుటాలకింద ప్రకటించవలసివుంది. దీనివల్ల యింతవరకూ సేకరించబడ్డ సామెతలన్నీ ఒకచోట వుండడమవుతుంది. కొత్తసామెతలను చేర్చడానికి అవకాశం కలుగుతుంది. కొన్నాళ్లకిందటివరకూ ప్రకటించబడ్డ సామెతల పుస్తకాలన్నిటినీ పరిశీలించి శ్రీనాళం కృష్ణారావుగారు ఆసామెతల నన్నిటినీ అకారాదిగా రాసేరు. వాఙ్మయాభిలాషులు సహాయంచేసి యీగ్రంథాన్ని ప్రకటిస్తే వాఙ్మయాని కెంతేనా వుపకారంగా వుంటుంది. ఇప్పటివరకూ సేకరించబడ్డ సామెతలు నశించిపోకుండా వుంటాయి. కొత్తసామెతలు ప్రకటించడానికి వీలవుతుంది.

౪. వినోదపుపేర్లు లేక ఉడుకుపేర్లు.

ఉదా:—ఆకాశరామన్న, వల్లకాటి రామనాథయ్య, ఆడారిఅచ్చన్న.

౫. స్థలసంబంధమైన పాటలు.

ఉదా:—అత్తపోసిన గంజి సత్తువలేదు
అల్లుడు సిరిపురపు గట్టెక్క లేడు.

కాకినాడానకట్టు కాలికింద తొక్కిపెట్టు
మామలాకు మామిడాడ ఊసులకు పుల్లిపాడు
దొంగలకు ద్వారపూడి ముండలకు మురమండ
రండలకు రాజమండ్రి ముక్తులకు తిరుపతి
యుక్తులకు నెల్లూరు శక్తులకు గుంటూరు.

౬. పామరుల శబ్దవ్యుత్పత్తి.

ఉదా:—కాతేరుఅన్న వూరుదగ్గిర సారంగధరుని పాతేరు. ఈపాతేరు అన్నమాట క్రమేపీ కాతేరుఅయింది.

పల్లంకుర్రు. ఈవూరుగల ప్రదేశం మొదట చవిటి నేల. అక్కడ బ్రహ్మ యజ్ఞంచేసి 'ఫలంకురు' అని ఆశీర్వదించి సారవంతమైన నేలగా చేసేడు. ఈ 'ఫలంకురు' యిప్పుడు పల్లంకుర్రు అయింది.

కేశనకుర్రు. ఈవూరిదగ్గిర గోదావరి కొంత ఉత్తరంగా ప్రవహిస్తూంది. కాశీదగ్గిర గంగ ఉత్తరంగా ప్రవహిస్తూంది. కాశీలాగే యీవూరుకూడా గొప్ప క్షేత్రమయిపోతుందని దేవతలువెళ్లి బ్రహ్మదగ్గిర మొరపెట్టేరు. అప్పుడు బ్రహ్మ 'కాశం నకురు' అని అన్నాడు. ఆవెంటనే గోదావరి మళ్లా దక్షిణంగా మళ్లింది. 'కాశం నకురు' కేశనకుర్రు అయిపోయింది.

3. కళ.

దీనిలోని శాఖలు.

౧. పదములు పాటలలోని సంగీతం. అంటే యీపదములు పాటలలోని గణాలు, యతిప్రాసాలు, స్వరం, రాగమంటే రాగం, తాళం, పల్లవి, అనుపల్లవి మొదలైనవాటినిగురించి. పదములు పాటలకి, కళ పాటలకి (Art Songs) ఉండే పోలికలూ భేదాలూ కూడా యిందులోనే తెలుపబడతాయి.

౨. పామరుల నాటకాలు.

యక్షగానాలు, తోలుబొమ్మలు, కొయ్యబొమ్మలు, భాగోతాలు, హాస్యం యిందులోనే వస్తాయి.

పైన చెప్పినవిధంగా సాంప్రదాయిక విజ్ఞానం సేకరించుకోవలసివుంది. దీని విలువ యెంతేనా వుంది. ఇదిచరిత్రపరిశోధకులకు, శాస్త్రజ్ఞులకు, వాఙ్మయాభిలాషులకుకూడా చాలా అవసరం. ఇప్పటివరకూ దేశంలో అక్కడక్కడ కాస్తకాస్త ప్రయత్నంమాత్రమే జరిగింది. కాని క్రమరీతిగా పనిచేస్తేనేగాని యీపని లాభకరంగాను, సంపూర్ణంగాను జరగదు.

ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము: యుగవిభజనము

కోరాడ రామకృష్ణయ్య, యం. ఏ.,

ఆంధ్ర వాఙ్మయచరిత్రమును దెలుపు గ్రంథములిదివఱకే కొన్ని బయలుదేరియున్నవి. వానిని రచించినవారిలో పలువురు వాఙ్మయమును వారివారి యుద్దేశములనుబట్టి, సౌకర్యమునుబట్టి పలువిధములుగ విభజించి దాని చరిత్రను దెలుపనొడంగిరి. ఈకారణముచే నాంధ్రవాఙ్మయమునందలి యుగవిభజనవిషయమున నభిప్రాయభేదము లేర్పడుటయు తటస్థించినది. కావున నీ వాఙ్మయమున యుగవిభజనము చేయురీతినిగూర్చి యించుక పరిశీలింతము.

మొట్టమొదట నీభాషలో బయలుదేరినవి కవుల చరిత్రలేగాని వాఙ్మయచరిత్రలు కావు. వీనికైనను మొదట దారితీసినవారు కందుకూరివీరేశలింగం పంతులు గారు. ఈయన రచించిన గ్రంథమునకు 'ఆంధ్రకవుల చరిత్ర'యని నామకరణముచేసెను. ఆనామమున కనుగుణముగా నది ఆంధ్రకవుల చరిత్రమని చెప్పదగియుండెనేగాని ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రమని చెప్పదగదు. అందాయన సాధ్యమైనంతవఱకు కాలానుగుణముగా నొక్కొక్క కవిని గ్రహించి యాతని పుట్టుపూర్వోత్తరములను దెలుపుచు, నాతడు రచించిన గ్రంథములనుబట్టి, దానిని కృతినొందిన రాజులు, మంత్రులు మొదలగువారిని బట్టి, యితరకవులు వీనినిగూర్చి చేసిన ప్రశంసాదికమును బట్టి, ఇంకను దొరకినపుడెల్ల శాసనాదుల సాక్ష్యమును బట్టియు నాయాకవుల కాలమును నిర్ణయమునసలుపుచు, నాకవి రచించిన గ్రంథములనుబట్టి యాతని కవితావిశేషములను దెలుపుచు, నింక వారినిగూర్చిన చారిత్రకవిషయములను, వాడుకకథలు మొదలగు వానిని జేర్చి, కవులను వారిచరిత్రమునె ప్రధానముగ దన దృష్టిపథమున బెట్టుకొని యాగ్రంథమును రచించెను. అట్లు రచించి సిద్ధమైనంతవఱకు గ్రంథమును ప్రచురించుటకు వీలుగా నాతడాకవులను, తన గ్రంథమునుగూడ మూడుభాగములుగ జేసెను. కావున ప్రాచీనకవులు, మధ్యయుగపు కవులు, ఆధునికకవులు నని కవులు మూడుతెగలైరి; గ్రంథమును మూడుభాగములు గలదయ్యెను. కావున నీవిభాగము కవులనుబట్టియు, వారి చరిత్రను రచించువాని సౌకర్యమున కనుకూలముగను నేర్పడిన విభాగముగాని వాఙ్మయచరిత్రకు సంబంధించిన విభాగముకాదు.

'కవిజీవితము'లను రచించిన శ్రీ గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు మఱియొకపద్ధతి నవలంబించిరి. వీరు కవుల కాలమునుబట్టియైనను విభాగమును జేయదలంపలేదు. వారు రచించిన గ్రంథములనుబట్టి భారత కవులని, రామాయణకవులని, ప్రబంధకవులనియు నీరీతి విభాగమును జేసిరి ఈ విభాగముగూడ కవులనుబట్టి చేసినదేగాని, విశేషమేమనగా నిది కవుల కాలమునుబట్టియైన నేర్పడిన విభాగముకాక యేవోకొన్ని సంస్కృత గ్రంథముల నాంధ్రీకరించిన కవుల నొక్కొక్కసంపుగా జేర్చుటచే నేర్పడిన విభాగము. ఇట్లే కవిచరిత్ర కవిజీవితకారుల దృష్టిని గాఢముగ నాకర్షించినది ఆంధ్రకవులుగాని, యాంధ్రవాఙ్మయముకాదు. కావుననే యీ విభాగము లాంధ్రవాఙ్మయ పరిణామమునందలి, లేదా వాఙ్మయచరిత్రమునందలి దృష్టితో జేయబడినవి కాకపోవుట తటస్థించినది. అయితే ఆంధ్రకవుల జీవితచరిత్రము వారు రచించిన గ్రంథములను గూర్చిన విమర్శనముగల గ్రంథములె ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రము కావన్నచో నాంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర మనున దింకేమిటి? వీనికంటె నది భిన్నమైయుండునా యనుప్రశ్న గలుగకమానదు. కవులచరిత్రముగాని, కవుల జీవితచరిత్రముగాని వాఙ్మయచరిత్రమునకు సహాయకారులేగాని, వాఙ్మయచరిత్రమెన్నటికి గావనుటయే దానికి సమాధానము. అయితే

కవుల చరిత్రము, వారి గ్రంథములను గూర్చిన విమర్శనము లేనిదే వాఙ్మయచరిత్ర మను నదొకటి స్వయముగ సృష్టింపబడుచున్నదని దీని యర్థము కాదు. సజీవంబగుటచే నాయాకాలములందు కలుగు మార్పులకు లోనై కాలక్రమమున నభివృద్ధి నొందుచున్న యొక జీవద్భాషకు, ఆయాకాలములయం దేర్పడిన వ్యాకరణము లాభాషాచరిత్రను దెలుపుట కెట్లు సాహాయ్యకారు లగుచుండునో, అట్లే యాయాకాలము లందలి కవులయొక్కయు, వారి గ్రంథములయొక్కయు చరిత్రము లావాఙ్మయ చరిత్రరచనమునకు దోడ్పడు చుండును. ఒక్కొకకాలమునం దొకభాషలో కవులు రచించిన కావ్యములే యాభాషావాఙ్మయకథాసౌధమునకు ప్రధానపరికరములు. ఈపరికరములు లేకయే యాసౌధనిర్మాణము సాధ్యము కాదనుట స్పష్టమే. కాని యీపరికరములలో నొక్కొకదానిని గ్రహించి దాని సౌందర్యము, దాని సౌష్ఠవము, దాని నిర్మాణ పద్ధతిని గూర్చి పరిశీలించి యానందించుట యనున దొక పద్ధతి ఆ యీపరికరములతో నాసౌధమును నిర్మాణము చేసి, యేశిల్పి యెట్లెచ్చట నమరించెనో, దానివలన నాసౌధమున కెట్టి సొంపు సంపాదింపబడినదో, దాని యం దమరుటంజేసి దీనిసహజగుణం బెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో, ప్రత్యేక మొక్కొకటిగా గ్రహించి పరిశీలించినప్పటికంటె, నింక పెక్కులగు సదృశవస్తువులతో జేర్చి యాసౌధంబున నర్హస్థానంబు నమరియున్న యప్పు డాయావస్తువుల రామణీయకంబు,నందలి తారతమ్యము నెట్లు వ్యక్తంబగుచుండునో, ఒకయంతస్తుపై మఱియొకయంతస్తేవిధముగా కట్టబడి నిలిచియున్నదో, పైదానికి క్రిందిదెంతవఱకు మూలకము, పోషకము నగుచున్నదో, పైకి పోయినకొలది క్రొత్త క్రొత్త వింత వింత నగిషీలు, చమత్కారపు చెక్కడములు, కన్నుల మిఱుమిట్లు గొల్పు మెఱుంగుపూతలు నెట్లుగా బయలుదేరి చూపరుల నాశ్చర్యమగ్నులను జేయుచుండునో అను విషయములు గమనించుట, అనగా ముఖ్యముగా విడివిడిగా దెచ్చిపెట్టబడిన యాపరికరములకును, వానిచే కట్టబడి వెలసిన యారమ్యసౌధమునకు గల సంబంధం బెట్టిదో కనిపెట్టుట రెండవపద్ధతి. అట్టి మహాసౌధమును కొద్దిదూరమున నిలువంబడి క్రిందినుండి పైవఱకు పాఱజూచి దాని యద్భుతరామణీయకంబునకు నివ్వెఱపాటు జెందవచ్చును, లేదా లోన బ్రవేశించి క్రిందియంతరవునుండి క్రమక్రమముగా నమర్పబడిన మెట్లమాలమున తుదివఱకు బ్రతియంతస్తు నెక్కి యం దమర్పబడిన వస్తుసౌభాగ్యము పరిశీలించి పరమానందపరవశులు గావచ్చును. మొదటిదానికంటెను రెండవది, అనగా నాసౌధనిర్మాణమునకుగా దెచ్చిపెట్టిన పరికరముల పరిశీలించి యానందించుటకంటెను, వానిచే నిర్మింపబడిన యాసౌధసౌభాగ్యమును దిలకించి యానందించుట పరమోత్తమ మగుటను సందేహము లేదుగదా.

ఆంధ్రకవుల జీవితములు, వారి కాలనిర్ణయమును గూర్చిన చర్చలు, ప్రత్యేకగ్రంథములనుగూర్చిన విమర్శనములు మొదలగునవన్నియు నాంధ్రవాఙ్మయసౌధ నిర్మాణమునకు వలయు పరికరములే. అవిలేక సౌధ నిర్మాణము సాగదు. ఈసౌధము సులభముగా మూలము త్రవ్వితీయుట కలవిగాని కొండప్రదేశముపై వేయబడినపునాదిపై గట్టబడినదికాక సంస్కృతవాఙ్మయంబను సమప్రదేశమున దీర్చి త్రవ్వి చక్కగా గట్టబడిన పునాదిపై నిర్మింపబడినది. కావుననే తీర్చి సమముగ జెక్కబడి యమర్పబడిన పలుకురాళ్లు పునాదినుండియు మన కగపడుచుండుట. ఈ పునాదిక్రింద ప్రాచీనకాలపు మూలకట్టడం బేమైన నున్నదేమో, యేప్రక్కనుండియైనను పురాణవస్తు తత్వశోధకులు త్రవ్విచూచి తెలిసికొనవలసినదేగాని, బయటినుండి తెలిసికొనగలిగినంత వఱకేమి యగపడుటలేదు. పునాదియేగాక యీవాఙ్మయసౌధముయొక్క తొలిగృహమంతయుగూడ నా సంస్కృత వాఙ్మయ సౌధమునుండి యేరితెచ్చి పైని కొంతనగిషీపనిమాత్రము చేయబడిన రాళ్లతోడనే కట్టబడినదని చెప్పక తప్పదు. ఈనగిషీపనిమూలముగా నీ క్రిందిగృహమందైనను నతిరమ్యములగు నద్భుతశాలలు కొన్ని యేర్పడియే యున్నవి. ఇట్టిచిత్రశాలలలో నొకదానినుండి వేయబడిన సోపానమార్గ మొకటి పైయంతస్తులోనికి మనలను దీసికొని

పోవును. ఇచ్చటనే యాంధ్రకవితా శిల్పముయొక్క స్వతంత్రస్వకీత్వమును, నద్భుతరామణీయకమును బ్రకటింపగలిగిన ప్రబంధశిఖరమొకటి వెలయుచు, దూరమునుండి చూచువారి కన్నుల మిఱుమిట్లు గొల్పుచుండును. వెనుకభాగమున దీని నంటియే కొన్ని గద్యగృహములు, నాటకశాలలు నిర్మింపబడియున్నవి. దీనిపై మఱియొక యంతస్తు నూతనముగా కట్టబడుచున్నది. అందు విచిత్రశాల లనేకములు గలవుగాని శిఖరము లింక తీర్చి కట్టబడి యుండలేదు. నగిషీపని యంతయు తయారు కాలేదు. పనిపూర్తియగునప్పటికీ యంతస్తు వెనుకటిదానికంటె నత్యంతశోభాయమానంబై దివ్యతేజంబుతో వెలుంగుచుండు ననుటకు సందేహము లేదు. క్రిందిదానికంటె నిది మిగుల నెత్తయినదే గాక దీనిని జేర్చు మెట్లు క్రిందిదాని మెట్లవలె తీర్చి కట్టబడినవిగాక, యమోఘయములై వలయాకారమున సూటిగ బైకి పోవున వైయున్నవి.

ఇట్లీ యాంధ్రవాఙ్మయసౌధమును బరికించినచో రెండు పై యంతస్తులు, నొక క్రిందిగృహము, నొకదాని నుండి మఱియొకదానికి గొనిపోవు రెండు సోపానమార్గములు నగపడుచున్నట్లున్నది. దీనిని బట్టియే వాఙ్మయయుగములనుగూడ మనము విభజింపవచ్చునని తోచక పోదు. అట్లు చేసినచో ప్రధానములగు వాఙ్మయయుగములు మూడే కనబడుచున్నవనియు, వీనిమధ్య సోపానమార్గములవంటి సంధియుగములను రెంటిని జేర్చిన జేర్చుకొనవచ్చు ననియు చెప్పవచ్చును. దీనినిబట్టియే యాంధ్రవాఙ్మయయుగములను మన మేర్పఱచికొన్నచో నవి పంచసంఖ్యాకము లైయుండునని తోచును.

అయితే యీవాఙ్మయము నన్నపార్యుడు భారతము నాంధ్రీకరించుటతోగదా ప్రారంభింపబడినట్లు గ్రహింపబడుచున్నది. ఈతనికిబూర్వ మద్దాని స్థితి సులభముగ పైకేమియు గోచరించుట లేదనియు, వలసినచో పునాదిక్రిందిభాగమున నచ్చటచ్చట త్రవ్వి చూచి దాని స్థితి గనిపెట్టవలసియుండుటచే, నీవాఙ్మయముయొక్క ప్రాథమికావస్థను దెలుపు కాలమును మఱియొకయుగముగా గ్రహింపవచ్చును. అప్పుడారుయుగము లగును. ఈతొలియుగమునుగూర్చి మన కిప్పటి కంతవిశేషముగా దెలియదుగావున దీనికి 'అజ్ఞాతయుగము' అని నామకరణము చేయవచ్చును—లేదా "ప్రాఙ్నన్నపార్యయుగ" మనియు జెప్పవచ్చును. ఇకనన్నయాదులు రచించిన భారతభాగవతరామాయణాదు లాంధ్రమున బయలుదేరిన యుగము నేపేరున బిలువవలయునని ప్రశ్న. ఈయుగమును బురాణయుగమని కొందఱు జేర్కొనియుండిరిగదా. వారట్లు చేయుటకు గారణమేమైయుండుననగా నిం దేవో కొన్ని ప్రసిద్ధములగు పురాణములు తెలుగులో రచింపబడియుండుటయే గావచ్చును. ప్రబంధయుగమని నిష్కర్షగా జెప్పబడి యున్న తరువాతి ప్రధానయుగమునందుగూడ నేవో కొన్ని పురాణములు తెనిగింపబడియుండెనే; యిప్పటికూడ మఱికొన్ని తెనిగింపబడుచునే యున్నవే; అట్టి సందర్భములో తొలియుగమునే పురాణయుగమనుట యేల, అది యెట్లు సమంజసమగునని కొంద రనవచ్చును. ఏ యుగమునకుగాని మనము పేరుపెట్టునపుడు దాని యందలి ప్రధానలక్షణములను గమనించియే పెట్టుదుము గావున 'ఛత్రిణో గచ్ఛంతి' యనుదానివలె లక్షణచే గ్రహింపదగునేగాని, యంతమాత్రమున ఇతరవిశేషలక్షణము లేమియు లేవని చెప్పుటయని తలంపరాదుగదా. ఆకారణముచే తొలియుగమున నొకటి రెండు ప్రబంధములుగాని, శతకములుగాని రచింపబడియున్నను, మలియుగమున నొకటిరెండు పురాణములు భాషాంతరీకరింపబడియున్నను, మన పూర్వసంకేతనామములను మార్పవలసిన యావశ్యకత యేర్పడదు. ఆయాకాలములందు సాహిత్యసంచలన మెద్దానియందు కేంద్రీకృతంబగుచుండునో దానినిబట్టి యుగనామ మేర్పడుట న్యాయ్యము. కాని యీ యుగములకీ నామములు సార్థకములై యుండెనా యనువిషయమున నభిప్రాయభేదము గలుగవచ్చును. పురాణయుగమున కాపేరి వాఙ్మయమున నది ప్రాచీనమైనదగుటచే గలిగెనా, లేదా పురాణము లాకాలమున రచింపబడుటచే గలిగెనా

యను సందేహము కలుగవచ్చును. ప్రాచీనయుగ మను నర్థమున నెవ్వారును ప్రయోగించి యుండరనియే నా తలంపు. పురాణములు రచింప బడుటను బట్టియే యీపేరు దానికి గలిగిన దనుట నిశ్చయము. ఆకాలమునందె మరికొన్ని యితిహాసములు, కొన్ని కావ్యములు, కొన్ని శాస్త్రగ్రంథములు మొదలగునవి గూడ నాంధ్రమున వెలసినను, వీనిలో ప్రధానములుగా గ్రహింపబడినవి పురాణములు గావునను యాయుగమున కాపేరు వచ్చినదని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. కాని యాంధ్రవాఙ్మయమునందలి యీయుగమును పురాణయుగ మనుటకంటె భాషాంతరీకరణయుగ మనుట సముంజసమని తోచెడిని. ఏలయనగా నీయుగమున నీభాషలో రచింపబడిన గ్రంథములన్నియు-నవి యితిహాసములుగానీ, పురాణములుగానీ, కావ్యములుగానీ, యేవైనను సంస్కృతగ్రంథముల పరివర్తనములే. ఇందుగుత్కృష్టమగు స్థానము వహించిన భారతమితిహాసము. భాస్కరతిక్కనాదుల రచనలకు మూలంబగు రామాయణ మాదికావ్యము. మంచనకేయూరబాహుచరిత్రమునకు మూలంబగు 'విద్ధసాలభంజిక' యొక నాటకము. కేతన దశకుమారచరితమునకు మూల మొక గద్యకావ్యము. ఇవియన్నియు తక్కిన భాగవతనృసింహపురాణాదులవలె భాషాంతరీకరణములే యగుటచే, వీని యన్నిటియందునను వర్తించు శబ్దముచేతనే యీయుగమును బేర్కొనుట యుక్తము. ఈసంకేతమును దాటిపోవు గ్రంథములును లేకపోలేదు. కాని యవి యొకటి రెండుమాత్రమే. ఆరూఢ గద్యపద్యాదిప్రబంధపూరిత సంస్కృతభూయిష్ఠరచన, మానుగా సర్వసామాన్యంబుగాకుండుటచేతను, జానుదెనుగు ప్రసన్నతకువిశేషంబగుటచేతను, జానుదెనుగున దేశీయచ్ఛందములను ద్విపదాదులలో దేశికవిత రచింపవలయునని వాదించిన పాలకురికి సోమనాదుల కృతులగు బసవపురాణపండితారాధ్యచరిత్రాదులుండిన నుండుగాక. వారివాదము వెనుకటి జీర్ణపద్ధతిని సూచించుచు నీకాలమున నరణ్యరోదనమే యైనది. సంస్కృతగ్రంథముల పరివర్తనములుగాక సంస్కృత వాఙ్మయసంబంధముగాని, సంస్కృతవస్తుసంబంధముగాని విశేషముగా లేకయే రచింపబడిన యాంధ్రకృతులు తరువాతి ప్రబంధయుగమునగూడ నంతగా గానరావు. కావున నీయుగసామాన్యలక్షణములకు లొంగని విశేషకృతులనుగా వీనిని గ్రహించి పరిశీలింపవలసినదే. ఇట్టి వానియాయుగములందు కొన్ని బయలుదేరుచుండుటయు గలదు. ప్రబంధయుగమునందలి పింగళి సూరనార్యుని 'కళాపూర్ణోదయ' కృతియు నాయుగమునం దసాధారణమైన రచనంబనియే చెప్పవలసియున్నదిగదా. కాని సోమనాథుడుమాత్రము తన గ్రంథములలో నొకదాని కాయుగధర్మము నతిక్రమింప లేక గాబోలు పురాణంబనియే నామకరణ మొనరించినాడు. సామాన్యముగా నెవ్వాడు నసమానప్రతిభావంతుడగుటచేతనో, లేదా ప్రత్యేకకారణము లేవో కలిగిననోకాని, తనపరిసరపరిస్థితులను, యుగధర్మములను నతిక్రమించి ప్రవర్తింపగలిగియుండడు. అట్టి ప్రతిభావంతు డొక్కొక్కప్పుడు నూతనయుగకర్తగాగూడ బరిగణింపబడుచుండును. ముత్తముపై పురాణయుగమని చెప్పబడుచున్న యీరెండవయుగమునందు తెనుగుచేయబడినవి. నృసింహపురాణము, హరివంశము, మార్కండేయ పురాణము, పద్మపురాణము, భాగవతము అయిదారు పురాణములుమాత్రమె కనబడుచుండుటచేతను, పురాణశబ్దవాచ్యములుకాని తక్కిన యుద్గ్రంథములు వీనితో సమానమైనవిగనే యుండుటంజేసియు, నివి యన్నియుగూడ పరివర్తనములని చెప్పుట కభ్యంతరమేమియు లేకుండుటవలనను, ఈ యుగమును భాషాంతరీకరణయుగమనుటయే యుక్తముగా గనబడుచున్నది. మఱియు నీగ్రంథములీభాషలోగూడ సంస్కృతభాషలో రచింపబడినప్పటినామములతోడనే వ్యవహరింపబడుచుండెనుగాని నామమాత్రవిషయమునైన భేదమేమియు లేదుగదా. భాషాంతరీకృత గ్రంథములన్నియు నట్లు వాని తొలినామములతోడ వ్యవహరింపదగినవేయై యుండును. భారతము, రామాయణము, దశకుమారచరితము, హరివంశము మొదలగు గ్రంథములపేళ్లు చెప్పినంతనే, యవి సంస్కృతగ్రంథములనియే మొదట స్ఫురించును గాని, భాషాంతరీకృత గ్రంథములని ప్రత్యేకముగా

స్ఫోరకసందర్భము లేమైన నున్నగాని, మనము తలంచుట కవకాశము లేదు. పరివర్తితగ్రంథమని సూచించుటకుగా నాంధ్రభారతమనియో, ఆంధ్రదశకుమారచరితమనియో చెప్పవలసియుండును. అట్లు చెప్పినను మూలము తెలుసుగాదనియు, నిది కేవలభాషాంతరీకృతగ్రంథమేయనియు స్పష్టమగుచునే యుండును. ఇట్లు వీనిని స్వతంత్రములగు నాంధ్రగ్రంథములనుట కిట్టి చిక్కు లుండుటచే నట్టి గ్రంథములు బయలుదేరిన కాలమును భాషాంతరీకరణయుగమనుటయె లెస్స.

అయితే యివి భాషాంతరీకరణము లనినంత మాత్రమున వీనియందలి విశేషగుణములను గమనింపక మఱుపపఱచుచున్నామని తలంపఁగూడదు. భాషాంతరీకరణ మనునది ఈయుగధర్మముయొక్క సామాన్యచిహ్నమని సూచించుటయే దీని కిట్లు నామకరణము చేయుటలో గల విశేషము. ఇక తరువాత చేయవలసిన పని యేమనగా నాయాకాల పరిస్థితులనుబట్టి భాషాంతరీకరణముమాత్రముతో బ్రారంభింపబడినదని చెప్పబడుచున్న యీయాంధ్రవాఙ్మయమున నెట్లెప్పుడేవిధముగా నాంధ్రత్వమును, నాంధ్రవ్యక్తిత్వమును బయలుపఱచు స్వతంత్ర గ్రంథములు బయలుదేరినవి, అవి యెట్లుగా వాఙ్మయపోషకములై దానిని నిలువబెట్టినవి, ఈ భాషాంతరీకరణము లెట్లుగా నాస్వతంత్రాంధ్రగ్రంథరూప వాఙ్మయప్రాదుర్భావమునకు దారితీసి తోడ్పడినవియను విషయములను బరిశీలించి నిర్ణయించుటయే యైయున్నది. పేరుకొఱకా యింత పీకులాట యని యాక్షేపింపవచ్చును. కాని దశకుమారచరితము, విక్రమార్కచరితము, భారతము, హరివంశము అనుటతోడనే, తెలుగా, సంస్కృతమా యని పొడము సందేహము, హరవిలాసము, మనుచరిత్ర, ఆముక్తమాల్యద, ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, పారిజాతాపహరణము, కళాపూర్ణోదయము అనువానిని బేర్కొనినప్పుడు కలుగుట కవకాశము లేదుగదా. వీనియందలి కథలన్నియునుగూడ సంస్కృత పురాణములనుండియో, కావ్యములనుండియో గ్రహింపబడినవె యైయుండవచ్చును. కథలే యననేల, భావములు, వర్ణనలుగూడ గ్రహింపబడినవే యుండును. ఐనను ఆకథలనే, ఆభావములనే యాకవులు చేపట్టి తీర్చినరీతిలోనే, ఆసన్నివేశకల్పనము(Setting)లోనే వీరి యాంధ్రత్వము, వ్యక్తిత్వము వెల్లడియైనవనుటకు సందేహము లేదుగదా. కావుననె యీ యాంధ్రప్రబంధ మనునది భాషాంతరీకరణయుగ మహావృక్షముయొక్క స్వాదుఫలమని చెప్పక తప్పకున్నది. ఈ కారణముచే నీ వాఙ్మయమందలి తరువాతి ప్రధానయుగము ప్రబంధయుగమని తనంతన యేర్పడుచునే యున్నదిగదా.

అయితే యీ భాషాంతరీకరణవృక్ష మెట్లుగా పెరిగి పరిణమించి యీ ప్రబంధఫలమును గన్నదో, యద్దాని పరిణామక్రమ మెట్టిదో తెలిసికొనవలయునన్నచో, కేవల భాషాంతరీకరణస్థితికిని, పరిణతప్రబంధస్థితికిని గల యవాంతరసంబంధమును పరిశీలింపవలసియుండును. అట్టి పరిశీలన కనువగునట్లుగా నీపరిణామక్రమమును సూచించుకాలము నీ రెంటినడుమ నున్న యొక సంధియుగముగా గ్రహించినచో వాఙ్మయపరిణామక్రమపరిశోధనకు సౌకర్యం బలవడును. దీనిని సంధియుగమనుటయే యుక్తంబైనను ఈ వాఙ్మయపరిణామక్రమమును పెంపొందించిన శ్రీనాథకవి యీ కాలమున నత్యంతప్రసిద్ధుఁడై యాంధ్రవాఙ్మయ ప్రపంచము సర్వము దానయైనట్లు నెగడిన మహాపురుషుడగుటచే నీసంధియుగము నాతనిపేర శ్రీనాథయుగమనియు జెప్పినను చెప్పవచ్చును.

వాఙ్మయయుగమును తత్పరిణామక్రమమునందలి విశేషలక్షణములనేకాక, ఆయాకాలములం దాపరిణామమునకు దోడ్పడుచు బ్రసిద్ధులై యుగపురుషులనదగిన మహాకవుల నామములచేగూడ చెప్పుచుండుటయు గలదు. కావుననె ఆంగ్లవాఙ్మయమున చాసర్ యుగమనియు, షేక్స్పియర్ యుగమనియు, టెనిసన్ యుగమనియు వాఙ్మయయుగము లేర్పఱుపబడియున్నవి. ఇదియు నొక పద్ధతియై యున్నది. ఈపద్ధతి ననుసరించి భాషాంతరీకరణయుగమును కవిత్రయయుగమనియు జెప్పిన జెప్పవచ్చును. నన్నపార్యుడు ప్రారంభించిన భారతేతిహాస

మూలకముగ భాషాంతరీకరణోద్యమమును తిక్కనార్యుడు తన నిర్వచనరచనచేతను, ప్రబంధమండలీబంధంబులచేతను, ప్రబంధపరమేశ్వరుడు తనయుక్తివైచిత్ర్యంబులను, నాచనసోముడు పురాణభాగములందు చేసిన తన నవీనసంప్రదర్శనము చేతను, మంచనజక్కనాదులు సంస్కృత నాటకాదులయందలి కథల నాంధ్రకావ్యములుగ రచించుటచేతను, గౌరన ప్రత్యేకపౌరాణికచారిత్రకకథలను ద్విపదముల నడిపించుటచేతను, శ్రీనాథుడు తన ఖండకావ్యముల చేతనే కాక హరవిలాసాదులందు జూపిన మాలకారప్రజ్ఞావిశేషము చేతను తరువాతి ప్రబంధయుగమునకు దారితీసి, వాఙ్మయ పరిణామమునకు ఎట్లితోడ్పడిరో, భాషాంతరీకరణోద్యమము స్వతంత్రాంధ్రప్రబంధనిర్మాణమున కెట్లు దారి తీసినదో యనువిషయములు సంధియుగంబగు శ్రీనాథయుగచరిత్రము మనకు దెలుపగలిసియున్నది. నాల్గవది యగు నీప్రబంధయుగమును రాయలయుగమని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. తాను స్వతంత్రముగ ప్రబంధరచనమునకు దారితీసి యనేకకవుల నట్టి రచనలకు ప్రోత్సహించి భాషాపోషకుండగునాత డాయుగకర్తయనుటకు సందేహము లేదు. అతనితరువాత నిటీవలికాలమునకుకూడ నా ప్రబంధరచన గతానుగతికముగ నేదోవిధముగ సాగుచునే యుండుటచే ౧౬-వ శతాబ్దినుండి ౨౦-వ శతాబ్దారంభమువఱకు ప్రబంధయుగము ప్రబలుచునే యున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈయిరువదవశతాబ్దినుండి యాధునికయుగము ప్రారంభమైన దనవచ్చును. దీనినిబట్టి యీవాఙ్మయపరిణామము నైదుయుగములుగా విభాగింపదగియున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది. కాని మఱియొక్క విషయము గమనింపదగియున్నది. ఈ ప్రబంధయుగకాలములో, నీయాంధ్రదేశమునకు సంబంధ మేమిలేక, సామాన్య ప్రబంధలక్షణములతో గూడినదే యైనను, మఱికొన్ని విశేషలక్షణములు గలదై మధుర తంజావూరు ప్రాంతపు దక్షిణదేశమున బయలుదేరిన వాఙ్మయము కొంత గలదు. ఇందలి కొన్ని విశేషలక్షణములు నూతనయుగలక్షణములను దలపించుచున్నవి. ఆ కారణముచే వాస్తవముగ సాక్షాత్సంబంధ మేమియు లేకున్నను దీనియందె నూతనయుగచిహ్నములు కనబడుటంజేసి దీనిని ప్రబంధాధునికయుగములనడుమ వెలసిన యొక సంధియుగమని తలంపవచ్చును. ఈ సంధియుగమును దక్షిణదేశవాఙ్మయయుగమని నామకరణము చేయుదము. ఈరీతి నాంధ్రవాఙ్మయ పరిణామక్రమము నుబట్టి దాని చరిత్రను యుగములుగా విభజింపదలచినచో నారుయుగములు పొడకట్టుచున్న వనవచ్చును. అవి,

౧ అజ్ఞాతయుగము - లేదా, ప్రాఙ్నన్నపార్య యుగము—?-క్రీ. శ. ౧౦౦౦.

౨. భాషాంతరీకరణయుగము - లేదా, కవిత్రయయుగము—క్రీ. శ. ౧౦౦౦-౧౩౫౦.

౩. సంధియుగము - లేదా, శ్రీనాథయుగము—౧౩౫౦-౧౫౦౦.

౪. ప్రబంధయుగము—౧౫౦౦ - ౧౬౦౦.

౫. దక్షిణదేశ వాఙ్మయయుగము—౧౬౦౦ - ౧౭౦౦.

౬. ఆధునికయుగము—౧౯౦౦.

ఆంధ్రవాఙ్మయము నిట్లారుయుగములుగా విభాగించుటవలన గలుగు విశేషఫల మేమో, అసలు వాఙ్మయస్వరూపం బెట్టిదో, దాని చరిత్రయన నేమో, దానియందు మన కట్టియాదరము గలుగుటకు గల కారణము లెవ్వియో, యొక కావ్యపఠనముకంటె వాఙ్మయపఠన మెట్లు భిన్నం బగుచున్నదో, సామాన్యకావ్యపఠనమునకును, కావ్యానుశీలనము (Study of Poetry) నకును గలభేద మేమో, అట్టి కావ్యానుశీలన రీతులు వాఙ్మయానుశీలనపద్ధతులు ఎట్టివో యనువిషయములను గూర్చి మఱియొకవ్యాసమున పరిశీలింతముగాక.

సింహావలోకనం

కొల్లూరు ధర్మారాయకవి, బి. ఏ.,
(ఆం. గీ. సా. పరిషత్తు)

కవిత్వంయొక్క ఉపయోగం వినడం చదవడమే కాని, వాదోపవాదాలకికాదు: అనుభవించి ఆనందించుటకేగాని, వెల నిర్ణయించి తీర్మానించుటకు గాదు. విమర్శ అనేపదం ఒకమనిషివర్తనకుగాని, ఒకబజారువస్తువకుగాని అన్వయించినట్లు సారస్వత విషయంలో అన్వయించదు. కళావిషయం ఆనంద నిష్పత్తి కెట్లు కారణమౌతూందో నిరూపించడమే విమర్శనయొక్క మహాదాశయం.

కవిత్వంగూర్చి పాశ్చాత్యభాషల్లో వున్న గ్రంథాలు బల్లమీదలెక్క. దేశీయచరిత్రలో ఒక భాగంగా కవిత్వాన్ని భావించి వ్రాసేరు కొందరు. ఊహాప్రపంచపరిణామంగా కొందరు వితర్కించేరు మహాపురుషజీవితసంపుటిక్రింద కొందరు మార్చేరు. కళోపాసనగా కొందరు కనుగొన్నారు. సృష్టిరహస్యోద్ఘాటనసాధనంగా మరికొందరు విమర్శించేరు. పుట్టవెల్వడినకవినాటినుండి నేటివరకు గల కవిత్వం ఒకమానవచేష్టావిశేషంగా కొందరు గ్రహించేరు.

మొత్తంమీద కవిత్వంయొక్క నిజలక్షణాన్ని నిర్వచించడంలో అనేకమైన Schools of thought బైలుదేరేయి. ఆయా అభిప్రాయభేదాల కనుగుణ్యంగా రకరకాల గ్రంథాలుద్భవించేయి.

సారస్వతపరిణామంలో అట్టి అవాంతరాలు సహజంగా వస్తాయి. అందువిషయమై ఏయొక్క యుగంనాటివారైనా దిగులొందవలసిన పనిలేదు; దిగులొంది లాభంలేదు. దేశకాలానుసరణంగా వ్యక్తులు తమ అభిప్రాయాలు మార్చుకోనడం నాగరకలక్షణం. కవుల్ని ఒకప్పుడు దూషించిందిలోకం: ఒకప్పుడు దైవసమానంగా భూషించింది. మళ్లీ అంత అకారణంగా వాళ్లపై విముఖత్వం చూపింది. ఎందుచేత? ఈ అవస్థాభేదాలకి ప్రపంచం చెప్పే సమాధానమేమంటే, "బాసన్నవాడు పూజించేం, దినుసుచెడినప్పుడు విసర్జించేం" అని. కవులేమంటారు? "లోకం చంచల మనస్కం" అంటారు.

మాతృభాషయే రాజభాషయైయుండే స్వతంత్ర దేశాల్లో సారస్వతసమస్యలకు సంపూర్ణమైన వికసనం కలిగి, ప్రజలకు అందుకూర్చి ఉద్బోధ లభ్యమౌతుంది. ప్రస్తుత పరిస్థితులలో మన తెలుగుభాష కట్టి అవకాశములు తక్కువ. తెలుగు కవిత్వానికిది యొక సంధియుగం. కవిత్వంయొక్క తత్త్వమిట్లా వుండాలి అని నిశ్చితం కాలేదు. ఈసందిగ్ధావస్థకు చరిత్రయే కారణం.

ప్రబంధ నిర్మాణపు Slive Mentality యెంత అభివృద్ధిగాంచెనో నిదర్శనము మనకు పినవీరభద్రకవియే. మహాకవియొక్క శాకుంతలనాటక వస్తువునైకొని ప్రబంధము వ్రాయుటకన్న కాళిదాసునకు కలిగింపగల మహాపచారము లేదని నా నమ్మకము. అయితే నేమి? రాజానుమోదమే ప్రజానుమోదమైనాడు. కాలచక్రము గిర్రున తిరిగింది. కవులే ప్రభులకు కుడిబుజమై, గంటమే కదనాయుధమై రాజ్యాలేలిన రోజులు గతించేయి. కళలన్నిటికీ ముఖమూల్యం మందగించింది. కవనవిక్రేతల వ్యాపారం ఒక్కసారి దివాలాతీసింది. ప్రబంధాలఫలసాయం కొట్లో దాచవలసిందే కాని కొనడాని కెవడికీ నచ్చలేదు. కృష్ణరాయలు లేక అష్టదిగ్గజాలూ అడవులుపట్టిపోయేయి.

ప్రబంధపు రైలుపట్టాలమీదుగా సుమారు పాతిక సంవత్సరముల క్రిందటి దాకా వెళుతూన్న బండిని సాహసించి కీ. శే. వీరేశలింగంపంతులుగారు derail చేసేరు. పంతులుగారు సర్వవిధముల సంస్కర్త. Western Culture యావత్తూ ఆంధ్రీకరించి మన

సొమ్ముగా చేసుకుంటే గాని సంఘానికీ దేశానికీ మోక్షం లేదనే నమ్మకం గలవారు. అప్పటి కప్పుడే నవీన యుగారంభం సూచించే వేగుజుక్క తూర్పున ఆనందగజపతిప్రభువుల ఆస్థానంలో ఉదయించింది. అప్పకవిసంకెళ్లలో ఖైదుపడివున్న కవితాకన్యను విడిపించి, ముత్యాలసరంతో విజయసూచకంగా అలంకరించేరు గురజాడవారు. అభినవభోజుని శిరః కంపనం ఆమెను ఆశీర్వదించింది.

వీరేశలింగం పంతులుగారు Reformer. ఆయన దేశకాల పరిస్థితుల ననుసరించి బహుజాగరూకతతో మార్పులను తెచ్చుటకు ప్రయత్నించువాడు. అప్పారాయకవి Revolutionary. అతిస్వతంత్రుడు. తన మార్గమును "మెచ్చకుంటే మానిపోయె" నని కాలమనే తృణీకరించినాడు. ఆత్మవిశ్వాస మవేలము. కవిత్వంయొక్క ఆశయం హృదయాన్ని రంజింపజేసి ఆందోళన (Emotion) కలిగించుటేకాని, బుద్ధికి, పాండిత్యప్రకర్షకు పరిశ్రమ నిచ్చుటకాదని చాటించినాడు. ఎన్నో శతాబ్దములనుంచి విరహిణుల దూషణలకు మాత్రమే పాలైనచంద్రుడు "తాటి-నమునవాగి" సానుభూతితో భౌతికవిషయాలకు "చెవిమొగ్గ"టతోనే తెలుగుకవిత్వం కేవలం పద్దెలమీద బంధుకట్లతో వుండే "కొయ్యబొమ్మ" కాదనినీ, యుగయుగాలదాక హృదయములలో మారుమ్రోగే శక్తిగలదనినీ ఆంధ్రావనికి విశదమైంది.

తూర్పునపుట్టిన యీ Revolution తెలుగు సారస్వతానికి యాదవముసలం అనే నమ్మకంతో నెలువడ్డది ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు. వైయాకరణశాసనోల్లంఘనమునుండి, నూతనత్వమునుండి భాషను సంరక్షించి ఉద్ధరించాలని పరిషత్తు పూనుకొన్నది. దేశమంతటా గ్రామ్యగ్రాంథికవాదాలు చెలరేగేయి. గిడుగువారి సింహగర్జన ఆంధ్రదేశమంతటా ప్రతిధ్వనించింది. సారస్వతమంటే Philological Research మాత్రమేమో అన్నట్లు నిరూపణ అయింది. Canvas మీది చిత్రకళజోలికి పోకుండా గుడ్డయొక్క పడుగుపేకల పరిశీలన ప్రాధాన్యము వహించింది. పరిషజ్జీవితం నేటిదాకా యిట్టిచర్చలతోను, నన్నయభట్టు నియోగియా వైదికియా అనీ, పోతనది ఒంటిమిట్టా ఓరుగల్లా అనీ మొదలైన, యెన్నటికీ సమాధానం తేలని శుష్కవివాదములతోను, అముద్రితమైన మరికొన్ని దరిమిలా ప్రబంధాలు ముద్రించుటతోను సాగుతూంది. సారస్వతసంస్కారణం యువకులలో కలగకుండా ఉండేటట్టు Text Book కమిటీలు పాటుపడుతున్నాయి. క్రొత్తమార్గాలలో వ్రాసిన పుస్తకాలు Literary sedition గా భావించి, వాటిని విద్యార్థులందరికి రానీయకుండా జాగ్రత్తపడుతున్నాయి.

ఇన్ని అవాంతరాలలోనూ, తూర్పునవాటిన మొలక నశించకుండా గుంటూరులో రేకెత్తింది. నైసర్గిక పరిణామముయొక్క శక్తి అట్టిది కాబోలు. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రి Leigh Hunt లాగ కళోపాసకులందర్నీ ఒకచోట కూర్చేడు. ఈసంధియుగంలో అప్పారాయకవితరువాత ఈయనయే సాహసుడని చెప్పదగును. ఇంతకాలమునుండి పరిషత్సభ సారస్వతమున కియ్యని ఉత్తేజమును సాహితీసమితి స్వల్పకాలంలో యిచ్చింది.

పరిషద్దృష్టికి భావకవిత్వమనేది ఛాందస బ్రాహ్మణునికి Cosmopolitan Dinner లాంటిది; కేవలము మలినము, హాలహలము. దాని ఊసు తలపెట్టుట, అందు విషయమై శాంతముగా చర్చించుట పరిషత్తునకు దోషయుత్యము. భావకవిత్వమునెడల సత్యాగ్రహం వహించి దాన్ని నశింపజెయ్యాలని వారి అభిప్రాయం కాబోలు. కడచిన ఒకటి రెండు పరిషద్వార్షిక సభ లిందుకు నిదర్శనము. ఇక, మన ప్రధాన విద్యాసంస్థయైన యూనివర్సిటీ తన అంతేవాసుల చిత్తవృత్తిని నూతనకవిత్వమార్గమునుండి కాపాడుటకేదైన ఉపాయము దొరకిన చాలునని చూచుచున్నది. నవకవిత్వమన్న ఏహ్యంపు కల్లు నట్లు నేటి విద్యార్థుల నుద్బోధించినట్లయితే మున్ముందు భాషకు ప్రమాదము తప్పునని యూహ కానోపును.

కాకతాళీయంగా శుక్లపక్షమనే ఒక నూతన కావ్యం ఆంధ్రలోకంలో యీ సడుమనే ప్రచురిత మైంది. ఏతత్కర్తలు మాకు మిత్రులును, విద్వత్కవులును అగు శ్రీ అనంత పంతుల రామలింగస్వామిగారు; "సరోజినీ"క ర్తి శేషులగు వెంకటేశ్వర్లుగారి జ్యేష్ఠభ్రాత. ఆధునిక భావకవిసోదరులవలెనే పత్రికలలో అప్పటప్పట ప్రకటించిన కృతులన్నీ పోగుజేసి శుక్ల పక్షమనే పేరుతో ప్రసాదించిరి. విద్వత్కవిశ్రేణి ఇందుపై యొసగిన అభిప్రాయసంపుటి, శిశువునకు బుగ్గబొట్టువలె కావ్యమున కొక అంగరక్షగా నున్నది. రసాయన శాస్త్రాధ్యాపకులగు యం.వి.నరసింహస్వామిగారు కవిత్వతత్త్వము గూర్చి విపులముగా చేసిన analysis ముఖశీసము నలంకరించినది. ఇట్టి సిద్ధాస్త్రము లభించుటే తడవుగా, సారస్వతముగూర్చి స్వతంత్రాభిప్రాయ ముండుటకు వయస్సైన చాలని, ఇంటర్మీడియేటు విద్యార్థులపై ప్రయోగింపబడెను.

ఈ "శుక్ల పక్షం"లో కవిగారు తమకు భావకవులమీదను, భావకవిత్వంమీదను గల అభిప్రాయము లిట్లు వెల్లడి చేసిరి:—భావకవుల భాష ఆంధ్ర పైశాచి భాష యనియు, పురాణకావ్యములనుంచి భావచౌర్యం చేస్తూ ఆ దొంగతనం దాస్తున్నారనియు, ఎంత గనినను పద్యాలలో భావ మొకటియు బయలు పడదనియు, ఆవేశంకొద్దీ వ్రాసినవాటికి తరువాత అర్థం వారే చెప్ప లేమంటారనియు, ప్రభువులగూర్చి, భగవంతుని గూర్చి కవిత్వాలుమాని, జీవితేశ్వరి, పసుల కాపరులు, తృణకణములు- ఇట్టివి కవితావస్తువులుగా చేసిరనియు, సోదరకవులకే అంకిత మిస్తారనియు- ఇత్యాది.

ఇందులో "భావకవి" అనే వ్యాసంలో కేవలం సాహితీసమితినే కవిగారు వారికంటికి గోచరించినట్లు చిత్రించేరు. వ్యక్తినిరసన మీగ్రంథములో లేదని అభిప్రాయదాతలలో కొందరు ధైర్యము చెప్పినను, శ్రీకృష్ణశాస్త్రి, కృష్ణపక్షము ఇందుకు గురిగా నున్నట్లు పసిపాపకైన విదితము.

పునరవలోకనముచేసి వీరి అభిప్రాయము లేపాటి రూఢియైనవో చూదాం.

భావకవులభాష ఆంధ్రపైశాచిభాష అనడంలో వున్న "వేశాకోళం" అటుంచి, అభిప్రాయం మాత్రమే గ్రహిస్తే, అది సుబోధంగా లేదని. "గమికర్మీకృత నైక నీవృతు" డన్నది అచ్చాంధ్రపండితుడికి సుబోధం అవుతుందా, సాంస్కృతికపరిభాష సంపూర్ణంగా అలవర్చుకుంటే గాని? అట్లాగే "భావ" గీతా లర్థంచేసుకుందికి, ఏతాదృశమైన Western సారస్వతాన్ని ముందు అర్థంచేసుకోవాలి; అర్థంచేసుకుని, అట్టి రీతులు తెలుగులో అలవర్చుకొనుటకు చేయు ప్రయత్నమే యీ Renaissance అని గ్రహించాలి. ఇట్టి సంధియుగాల్లో జరిగే ప్రయత్నాలన్నీ బాగుండక పోవచ్చును. ఉత్తమతరగతిలోని భావకవుల కావ్యములు సుబోధంగా వున్నవే. కృష్ణశాస్త్రి వీరి కర్థముకాకపోవుట మిక్కిలి శోచనీయము.

ఆంగ్లమునుండి భావచౌర్య మున్నదని మరి యొక నేరం. స్త్రీముఖాన్ని చంద్రునితో పోల్చిన కవు లాదినుంచీ వున్నారు; అందుచేత ఆదికవితరువాతివారంతరూ చోరులేనా? చౌర్యంవల్ల లభ్యమయే భావం నీరసిస్తుంది. "చంద్రవదన" అంటే చివరకి అసలర్థం స్ఫురించడం మానేసి రూఢంగా స్త్రీ అనే తడుతూంది. చౌర్యంచేసినభావం, చెరుకుముక్క నమిలి తినిపించినట్లుంటుంను. అందులో రస ముండదు. ఇందు కుదాహరణ మీ కావ్యమునందే యున్నది. "కవిరాజు" అను వ్యాసములో శ్రీనాథుడు రాజసభలో "అను నుపన్యాసము" నుండి ఒకవాక్యము:—"మాతయగు నవసరము నిర్మాణమునకు" అని. ఇది Necessity is the mother of Invention అనే ఇంగ్లీషు నుండి "భావచౌర్యం". శ్రీనాథునిచేత అట్లనిపించడంలో వున్న anachronism మాట అటుండగా, ఈ చౌర్యం దాపరికంచెయ్యడానికేమో అన్నట్టు కవిగారు Invention కి నిర్మాణం అని అనువదించేరు. నిర్మాణం అంటే Construction అనుకుంటూను. ఏదైనా Invent చెయ్యవచ్చు; ఇంకా నిర్మింపక పోవచ్చు.

తెలుగులో Emotion నిరినిగా ప్రదర్శించినది సాహితీసమితియే. Emotion చౌర్యంచెయ్యడంఎట్లు శక్యమాతుందో తెలియదు. కృష్ణశాస్త్రి ప్రభృతులలో Emotion లేదని కాని, లేదా శ్రోత్రియమైన ప్రబంధ యుగమునాడు Emotion ఎరుగరుమని కాని కవి గారు విశ్వసింపగలరా ?

భావకవితావస్తువుల నధిక్షేపించిరి. జీవితేశ్వరి, తృణకణము, పసులకాపరి మొదలగునవి కావ్యార్హ మ్ములా ? అట్టివి పూర్వము లేవు గనుక యెన్నటికి నుండరాదనికాబోలు! హృదయంగమముగా చిత్రించిన పాత్రము ప్రభువుదైననేమి, పసులకాపరిదైననేమి? ఈ Literary Orthodoxy యొక్క చిత్తవృత్తి అది యెట్టిదోకాని, ఉత్త అశిని, అగమ్యం.

సోదరకవికి అంకిత మివ్వడమని ఒక దెప్పి పొడుపు. అందువలన భావకు జరిగే మహాపచార మేమో తెలియరాదు !

ఈశుక్లపక్షం చదూతూవుండగా తోచిన కొన్ని సందేహాలు వివరిస్తున్నాను:—

"నీవెంచుం బదార్థంబు" నిర్దుష్టం కాదేమో.

"హృత్కోణావాస మొనర్చుచుండ" ఎరిగి యుండగా అనడానికి చేసిన ఛాందసపు డొంకతిరుగుడు కాబోలు.

"జారిణీకాంత"! జారిణి అంటే పురుషపర మైన అర్థం రాదే ?

"న్యాయమె నన్ సుకవీ యటంచు నీ

వాడుట ? యంత పెద్ద బిరుదావళికి..." సుకవీ అనేది ఒక్కటే బిరుదం, బిరుదావళికాదు. మరి "పెద్ద" అనేదానికి దేనితో అన్వయమో ?

"అని యాతడు నవ్వింపగ" అని వ్రాయడంలో Sense of Humour create చెయ్యడానికి కితకితలు పెట్టినట్లుంది. అట్లనడంలో, ఒకవేళ నవ్వ లేని అరసికు డెవడేనా పాఠకులలో వుంటే, "నవ్వకపోతే యేలాగునాయనా" అని stage-direction లాంటి దనుకుంటాను. మనకంటె ముందుగా హాస్యగాడే నవ్వడం vulgar గా ఉంటుంది.

"నన్ను కవిసింహమా యని యెన్ని తుదకు పరిహసింతువుగా పశుప్రాయునట్లు".

సింహాలని పశువులంటారా అని సందేహం. కవివృషభం, కామధేనువు అనే Coarse wit పూర్వం నుంచీ వున్నా, అందులో Coarseness నిలబెట్టి wit ని బైటికి గెంటేరు కవిగా రిందులో. ఇది చూస్తూ వుంటే, వెనకటికి పానుగంటివారిపాలబడ్డ "నఖశిఖ పరీక్ష" స్ఫురణ కొస్తూంది. ఇలాంటి wit కి నవ్వ గలవారు నేమున్నారా అనిసందేహం.

"ఎంతో క్రోధతామ్రాక్షుడై". మొదటి వ్యస్త పదానికి అన్వయం "క్రోధం"తో అని విశదం. అట్లుండడం నిర్దుష్టం కాదేమో.

"కవికాకవి భేదం బిక

చెవులారగ వినుము నేవచించెద".

ఈ ద్వితీయచరణ భాగము ఆరవవ్రేలువలె నిరర్థకము. అయితేనేమి, పూర్వ కవిత్వ సంప్రదాయ సమ్మతము !

ఇట్టివి పెక్కులు.

మొత్తంమీద యీ కావ్యమందలి పరిహాసము, హేళనము "సరసము" గా లేకపోవుటయే కాక, నిష్పాక్షికముగ విమర్శించునెడల వాంఛనీయ మని తోచు సారస్వతసంస్థల నిరసించుటచే, వాఙ్మయ పురోభివృద్ధికి భంగకరముగాకూడ నున్నది. "లేత తెనుంగు పాపల" హృదయములలో ఇట్టి Prejudices నాటుకొనునట్లు యూనివర్సిటీ అవకాశ మేర్పరచుట యెంతయు శోచనీయము.

అందుచేత నమస్కార పురస్సరమైన నా మనవి యేమంటే:—

గతించిన యిరవై సంవత్సరముల నడుమను మొత్తముపై హిందూదేశమునకు కలిగిన ఉద్బోధనచే ఆంధ్రులు

కూడా రాజకీయ సాంఘికాదిసమస్యలందు Tolerance, Free thinking మొదలగు నాగరకరీతు లెట్లలవర్చు కున్నారో, అట్లే సారస్వతమునకూడా గుడుగుడు కుంచము లాడక ముందంజ వేయవలిసుంది. అట్టి పురోగాముల నాశీర్వదింపవలసిన విద్యాకేంద్రములైన యూనివర్సిటీయు, పరిషత్సభయు నవకవులతో సంప్రతించి, సర్వజనానుమోదమగు సారస్వత ప్రణాళిక నొకటి వెలువరించి, బహుధా భిన్నములైన సాహిత్యరీతులను కేంద్రీకరించి, ప్రపంచభాషలలో తెలుగునకు గూడ నామరూపము లేర్పాటు చేసి, అవ్యాజముగ సారస్వతసేవ చేయవలెను. ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తున కొక ప్రత్యేక విజ్ఞప్తి:—దేశకాలానుసరణంగా వస్తూన్న యీ మార్పులను గుర్తించి, లేదా గుర్తించుట కైన ప్రయత్నించి, ఒక Common platform మీద నిష్పాక్షికంగా నేటి సారస్వతస్థితిని గూర్చి అంగీకారమునకు వచ్చుట పారిషదులకు విధియైయున్నది. శ్రీ ఉమాకాన్త విద్యాశేఖరులు ఎంత లేదని చెప్పినా, నేటి తెలుగుకవిత్వంలో నూతనత్వం వారికి గోచరించి ఉండకపోదు. వారు ఎత్తిచూపిన శబ్ద వాచ్యతాది దోషములు దోషములే అయినా, భావకవిత్వమనే దురదృష్టపు పేరుతో బయలుదేరిన సారస్వత మార్గమే మంచిది కాదనుట న్యాయదూరము. సారస్వతాభిరుచి గల యువకులును, సాహిత్యప్రకాండులైన పరిషత్సభ్యులును పరస్పరము మనసిచ్చి మాటాడుకొని, అభిప్రాయములు కలియబోసుకుని, నిర్వ్యాజముగా భాషాసేవచేయుటకు ఈ ఇరువదవ శతాబ్దమున అదను దొరకకుండుట, ఆంధ్రుల సంఘీభావమునకు మాయని మచ్చ!

ఆంధ్ర విజ్ఞాన సర్వస్వము

(రెండవ ముద్రణము) మొదటి సంపుటము

ఇందు చరిత్రలు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, జీవితములు, నీతి, మత, సాంఘిక, వైద్య, రాజకీయాది విషయములు, భూగోళము, వ్యాయము, శిల్పము, జ్యోతిషము మొదలగు సమస్తవిషయములు చర్చింపబడును.

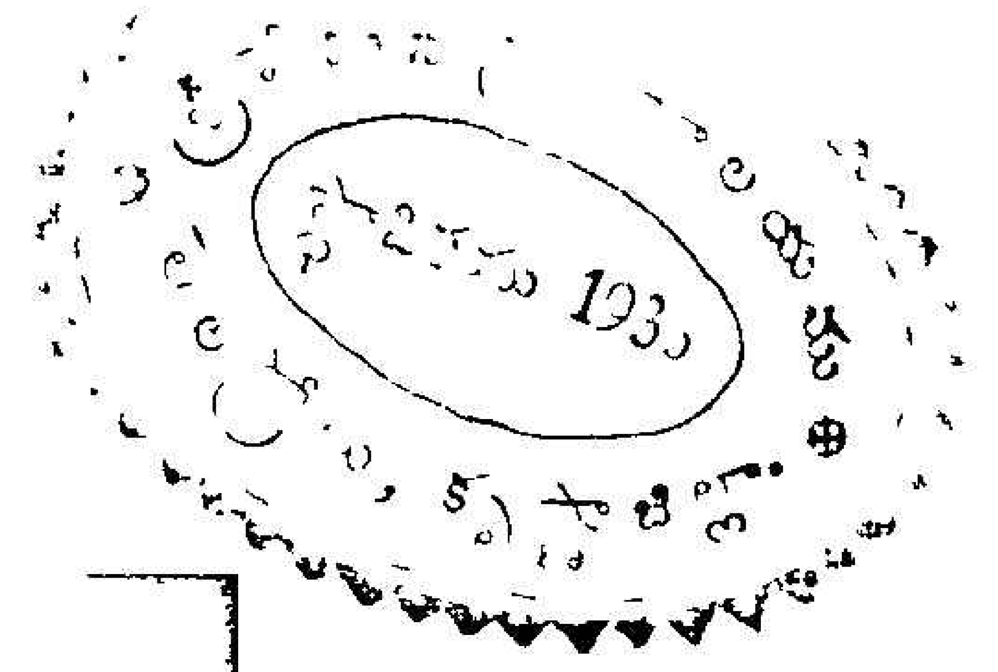
ఈ సంపుటమున 'అ' నుండి 'అశ్వగ్య' వరకు గల నాలుగువందల పదములకు సంబంధించిన విషయములు చక్కగా వివరింపబడినవి. అందముగ ముద్రితములయిన రంగుల బొమ్మలు ఎనిమిది, సాదాబొమ్మలు ౧౨౫ ఉన్నవి.

డెమ్మి నాలుగుపుటలసైజున ౬౦౦ పుటలు, మేలైనకాగితము. బంగారురేకు చెక్కడపు అచ్చుకట్టు, పేరు మొదలయినవి కల చక్కని స్వదేశపు తోలుబైండు. వెల పది రూపాయలు మాత్రము. తపాలు లేక, రైలు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

తపాలు వ్యయము ఒకటిన్నర రూపాయ. రైలుద్వారా అయిన, ఖర్చు దూరమునుబట్టి ఎచ్చును, తగ్గను వచ్చును. రు. ౧౧-౮-౦ మణిఆర్డరుద్వారా పంపినవారికి పుస్తకము రిజిస్టరు తపాలుద్వారా పంపబడును. వి. పి. గా పంపగోరువారు అయిదు రూపాయిలు అడ్వాన్సు పంపవలెను. చిరునామా (అడ్రెసు) స్పష్టముగా వ్రాయవలెను. రైలుద్వారా పంపగోరువారు తమగ్రామమునకు దగ్గరనుండు స్టేషన్ పేరు తెలుపవలెను.

కొలదిప్రతులే నిలువయున్నవి. త్వరపడవలయును. రెండవసంపుటము త్వరలో వెలువడనున్నది.

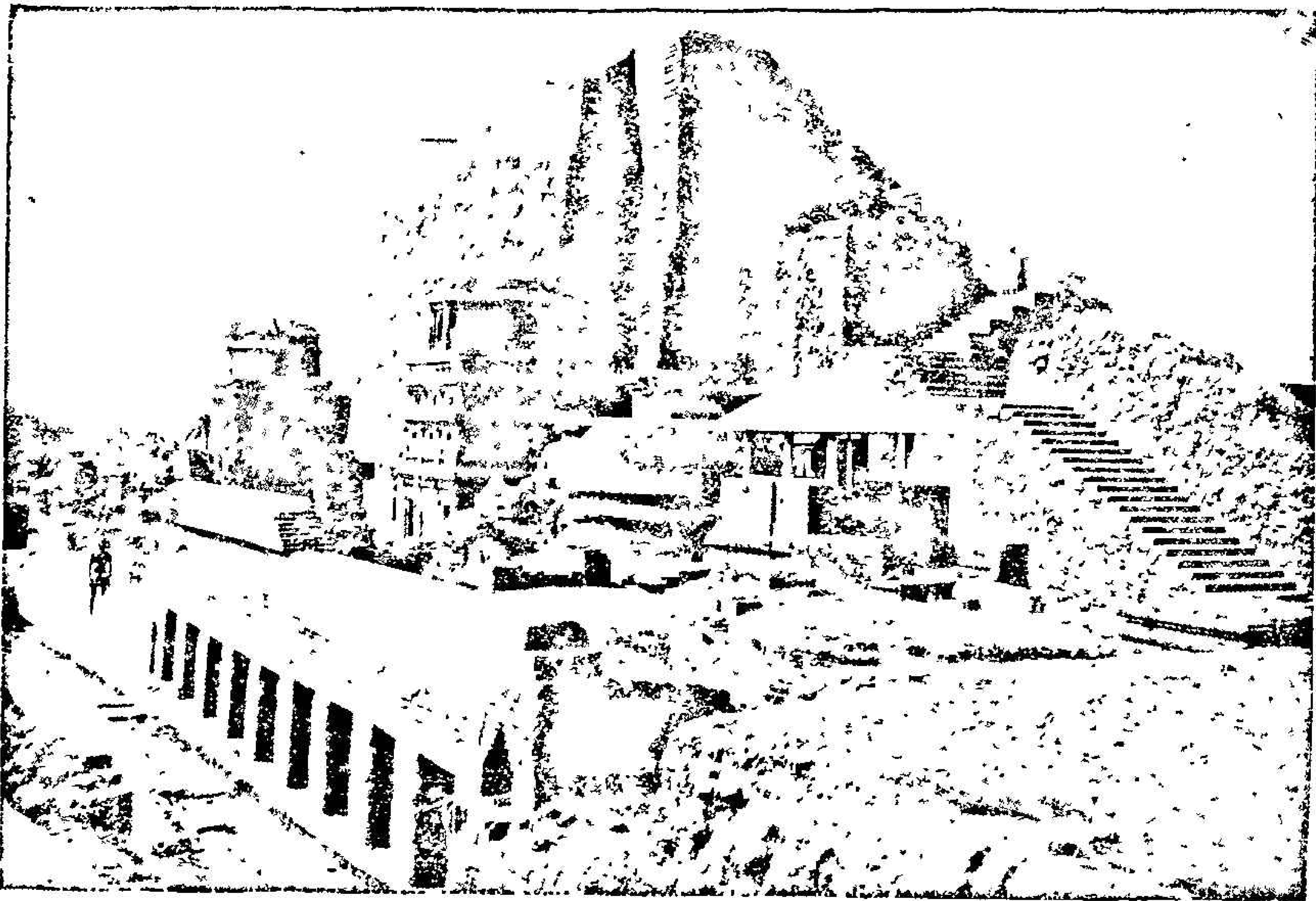
మేనేజరు, ఆంధ్రవిజ్ఞానసర్వస్వ కార్యాలయము,
నెంబరు ౭, తంబుశెట్టివీథి, మదరాసు.

నాలందా పురాతన నిర్మాణములు

౧. నాలందా స్తూపము (చక్కబరచునప్పుడు)

౨. నాలందా స్తూపము (చక్కబరచినతరువాత)

3. ఒక సంఘారామము
(పైమట్టములోని వరాండా, గదులు
బాగుచేయకపూర్వము)

౪. మరియొక సంఘారామము
(ఉత్తరపుప్రక్క వరాండా,
పిల్లగోడవగైరాలు
బాగుచేసినతరువాత)

౫. పైకట్టడములే
బాగుచేయకపూర్వము

ప్రేమపాశం

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

(అనువృత్తము)

మూడోరంగం

[కాంతమ్మ యిల్లు. ఎక్కడికో వెళ్లడానికి పేరుభట్టూ, భద్రయ్యా సమ్మెంం దిగుతారు.]

పేరుభట్టు—వోత్తిపోదుఃబనోరుసుమా, నీదీ.

భద్రయ్యా—ఏం?

పేరుభట్టు—చూస్తూచూస్తూ సుబాలకిసుబాలు ముంచేస్తావు నువ్వు.

భద్రయ్యా—ఏమిటోయి నీ గందరగోళం?

పేరుభట్టు—ఎన్నిమాట్లు చెప్పినా నువ్వు కాస్తేనా వోపిక పట్టలేవు.

భద్రయ్యా—ఓపిక యెందుకు పట్టాలీ? ఇది దొంగతనమా, లంజతనమా?

పేరుభట్టు—కాకపోతే మాత్రం డప్పువాయిం చాలా యేమిటి? మరుగంటూ లేదూ?

భద్రయ్యా—నీ వుద్దేశం యేమిటో నాకు మొద ణ్ణుంచీ బోధపడ్డంలేదూ.

పేరుభట్టు—అలా అని వూరుకున్నావా మరీ?

భద్రయ్యా—నే నిప్పుడు రాయడుతో అన్న మాటలో తప్పేంవుందో చెప్పా నింపాదిగానూ.

పేరుభట్టు—బంగారంకోసం రాయడూ, మా పిన్నీ గంపెడు ఆశతో—పంగిడీ యెత్తులన్నీ వేస్తు న్నారు.

భద్రయ్యా—అవును......అయితే?

పేరుభట్టు—ఆ బంగారం నాకు నిశ్చయం అయిందంటే.

భద్రయ్యా—ఏమున్తాడు...మనకేం?

పేరుభట్టు—శుభమల్లే నాకు పెళ్లిప్రయత్నాలు—

భద్రయ్యా—పెళ్లిపను లనవోయ్! ఇంకా ప్రయత్నా లేమిటి?

పేరుభట్టు—ఇలాంటి సమయంలో నా పెళ్లి కోసం వా క్లేశపడం—

భద్రయ్యా—ఆ!...ఆ! ...ఏమిటీ?... తప్పే సుమా. తోచిందికాదు చూశావా? క్షమించు. (రెండు చేతులూ పట్టుకొంటాడు)

పేరుభట్టు—ఇం కెందుకూ? నడు. (అడుగు వేస్తాడు.)

భద్రయ్యా—తీరా నోరుజారేసి తరవాత నాలుక కరుచుకుంటూవుంటాను నేను. ఒకణ్ణి తన్నబోయి నేనే బోర్లపడ్డట్లయింది నాపని. బుద్ధి వచ్చింది. ఇం కెప్పుడూ అధికప్రసంగం చెయ్యను పద,

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు. గుడ్లనీళ్లు కక్కుకొంటూ రాయడు)

రాయడు—(చెయ్యివిదుపుకొంటూ) చచ్చాను. (అరుగుమీద కూలబడి) దాటిపోయింది బంగారం! ఎంత వుబలాటపడ్డానురా దైవమా! దొరికినట్లే దొరికి పిట్ట తుర్రుమని యెగిరిపోయినట్లయింది నాబతుకు. అత్త ఆశపెడుతూనే వచ్చింది; కాని యిలా మారిపోయింది చివరికి. ముష్టిపీనుగులాగ టుంయీ టుంయీ మంటూ తాంబరా వాయించుకొనీవాణ్ణి నమ్మి ఆవిడ మోస పోయింది. కాకిముక్కుకు కట్టిన దొండపం డయిపో యింది బంగారం. సెంటుభూమికూడా మిగలదు పేరి గాడికి. ఈమేడా, ఆస్తీ వాడి వైపోతాయికాబోలు. ఇదంతా వాడి తెలివితేటలవల్లే యిలా జరిగిం దను కోనా? (ఆలోచించి, చెయ్యిజాడిస్తూ) అదిగదీ! ఇం

కేం? ఉన్నాడుకాదూ శకునపక్షి? ఈ కుట్రంతా ప్రకాశానిది. సందేహం లేదు. వాడే మాత్రమో మేశాడు పేరిగాడిదగ్గిర. తోచిందికాదు నాకు. ఒక్కపాతికరూపాయలు మొగాన కొడితే వాడు భృత్యుడై వుండును. మనకి...ఇంతకీ, ఈపాపంఅంతా మా నాన్నది. మా అమ్మ యెంతపోరినా నన్ను రాజమహేంద్రవరంలో ప్రవేశించనిచ్చాడు కాడు. ఏదో వంకపెట్టి ఇక్కడే మకాంవేసివుంటే ఇలా జరగనిస్తునా నేను?...ఇప్పుడయితేమాత్రం మించిపోయిందేమిటే? దొడ్డమ్మా, సూరన్నా యీసమ్మంధం వొప్పుకోరు. మనంకూడా వొకసమిధ పడేద్దాం. బంగారం యెలా దాటిపోతుందో యిక చూస్తాను. చివరికి నాకు లాభం లేకపోయినా వాడికి తప్పిపోతే అదే పదివేలు.

(వెళ్లిపోతాడు.)

నాలుగోరంగం

[కాంతమ్మ యిల్లు. దక్షిణపు దొడ్లో క్రొత్తగా వేసిన పందిట్లో ప్రకాశమూ, పేరుభట్టూ మడతమంచం మీద కూచుని వుంటారు. కాంతమ్మా, ఆమె వెనకాల బంగారమ్మా వసారాలో కూచుని వుంటారు. ప్రకాశం చేతిలో వొక వుత్తరం. వొకపందిరి స్తంభందగ్గిర ఉత్తరం తెచ్చిన మంగలి కూచునివుంటాడు. ఒంటిగంట అయివుంటుంది.]

ప్రకాశం—రాత సూరన్నగారిదే.

పేరుభట్టు—మాఅమ్మవుద్దేశం కొంతా, మా చిన్నాడివుక్రోషంకొంతా కలిసి వుత్తరంపూర్తిఅయింది.

కాంతమ్మ—ఏమనిరాశా డన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—మాలో మేం చదువుకోడానికే సిగ్గుపడుతున్నాం. నువ్వు చదివి మీఅమ్మకి చెబుతావా కోడలా?

బంగారమ్మ—నే నా వెధవవుత్తరం ముట్టుకోను.

కాంతమ్మ—తప్పమ్మ!

ప్రకాశం—కాదుకాదు. బంగారం తగినమాటే అంది. అక్కయ్యగారూ! ఈవుత్తరాని కదే తగిన గౌరవం. మాకు తోచిందికాదు. ఏమంటారు పేరుభట్టుగారూ?

పేరుభట్టు—బంగారం తూచినట్లు మాట్లాడింది.

కాంతమ్మ—అంతచెడ్డవుత్తరం చదవడం యెందుకు, మనస్సు పాడుచేసుకోడం యెందుకు? చింపెయ్యండన్నయ్యగారూ!

పేరుభట్టు—వద్దువద్దు. ముందుముందు దాని అవసరం వస్తుంది. (పుచ్చుకొని జేబులో పెట్టుకొంటాడు.)

మంగలి—బాబయ్యా! నేను నౌకరీవాణ్ణండి మీఅన్నయ్యగారు తొందరపెడితే పట్టుకొచ్చానండి (నమస్కారం చేస్తాడు.)

పేరుభట్టు—నీతప్పేం వుంది యిందులోనూ?

మంగలి—చిత్తం బాబయ్యా! మీఅన్నయ్యగారు చెప్పినమాటలవల్ల నాకు అనుమానం కలిగినమాట సిసలేకానండి, లోపల యేం రాశారో తెలవక తెచ్చానండి.

పేరుభట్టు—మావాడే మన్నా డేమిటి?

మంగలి—బా-బ-య్యా! (చేతులు నలుపుకొంటాడు.)

పేరుభట్టు—సందేహించకు. నీకేం బాధా?

ప్రకాశం—ఏమన్నారో చెప్పు. ఉత్తరంలో రాసినమాటలకంటే చెడుమాట లుండవులే.

మంగలి—అలాగేకానండి, నుఠేం లేదుబాబయ్యా ఈమాటలు నేనిక్కడ—

పేరుభట్టు—వాడివద్గిర—అసలు వాడితో మాట్లాడ్డంకూడానా యింకానూ?

మంగలి—అయితే ఆలకించండిబాబయ్యా! మీ అన్నయ్యగారివద్గిర వున్న చనువునిబట్టి మేనమామగారి అమ్మాయిని చేసుకోడాని కింత ఆలోచన యెందుకండీ అని అడిగానండి నేను.

పేరుభట్టు—ఊహూ.

మంగలి—మీ పెద్దన్నయ్యగారికి అత్తోరిసల్ల చాలా మర్యాదలు జరుగుతున్నాయిటండి.

పేరుభట్టు—సరే.

మంగలి—ఈసమ్మంధం అయితే మీకు జమీ ద్దారీమచ్చట్లు తీరతాయిటండి బాబయ్యా!

పేరుభట్టు—అదీ వాడి యేడుపు. విన్నారా బాబుగారూ?

మంగలి—మీ చిన్నన్నయ్యగారి అత్తోరు బీదవారుటండి. పైగా వారికి మర్యాద లేవీ తెలవవుటండి.

పేరుభట్టు—అయితే?

మంగలి—మీ యిద్దరిమధ్యా తమకి తలకంపు లౌతాయిటండి.

ప్రకాశం—ఇదికూడానా? బాగుంది.

కాంతమ్మ—యెంత కడుపుమంటో మాశారా అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—తనకి లేదని యేడిస్తే వొకకన్ను, యెదటివాడికుండిపోయిందని యేడిస్తే రెండోకన్నూ పోయాయిట వెనకటి కొక పెద్దన్నయ్యకి. అలావుంది సూరన్నగారి యేడుపు.

(తెరలో)

పేరుభట్టుగారూ!

పేరుభట్టు—వుత్తరం వచ్చినట్లుంది చూసిరారా.

మంగలి—చిత్తం బాబయ్యా! (వెడతాడు)

కాంతమ్మ—తనదగ్గిరే కోడరికం వెలిగిస్తే నా బిడ్డని బతకనిస్తుందా అన్నయ్యగారూ, మాచిన్న వొదినా?

పేరుభట్టు—వాళ్లూ, నేనూ యింకా కలియడం కూడానా?

ప్రకాశం—తీరేపోయింది...కాని నిజం అంతే.

(మంగలి వచ్చి పేరుభట్టుకి వొకకవ రిస్తాడు.)

పేరుభట్టు—(వుత్తరం విప్పి) మా పెద్దన్నయ్య రాశాడు. "మీవొదినకి రేపు స్నానం. రేపు మధ్యాహ్నం బండిమీద వస్తున్నాం."

కాంతమ్మ—ఇవాళ రారూ? పోనీ లెండి. ఇదే బాగుంది. అంతటికీ వారినే నమ్ముకున్నందుకు పెద్దమ్మాయికి యిక బెంగ లేదు.

పేరుభట్టు—"అమ్మ ప్రోత్సాహంమీద సూరన్న నీకు చాలా అసందర్భపువుత్తరం రాశాడని తెలిసింది. వాళ్లు పెళ్లికికూడా రారనుకుంటాను. వస్తే పెళ్లిలో నానా అల్లరీ చేస్తారు. అంతకంటే రాకపోతేనే మంచి దనుకుంటాను."

కాంతమ్మ—అప్పుడేనా సుఖంగా బతకనివ్వనప్పుడింకెందుకూ అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—ఆవునవును.

పేరుభట్టు—"కుటుంబానికంతా పెద్దనైనందుకు నీపెళ్లి నాచేతిమీద జరగవలసిందే. అత్తకీ మనకీగూడా ఆధారం ప్రకాశంబాబుగా రున్నారు. భారం అంతా వారిదే."

ప్రకాశం—మొదలూ.

కాంతమ్మ—అలా అంటారేం అన్నయ్యగారూ? నాకు దిక్కెవ్వరున్నారూ యింకా? నాకూతురికి పెళ్లి చెయ్యడానికి మీకంటే నాకు ఆధారం యేదీ?

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారిలాంటి పెళ్లికొడుక్కి కాళ్లుకడిగే అదృష్టం వొపట్టానపట్టదు. నిజమే. కాని—

పేరుభట్టు—ఇంకేం? బాణాలు ఎప్పటికప్పుడు మామీదకే తిప్పేస్తూవుంటారుగా చివరికి?

ప్రకాశం—లేకపోతే నేను భరించగలనా మహానుభావా?

(భద్రయ్య వస్తాడు. అత నేం చెబుతాడో అని అంతా నిరీక్షిస్తూవుంటారు. వారెవ్వరూ మాట్లాడనందుకు భద్రయ్య గాభరాపడతాడు.)

పేరుభట్టు—రా, కూర్చో. దిక్కులుచూస్తావేం?

భద్రయ్య—పూరికనే...దిక్కులు మూడ్డం యేమిటి?

పేరుభట్టు—అయితేలే. ఏం జరిగిందీ?

భద్రయ్య—మనం అనుకొన్నట్లే అయింది.

పేరుభట్టు—సరే. అదిమాత్రం సామ్మ్కాదూ? (ప్రకాశంతో) నాళం రాజేంద్ర నారాయణగుప్తగారి నెరుగుదురా బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఆ!

పేరుభట్టు—వారి మూడో అమ్మాయికి రెండేళ్ల నుంచి నేను ఫిడేలు నేర్పుతున్నాను. వారు నాకు చేస్తానన్న సాయం—చెప్పరోయ్.

భద్రయ్య—ఆయన సింగరుసైకి లిస్తామన్నారు.

పేరుభట్టు—నాలుగేళ్లయింది నేను సైకిలెక్కడం నేర్చుకొనీ. అప్పణ్ణుంచీ సైకిలు కొనకుండానే కాలం గడుపుతున్నాను.

ప్రకాశం—సైకిలైతే వారికళ్లయెదట చాలా కాలం వాడుకొంటారు మీరు. రొక్కం అయితే—

పేరుభట్టు—నిజమే.

కాంతమ్మ—ఎవరి సరదా వారిది. అంతసొమ్ము ముట్టచెప్పాటప్పుడు వారలా నిశ్చయించుకోడం సర్కంగానే వుంది. ఏమంటారన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—ఇంతకీ, పేరుభట్టుగారు పనిలేనివారు కూడా కారాయె. రోజుకి నూరుసుమ్మె లెక్కాలి దిగాలి.

పేరుభట్టు—నేనేనా వొక్కమాటే అన్నాను రొక్కంమాట. తరవాత మీచిత్తమనే చెప్పాను.

ప్రకాశం—మీకు వొకళ్లు చెప్పాలా యేమిటి?

భద్రయ్య—సాయంత్రం షాపుకి వచ్చి సైకిలు పట్టుకొని వెళ్లమన్నారు నిన్ను.

పేరుభట్టు—ఇంతకంటేనా?...ఇంకేమిటి?

భద్రయ్య—దేవరకొండ అఖిలాండ కోటి బ్రహ్మాండనాయకులుగారి యింటో భోజనాలదగ్గిర గమ్మత్తు నిశ్చయం జరిగింది.

పేరుభట్టు—(ప్రకాశంతో) వారి రెండో అమ్మాయికి రెండేళ్లు గాత్రపాట చెప్పాను. ఇప్పుడు మూడో అమ్మాయికి మరళీ నేర్పుతున్నాను. వర్షాలు కావచ్చాయి. నాయకులుగారి నెరుగుదురా మీరూ?

ప్రకాశం—నిరుడేకాదూ వారియింటో కార్తీక మాహాత్మ్యం చెప్పించారు మీ మామయ్యగారు నాచేతా? వారి బహూమతీ చాలా హెచ్చుగానే వుంటుంది. అందులోనూ శ్యామలాంబగారి యెత్తులన్నీ చాలా చమత్కారంగా వుంటాయి.

కాంతమ్మ—నిరుడు మీమామయ్యకి వెండిహరివాణమూ, గళానూ, వుదరిణీ యిచ్చారు, ఆవిడేనా శ్యామలాంబగారంటేనూ?

పేరుభట్టు—మరేమరే.

ప్రకాశం—ఆవిడచేతి అన్నం తింటే మన్య మన్య వుపవాసాలు చెయ్యాలి. తినగలరో లేదో అని మూడ్డం లేదిక. "ఈకాస్తే, ఈకాస్తే" అంటూనే— ఆవిడ వంట చేస్తే అమృతంలాగకూడా వుంటుంది. కనక భోజనానికి కూచున్నవారు కూడా మోతాగుగా లేవలేరు. తాంబూలం యిస్తే అరమోవ తమలపాకులూ, అరపంపు వక్కలూ, చిల్లరసామాను మరో అరపంపూ— పూర్వజన్మంలో పెట్టిపుట్టారు. ఇప్పుడు కావలసినంత వుంది, ముందుజన్మకోసం పంచిపెడుతున్నారిప్పుడు. ఆ దంపతులకి ప్రదక్షిణం చేస్తే చాలు భూప్రదక్షిణం చెయ్య నక్కరలేదిక.

పేరుభట్టు—నాయకులుగారేమన్నారు? శ్యామలాంబగారేమన్నారు?

భద్రయ్య—పెళ్లి రెండోనాడు బంతులాటవేళ వారు ఇంటిల్లపాదీ వస్తారుట—

కాంతమ్మ — వారిని పిలవడం మరిచిపోకండేం అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—మరిచిపోతానా? జ్ఞాపకంవుంటుంది కాదూ భద్రయ్యగారూ, మీకూ్కడానూ?

భద్రయ్య—అలాగే... బంతులాట ముగిశాక సంగీతకచేరీట. అంటే, పెళ్లికూతురు వొకటో రెండో వర్ణాలూ, కృతులూ పాడితే పెళ్లికొడుకు ఫిడేలు వాయించాలిట. తరవాత పెళ్లికొడుకు అలాగే పాడితే పెళ్లికూతురు ఫిడేలు వాయించాలిట. తరవాత వారు బహుమతీ చేసి, రాత్రి భోజనంకూడా చేసి—

కాంతమ్మ—రెండోనాడు జిలేబీ చేయించం డేం అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—తప్పకుండానూ.

వేరుభట్లు—ఎవరి పురమాయింపోయ్ యిదీ?

భద్రయ్య—శ్యామలాంబగారిదే.

ప్రకాశం—భేష్! నేను చెప్పలేదూ?

కాంతమ్మ—ఏం సరదా అండీ ఆతల్లిదీ?

వేరుభట్లు—నాయకులుగా రేమన్నారోయ్?

భద్రయ్య—అదంతా క్రమంగా జరిగితీరవల సిందే అన్నారు.

వేరుభట్లు—మీరేమంటారు బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఇంకా ఆలోచన ఎందుకూ? ఏ మంటారు అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—నిక్షేపంలా వుంది. (బంగారమ్మ తో) వినపడిందా తల్లీ?

బంగారమ్మ—(సిగ్గుపడి వెళ్లిపోబోతుంది)

కాంతమ్మ—(పట్టుకొని వొళ్లో కూచోపెట్టు కొని) తప్పుకాదు తల్లీ! అప్పుడుకూడా యిలా చేస్తే బాగుండదు సుమా!

ప్రకాశం—మీకేమీ బెంగ అక్కర్లేదు. సమ యానికి ధైర్యం తెచ్చుకుంటుంది కోడలు.

(తెర లో)

కాంతమ్మగారండీ!

కాంతమ్మ—వీరాచార్లు పిలుస్తున్నాడు. నగలు తెచ్చినట్టున్నాడు.

ప్రకాశం — అంతా హాలులోనే కూచుందాం పదండి. పదవమ్మా కోడలా! మీఅత్తని నువ్వు పిలుచు కొనివస్తావా, నేను వెళ్లనా?

కాంతమ్మ—వెళ్లుతల్లీ!

బంగారమ్మ—(వెడుతుంది.)

(అందరూ వెళ్లిపోతారు.)

ఏడో అంకం

మొదటి రంగం

[ప్రకాశం యిల్లు. దక్షిణపువసారాలో రాయుడు నిరుత్సాహంగా కూచుని వుంటాడు. రత్తమ్మ దగ్గరగా నుంచుని వుంటుంది. సమయం, పొద్దున్న తొమ్మిది గంటలికి.]

రత్తమ్మ—కాస్తసేపటికి స్నాతకం అయిపో తుంది. తెల్లవారగట్ల పెళ్లి. ఎంత తల్లకిందులై పోయిందిరా నాయనా, మన ఆశ అంతానూ?

రాయుడు—నాకు ప్రపంచకం యేమీ కనపడ్డం లేదు. నాపక్కని పెళ్లిపీటమీద కూచునివున్న బంగా రాన్ని వేరిగాడు రెక్కపట్టుకొని లాక్కొని పోతూ వున్నంత గాభరా పడిపోతోంది నామనస్సు. నువ్వు బలవంతపెట్టడంవల్ల వచ్చానుగానీ—

రత్తమ్మ—రాకపోతే అదోఘోరం. మామయ్య చచ్చిపోయినందుకు మనంకూడా రాకపోతే లోకులు గుడ్డు పీకెయ్యరూ? మన కష్టసుఖాలు లోకుల కేం తెలుస్తాయి? వేరిగాడు మాత్రం మేనల్లుడు కాడా అని అడుగుతారు ప్రజలు. ఎవరి కెంత ఆస్తి వుందో, యెవరి తాహ తెలాంటిదో యెవరు చూస్తారూ?

రాయుడు—(నిట్టూర్పు విడుస్తాడు.)

రత్తమ్మ—అయితే అయింది, బెంగ పెట్టుకో కమ్మా! ఇదే పిల్లా యేమిటి? దీని నెత్తిమీద యెగిరి పోయావాళ్లున్నారు. దీనిమీద ఆశపెట్టుకొని యిది వరకి వూరుకున్నాను; గాని యిక మూడోరోజుకి చేసేస్తాను నీకు పెళ్లి.

రాయడు—మామయ్య బతికి వుండగా నేను రాజమహేంద్రవరం ప్రవేశించివుంటే యిదిలా జరుగునా?

రత్తమ్మ—నేనందుకోసమే దేవుళ్ళాడాను.

రాయడు—నాన్న నాకొంప తీశాడు. ఇంకేమనుకుంటే యేం లాభం?

రత్తమ్మ—అదీ కొంత నిజమే; గాని—ఇంతకీ యోగం లేకపోయింది. ఘటన లేదని నిశ్చయించుకోవాలి. పేరిగాడికి ఘటన వుండమట్టే సూరిగాడెంత తిడుతూ వుత్తరం రాసినా, చివరికి మాచిన్నక్క రాకపోయినా, లెక్కకి వొక్క ఆశపడుచు, అదికూడా రాకపోయినా డివ్వీడివ్వీమంటూ పెళ్లి అయిపోతోంది. అయినా ఏమందంలే. మూడుముళ్లూ పడగానే సరా? అత్తతమ్ములు వొక్కళ్ళుకూడా రాలేదుగదా! ఇక రాత్రికిమాత్రం వస్తారని నమ్మకం యేమిటి? వచ్చినా ప్రకాశంగారుట కన్యధారపొయ్యడం. ఏం బాగుంది నాయనా? మేడ వుంటన్నమాటేగాని ముచ్చట్లో? ఇల్లరికంకూడా వుండాలిట. పోనిద్దు నాయనా!

రాయడు—కాకపోతేమాత్రం యిక చేసేదేం వుందీ?...మూడుముళ్లూ పడగానే వెళ్లిపోతాను నేను. కళ్లారా చూసి నేను భరించలేను అయిదురోజులూనూ.

(కోటమ్మ వస్తుంది. రత్తమ్మ తెల్లపోతుంది. రాయడు కడుపు పిసుక్కుంటాడు.)

కోటమ్మ—ఏమిటమ్మా భరించలేనంటున్నాడు నీకొడుకూ?

రత్తమ్మ—ఏమిటో!......రాయడు కడుపుబ్బరంతో బాధపడుతున్నాడు. ఏమీ తోచడంలేదు.

కోటమ్మ—మేం యెరగంసుమా యీ కడుపుబ్బు లెప్పుడూనూ...అయితే రత్తీ! మనలో మనమాటగానీ, మీరుగూడా దాటిపోనిచ్చారేమే?

రత్తమ్మ—పేరిగాడుమాత్రం మేనల్లుడు కాడా యేమిటి? ఎంతమంది కని యిస్తుందీ కాంతమ్మమాత్రం?

కోటమ్మ—అయితే, మావెంకడికోసం నే నడుగుతూ వుండగా యెందుకు ప్రయత్నంచేశారూ మీరూ? మావాడుమాత్రం మేనల్లుడు కాడా యేమిటి?

రత్తమ్మ—నీకంటే ముందే అడగడం మొదలుపెట్టాం మేము. బంగారానికి అన్నం ముట్టించినప్పుడు నేను వెండిగిన్ని యెందుకిచ్చానో యెరుగుదువా నువ్వు?

కోటమ్మ—బారసాలనాడు వెండి వుగ్గుగిన్ని నేనెందుకిచ్చానో నువ్వెరుగుదువా?

రత్తమ్మ—కిందటి పుష్కరాలికి వచ్చినప్పుడు పాంజేబుపట్టీలు కొనియిచ్చాను నేను, నువ్వు చూశావా?

కోటమ్మ—ముందుముందు నేనింకా యేంపెట్టదలుచుకొన్నానో నీకు తెలుసా?

రత్తమ్మ—అదా యేమిటి లెక్క? కాకపోయినా, తమ్ముడెంతసేపూ "చదువు, చదు" వనీవాడు. నీ ఆశేగాని మీవెంకడి కెలాగా యివ్వరూ బంగారాన్ని.

కోటమ్మ — నీకొడుక్కిమాత్రం యిచ్చారా యేమిటిప్పుడు? ఇంతకీ: మావాడికంటె మీవాడి యెక్కువేమిటమ్మా చదువులోనూ?

రత్తమ్మ—మావాడు దరుడుపారం చదివాడు. మీవాడి చదువూ వొకచదువేనా యేమిటి?

కోటమ్మ—చదివాడు చదివాడన్నమాటే గాని యెంత గింజుకున్నా నీకొడుక్కి యిప్పటికేనా నౌకరీ దొరకదాయె. ఏంలాభమమ్మా?

రాయడు—అవును దొడ్డమ్మా! నేను శుద్ధ అప్రయోజకుణ్ణే. సరేనా? నువ్వు వూరుకో అమ్మా!

రత్తమ్మ—బాగాచెప్పావు. ఇంకాచెప్పాలా సమాధానం?

కోటమ్మ—పెద్దపెద్దపరీక్షలిస్తే యిక భూమ్మీదే వుండకపోదురు తల్లీ కొడుకూనూ. ఎగిసెగిసిపడే వాళ్ళని దేవుడు అణిచివెయ్యడూ? నాకొడుకు నంటే నే నూరుకుంటానేం? మాబాగా జరిగింది. మావాడికివ్వకపోయినా నాకు సంతోషమే. వీళ్లంతా పేరన్న ముందు దిగదుడుపే. (వెళ్లిపోతుంది.)

రత్తమ్మ—చూశావా? గిల్లి కజ్జా పెడుతుంది దీనిల్లువల్లకాదుగానూ. నోరు విప్పితే యిక మాతపడ్డంఅంటూ లేదు. ఒక్కమాటేనా తిన్నగా రాదు.

రాయుడు.—అక్క డేం అంటిస్తుందో?

రత్తమ్మ—అంటిస్తే మొగం నేలబెట్టి యీడ్చ్యమా? వూరుకుంటానేం? అబ్బో! మహామహాకరణం పెళ్లామే ఆగలేకపోయింది నాదగ్గిర. వీలు తప్పితే ధోరణి కనిపెట్టి ముందదే యేసిదిందని నేనే అందుకుంటాను. మాట్లాడకపడుకో. (వెళ్లిపోతుంది)

రాయుడు—శ్రీహరీ! స్నాతకప్పేటకి బదులు తాటాకుచాపా రాసింది నాకు?

(తెరదించాలి.)

రెండో రంగం

[కాంతమ్మ యింటిముందు పెళ్లిపందిట్లో ప్రకాశమూ, శేషయ్యా సుంచునివుంటారు. వేళ మధ్యాహ్నం నాలుగున్నర.]

శేషయ్య—ఇంకీనాలుగు రోజులూ మన మామాట యెత్తుకోవద్దు. వాడిబతుకెప్పుడూ అంతే. మా అమ్మ వాడి మాటమీద నడుస్తోంది.

ప్రకాశం—అయినా, కన్న కొడుకుపెళ్లికి రాకపోవడం—

శేషయ్య—తల్లి అక్కడక్కడకూడా రాకపోవడం వుందికదా? మా అమ్మవిషయం మనం యిలా సమాధానం చెప్పుకొందాం.

ప్రకాశం—పైవాళ్లయితే వీరన్నమాటే; కాని తమ్ముడియింటికి రావడానిక్కూడా ఆలోచనే?

(వెంకన్న తమలపాకులు వికారంగా నములుతూ రభసంగా వస్తాడు.)

వెంకన్న—భోగంవాళ్లింకా వచ్చారు కాతం పెద్దన్నయ్యా?

శేషయ్య—జౌనురోయ్! నాకు తోచిందే కాదూ. ముసలివాళ్లం మాపని యెప్పుడూ యింతే గాని, యీనాలుగురోజులూ భోగంవాళ్లమీద పెత్తనం నువ్వు చెయ్యాి. కుర్రకారునేగాని మమ్మల్ని లక్ష్యపెట్టరు వాళ్లు.

వెంకన్న—(వికారంగా నవ్వుతూవికటంగాతూలుతూ) నువ్వు మహామంచివాడవు పెద్దన్నయ్యా!(అటూయిటూచూసి)వాకర్లు వొక్కడూ కనపడ్డేం? పిలకపట్టుకొని లాక్కువస్తాను లాం-జకొడుకుల్ని. (వెడతాడు.)

(ప్రకాశమూ, శేషయ్యా వొకళ్లని చూసి వొకళ్లు ఫక్కున నవ్వుకొంటారు.)

శేషయ్య—మాదొడ్డమ్మ వీడికోసం—

ప్రకాశం.—అవునవును. అదో విచిత్ర గాథ. పోపండలు—(నవ్వి) కాని, కాలేదని బెంగలేదు అబ్బాయికి. రాయడిలా కాదు. అటమటించిపోతున్నాడు.

శేషయ్య—అలాగేం ?

ప్రకాశం —మీ సూరన్నగారికీ, రాయడికీ వుజ్జీ సరిపోతుంది. మీ రత్తమ్మపిన్నిగారుకూడా చాలా లౌక్యురాలే.

శేషయ్య—మావాళ్లలోకల్లా ఆవిడే గడుసు దండీ.

ప్రకాశం—సందేహమా ?

(ఒకయువకుడు ఉరకలు వేసుకొంటూ వచ్చి సైకిలు అడ్డదిడ్డంగా స్తంభానికి చేరుస్తాడు. ప్రకాశం వులిక్కిపడిచూస్తాడు. యువకుడు "బాబయ్యగారండి, బాబయ్యగారండి" అంటూ ప్రకాశంముందు కూలబడతాడు. ప్రకాశమూ, శేషయ్యా తెల్లపోతారు.)

యువకుడు—నేను చెప్పలేను బాబయ్యా! నాకు నోరు రావడంలేదు పంతులుగారూ! అయ్యో! పేరుంబొట్లు బాబయ్యగారూ! (ఏడుస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఏమిటోయి సంగతి ?

శేషయ్య— పేరుభట్లు అంటాడేమిటి బాబుగారూ యితనూ?

యువకుడు—ఇం కేం వుంది బాబయ్యగారూ? ఏంచెప్పను నాయనగారూ?

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారి కేం?

యువకుడు—పేగుంబొట్లు బాబయ్యగారు మోటారుకింద పడిపోయారండి బాబమ్మోయ్!

శేషయ్య—తమ్ముడికి దెబ్బతగల్లేదుకదా?

యువకుడు—మున్సిపాల్టీవారి తుక్కుమోటారు పేరుంబొట్లుబాబయ్యగారిని తొక్కేసింది పంతులుగారూ! వోకాలూ, వోచెయ్యీ వూడిపోయాయి. తలనిండా గాయాలు. చూడలేకపోయాను బాబమ్మోయ్! (ఏడుస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఇప్పు డెక్కడున్నారూ?

యువకుడు—పేరుంబొట్లు బాబయ్య గారిని కారుమీద పెద్దాసుపత్రికి తీసుకెళ్లారు బాబయ్యా!

ప్రకాశం—శ్రీహరీ! (తలతిరగగా స్తంభానికి జేరబడతాడు.)

శేషయ్య—తమ్ము డేమైపోతాడు బాబుగారూ? చూస్తారేం బాబుగారూ? (వొణుకుతాడు)

ప్రకాశం—శ్రీరామచంద్రా! (తెప్పిరిల్లి యువకుడితో) వెంటనే రెండుజట్కాలు తీసుకురా నాయనా! రండి శేషయ్యగారూ యింటోకి.

(ఇద్దరూ లోపలికి వెడతారు.)

యువకుడు—(నింపాదిగా లేచి సైకిలుతీసి) పేరుంబొట్లు బాబయ్యగారండోయ్! నన్నిడిచి పెట్టి వెళ్లిపోతారా బాబమ్మోయ్!

(సైకిలెక్కి వెళ్లిపోతాడు.)

మూడో రంగం

[ప్రకాశంయింట్లో దక్షిణపువసారా. రాయుడు చాపమీద పడుకొని దొర్లుతూవుంటాడు. రత్తమ్మ ఆత్రంతోటీ, సంతోషంతోటీ వస్తుంది.]

రత్తమ్మ—పేరిగాడు మోటారుకింద పడిపోయాడుట్రా!

రాయడు—(వులిక్కిపడి) ఏమిటీ?

రత్తమ్మ—వొక చెయ్యీ, వొకకాలూ ముక్కచెక్కాకింద యెగిరిపోయాయిట. తలా, వీపూ గాయాలుట. బతకట్ట.

రాయడు—రామరామా!

రత్తమ్మ—లేమ్మా, ఇదెందుకు జరిగిందో ఇలాగ.

రాయడు—చూశావా? పొద్దున్న పేరిగాడు స్నాతకప్పీటమీద కూచున్నది మొదలు నేనుపడ్డ యాతన భగవంతుడికి తెలుసు. నవ్వెందాకా ఘటన ఘటన అన్నావు జ్ఞాపకం వుందా? (లేచి నుంచుంటాడు.)

రత్తమ్మ—ఇప్పు డేమీ మాట్లాడవద్దు. అందరికంటే యెక్కువగా విచారించినట్లు కనబడాలి మనం. తొరగా చొక్కా తొడుక్కుని రా అమ్మా!

రాయడు—క్షణం. (చిలక్కొయ్యకి నున్న చొక్కా తీసి తొడుక్కొంటాడు.)

రత్తమ్మ—జట్కాలు వెళ్లిపోతాయి. ముందు నేను వెడుతూవుంటాను, నువ్వు వెనకాల రా. (వెళ్లిపోతుంది.)

రాయడు—(పైకి చూసి, నమస్కారం చేస్తూ) శ్రీకృష్ణా! ద్వారకావాసా! అంతా నీదేభారం.

(రాయడు వెళ్లిపోతాడు. వడివడిగా కోటమ్మ వస్తుంది.)

కోటమ్మ—ఒసేవ్ రత్తీ? (చూసి) యేదీ? రాయడూ! ఇద్దరూవెళ్లినట్లున్నారప్పుడే. నేనే వెనకపడ్డట్టున్నాను. పోవాలి. (రెండడుగులు వేసి) ఎవళ్లేమయినా సరే, కాంతమ్మని విడిచివుండను నేను.

(వెళ్లిపోతుంది.)

నాలుగో రంగం

[పెద్దఆస్పత్రిలో చివరిబంగళా. ఎక్కడచూసినా యిసకవేస్తే రాలనంతజనం. లోపల ఆపరేషను టేబిలుమీద పేరుభట్టు. ప్రకాశమూ, కాంతమ్మా, బంగా

రమ్మ, శేషయ్య, భద్రయ్య చుట్టూ వుంటారు. రత్తమ్మ, రాయమ్మ, కోటమ్మ, వెంకన్న సందుల్లో వుంటారు. అందరూ దుఃఖిస్తూవుంటారు. భద్రయ్య పేరుభట్టుకి విసురుతూ వుంటాడు.]

పేరుభట్టు—బాబుగారూ! అన్నయ్యా!

ప్రకాశం—ఏంబాబూ?

శేషయ్య—ఏమోయ్?

పేరుభట్టు—నన్నోమాటు అత్తపాదాలమీద పడెయ్యగలరా?

కాంతమ్మ—(ఏడుస్తూ) నావంతు వచ్చిందా నాయనా యిప్పుడూ? నన్నింత బూడిద చేస్తావనుకోగా నా గొంతుకోస్తున్నావా పేరుభట్టూ?

పేరుభట్టు—నామాట వినిపించుకోవూ?

ప్రకాశం—అక్కయ్యగారూ! వొక్కమాటు, వొక్కక్షణం, పేరుభట్టుగారేదో చెబుతున్నారు. వినాలి.

కాంతమ్మ—ఏం నాయనా? నాకు అప్పగింతలు తరవాయా? అయ్యో! భరించలేనోయ్!

పేరుభట్టు—అనుభవించక యేం చేస్తామూ? 'అవశ్య మనుభోక్తవ్యం" అత్తా! నమస్కారం చేద్దామంటే చేతుల్లేవు. నేను మహాపాపాత్ముణ్ణి. పూర్వ జన్మంలో తరగని పాపం చేశాను. అదంతా యిప్పుడనుభవానికి వచ్చింది...ఇస్స్! తెల్లవారగట్ల పెళ్లనగా సాయంత్రం—నా మూలాన్ని మీకుగూడా కష్టం వచ్చింది. ఉద్ధరిస్తానని నన్ను చేరదీశావు. కాని ముంచేస్తున్నాను......ఏం చెప్పనూ? నన్ను మరిచిపో.

కాంతమ్మ—నా తరమా నాయనా? నువ్వు తప్పమా కింకేం వుంది నాతండ్రీ? నాకూతురుకోసం ఆశపడకపోతే నీ కీగతి రాకపోవునేమోకదా బాబూ?

పేరుభట్టు—నీకూతుర్ని నాకిస్తానన్నావుకనక నే—అంతాసిద్ధమయింది కనక నే-తుదకేమయినా యిప్పుడీబాధ అంతామరచిపోగలుగుతున్నాను. పైగా కానున్న దానికోసం ఆనందంతో యెదురుచూస్తున్నాను. బంగారం నాసొత్తయిందనేమాటే పుట్టకపోతే నాజీవితంలో యిక మంచి యెక్కడుందీ? అదృష్టం యేం వుందీ? ఆనందం యేం వుందీ?...సుఖం యేం వుందీ? నాజీవితానికల్లా...సాఫల్యం కలిగించినఘటన యిది వొక్కటే. ఇంతేచాలు...కాని...చెప్పడానికేమీ లేదు. పేరుభట్టు లేడనుకో. పుట్టనే లేదనుకో. ఇదంతా కల అనుకో.

కాంతమ్మ—నాయనా! నువ్వు మాకుటుంబంలో అడుగుపెట్టావు. మాయింటికి కళ వచ్చింది. మాకు ఆధారం దొరికింది. ఇప్పుడు అంతా అస్తవ్యస్తమై పోతోంది. నిన్ను మరిచిపోవడం యెలాగోయ్?

పేరుభట్టు—నీకుటుంబంలో అడుగు పెట్టడానికెంత యోగ్యతవుండాలి అత్తా?...ఏంలాభం? కాని వొక... చిన్నకోరిక. ఏమంత విశేషం లేదు; గాని అయినా ఎక్కడికక్కడికే సంతృప్తి. చెప్పవచ్చిందేమీ...లేదు. నగలు—ఏమున్నాయి? ఏదో పేరు. అయినా వున్నమట్టుకు బంగారంకోసం చేయించాను. అవి దానివే.

కాంతమ్మ—నగలబెంగ పట్టుకుందా నాయనా నీకూ? నీకంటే మాకు నగ లెక్కువటోయీ!

ప్రకాశం—వాట్లకోసం యింకెవ రాశపడుతారు బాబూ?

శేషయ్య—నువ్వు బెంగ పెట్టుకోవద్దుతమ్ముడూ!

పేరుభట్టు—బాబు గారూ! అన్నయ్యా! మీకు తెలవందేం వుందీ? జాగ్రత్త. అయ్యో! యిక్కడున్నవారంతా వినండి. నేను మామామయ్య కూతురుకోసం...కొన్ని...న - గ-లు...చేయించాను. కొంత రొ-క్కంకూడా చేర్చాను. అవి నా సొంతం. కష్టపడి, చెమటవోడ్చి, రసికుల మనస్సు కరిగించి సంపాదించాను అవి నాబంగారానికిచ్చేశాను. వాటికోసం యెవరూ ఆశపడగూడదు. ఎవరూ పేచీలు పెట్టగూడదు. మీరంతా సాక్ష్యం.

రత్తమ్మ—బోలెడుసొమ్ము కష్టపడి సంపాదించాడమ్మ వాతండ్రి. అవి బంగారం అనుభవిస్తే వాడికి ఆనందమూ, శాంతీనీ.

రాయడు—(తనలో) ఇంతమందిలో యింత వివరంగా చెప్పాడుకనక యిక నూరిగాడి పప్పుడకదు. బంగారానికి నగల లోటూ వుండదూ.

పేరుభట్టు—అత్తా!

కాంతమ్మ—ఏం నాయనా?

పేరుభట్టు—నా బంగారాన్ని...వొకమాటు...నాకళ్ల బెట్టవూ?

('బావా బావా' అని యేడుస్తూ బంగారమ్మ దగ్గిరికి వచ్చి చేతులు చాపుతుంది. బల్ల యెత్తు కావడంచేత అందకపోగా ప్రకాశం ఆమెని పేరుభట్టుపక్కని బల్లమీద కూచోపెడతాడు.)

కాంతమ్మ—ఎంతగురదృష్టవంతురాలివే తల్లీ?

బంగారమ్మ—బావా, బావా! (అతనిమీదపడి యేడుస్తుంది.)

పేరుభట్టు—నా బంగారం! ఏడవకు. నా—మా—ట వినవూ? ఆయాసం...ఎక్కువౌతోంది. నా కేసి...వొ—క—మా—'ట...చూడవూ?

(కాంతమ్మ, ప్రకాశమూ, శేషయ్యా 'అయ్యో అయ్యో' అని యేడుస్తారు.)

బంగారమ్మ—నా గొంతు కోస్తావా బావా! నేను నీకు పనికివచ్చాను కానూ బావా? (మీదపడి యేడుస్తుంది.)

పేరుభట్టు—నువ్వు నాకు పనికిరాకపోవడం కాదు, నీకు నేను పనికివచ్చానుకాను. నిన్ను పెళ్లి చేసుకోడానికి నాకు అర్హత లేదు. బండ కెత్తి సిద్ధపడ్డంచేత నే దేవతలు నా కిలాంటిశి—క్ష...ఇలాంటి ......ప్రా-యు-శ్చి-త్తం...విధించారు. తెలిసిందా? అయితే చేసిన తప్పు యెలాగా చేశాను. కనక వొక్కమాటు-నిన్ను-గట్టిగా—(వున్న కుడిచేత్తో ఆమెని మీదకి లాక్కుని గట్టిగా అదిమిపట్టుకొని) వూరుకో. నా బంగారం! నా జీవమా? నా ఆనందమా! ఏమన్తావా?

బంగారమ్మ—నా కింక గతి యేమిటి బావా?

పేరుభట్టు—నేను చెప్పాలా? నీకు తెలవంది యేమేనా వుందా? నీవల్ల తెలివితేటలు వృద్ధి చేసుకుందా మనుకున్నాను నేను. నీదగ్గిర మంచిగుణాలు—నేర్చుకుందా మనుకున్నాను. నీకు నేనేమి చెప్పగలనూ?

బంగారమ్మ—నా మూలాన్ని నీకు చావు వచ్చింది. నేను నీపాలిటి మృత్యుదేవతని. బావా! నిన్ను చేతులారా నేను చంపుకున్నాను.

పేరుభట్టు—వెర్రిపిల్లా! బావని పొగడితే యింకేం లాభమూ? పగిలిపోయిన కుండ. అంతా...అ-యి-పో-యిం-ది. ఇంకో మాటు-నీ-మొ-గం...కళ్లతో చూసుకోనియ్యి. (ఆమెమొగం పైకెత్తి చూసి) నా పాపం అంతమైపోయింది. నేను తరించాను...నా-వం-శం-త-రిం-చిం-ది. (మళ్లీ ఆమెని తన వక్షస్థలంమీద అదుముకొంటూ) కృష్ణా! పార్థసారథీ! సుభద్రాభద్రప్రదాతా! ఆపద్ధుద్ధారకా! నా బంగారాన్ని...నా చైతన్యాన్ని...రక్షించు.

(అంతా అయిపోయింది. అంతా గొల్లుమంటారు.)

అయిదో రంగం

[కాంతమ్మయింట్లో వొకగది. బంగారమ్మ కళ్లు మూసుకొని మంచంమీద పడుకొని వుంటుంది. కాంతమ్మ కలిపిన అన్నం వెండికంచంతో పట్టుకొని మంచందగ్గిర ముక్కాలిపీటమీద కూచుని వుంటుంది. రత్తమ్మ తలుపుదగ్గిరా, రాయడు కాళ్లకడ్డుక్కూనా నుంచునివుంటారు.]

కాంతమ్మ—మా అమ్మవు కామూ? మాతల్లివి కామూ? వొక్కమాటు.—వొక్కముద్ద తినమ్మా.

బంగారమ్మ—(పలకదు.)

రత్తమ్మ—(బంగారమ్మమొగందగ్గిర ముగం పెట్టి) నేను చిన్నత్తయ్యని కానూ? నా మాట వినవూ? లేమ్మా! పోనీ, నే నెత్తుకు తినిపించనా?

రాయడు—కాస్త మజ్జిగా అన్నమేనా తిను బంగారం! నాలుగు రోజులయింది అన్నం ముట్టు

కానీ. చిక్కిపోయావు. నీరసంకాదూ? నామాట కొట్టేస్తావా?

కాంతమ్మ — నే నెత్తుకు తినిపిస్తాను రా మామ్మా! (మీద చెయ్యివేసి) ఇదేమిటి వొళ్లింత వెచ్చగా వుందేం వొదినా?

రాయుడు — (బంగారమ్మని తాకి) ఎంత వెచ్చగా వుందో!

రత్తమ్మ—రెండో మడిబట్టి లేదు. అయినా ముట్టుకోనా?

కాంతమ్మ—(బంగారమ్మవీపు నిమురుతూ) నువ్వు మైలపడకు వొదినా! జ్వరంచేతనే కాబోలు మాట్లాడకుండా పడివుంటోంది. ఇక మెతుకేం తింటుంది మతల్లి?

రత్తమ్మ — ఏదేనా మాత్ర వేయించాలే. ప్రకాశంగార్ని తీసుకురా నాయనా!

రాయడు—అరిగో, బాబుగారే వచ్చారు.

(ప్రకాశం వస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఏమిటదీ?

కాంతమ్మ—నాచిట్టితల్లివొళ్లు సలసల కాగిపోతోం దన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—(మంచంమీద కూచుని) జ్వరమా, వుడుకా యిది?...కోడలా?

కాంతమ్మ—మామయ్య గారు పిలుస్తున్నారు చూడు తల్లీ!

బంగారమ్మ—(కళ్లుమూసుకునే వుండి) మామయ్యగారండీ!

ప్రకాశం—ఏం తల్లీ?

బంగారమ్మ—మీకు దణ్ణం.

ప్రకాశం—ఏంచెయ్యమంటా వమ్మా?

బంగారమ్మ—న న్నేడిపించకండి.

ప్రకాశం—నువ్వు పస్తుపడివుంటే చూస్తూ వూరుకోగలమా కోడలా?

కాంతమ్మ—మామయ్యగారిచేత బతిమాలించు కోడం తప్పకాదూ బంగారం?

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—ఏం మామ్మా?

బంగారమ్మ—ఆకలిగా వుంటే తినకుండా వుండగలనుటమ్మా?

కాంతమ్మ—నాలుగు రోజు లయింది, పచ్చి మంచినీళ్లుతప్ప మరేమీ యెరగవు. ఆకలిలేకపోవడం యేమిటి నాతల్లీ?

బంగారమ్మ—పిండివంటలతో ఇప్పుడు తిన్నట్లుంది కడుపు.

కాంతమ్మ—(కడుపుమీద చెయ్యివేసి) కడుపు అక్కలించుకుపోయివుంది, చూసుకో తల్లీ.

బంగారమ్మ—తేనుపులు వస్తున్నాయమ్మా!

కాంతమ్మ—అదేమిటన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—నాకేమీ బోధపడ్డం లేదు. వెళ్లి డాక్టరుగారిని తీసుకువస్తాను, మీరంతా భోజనంచేసి రండి.

కాంతమ్మ—నువ్వు వెళ్లి అన్నంతిని రా వొదినా! నువ్వుకూడా వెళ్లు రాయడూ!

రత్తమ్మ—నువ్వుగూడా రా అమ్మా! ప్రకాశంగా రుంటారుకాదూ?

కాంతమ్మ—నన్ను బతిమాలాలా వొదినా?

రత్తమ్మ—నాకుమాత్రం ఆకలేడిసిందా యేమిటి?

రాయడు—ముద్ద నోటికి పోదు. ఏదో, గడ్డి తిన్నట్లు కళ్లుమూసుకు మింగాలి.

రత్తమ్మ—రారా నాయనా!

రాయడు—ఏం తప్పినా యిది తప్పదు. పద.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు)

కాంతమ్మ—ఏమిటి గతి అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—(నిట్టూర్పు విడుస్తాడు)

కాంతమ్మ—నా బిడ్డని నాకు దక్కించం డన్నయ్యగారూ! (చేతులు జోడించి దుఃఖిస్తుంది.)

ప్రకాశం—ఇదా సమయం అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—నాకు మతిపోతోందండీ.

ప్రకాశం—నాకుమాత్రం మనస్సు మనస్సులో వుందా? నేను పైకి యేడవడం లేదు. అంతే. పేరుభట్టుగారు నాకొడుకులాగ ప్రవర్తించారు. సంతానం కలక్కపోయినా పుత్రశోకం అనుభవిస్తున్నాను నేను.

(భద్రయ్య వస్తాడు.)

భద్రయ్య—ఇవాళేనా కాస్త ధారకం పుచ్చుకున్నట్టా?

కాంతమ్మ—ఇవాళ మర్కోవారం. పచ్చి మంచి నీళ్లేనా ముట్టుకోలే దింకానూ.

భద్రయ్య—శ్రీహరీ!......అయితే యెలాగండి బాబుగారూ?

ప్రకాశం—(పైకి చూపుతూ) శ్రీహరే ఉద్ధరించాలి. మనవల్ల యేమౌతుందీ?

కాంతమ్మ—జ్వరమో యేమిటో వొళ్లు వెచ్చగా కూడా వుంది.

ప్రకాశం—పేరుభట్టుగారు పోయిన మర్నాడు పుచ్చుకుంది కోడలు, వారి ఫోటోగ్రాపు పోరీ. అదిగో పక్కలోను. ఫిడేలు అలా బల్లమీద వుండాలి. కళ్లు విప్పడమే వస్తే ఫోటో చూస్తుంది. ఫిడేలేనా చూస్తుంది. మరోవస్తువు చూడదు. ఏమీ అక్కరలేదు.

భద్రయ్య—గ్రంథాల్లోకూడా యిలాంటి మమత కనపడదండీ బాబుగారూ!

ప్రకాశం—నిజమే; కాని మీరోమాటు రామకృష్ణశాస్త్రిలుగారిని తీసుకురావాలండీ. నేను పంపించానంటే ఆయన తప్పకుండా వస్తారు. ఆయన వచ్చారంటే యేదో సాధనం చేసి కోడల్ని బతికిస్తారు.

భద్రయ్య — అలాగే వెడతాను......మీతో వొక సంగతి చెప్పాలి, వొకమా టిలా వస్తారా?

ప్రకాశం—పదండి.

(ఇద్దరూ వెడతారు)

కాంతమ్మ—అమ్మా! నాకేసి వొక్కమాటు చూడవూ?

బంగారమ్మ—అస్తమానూ చూడమనవుకదా?

కాంతమ్మ—నువ్వు నాకేసి చూడకపోతే నే నిక బతిగ్గలనా తల్లీ?

బంగారమ్మ — నిన్నూ, మామయ్యగారినీ చూస్తాను. అంతే.

కాంతమ్మ—మాయిద్దర్నే చూడమ్మా.

బంగారమ్మ — రాయ ఎస్తమానూ యెదట నుంచుంటాడు. రత్తమ్మత్త మొగమిమ్మాచ మొగం పెట్టి మాట్లాడతుంది. నాకు వొళ్లు మండిపోతుం దలాం టప్పుడు

కాంతమ్మ — ఇక అలా చెయ్య నివ్వనులే అమ్మా!

బంగారమ్మ—ఇప్పు డిక్క డెవరూ లేరు కదా?

కాంతమ్మ—లేరమ్మా!

బంగారమ్మ—(చూసి) వొక్కమాటు కౌగిలించుకోనియ్యి. (చేతులు చాపుకుంది.)

కాంతమ్మ — (ఆమెని గట్టిగా అదిమిపట్టి) మావేప్నే, మాతల్లే! కంపయిపోయావే మామ్మా! కాస్త ధారకం పుచ్చుకోవూ నాకూనా?

బంగారమ్మ—ఇందాకా చెప్పానుకానుటమ్మా!

కాంతమ్మ—నిన్ను చూస్తే నాకడుపు తరుక్కుపోతోందే మామ్మా!

బంగారమ్మ—ని న్నేడిపించడానికే పుట్టాను నేను. నిన్ను యమయాతన పెట్టడానికే నీ కడుపున పడ్డాను. ఏంచెయ్యాను?

కాంతమ్మ—నా గతేమి తల్లీ ?

బంగారమ్మ—అమ్మా !

కాంతమ్మ—మామ్మ.

బంగారమ్మ—నిన్ను చూడకుండా వుండలేకున్నాను. అస్తమానూ యిక్కడ యెవరో కూచుంటూనే వున్నారు.

కాంతమ్మ—వెళ్లిపొమ్మంటే బాగుంటుందా అమ్మా ?

బంగారమ్మ—తెప్పకామా ? కాని యెవరూ లేనప్పుడు లేరని చెబుతూ వుండు.

కాంతమ్మ—అలాగేనమ్మా! నీవుద్దేశం తెలిశాక నీకు అడ్డు చెబుతానా నాకొండా ?

బంగారమ్మ—కసిన్ని మంచినీళ్లియ్యి.

(బంగారమ్మ లేచికూచోగా కాంతమ్మ గళాసు నోటి కందిస్తుంది. బంగారమ్మ నీళ్లుతాగేసి పక్కకులుపుకొని మళ్లీ పడుకొంటుంది.)

బంగారమ్మ—నువ్వెప్పుడూ నామీద చెయ్యి వేసుకూర్చోవో.

కాంతమ్మ—అలాగేనమ్మా!

బంగారమ్మ—నువ్వవతలికి వెడితే నామీద మరెవరూ చెయ్యి వెయ్యకూడదు.

కాంతమ్మ—అలాగే చూస్తూవుంటానమ్మా! (చెవిలో) మామయ్యగారు వస్తున్నారు.

బంగారమ్మ—రానియ్యి.

(ప్రకాశం వచ్చి మళ్లీ మంచంమీద కూచుంటాడు.)

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—మామ్మ!

బంగారమ్మ—మామయ్యగారితో చెప్పు.

కాంతమ్మ—నా చిట్టితల్లి నన్నూ, మిమ్మల్నీ తప్ప యింకెవర్నీ చూడదుటండీ !

ప్రకాశం—అలాగే చెయ్యవచ్చు.

బంగారమ్మ—మామయ్యగారండీ!

ప్రకాశం—ఏమమ్మా?

బంగారమ్మ—ఎవరూ లేనపుడు లేరని చెబుతూ వుండండి.

ప్రకాశం—అలాగే కోడలా!

(రత్తమ్మ వస్తుంది. బంగారమ్మ కళ్లు మూసుకుంటుంది.)

రత్తమ్మ—ఏమిటి చెబుతోంది బంగారం?

కాంతమ్మ—ఆకల్లేదుట వొదినా! అయినప్పుడు అడిగి తింటుందిట.

రత్తమ్మ—వైద్యుడికోసం కబురంపారా?

ప్రకాశం—భద్రయ్యగారు వెళ్లారు.

రత్తమ్మ—నువ్వు రా మరదలా, కాస్త యెంగిలి పడుదువుగానీ.

కాంతమ్మ—వెళ్లి వొడ్డించు వొదినా!

రత్తమ్మ—నిమిషం. (వెళ్లిపోతుంది)

కాంతమ్మ—కూచుంటారా అన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—వెళ్లిరండి.

కాంతమ్మ—రాయడు మంచందగ్గిరికి రావడం చిట్టితల్లి కిష్టంలేదు. రానివ్వకండేం?

ప్రకాశం—అతగాణ్ణి చూస్తే కోడలికేగాదు, యెవరికీ యిష్టంవుండదు. లేదుకూడానూ.

కాంతమ్మ—అసలు నే నతన్ని బజారుకి పంపించే మడికట్టుకుంటాను లెండి. (ముందుకు అడుగు వేస్తుంది.)

బంగారమ్మ—అమ్మా!

కాంతమ్మ—(వెనక్కి వచ్చి) మామ్మ !

బంగారమ్మ—కడుపునిండా తినాలి.

కాంతమ్మ—నాడే నిండిపోయింది కడుపు.

బంగారమ్మ—లేకపోతే నన్ను చంపుకొని తిన్నట్టే.

కాంతమ్మ—తింటానమ్మా, ఏమీ తక్కువ చేసుకోను. నీమాటకంటే నా కింకేం కావాలి తల్లీ? (వెడుతుంది.)

(తెర దించాలి.)

ఆరో రంగం

[కాంతమ్మయింటో హాలు. ప్రకాశం ఒల్లమీద కూచునివుంటాడు. భద్రయ్య యెదట నుంచుని వుంటాడు.]

ప్రకాశం—అది సంధిలో చేరుతుందా అని సందేహం. అయినా కాకపోయినా చాలా గడ్డుగా మాత్రం వుంది.

భద్రయ్య—ఏమవుతుందంటారు బాబుగారూ?

ప్రకాశం—ఎవరు చెప్పగలరూ?...ఎటయినా చిక్కులేవున్నాయి.

భద్రయ్య—ఏమిటవి?

ప్రకాశం—కీడెంచుతూ, మేలే యెంచుదాం. బంగారం బతికి బట్టకడితే యింతట్లో మళ్లీ పెళ్లి ప్రయత్నాలు చెయ్యలేము. పెళ్లి చెయ్యకపోతే రెండుమూడుమాసాల్లో రజస్వల అవుతుంది:

భద్రయ్య—ఇది మరీ ఘుట్టిచిక్కు.

ప్రకాశం—ఏమనుకున్నారు మరీ? ఇంతకీ—

భద్రయ్య—అయితేనూ!......బాబుగారూ! కాంతమ్మగారి వాలకం అలా వుందేమండీ?

ప్రకాశం—ఎలా వుందీ?

భద్రయ్య—అన్నింటికీ ఆశ వదులుకొన్నట్టు.

ప్రకాశం—తమకి వచ్చినవిచారం యింకా మళ్లకుండానే శుభకార్యం తలపెట్టడం, అది యిలా భంగమయిపోవడం, పైగా బంగారం అటూయిటూ అనే స్థితిలో వుండడం-చూశారా? అక్కయ్యగారికి స్తిమితం యెలా వుంటుందీ? ఉత్సాహం యెక్కణ్ణుంచి వస్తుందీ?

భద్రయ్య—అదీ నిజమే; కాని యిదంతా జయంతి రామచంద్రయ్యగారివల్ల—

ప్రకాశం—ఆయన నిమిత్తమాత్రంగాని మరేమీ లేదు. ఈశ్వరనిర్ణయం యిలా వుంది. వొకళ్లననడం యెందుకూ?

భద్రయ్య—కాని పట్ణంఅంతా ఆయన్ని దుమ్మెత్తిపోస్తోంది. ఇచ్చినా మానినా ఆయన ఇస్తానన్నవి పాతికరూపాయలు. ఎన్నిమాట్లు తిప్పారండీ మహానుభావులూ?

ప్రకాశం—ఇవ్వాలని వుంది. చేతిలో లేదు.

భద్రయ్య—తొలినాటిరాత్రి వెడితే మర్నాడు పొద్దున్న రమ్మన్నారు. అక్కడికి పదోవాయిదా అది. మర్నాడు పొద్దున్న స్నానకంతోందర్లో వుంటామంటే పోనీ సాయంత్రం రండన్నారు. సరే అని వెళ్లగా ముహూర్తసమయంలో తెచ్చి కట్నం చదివిస్తానని వొకమాటు, అయిదురోజుల్లోనూ—చివరికి మనుగుడుపులు దాటనివ్వనని వొకమాటు. ఎందుకువచ్చిన యీవండీ బాబుగారూ అదీ?

ప్రకాశం—నిజానికి పేరుభట్టుగారు అప్పుడు ఇల్లు కదలగూడదు. నిజమే. ఇంతకీ:—ఇక అది లాభం లేందీ. మన మిప్పుడు బంగారాన్ని కనిపెట్టాలి. రామకృష్ణశాస్త్రులుగా రింకా వచ్చారు కారు. తీసుకురావాలి మీరు వెళ్లి.

భద్రయ్య—ఇదిగో వెడుతున్నాను. (అడుగు వేస్తాడు.)

ప్రకాశం—చూడండీ!

భద్రయ్య—(వెనక్కి వస్తూ) ఏం సెలవు?

ప్రకాశం—రాత్రి పరాకుమాటల సంగతి—

భద్రయ్య—తప్పకుండా చెబుతాను. వెడుతున్నాను.

(వెడతాడు.)

ప్రకాశం—(తనలో) వేంకటశాస్త్రిగారి కుటుంబం యేమయిపోతుంది?.........బతకడమేవస్తే బంగారం యింకొకణ్ణి పెళ్లాడుతుందా? లేకపోతే యేమిటి చెయ్యడం?

(రత్తమ్మ వస్తుంది.)

రత్తమ్మ—వచ్చారా? వైద్యుడింకా రాలేనట్టుంది తెల్లవారేక?

ప్రకాశం—భద్రయ్యగారిప్పుడే వెళ్లారు మళ్లీనీ.

రత్తమ్మ—ఇంకా పథ్యానికి వచ్చింది కాదండీ.

ప్రకాశం—రానేరు కనకనే పిల్ల నలిగిపోతోంది.

రత్తమ్మ—మరేనండీ. చెన్నప్పంలా పెరిగిన పిల్లండీ బంగారం! దానికి జబ్బుచెయ్యడం నేనెప్పుడూ యెరగనండీ. సిరింద్రీ కాగుతుండ్లీ? కాంతమ్మ కెన్ని కష్టాలు వచ్చాయండీ?

ప్రకాశం—వింటూదిగా అంటున్నారా?

రత్తమ్మ—ఆపత్తు మావాళ్లదీ, కష్టం మీదీనీ. ధర్మాత్ములు కనక బరిస్తూనుకుని చూస్తున్నారు మీరు.

ప్రకాశం—మీమాట చెప్పండీ. లోకాలు మీ ధర్మమూ అని చెప్తున్నాయి.

రత్తమ్మ—కాంతమ్మ అలాగే అంది రాత్రి. "వొదినా! భారం అంతా నీదీ" అంటూ రెండు చేతులూ పట్టుకొని బతిమాలిందికూడానూ. కాకపోయినా కష్టాలు వచ్చినప్పుడుకాకపోతే చుట్టాలు సుఖాలు వచ్చినప్పుడుండీ! చూశారుకాదూ మాపెద్దక్క ఎన్నివిధాల నేను చెప్పినా గిజా అందిగాని వుండలేక పోయిండీ?

ప్రకాశం—మాటతొక్క యోగం మీకుంది కాంతమ్మగారు మీరుణం తీర్చుకోలేరు. మీఅబ్బాయి మాట యిక చెప్పనేఅక్కర్లేదు. బంగారంతో సమంగా నిద్రాహారాలు విడిచిపెట్టా డతగాడు.

రత్తమ్మ—అదంటే ప్రాణమండీ మావాడికీ. చూస్తారుకాదూ బంగారం లేచి తిరిగేదాకా మావాడెంత అటమటించి పోతాడోనూ?

ప్రకాశం—నేను మొదటే కనిపెట్టానాసంగతి కాని యింకా వచ్చాడు కాడు.

రత్తమ్మ—ఈబండిమీద తప్పకుండా వస్తాడండీ. బండి వచ్చేసిందో, వస్తోందో.

ప్రకాశం—సరే...బంగారం దగ్గిరే కూచుంటే మంచిదికాదూ?

రత్తమ్మ—పదండి నాయనా! ఇక నేను మడి కట్టుకోవాలిగూడానూ.

(ప్రకాశం లోపలికి వెడతాడు.)

రత్తమ్మ—రైలు ఆలస్యం అయిందా యేమిటివాళ?

(రాయుడు వస్తాడు.)

రత్తమ్మ—మాటలో వచ్చావురా నాయనా! మీనాన్న, అక్క బాగా వున్నారా?

రాయుడు—ఆ! ఇక్కడెలా వుందీ?

రత్తమ్మ—అలాగే వుంది. హెచ్చుగా లేదు. తగ్గుమొగమిమ్మదే వుందనుకోవచ్చు. కాని నిన్నరాత్రి అత్తయ్య "వొదినా! యిక భారం అంతా నీదీ" అంటూ రెండు చేతులూ పట్టుకుంది.

రాయుడు—(చెయ్యి జాడిస్తూ) అందీ?

రత్తమ్మ—ఏంచేస్తుందిరా అనకా? పైవాళ్ల కోసం చూస్తే యెన్ని చిక్కులున్నాయిరా?

రాయుడు—కాని బంగారం యింకా అన్నం మాట తలపెట్టడం లేదుకదా, యేందారీ?

రత్తమ్మ—జ్వరంకూడా పట్టుకుంది గాదూ? కాకపోయినా జ్ఞానంవచ్చిన పిల్ల. పెద్దలెక్కల్లోది గాని అల్లాటప్పా మనిషికాదు. మొగుడంటేనూ, ప్రేమ అంటేనూ బాగా యెరుగును. కొత్త ఆశ కాదుట్రా పాపం? వోపట్టాన మళ్లుతుందా?

రాయుడు—అత్త వొప్పుకున్నా మనకి లాభం వుండదేమో. అంటే బంగారానికి నామీద యిష్టం కలుగుతుందో కలగదో?

రత్తమ్మ—కలక్క యేం చేస్తుందీ? కాస్త నిండుగా వుండగానే పెళ్లికాకపోతే చిక్కుందిరా. రెండు మూడు మాసాల్లో సమర్తాడుతుంది తప్పకుం

డానూ. ఇక ఆపడానికి వీలులేదు. మళ్లీ పెళ్లిప్రయత్నాలంటూ మొదలుపెట్టినప్పుడు నిన్ను తప్పిస్తే నలుగుర్లోనూ నేను తగువుపెట్టనూ? అసలు నిన్నరాత్రి ఆమాట అని తరవాత యెలా తప్పిస్తుందీ అత్తమాత్రం?

రాయడు—సరే. మనజాగ్రత్తలోమనంవుందాం.

రత్తమ్మ—ప్రకాశంకూడా నిన్ను మెచ్చుకున్నాడురా.

రాయడు—ఆ!...ఎప్పుడూ?

రత్తమ్మ—ఇప్పిడిప్పుడూ. ఆయన అలా లోపలికి వెళ్లాడు, నువ్వు వచ్చావు. అంతే.

రాయడు—(వొక్కమాటు పైకి చూసి తల వూపి) సంగతేమిటో కనిపెట్టావా?

రత్తమ్మ—ఏమి టది నాయనా?

రాయడు—ఏదో మాటమీద అత్తా, ప్రకాశమూ ఆలోచించుకొని వుంటారు. లేకపోతే అత్తా అలా అనదూ, ప్రకాశమూ ఇలా అనడూ.

రత్తమ్మ—అవున్రోయ్! నిజమే. వాళ్లు నిన్ను నిశ్చయించుకొన్నారన్నమాటే.

రాయడు—(ఒకకాలూ, వొకచెయ్యీ ఝాడిస్తూ) కోటలో పాగా వేసేశాం. ఇక చూసుకో నాతెలివితేటలూ, చురుకుదనమూనూ.

రత్తమ్మ—బంగారానికి తొరగా నింపాదిగా వుంటే పెళ్లికాగానే అన్నవరంకొండకి వెళ్లి సత్యనారాయణవ్రతం చేసుకుందాం. ఏం?

రాయడు—తప్పకుండానూ. పెద్దతిరపతికూడా వెడితే మరీమంచిదీ.

రత్తమ్మ—తీరామాట అనేశావుకనక అలాగే వెడదాం. వందరూపాయ లయితే అవుతాయి. ఇంత ఆస్తి కలిశాటప్పుడాఖర్చు వొకలెక్కా యేమిటి?

రాయడు—ఈమేడ చాలదుటమ్మా యెంతకేనానూ?

రత్తమ్మ—మరేరా. ముద్దోస్తోందిరా మేడా. ఈమేడ విడిచిరావాలనిలేదురా నాకూ?

రాయడు—కాపరం అంతా యిక్కడే పెట్టేస్తే సరీ.

రత్తమ్మ—మరే, మీనాన్న వొప్పుకోకపోయినామానం. అవునా?

రాయడు—వొప్పుకోడూ? ఇదివరకే వ్యవహారం పాడుచేశాడు. ఇప్పుడూనా?...సాగనివ్వను.

రత్తమ్మ—అలాగే నాయనా! ఇక నేను మడికట్టుకుంటాను. నువ్వు జాగ్రత్తగా వుండేం? ప్రకాశం కూడాకూడా తిరుగుతూవుండు. అస్తమానూ ఆడాళ్లదగ్గిర కూచుంటే బాగుండదు నాయనా!

రాయడు—అవును. మరి నువ్వు వెళ్లు.

రత్తమ్మ—గంటలో చేసెయ్యనూ వంటా? (వెళ్లిపోతుంది.)

రాయడు—(తనలో) అదృష్టం అంటే యిదీ. నాకు అడ్డువచ్చాగు, ప్రాణాలు విడిచిపెట్టుకున్నాడు. ఏం మిగిలింది పేరిగాడికి?......బంగారం పళ్యం పుచ్చుకునేదాకా ఆంజనేయదండకం పూడుపూట్లా పారాయణచేస్తాను. ఆవేళ పుష్పగిరిరేవులో వున్న ఆంజనేయస్వామికి నూటపదకొండు కొబ్బరికాయలు కొడతాను.

(రభసంగా లోపలికి వెళ్లిపోతాడు.)

ఏడోరంగం

[కాంతమ్మయింటో నూతిదగ్గిర. రత్తమ్మ, రాయుడూ నుంచునివుంటారు.]

రత్తమ్మ—మనపని యెటూకాకుండా పోయిందిరా నాయనా!

రాయడు—ఏమంటావు?

రత్తమ్మ—బతకదు.

రాయడు—(కళ్లల్లో నీళ్లు పెట్టుకుంటాడు.)

రత్తమ్మ—అదేమిట్రా? ఛా! దానికోసం యేడుపెందుకూ? ఆకాశాన్నుంచి వూడిపడిందా యేమి టదీ?

రాయడు—(మాట్లాడలేదు. పెదిమలు వొణికిపోతూ వుంటాయి.)

రత్తమ్మ—తండ్రిగండాన పుట్టి, మొగుడన్న పేరిగాణ్ని కూడా మింగేసింది. అదేంపిల్లరా దరిద్రగొట్టు పిల్లా? దానిమీద ఆశ వొదులుకోమ్మా! దానిమూపు పడ్డ చోటు—మన కొద్దది. మనస్సు తిప్పేసుకో. అది చచ్చినా వొకటే, బతికినా వొకటే. వూరుకోమ్మా!

రాయడు—పేరిగాడు పోతే పోంగిపోయాను. మొదటికే వచ్చింది మోసం!

రత్తమ్మ—వాడికి తగ్గ దదీ, దానికి తగ్గవాడు వాడూనూ. ఎన్నిమాట్లో వాడి వొళ్లోకూచుం దది. ఎన్నిమాట్లో దాన్నెత్తుకొని వాడు ముద్దులాడాడుట. ఛీ ఛీ! అదెందుకూ మనకీ? మనం యిక్కడ చిక్కడి పోయాంకనక యిదేదో అయిపోయిందాకా తప్పదు. తరవాత క్షణం వుండం యిక్కడ.

రాయడు—బతక దంటావా? ఇక ఆశలేదూ?

రత్తమ్మ—బతకదురా. "బావోయ్! బావోయ్!" అన్న పేలాపనకి విధీ విరామం లేదు. చూపు చెడింది. మనధోరణి యేమీ లేదు. లేకపోతే నిజానికి చేసుకో తగ్గ పిల్లే. సందేహం లేదు. బోలెడు ఆస్తి—

రాయడు—కొత్తవైద్యుణ్ణి తీసుకు వచ్చారుట కాదూ?

రత్తమ్మ—అవును. గట్టివాడేట. రెండువంద లిస్తే నాది పూచీ అంటూ బిరుసుకట్టుకొని వచ్చాడుట. సత్యనారాయణమూర్తీ, వెంకన్నబాబూ తిన్నగా చూస్తే—పైకి ఏమీ అనవద్దు. చూస్తూవుందాం. బతుకుతుందా పైకి పోనియ్యను. లేదూ,......ఏం?

రాయడు—పద.

(ఇద్దరూ వెళ్లిపోతారు.)

(తెరదించాలి.)

ఎనిమిదో రంగం

[కాంతమ్మయిల్లు. దక్షిణపువేపు వసారాలో బంగారమ్మ మంచంమీద పడుకొనివుంటుంది. కాంతమ్మ బంగారమ్మమీద చెయ్యివేసుకొని మంచందగ్గిర కింద కూచునివుంటుంది. రత్తమ్మా, మరిముగ్గురు స్త్రీలూ తల్లింపుదిక్కున వుంటారు. భద్రయ్యా, ప్రకాశమూ కాళ్లకాడ దిక్కున వుంటారు. [illegible]మూ, మరోనలుగురు పురుషులూ గదిలో వుంటారు. వైద్యుడు సాన మీద తేనెతో వొక ఔషధం అరగదీస్తూవుంటాడు.]

కాంతమ్మ—అన్నయ్యగారూ!

ప్రకాశం—ఏం అక్కయ్యగారూ?

కాంతమ్మ—మందు మీరు నాకించండి.

ప్రకాశం—అలాగేనమ్మా!

వైద్యుడు—అయింది, రండి.

(ప్రకాశం సానమీది మందు అనామికతో తీసి మంచందగ్గిరికి వెళ్లి బంగారమ్మకి నాకించపోతాడు.)

బంగారమ్మ—(తూతూ అని మందు ఉమ్మివేస్తూ) నేనూ వస్తున్నా నుండు బావోయి!

కాంతమ్మ—ఇంకెక్కడి బావ మాతల్లీ?

ప్రకాశం—ఔషధం కాస్తేనా లోపలికి వెళ్లలేదు, ఏమిటి చెయ్యడం?

వైద్యుడు—ఎలాగో వెళ్లేటట్టు చెయ్యాలి. కంఠం దిగిందా, యిక పరవా లేదు. మళ్లీ అరగదీస్తాను. ఏం చెయ్యను మరి.

రత్తమ్మ—బంగారం తెలిసే మందు మింగడం లేదంటారా ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—కోడలు మనలో లేందే. వున్నంతసేపూ మింగలేదూ? పోనీ, మళ్లీ యింజెక్షను చేయిద్దామంటే—

వైద్యుడు—సన్నిపాతానికి యింగ్లీషులో మందేదీ?

భద్రయ్య—పోనీ, మీ రిచ్చేమందే యింజెక్షను చేయిస్తేనో?

వైద్యుడు—అది బాగుంది. కాని సూదితో పొడవడం నాకు చేతగాదు. చేతనైనవారి నెవరినైనా తీసుకురండి.

ప్రకాశం—భద్రయ్యగారూ! మీరువెళ్లి రామనాథశాస్త్రిగారి నోమాటు సాధనాలతో రమ్మని తీసుకురావాలండీ.

భద్రయ్య—నిమిషం. (లేస్తాడు.)

ప్రకాశం—ఆయన దొరక్కపోతే?

భద్రయ్య—వెంకన్న నాయుడుగారిని తీసుకువస్తే?

ప్రకాశం—సందేహ మేం?.........తొరగా రావాలి.

భద్రయ్య—ఇక్కడున్నట్టు రానూ? (వెడతాడు.)

వైద్యుడు—ఈలోపుగా మళ్లీ యింకోమాటు ప్రయత్నంచేద్దామా మనమూ?

ప్రకాశం—అవశ్యమూ చేద్దాం. అరగదియ్యండి.

బంగారమ్మ—నువ్వు పువ్వులరథం యెక్కావు. నేను నడిచి నిన్నందుకోగలనా బావా?

కాంతమ్మ—(కుమిలికుమిలి దుఃఖిస్తుంది.)

రత్తమ్మ—పేరన్న తప్ప మరేమీ కనపడ్డం లేదు బంగారానికి. చూశారా ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—అవును.

కాంతమ్మ—తెలివి ఉన్నప్పుడూ అదే చూపు నాతల్లికి, యిప్పుడూ అదేచూపూ. అతను బతికివుంటే మా అమ్మ క్షణమేనా విడిచివుండలేకపోవును.

రాయడు—(తనలో) ఎంతగా తిప్పేసుకున్నాడూ పేరిగాడు తనమీదకి బంగారంమనస్సూ? బంగారం బతక్కపోవడం అంటూ వస్తే దానిక్కారణం ఆరాక్షసుడే. సందేహంలేదు. వాడు బ్రహ్మరాక్షసు డవుతాడు తప్పకుండానూ. కావాలి శాస్తి.

బంగారమ్మ—నేను చిన్నపిల్లనికానూ? నాక్కాళ్లు లాగుతున్నాయి బావా? నోమాటు ఆపమనవూ బండబ్బినీ?

రత్తమ్మ—బంగారంచూపు పేరన్నమీదనుంచి మళ్లాలండీ. దానికి తగ్గసాధనం చేయించండి ప్రకాశం గారూ!

కాంతమ్మ—(ఉలిక్కిపడి ప్రకాశంకేసి చూస్తుంది.)

ప్రకాశం—బ్రహ్మదేవుడుకూడా చెయ్యలే డా పని.

రాయడు—విషమించకుండా యీ మందు పడవలసింది. మనం ఆరాక్షసమండాకొడుకు జోగారావుని నమ్మికొని వొకపూటల్లా చెడ్డాం.

బంగారమ్మ—వుండవూ? వుండవూ? నేను పరిగెత్తలేను బావా? వొక్కమాటు ఆపమను బావా! పోనీ, నింపాదిగా నడిపించమను, యెగిరి రథమ్మీన పడతాను నేను.

ప్రకాశం—యేమి తదేకదృష్టండీ? పతివ్రత అంటే యింతకంటే యెవరు వైద్యమహాశయా?

వైద్యుడు—ఇలాంటి పతివ్రత లుండబట్టే ప్రపంచకం యింకా నిలిచివుంది.

రత్తమ్మ—(తనలో) పెళ్లికాందే పతివ్రత అంటారేమిటమ్మా వీళ్లూ?

రాయడు—(తనలో)వొక్కొక్కప్పుడు ప్రకాశంగాణ్ణి చూస్తే వొళ్లు మండిపోతుంది. ఈయింటికి శనిగాడులాగ దాపరించాడు వీడు. పతివ్రతట. వీడి శ్రాద్ధంకాదూ?

బంగారమ్మ—నుంచోవూ?నుంచోవూ? అయితే నువ్వుచేయించిన నగలు నాకక్కరలేదు. ఇదిగో నువ్వు పుచ్చేసుకో. అంతేమరి. లేకపోతే నుంచోకపోవడమేం?

కాంతమ్మ—అతను యెదురుగుండా వున్నట్టు మాట్లాడుతోంది. అలా కనపడుతున్నాడుకాబోలు నాతల్లికి? ఏమం దన్నయ్యగారూ?

ప్రకాశం—కనపడ్డమేకాదు, ఇక్కడే వుంటారు పేరుభట్లుగారు. ఆయనమాత్రం బంగారాన్ని విడిచిపెట్టివుండగలరా?

కాంతమ్మ—యెలాఁటి వాళ్లని విడతీశాడండీ దేవుడూ?

రత్తమ్మ—నువ్వు అలా అనకు మరదలా! కాస్త నింపాదిగా వుండీదాకా దాని బుద్ధి మళ్లించాలి మనం.

కాంతమ్మ—మనమాట దానికి తెలిస్తేనా?

ప్రకాశం—ఇంకా కాలేదూ అరగదియ్యడం?

వైద్యుడు—కావచ్చింది. ఇది నవరత్న చింతామణండీ. పెద్దాపురంసంస్థానంలో బుచ్చిసీతమ్మాదేవిగారి హైములో లక్షాయాభై వేలరూపాయలు ఖర్చుపెట్టి తయారుచేయించిం దిది. వొక్క అరతులం సంపాదించారు మాముత్తాతగారు. ఇంకా పదితరాలదాకా వుంటుంది. చేతులు నొప్పి పట్టాలిగాని అరగడమే? యెన్ని తిప్పులు తిప్పుతున్నానో చూస్తున్నారు కాదూ? మీమాట తీసెయ్యలేక బేరంచెయ్యలేదు; గాని తిప్పుకి రూపాయికి తక్కువపుచ్చుకోను నే నెక్కడానూ?

రత్తమ్మ—మా బంగారాన్ని మాకిస్తిరా తిప్పుకి రూపాయికాదు రెండు పుచ్చుకున్నా యిబ్బందిలేదు. ఇలాంటప్పుడు డబ్బుకి మొగం చూసుకుంటామా మేమూ? ఏమండీ ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—సందేహమేం? (వైద్యుడుకేసితిరిగి) బంగారాన్ని బతికిస్తే మీరు కోరినంతా కాంతమ్మగారు యివ్వడమేకాదు, రత్తమ్మగారు సొంతంగాకూడా బహుమతీ చేస్తారు మీకు. ఆవిడ మాడ్డో మేనత్త. ప్రాణాలన్నీ బంగారమ్మమీద పెట్టుకొనివున్నా రావిడ.

రాయడు—(తనలో) నాచేతినున్న రిస్టువాచీ యిచ్చేస్తాను నేను. సెల్లాళ్లయింది లాటరీలో వచ్చి నాకిది.

బంగారమ్మ—ఎవర్రా మీరూ? వెధవల్లారా మీదకి వస్తారేం? నేను బ్రాహ్మణపిల్లని, కనపడదూ? పోతారా, పోరా అలాగ? ముట్టుకుంటారా యేమిటర్రా?

కాంతమ్మ—(నెత్తిబాదుకుంటూ) అయ్యో, యమలాళ్లు కనబడుతున్నారు నాతల్లికి. రామా, రామా!

ప్రకాశం—అక్కయ్యగారూ! మీరుకూడానా! ఇంక మేమేంచెయ్యగలమూ?

వైద్యుడు—అయిండి. రండి శాస్త్రిలుగారూ!

ప్రకాశం—(అనామికతో మందు తీసుకొని) "ఔషధం జాహ్నవీతోయం వైద్యో నారాయణో హరిః" (అంటూ మంచందగ్గిరికి వెడతాడు.)

బంగారమ్మ—(గభీమని లేచి కూచుని కాగిలింమకోషాయేటట్టు చేతులూ చాపుతూ) యెంతకష్ట పెట్టావు బావా! వొళ్లో కూచోనియ్యి. (ప్రక్కకి వాలుతుంది.)

ప్రకాశం—పట్టుకోండి, పట్టుకోండి, రత్తమ్మగారూ! బంగారాన్ని, పడకుండా. (తనచేతులమీద ఆపి) చూస్తా రేమండీ?

(స్త్రీలూ, పురుషులూ చుట్టూ మూగుతారు. కాంతమ్మ యీసందట్లో తప్పించుకొని దొడ్లోకి వెడుతుంది. అది యెవరూ చూడరు.)

రత్తమ్మ—(బంగారమ్మని సందిట పట్టుకొని) నాకించండి నాకించండి. చూస్తారేం ప్రకాశంగారూ?

ప్రకాశం—అందరూ—నాకు సందేదీ?

బంగారమ్మ—మా అమ్మకూడా వస్తానంది; కాని వచ్చిందికాదు. ఏంచెయ్యం బావా?

(తెరలో)

"నేనూ వస్తున్నాను మాతల్లోయ్! వొక్కమాటు వుండండి మామ్మోయ్!" అని రోదనమూ, భళ్లుమని చప్పుడూ వినపడతాయి.

ప్రకాశం—అయ్యో, అయ్యో! అక్కయ్యగారు—ఎందుకు వెళ్లనిచ్చారూ ఆవిణ్ణి? చూసిరా రాయడూ!

రాయడు—ఎవరేనా యింకొకరు కూడా రండి. (వెడతాడు.)

వైద్యుడు—ఆవిడసంగతి తరవాత చూద్దాం. ఇక్కడ అంతా అయిపోయింది. యిక మందు నాకించనక్కరలేదు. కిందకి దింపండి తొరగా.

ప్రకాశం—శ్రీహరీ! (కొయ్యా అయిపోతాడు.)

(రత్తమ్మా, మరొకావిడా బంగారాన్ని కిందకి దింపుతారు.)

రాయడు—(వొణుకుతూ వచ్చి) రుబ్బురోటి పాత్రంతో తల బద్దలు కొట్టుకొని అత్త పడిపోయింది. చచ్చిపోయిందికూడానూ. (బంగారాన్ని చూసి) ఇదేమిటి? బంగారం! బంగారం! (ఏడుస్తాడు.)

(స్త్రీలంతా గోలపెడతారు. పురుషులు యెవ తెరిపిలేకుండా తలోమాటా అంటూవుంటారు. అప్పుడు రోజుకుంటూ భద్రయ్యా వస్తాడు. ప్రకాశం స్తంభాన్ని కూచుని భద్రయ్యాకేసి చూస్తాడు.)

భద్రయ్యా—రామనాథశాస్త్రి గారు వచ్చారు. ఇదేమిటి కిందా?

వైద్యుడు—అంతా అయిపోయింది. ఇంకెందుకూ? తల్లీ, కూతురూ కూడా వొక్కమాటే—

భద్రయ్యా—ఏమిటీ? (వెర్రిమాపు చూస్తాడు.)

(తెర దించాలి.)

సంపూర్ణము.

ఆంధ్రవాఙ్మయసూచిక

(ముద్రితాముద్రితగ్రంథముల పట్టికలు)

ఈ పుస్తకమున ౧౯౨౭-వ సంవత్సరము చివరవరకు అచ్చయిన తెలుగుపుస్తకములపట్టిక ఒకటి, ఆపుస్తకములను వ్రాసినవారి పట్టిక ఒకటి, విషయమునుబట్టి విభాగించి ఆయా విభాగములక్రింద వచ్చిన పుస్తకముల పట్టికలు, ఇంకా కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు లైబ్రరిలోను, తంజావూరు సరస్వతీ లైబ్రరిలోను, చెన్నపురమున ఓరియంటల్ లైబ్రరిలోను ఉండే వ్రాతపుస్తకములలో ఇప్పటికి అచ్చుకాకుండ ఉన్న తెలుగు పుస్తకముల పట్టికలును, ప్రత్యేకము అకారాదిగా ఉన్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయవిమర్శనరూపమయిన ప్రకాశకుల పీఠిక ౧౦౮ పుటల పరిమితిగలది యీ పుస్తకమున ఉన్నది.

తెలుగుభాషలో పుట్టిన పుస్తకములను, వానిలో, ఈపుస్తకము ముగియునప్పటికి అచ్చయినవానినీ, కాని వానినీ తెలిసికొనుటకు ఈ సూచిక చాల ఉపయోగకరము.

భారతిసైజు పుస్తకము, పుటలు ౬౨౦, మంచికాగితములు వెల రు. ౧-౦-౦ మాత్రమే.

మేనేజరు, ఆంధ్రగ్రంథమాల, నెం. 7, తంబుశెట్టివీధి, మద్రాసు.

దౌర్జన్యం

ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి
(శ్రీ వాణీ)

"ఎక్కణ్ణించి?"

"విశాఖపట్నం నించి."

"?"

"...............…"

"యోగానందదగ్గరనించా?"

(నవ్వి) "కాదు."

"చిన్నమామయ్య."

"ఉహుం."

"జనార్దనం."

"అబ్బే!"

(విసుక్కుంటూ)

"పెద్దాస్పత్రిలో ఉన్న ఓ వెర్రి వెధవ దగ్గరనుంచి - ఎవరిదగ్గరనుంచైతే ఎవడి క్కావాలి?"

"అట్లా ఊరుకోరాదూ? ఎందుకూ ఈపరీక్షలన్నీని-నీకొచ్చిన ఉత్తరాలగురించి ఇంత నిర్బంధంగా అడుగుతున్నానా?"

"మాకు లక్షచోట్లనించి వస్తాయి, వెడతాయి. వాటిగురించి ఆడపీనుగులు అడగడాని కధికారం లేదు."

(గంభీరంగా) "మాకు వచ్చినవాటిని గురించి నిలదీసి కనుక్కోమని శ్రీమగవారి కధికారం ఇచ్చిన దెవరు?"

"భగవంతుడు."

"కాదు."

"ఎవరు?"

"దౌర్జన్యం."

"　!　"

*　　*　　*　　*

మేడమీద—పలచని పైరుగాలి—అలకలు ఎవరీత నేర్చుగుంటున్నాయి. కిటికీకి అడ్డంగా ఉన్న ఆకుపచ్చపూల కర్టెన్ కొంచెం తొలగించింది. శూన్యంగా చూస్తున్నది. కన్నులు—ఆలోచనాలసములు— చేతులు వణకినవి—కవరు కిందపడింది. తనలో—నేను తప్పచేస్తున్నానా? కాదని తల ఊగింది. కన్నులు మూసుకున్నవి.

జనరల్ హాస్పటలు-ఇసక కొండమీద-ఆనాలుగోరోజుని-అతడు ఇంకొకరు కృష్ణయ్యను హాస్పటలు చేర్చారు. మామయ్య మంచంపక్కనే అతని మంచం. కాలేజినించి వచ్చి విద్యార్థులు చూసి వెడుతున్నారు. ఏం నయంలేదు. ఆనాడు మామకి ఒకటే వాంతులు, తలనొప్పి. బాధపడిపడి సొమ్మసిలి నిద్రపోయింది. నామనస్సు చాలా వికలమయింది. నిద్రపట్టడం చూసి అతని పక్కనించి లేచి సముద్రపుగాలి పీల్చుకుంటున్న కిటికీదగ్గర నిలుచున్నాను.

అంతమంది చూడ్డానికి వచ్చినా కృష్ణయ్యకి అతన్ని చూస్తేనేగాని తోచదు. ఆ జాలితో నిండిన కళ్లు, ప్రసన్న సుస్నిగ్ధమయిన ముఖం—అతని చల్లని మెత్తనిచేయి కృష్ణయ్యకి అమృతప్రాయం.

అతడు నేను చూస్తుండగా అన్నం తినలేదు. అలాగే కనిపెట్టుకుని చూస్తుండేవాడు పాపం! అతడుగూడ చాలా నలిగిపోయాడు. కాని గంభీరమైన ముఖం-"అబ్బా" అని కృష్ణయ్య ఏ బాధతోనో అరిస్తే—అంత మనోజ్ఞంగా మెరిసేకళ్లు—నీళ్లతో నిండి అతనివైపు తిరిగేవి. ఆసంవిధానం చూస్తే కడుపు చెక్కలయ్యేది.

సముద్రపుగాలికి ఇటూ అటూ తిరుగుతున్నాను. కృష్ణయ్య కళ్లుమూసుకున్నాడు. పక్కని-అతడు-అక్కడ లేడు. ఎప్పటిదో "శారద" ఉంది. ఏం తోచక అది తీద్దామా అనిపించింది. ఏమనుకుంటాడో? అంత మంచివాడు - ఏమనుకుంటాడు. తీసి రెండు పుటలు తిరగేశాను. రెండో పుటమీద Viraja అని ఉంది. అది అతని పేరు గాబోలు-వింతగా ఉంది.

అతడు వచ్చాడు. అక్కడ పెట్టబోయాను. తప్పులేదు, చూడండి అన్నాడు.

ఏం తోచనప్పుడు-ఏదో మాట్లాడుకునేవాళ్లం - అప్పుడప్పుడు. ప్రసన్నంగాను, స్నిగ్ధంగాను ఉండేది మా ప్రసంగం.

ఆ రుజాపరిక్లిన్నహృదయాలు రెంటికి మానవత్వవాసన తగ్గింది. మా పవిత్రస్నేహం వాటి కళ్లకి అసహ్యంగా తోచలేదు.

యేసుప్రభువు కరుణవలన మా కృష్ణయ్యకి ఆరోగ్యం కలగాలి—అన్నాడు, ఒక ప్రసంగంలో—అదిరిపడ్డాను. ఇతడు కిరస్తానీ, ముట్టుకుంటున్నాను. శుద్ధమైన వైదికకుటుంబం—పైగా.........తల తిరిగింది. "మంచి అన్నది మాలఅయితే మాలనే అగుదున్" న్యుమోనియాజ్వరం కృష్ణయ్యను తినేసింది. మలేరియాజ్వరం మామామను తేల్చింది.

*   *   *   *

"గోహారు."

"కాదు సులోచన."

"ఏమైనా విఠల్."

"అందుకే నేను రాను."

"పోనీ టాకీకి."

"ఏమిటి?"

"ఇంద్రసభ."

"ఏడిసినట్టుంటుంది."

"పోనీ—ప్రహ్లాద."

"కడుంగడు."

"ఉస్-ఏమి టాగొడవ - మొగాళ్లతో అన్నిటికీ సిద్ధం, తనూ ఓమనిషిలాగ."

"...............”

"...............”

"హారీ!"

"ఓయ్."

"ఎక్కడికేమిటి ప్రయాణసన్నాహం?"

"ఎక్కడికీ లేదు."

"మ రేమిటీ?"

"అక్క ఏదో అడుగుతున్నది. చెబుతున్నాను."

"ఏడిశారు-పడుకోండి-లవలీ!"

"ఆఁ."

"కుర్రాడితో సమంగా ఏమిటావాదం? అమ్మ ఒక్కలా దేవులాడుతోంది. కాస్త భాగవతం చదివి వినిపించరాదూ, మాలసినీమాల కెళ్లి మతిపోగొట్టుకోనీకన్న?"

"కళను ఆరాధిస్తే మతిపోతుందా?"

"ఓ మహారాజులాగ—అనీకాక ఆడజాతికి—కళను ఆరాధించడం ఎవడు చెప్పాడు, ఏదో పెద్దల ఆచారంలో నడిచిపోయి—రామా కృష్ణా అనుకోక—"

"పచ్చికాయదెచ్చి పడవేయ ఫల మానె?"

*   *   *   *

"అక్కా! 'యడవిల్లి' 'పెర్సనాలిటీ' చూశావా?"

"దానికి తగిన కళాభిజ్ఞత ఉంది."

"సంస్కృతం వచ్చనుకుంటా."

"దర్భాంకురేణ—ఎంత బాగుంది!"

"కాని—"

"ఏం?"

"సొంతు బాగా ప్రౌఢ్యాసవడంలేదు."

(నవ్వుతూ) "నూతన తెలుగుటాకీ."

"లవలీ! లవలీ!"

"?"

"..................."

"అబ్బ! విరజానంద—ఎన్నాళ్లకి—"

"నిన్న సాయంత్రం మెయిల్లో వచ్చాను."

"ఉత్తరం అందింది."

"సాహసం."

"నీ మొహం - నిన్న మాయింటికి రాలేదేం?"

"ఒకటే ఆవేదనపడ్డాను, నిన్ను చూద్దామని. కాని అపరిచితులలో ఉన్న యువతిని చూడ్డానికి ఎట్లా సాహసించేది?"

"మొగజాతిలో ఉన్న దౌర్బల్యమేఅది."

"సంఘం—బ్రాహ్మలు కోసేస్తారు."

"స్నేహం సాంఘికభౌతికనియమాలను తొక్కి నడుస్తుంది. అడ్డువస్తే తన్నిపారేస్తుంది."

వెన్నెల్లో నడుస్తున్నారు. ముఖాలు తళతళ మెరుస్తున్నాయి. లవలి రేగిన జుట్టును వెనక్కి తోసుకుంటూ-(ఆదరంగా) "విరజా, ఎన్నాళ్లకి కనిపించావోయి! నేను సినీమాకి రాకపోతే అసలే కనిపించవన్న మాట."

గోదావరిగాలి విపరీతంగా విసురుతున్నది. లవలిఅలకలు జీబుగా చెదురు

తున్నాయి. విరజ తన మెత్తని వేళ్లతో సర్దుతూ—

"అంతే"

హరికి అసహ్యం—కోపం—"ఎవడితను, అక్కని ముట్టుకుంటాడు. అందుకే అన్నయ్య వెధవసినీమాలకి వెళ్లొద్దంటాడు."

* * * *

"మొండిపట్టు పట్టకు, కోపం వస్తుంది నాకు. 'హరి' పరీక్షలు అయితే ఆదివారం వాడు వస్తాడు."

"అన్నయ్యా! ఏం భయం? ఇక్కడ కూచుంటాను. అక్కడ దిగుతాను. ఈ మాత్రం వ్యక్తిత్వమేనా మా కుంచ గూడదూ. గాలిగూడా దగ్గిరుంటే పీల్చిస్తా నంటావేం?"

"తిన్నగా ఎక్కగలవా, దిగగలవా? ఎవడేనా కాస్త హాట్ అంటే హడిలి చక్కా పోవలసిందే. ఈమధ్య ఇదోటి నేర్చారు. అయిదవ మహిళాసభ, ఆరవమహిళా సభ అని పెద్దపెద్ద జాపితాలు ప్రకటించడం, సేలం చీరలు, సిల్కుచీరలు కట్టుకుని తలనిండా పూలు పెట్టుకొని తిప్పుకుంటూ, తీసుకుంటూ సభలో కెల్లి గోదావరివరదల సంగతి,కొత్తా వకాయఘాటుసంగతి చెప్పుకుంటూ, చెప్పింది వినకుండా చేతులెత్తి వచ్చేస్త్రీరత్నాలికి స్వేచ్ఛ కావాలి! స్వయంగాపీలుస్తారుగాలి!"

ఈవాగుడికి లవలికి కోపం, నవ్వు వచ్చాయి. ఆపుకొని

"వీళ్ల నిట్లా తయారుచేసిం దెవరు?"

"వాళ్లఖర్మం."

"కాదు, మీ బుషులు చెప్పినధర్మం."

"ఇంకేం?"

"వెడతాను."

"వద్దు."

"వెడితే?"

"శిక్ష."

"చూద్దాం."

* * * *

వాల్తేరుస్టేషను.

విరజానంద ప్లాట్ఫారంమీద తిరుగుతూ

"ఉత్తరాన్నిబట్టి ఈవేళ రావాలి"

లవలి రాత్రి 9 గంటల పాసింజరు దిగి ఇటూ అటూ చూస్తూ

"ఇదిగో! ఇక్కడ శ్రీవారు సన్నిధి సాయించారు!"

"ఈఉపోలక్ష్మికోసం."

"మావదినకి కొంచెం సుస్తీగా ఉందిట. చూడ్డానికి వచ్చాను."

"కాదు—ఒకశిశిరహృదయానికి వసంతమాధుర్యం ధారపొయ్యడానికి."

"ఇప్పు డెక్కడికి?"

"బీచికి."

"వాళ్లింటికో?"

"తరవాత."

సముద్రం చంద్రుణ్ణి చూసి పొంగి పోతున్నది. హోరుమని పెద్దపెద్ద కొండంత తరంగాలు ఒకటికొకటి కొట్టుకొని ఘోష పెడుతున్నాయి.

సముద్రానికిదగ్గరగా, ఇసకమీద నడుస్తో విరజ-"కొంచెంనడుద్దామా? ఇక్కడకూచుందామా?"

"కూచుందాం."

కూర్చున్నారు. కెరటాల్లోంచి ఎగిరి చిన్నచిన్న తుంపురులు మొహంమీద పడుతున్నాయి. ఇసక గుప్పిటతో తీసి చిమ్ముతూ విరజ, "చూడు లవలీ, ఈవెన్నెల్లో నీమొహం ఎంతమెరుస్తోం దనుకున్నావు! ఇంకో రెండుమల్లెపూలు పెడితే ఏం ఆజడలో?"

"అమ్మా! ఎంతాశ!"

పాలపట్టరంగు సిల్కుచీర - మెడకింద నలుపలకలుగా-చేతులు పొట్టిగా కత్తిరించిన పట్టు కాఫీరంగు సిల్కుబాడీ - లేడీరబ్బరు బూటు-బర్మాజడ-దానిలో పరిమితంగా మల్లెపూలు, ఆగుండ్రతనంలో - కోలతనం ఉన్న ముఖం, ఇందీవర సౌకుమార్యాన్ని చిమ్ముతున్న కళ్ల మెరుపు-ముఖం ఎటుతిప్పితే అటు అందం కదులుతున్నది. చామనచాయ. ఆనందవివశుడై విరజ——

"ఎనకజల్మములోన ఎవరమోనంటి."

"అదొద్దు-'ఉత్తమాయిల్లాలు' పాడు."

"నన్నుసురుపెడితే దోసమోయి."

"మొగాళ్ల హృదయంలాగే గొంతు కూడా."

విరజ దీనంగా

"పాటలకు నోచుకొనని నిర్భాగ్య గళము."

"అబ్బ! నిన్ను కాదోయి మిగిలిన మొగాళ్లని..." (నవ్వుతూ)

"ఏదీ! నువ్వు పాడు లవలీ! ఆడ గొంతులో యెంకిపాట లెలా ఉంటాయో?"

"యెన్నెలంటే పాట కొంత మను సౌతాదో
పాటసాగేతలికి పయనమేమవుతాదో
ఆపలేనే యెంకి ఈపడవయిసురూ"

కోకిల 'కూ' అంటే చాలు గుండె దడట్టుకుంటుంది.

విరజ ఉన్మత్తుడై వెన్నెల్లో ఆడిపోయాడు. ఏదో ఆవేశంతో లవలిని గట్టిగా హృదయానికి అదుముకోబోయాడు. లవలి పాట ఆపింది. కొంచెం వెనక్కితగ్గి——

"విరజా, పశుత్వానికి దగ్గర అవుతున్నావు".

"........................"

"గులాబిని చూసి సంతోషించు.—నలిపి వాసనచూడబోకు. కావలిస్తే కరివేపాకును అట్లా చెయ్యి."

"హృదయం బద్దలైపోతున్నది."

"పుంస్త్వం రాక్షసత్వానికి దగ్గరా?"

"ఏమో?"

"నేను నీకు బానిసనుగాను—స్నేహితురాలిని."

"ఏమో?"

* * * *

"గుమ్మంలో కాలుపెట్టడానికి వీలు లేదు".

"కారణం?"

"తెలిసింది."

"ఏం చేశాను?"

"తలవంపులు."

"ఎట్లా?"

"మామయ్యగారింటి కెడతానని అడ్డమైన మాలపీనుగులుతోటి తిరిగి జాతి, నీతి లేక ఇంకా 'ఎట్లా,' సిగ్గులేదూ?"

"తప్పుచేస్తే సిగ్గుపడాలి — స్నేహం హృదయానికి సంబంధించినది. దానికి జాతితో నియమంలేదు. నీతంటే మీనిర్వచనం వేరు; మానిర్వచనం వేరు. నీతికి కాల పరిణతినిబట్టి నిర్వచనా లున్నాయి. ఒకప్పుడు నీతిఅయినది ఇంకోఅప్పుడు అవినీతి కావచ్చు. అదీ కాక జాతిజా తంటావు— నిజం ఆలోచిస్తే ఇన్నిజాతు లేమిటి? వాళ్ల తలకాయ!

'మంచిచెడ్డలు మనుజులందున ఎంచి చూడగ రెండెకులములు."

"ఓహో! ఏం మెట్టవేదాంతమండీ! పాలవంటి వైదికకుటుంబాన్ని బుగ్గిగలపదలచావు. నీతో మాటలాడితే సచేలస్నానం చెయ్యాలి. ఇంక దయచెయ్యి నీయిష్టం వచ్చినదగ్గిరకి. దేవతార్చనవేళయింది, నే వెళ్లాలి."

"మనుష్యులంటేఇంతదయా, సానుభూతీ చూపుతున్నావు—ఇంక దేవతలు తక్కువ. అయితే—నాన్నకట్టించినఈదివ్యభవనంమీద అతని అపత్యానికి హక్కు సమానం. దీనికి నీపెత్తన మేమిటి?"

"పిట్టకూతపట్టింది. ఇన్నిమాటలు నాతోలేవు. దిక్కున్నచోట చెప్పుకో. తలుపు వేస్తున్నా."

లవలి తలఊగించి

"యథా స్త్రీణాం తథా వాచాం సాధుత్వే దుర్జనో జనః."

“తప్పంతా నాదేనా ?”

బుర్రా అప్పారావు

౧

స్వస్థలం మొదట్లు పల్లెటూరైనా, మానాన్నకు చిన్నప్పటినుంచి పట్నవాసం కాపురమే. అక్కడనే చదువుకొన్నాడు. అతనికి నగరులో కిల్లాదారుపని. శేషగిరిరావుగారంటే మంచి పలుకుబడి.

మామోలుగానే ఆరోజున బడినిడిచిపెట్టిన అరగంటకల్లా నే నింటికి చేరుకొన్నాను. నాతో మాపొరుగమ్మాయి కమలకూడా, యింటివద్ద చేయవలసిన హోము వ(Home work) ర్కంతా చేసుకోవటానికి మాయింటికి వచ్చింది. నాస్టడీస్ (Studies) గదిలో మే మిద్దరం కూచుని, ఉపక్రమించాం కార్యక్రమానికి.

“లక్ష్మీ, అల్లుడు పరీక్ష ఫస్టుక్లాసులో నెగ్గాడు సుమా !” అన్నాడు కచేరీనుంచి వస్తో మానాన్న, యింకా తలపాగాఅయినా తీయకుండానే.

ఈమాటలు చెవినిపడగానే దిగ్గున తలపైకెత్తి మానాన్నకేసి చూచాను. మేం కూచున్న గది కెదురుగానే మానాన్నగది. ఒక కార్డుత్తరం అతనిచేతిలో క్రిందుమీదు లౌతో కనబడ్డది.

“ఏమిటేమి ?” టంటో వంటయింటిలోనుండి ఊడిపడ్డది ససంభ్రమంగా మాఅమ్మ.

“అల్లుడు ఫస్టుక్లాసులో నెగ్గాడు. ఉత్తరం వచ్చింది.”

నా కానందం కలిగింది. కాని సంభ్రమపడుతో వున్నట్టు రూపించకూడదని నాపనిమీద నేనున్నట్టు తలదించాను. నాధ్యానంమాత్రం వారి సంభాషణపైనే వుంది.

“చూచారా ? నేనంటే మీరు కాసింతన్నా లెక్కచేశారుకారు. నాకు మొదటినుంచీ నమ్మకమే, మీరుమాత్రం యేదో తుంటరికుర్రా డంటూవచ్చారు గాని” అన్నది మాఅమ్మ.

“నాకుమాత్రం తెలీదూ, మనవాళ్లను మనం పొగడుకోకూడదనిగాని ?”

“ఔను మొగాళ్లెప్పుడూ యిట్లాగే అంటారు. సరికాని, ఇప్పటికి బి. ఏ. అయిందికదా; యికపై నేం జేస్తాడో యేమన్నా వ్రాశాడా ?”

“సీమవెళ్లి బారిష్టరుపరీక్షకి చదివటానికి కోరిక వున్నట్టు తెలియపర్చాడు. ఇందుకు మన సమ్మతికూడా వెంటనే తెలియపర్చాలిసిందని వ్రాశాడు.”

“సీమవెళ్లటమే !” అన్నది మాఅమ్మ ఆశ్చర్యంగా.

“ఏం ?”

“సీమవెళ్లినవాళ్లు తిన్నగా తిరిగివస్తారా యింటికి ? వస్తేమాత్రం సంఘంలోంచి బహిష్కరించే యరూ అంతానూ?”

“వాళ్లశ్రాద్ధం బహిష్కరిస్తారు. ఇదే ఆపవాళ్ల తెలివితక్కువ. మొన్న ఆచంటవారి అబ్బాయి ఐ. సి. యస్. పరీక్షకెళ్లి తిరిగివస్తే యేం బహిష్కరించారు? మహారాజులాగ సబుకలెక్టరీ చేస్తో హాయిగా వున్నాడు. మన్ని వాళ్లు బహిష్కరిస్తే వాళ్ల నందరినీ మనం బహిష్కరించేద్దాం. ఇట్లాంటి పట్టుదలలుపట్టి కూచుంటే కోరిక లెట్లా ఫలిస్తాయి? కార్యా లెట్లా సాగుతాయి ? నా అభిప్రాయంమాత్రం అల్లుడు సీమ వెళ్లాలనే.”

“ఏమో నాకు తెలీదు. మీవుద్దేశాలు మీవి. అయితే మీయిష్టమే కానీండి. నాకేం? మీరూ మీకూతురున్నూ. ఇంతకూ యెంతకాలం పడుతుం దేమిటి తిరిగివచ్చేసరికి ?”

“మూడునాలుగేళ్లు కావచ్చు.”

“ఓయబ్బో ! నాలుగేళ్లే! ఇప్పటికే అమ్మాయికి కార్యంచేయలేదని అంటోవున్నా రమ్మలక్క

లంతాను. ఇంకా నాలుగేళ్లవరకూ యెదిగినపిల్లని యింట్లో బెట్టుకొంటే—మీకేం? మీరు మొగాళ్లు—నలుగురూ నానోట్లో గడ్డెట్టరూ?"

"ఎవరో జ్ఞానశూన్యు లేమో అనుకొంటారని ముందుకురాబోయేవాళ్ల కభ్యంతరం కలగజేయటం నాకేమీ యిష్టంలేదు."

"ఔనౌను. మీ కట్లా యిష్టమౌతుంది? పోనీ అట్లాగే కానీండి. అల్లుణ్ణి యేదొరసానిముండచేతుల్లోనో పెట్టేసి ఆనందించండి. నాకేం? ఇంతకూ దాన్నైనా అడుగుతారా? ఎదిగినపిల్ల. మీకూ నాకూకంటె దాని కెక్కువ సంబంధం వుంది యీ విషయంలో. ఆమాత్రం జ్ఞానం తెలియకపోదు."

"అట్లాగే. దాన్నే అడుగుతాలే—లలితా! ఇట్లారా అమ్మా ఓసారి" అని పిలిచాడు నన్ను మానాన్న.

ఏమీ తెలియనట్టుగానే, మామోలుప్రకారం, ఒక్కసారిగ పరుగెత్తిపోయి, వాలుకుర్చీలో కూచున్న మానాన్న ఒడిలో కూలబడ్డాను. ఆతడూ నన్ను వెన్ను తట్టి, ముంగురులు సర్దుతో, నామొగంకేసి అదేపనిగా ప్రేమఉట్టిపడే చూపులు ప్రసరింపజేశాడు.

"అమ్మా, మీయాయన ఫస్టుక్లాసులో ప్యాసయాడు పరీక్ష. బారిష్టరుపరీక్షకోసం లండనువెళ్లే వుద్దేశం వున్నట్టు వ్రాశాడు. ఇదిగో వుత్తరం. నీయభిప్రాయమేమిటో చెప్పు."

ఈమాట పూర్తిగా ముగియకమునుపే మాఅమ్మ "అమ్మాయీ, మీయాయన—బారిష్టరుకోసం కాదు—దొరసానమ్మల కౌగిళ్లకోసం పోతోవుంట. తెలిసిందా? సీమవెళ్లినవాళ్లు తిన్నగా తిరిగివస్తారన్నమాట కల్ల. ఎంతమందిని చూడలేదు మనం? ఒకవేళ వాళ్లబంధాల లోనుంచి రాగలిగినా నాలుగేళ్లకు తక్కువకాదు. అప్పటికి నీకట్లా లేదన్నా పద్దెనిమిదేళ్లు నిండుతాయి. ఆలోచించుకో. నీమొగుణ్ణి చేతులారా వదులుకోగలిగితే చూడు" అన్నది.

నేనుత్తరం చదువుతోనే యీమాటలన్నీ విన్నా.

"అమ్మాయీ! ఒక్కమాట చెప్పు. నీకింకా చదువుకోనే అభిలాష వున్నదా?" అని అడిగాడు మానాన్న.

నాకు నిజంగా చదువుకోవటమంటే యిష్టమే. అందుచేత అంగీకారసూచకంగా తలకా యూపాను.

"ఔనా? ఇప్పుడు ఒకవేళ పోడే అనుకో మీయాయన; నీ చదువుకి నీళ్లు ధారవదులుకోవలసిందే కదా! ఏమి?"

నా కోవిధమైన అర్థం స్ఫురించి సిగ్గుచేత తలవంచాను.

"ఆపైని, ఎవరో ఒకరిద్దరు పాడయితే, మీ అమ్మ చెప్పినట్లు, అందరూ ఆలాగే తయారౌతారన్నమాట వట్టి తెలివితక్కువ. తిరిగివచ్చి సుఖంగావున్నవాళ్లందరిని మనం చూడటంలేదు? అందుచేత నీ భర్త యొక్క సౌఖ్యమే నువ్వు ప్రధానంగా గణించినట్టయితే, నీసమ్మతికూడా తెలియజేస్తో నేవ్రాసే వుత్తరంతో జతపర్చి పంపు. మీయాయన తిరిగివచ్చేవరకు స్కూలుఫైనలువరకన్నా నీ చదువు సాంతమౌతుంది." అన్నాడు.

నామనసులో అనేకాలోచనలు పరువెత్తాయి. భర్త పెద్దచదువు చదివి నలుగురిలో పేరుగడించుకోవటం నాకూ యిష్టమే. ఆపైని నాచదువుకూడా సాంతమౌతుంది. కాని మా అమ్మ చెప్పిన మాటలయొక్క కర్మ కంటికికట్టినట్టుగా కనబడి భయం కలిగింది. ఏమి సమాధానం చెప్పటానికీ తోచక మౌనముద్ర వహించాను. మానాన్న అది యావత్తూ గ్రహించి—

"లలితా, నాకేసి చూడు. మీయాయన పరకాంతల చేతులలో పడిపోతాడేమోనని భయపడుతో వున్నావా? అయ్యో వెఱ్ఱితల్లీ! నీసంగతి నీ కింకా తెలీదుగాని, నీవంటి దివ్యసుందరవిగ్రహాన్ని భార్యగా కలిగి యేమూర్ఖుడు పరకాంతలకోసం పలవరిస్తాడు? నువ్వాభయ మేమీ పడకు" అని నామొగంకేసి ఏకదృష్టితో చూస్తో ముద్దెట్టుకొన్నాడు. "ఆపైని నువ్విప్పుడు కాసింత స్వార్థపరత్వం వహించావా అంటే

మీ భావిజీవితానికపకారం చేసుకొన్నదానివి కాగలవు. కాబట్టి ఆలోచించి చెప్పు" అన్నాడు.

ఆమాటల్లోనూ కొంత యథార్థ మున్నట్టు స్ఫురించి "అంతపనికాగలదా" అనుకొన్నా మనసులో.

మళ్లా అడిగాడు మా నాన్న. అప్రయత్నంగా "సరే" అన్నాను నేను. అతను నన్ను అక్కున జేర్చి ముద్దెట్టుకొన్నాడు. మాఅమ్మ చర్రున వెనుదిరిగి చరచరా నడిచింది వంటయింటికేసి.

ఆనాడే యీక్రిందివిధంగా వ్రాసి మా నాన్న జాబుతో జతపర్చి పంపేశాను:

"ప్రాణనాథుని పాదపద్మసన్నిధికి—

మహాభాగా,

మీపరీక్షాఫలితము తెలిసినప్పటి నాయానందమునకు మేర లేదు. మీయింగ్లాండుప్రయాణమునుగూర్చి మాయంగీకారమును తెలియపర్చవలసినదని వ్రాసినారు. మనోహరా, త్వరలో మీపాదపరిచర్యాభాగ్యము లభింపగలదని సంతసించితిని. కాని మీపురోభివృద్ధికొరకు సహాయపడుభాగ్యతే నాయందెంతవరకు గలదో గ్రహించి వేరేయాలోచనల నెడముచేసి, మీపయనమునకు నాసంపూర్ణాంగీకారము నొసగుచున్నాను.

కాని యొకవిన్నపము: కంటికి ప్రధానాకర్షణము చాయయేఅని పెద్ద లందురు. అట్టిలాభము ప్రకృతిసిద్ధముగ గలిగిన శ్వేతవాసులతో—స్త్రీలతోగూడ—చనవుగా మెలగు నావశ్యకత మీకు గలుగవచ్చును. కావున నెట్టి సమయమునందును ఈ మీపాదసేవకురాలి రూపమును మీ హృదయఫలకమునుండి వేరుచేయకుండురుగాకయని మిమ్ము గోరుచున్నాను. అట్టి భాగ్యమును నా కనుగ్రహింప నిత్యము నాభగవంతుని ప్రార్థించుచు, మీతిరుగురాక కెదురు చూచుచు, దినములు లెక్కిడుకొనుచుందును.

ఇట్లు
మీపాదదాసి,
లలిత."

౨

మూడుసంవత్సరాలు తిరిగాయి. చదువుమీది నిమగ్నత చాలవరకు ఆక్రమించటంచేత యీమూడేళ్లూ సులభంగానే జరిగిపోయాయి. నేనిప్పుడు స్కూలు ఫైనలుపరీక్షకు చదువుతోవున్నాను. మాయిద్దరి మధ్యనూ — అనగా నేను, నాభర్త — నెలకొక్కటికి తక్కువకాకుండా ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలు తీవ్రంగా నడిచాయి. ఈలేఖలు నాపవిత్రప్రణయాంకురానికి దోహదంచేసి, నీరుపోసి, పెంచి పెద్దచేసినయి.

మాఅమ్మకు నాన్నకు నేనే తొలిసంతానం. నాతరవాతే మిగిలిన యిద్దరప్పచెల్లెళ్లూ, తమ్ముళ్లూను. నేనంటే వాళ్లకు తగనిముద్దు. ఒకటిరెండుసార్లు డబ్బుకు ఒడుదుడుకు కలిగినప్పుడు నాభర్త నాపేర వ్రాస్తే మా నాయనకు చూపించాను. ఆతనూ యేమాత్రమున్నూ వెనుదీయక కావలసినడబ్బు వెంటనే పంపాడు.

నేనే కాకుండా మరినలుగురైదుగురు ఆడవాళ్లు చదువుతోవుండేవారు మాక్లాసులో. స్త్రీలకు ప్రత్యేకస్థలం. నాప్రజ్ఞకి సరాసరిని ఒక్కచదువే గురికావటంచేత క్లాసులో మంచి బ్రిల్లియంటుస్టూడెంట్లు (Brilliant Students)లో లెక్కపెట్టబడేదాన్ని. విశ్వనాథం మొగాళ్లలోను, నేనాడవాళ్లలోను ఫస్టు. ఒకప్పుడాతను, మరొకప్పుడు నేను ఫస్టుగా నిలబడేవాళ్లం క్లాసులో. ప్రతిరోజూ లేడీస్టూడెంట్సు (Lady students) లో యెవరో ఒకరిద్దరు స్కూలుకుపోయేముందు మాయింటికి వచ్చేవారు. వాళ్లతో కలిసిపోయేదాన్ని. వచ్చినప్పుడుగూడా అగమం కమలన్నా వాతో వుండేది. మేము స్కూలుకు వస్తోపోతోవుండేటప్పుడు దోవలో తరుచు "అదిగో! ఆపోతోవున్నమ్మాయే, చూడు, సౌందర్యం మూర్తీభవించినట్టుంది. ఈమెమొగుడే సీమ వెళ్లాడు." (ఆరోజుల్లో సీమవెళ్లటమంటే బహుఅక్కజంగా వుండేది.) అనేమాటలు స్త్రీపురుషుల నోటినుండి మాచెవిని పడేవి. తుంటరిపోకరుల మాట చెప్పనే అక్కరలేదనుకోండి.

ఈవిధంగా మార్చినెల వచ్చేసింది. పరీక్ష యిచ్చాను. నెగ్గగలనని నాకు మొదటినుంచి ధైర్యమే. అయినప్పటికీన్నీ జూనునెల కడపట పరీక్షాఫలితాలను ప్రచురపరచగా, ఫస్టుక్లాసులిస్టులో నాపేరు కనపడినప్పుడు పట్టరాని ఆనందం కలిగింది నాకు. ఈవార్తావిశేషం నా భర్తగారికెంతవేగం అందచేయుదునా అనిపించింది. ఇదివరకే ఆయన వ్రాసిన ఓజాబులో ఆసంవత్సరం సెప్టెంబరునెలలో తిరిగి యిండియాకు వచ్చేస్తోవున్నట్టు తెలియపర్చబడింది. సమయం వుందికదా అని ఫలితాలు తెలిసిననాడే ఓలేఖ వ్రాసి పడేయించేశాను పోస్టులో. అందులో, ఆయనతిరుగువలకత్యంతం యెదురుచూస్తోవున్నట్టుగాను, యింకేవేవో విషయాలతోను ప్రణయగర్భితవాక్యాలు యిమిడ్చేశాను.

ఆగస్టునెల యావత్తూ జవాబుకోసం యెదురుచూచాను. రాలేదు. పోనీ, సెప్టెంబరులో యెట్లాగా వచ్చేస్తోవున్నారుకదా అనుకొన్నాను. సెప్టెంబరునెల ప్రవేశించింది. ఒకటవతేదీ, రెండవతేదీ, మూడు, నాలుగు, ఐదు......పది......ఇరవయి......ముప్పయి; నెలంతా గడిచింది.

ఏరైలుబండీ నిరీక్షించకుండాపోలేదు. ఏనాడూ మనుష్యులు స్టేషనుకెళ్లటం మానలేదు. ఏటపానూడా అత్యాతురతతో చూడబడకుండా వుండలేదు. వృథా. జాబూలేదు, మనిషీరాలేదు. ఇంకా నిరీక్షించాను. క్యాలండరుకాగితాలుతిరగబడ్డయి. అక్టోబరు,...నవంబరు,...డిశంబరు. గుండెలో దిగులుపుట్టింది. ప్రతిదినమూనిరీక్షించటమే. ప్రతిదినమూ ఆశావిచ్ఛేదనమే. ఈయాశచేత యీమధ్య లేఖన్నా వ్రాయలేదు. మాఅత్తవారింటికి వ్రాసి కనుక్కొంటే అక్కడాయిదేఅవస్థగావున్నట్టుజవాబు. ఎట్టకేలకు గత్యంతరం లేక వ్రాశానొకజాబు డిశంబరులో. కాని మెయిలునిరీక్షించటం మానలేదు. జనవరి,...ఫిబ్రవరి,...జవాబులేదు. మళ్లీవ్రాశాను. మేనెలవరకు వృథాగా యెదురుచూచాను, జాబన్నావస్తుందేమోనని. ఏమీ తోచక యేదో వున్నట్టు సదా క్యాలెండరుకేసి చూడటం; అప్పటప్పటా కన్నీరు కార్చటం.

మేనెల పదిహేనవతేదీ వచ్చింది. సాయంకాలము అయిదుగంటలయింది. మానాన్నింకా కచేరీనుంచి యింటికి రాలేదు. టపావచ్చింది. యథాప్రకారం ఆతురతతో నేనే అందుకొన్నా. లండనుముద్రతో ఓ కవరు. అది చూచి అంత ఆనందం యిముడ్చుకోలేక నాకళ్లు బాష్పాలద్వారా వెడలగ్రక్కయి. ఆకవరుచ్చుకొని ఒక్కసారిగ వంటయింటిలోవున్న మా అమ్మదగ్గరకు పోయి చూపించాను. "విప్పి చూచావా" అని అడిగింది మాఅమ్మ. "లేదింకా" అంటో కవరు చించి ఉత్తరం బయటికి తీశాను. ఇంగ్లీషు. నాభర్తవద్దనుండేకాని స్వహస్తలిఖితం కాదు.

"ప్రియా!

ఇంతకాలమునకైనను జాబొకటి వ్రాయజాలినస్థితి కలిగెనందులకు మిక్కిలి సంతసించుచున్నాను. నే నిదివరలో క్రిందటి సెప్టెంబరుమాసమునకు తిరిగి వచ్చివేసెదనని వ్రాసియుంటిని. కాని యింతవరకును రాక, జాబునైనను వ్రాయజాలక, మిమ్ముల నందరిని సంశయసముద్రమున ముంచవలసివచ్చినందులకు విచారించుచున్నాను. కాని నే నేమి చేయగలను? దైవ మన్యథా తలంచినాడు. నేను క్రిందటి ఆగస్టు నెలనుండియు దుర్భరవ్యాధిగ్రస్తుడనై యుంటిని. జాడ్యవివరములు తెలిపి మిమ్ము కలతపరచుట కిష్టము లేక మానినాను. ఇంతకాలమును ఆసుపత్రిలో నే యుంటిని నాస్నేహితు డొకడు నాకు చేదోడుగ నుండకపోయినచో ఈసరికి నే నీలోకము వీడి యుండవలసినదనియే చెప్పవచ్చును. దైవానుగ్రహమున ప్రమాదకరమైన స్థితి దాటినదని డాక్టరు తెల్పుచున్నాడు. ఇప్పుడిప్పుడే లోకము నెరుగుచున్నాను. కాని యింక నొక వత్సరమువరకు సముద్రప్రయాణమునకు దిగనని చెప్పుటచే నినుచూచు భాగ్యము నింతవరకును దూరముచేయవలసివచ్చినదని చాల విచారించుచున్నాను. ఇంతకును బ్రదికియున్న నేమైనను చేయవచ్చును.

కాని యొక రహస్యము. నేను ఇన్ని నాళ్లను నాయన్న వస్త్రాదులకుగూడ నా స్నేహితుని కరుణా కటాక్షముపై నాధారపడియుంటిని. నా కెంత మాత్రము నది యిష్టము లేదు. కాని విధి లేకవచ్చినది. ఈవేళనే మాతండ్రిగారికి డబ్బు పంపవలసినదని జాబు వ్రాసినాను. అచ్చటి పరిస్థితు లెట్లున్నవో, యెంతవరకు పంపగలరో తెలియదు. అంతవరకు నే నీస్థితి నోర్వజాలను. కావున నేను నిన్ను కోరున దేమన నీవు మీనాయనగారితో జెప్పి—ఇదివరకే వారు నా కొనర్చిన మహోపకారమునకు వారికి గృతజ్ఞుడను—యెట్లయిననొక నెయ్యియేబదియాలకు యెక్కువకాకుండ పంపించి నన్నీవిషమపరిస్థితుల నుండి కాపాడగల్గినచో నీవు నాభాగ్యదేవత వను కొందును.

అన్నట్టుమరచితిని. చదువు పూర్తియై పట్టాసంపాదించినాను. ఈసంగతి మీవారితో జెప్పవలెను.

సర్వదా నీరూపమును మనోనేత్రములయెదుట నుంచుకొని, నీదర్శన భాగ్యమున కత్యంతమునెదురుచూచు

నీప్రేమాభిలాషి,

కె. లక్ష్మణరావు."

ఓవంక ఆనందం, ఓవంక విచారం కలిసి బాష్పధారారూపంగా బైటకు వచ్చాయి నాకు.

"ఏడవకు నాతల్లీ,! యేడవకు." అంటూ మాఅమ్మ తన పైటచెరగుతో నాకళ్ల నద్దుతూనే తానూ కన్నీరుకార్చింది. సంతోషసమయంలోనే యింతవరకు ఘనీభవించిన దుఃఖమంతా బైట కుబికిపోతుంది.

మా నాన్నకూడా వచ్చాడు. ఉత్తరం చూపించాను. చదువుకొన్నాడు. రెండునిమిషాలాలోచించి నాకేసి మొగందిప్పాడు. అనిమిష దృష్టితో తేరిచూచాడు. ఆ గభీరదృష్టిలో జాలి, విచారం, ప్రేమ మొదలైన పవిత్రభావాలన్నీ గోచరించాయి.

"నాతల్లీ, నీ దివ్యతేజంలో యేంవున్నదోగాని నాకీ ప్రపంచంలో నీకంటె ఆకర్షణీయమైన వస్తువు కనబడదు. నిన్ను జూస్తే నాహృదయం నీరైపోతోంది. నీసౌఖ్యంకోసం నాసర్వస్వం ధారపోద్దా మనిపిస్తుంది. అమ్మా, నే నెనుదీయను." అని నన్ను దగ్గరకు తీసుకొన్నాడు. నే నాతని భుజంతడిచేశాను కన్నీటతో.

ఆమర్నాడే మానాన్న డబ్బు పంపేశాడు.

"...అని నన్ను దగ్గరకు తీసుకొన్నాడు."

మళ్లా ఓసంవత్సరం గడిచింది. ఇప్పటికి నాకు రమారమి యిరవయియేళ్లవయస్సు. ఈసంవత్సరంలోను, నావుత్తరాలకు ప్రత్యుత్తరాలు వస్తూనేవుండేవి, అంత తరుచుగా లేకపోయినప్పటికిన్ని. ఆఖరుత్తరంలో — అక్టోబరులో అందింది — డాక్టరు మరి ఆరునెలలవరకు ఓడప్రయాణం వద్దని చెప్పినాడనీ, తా నిదివరలో వ్రాసినప్రకారం నవంబరునెలలో రావటానికి వీలు లేకపోయినందుకు విచారిస్తోవున్నాననీ, మేనెలలో రాగలననీ వ్రాయబడింది. అదినాభర్త స్వహస్తలిఖితమే. నా మొగం వికాసహీనమైపోయింది. కాని గత్యంతర మేముంది?

ఎదురుచూడగా చూడగా ౧౯౧౫-వ సంవత్సరం ఏప్రిలునెల వచ్చింది. ఓరోజున టపావచ్చింది. అందులో నాభర్తవద్దనుండి ఓజాబు. తనకు స్వస్థత చాలవరకు చేకూరినదనీ, కాని జర్మనుయుద్ధం అతి భయంకరంగా జరుగుతోవున్నందున ప్రయాణస్థుల స్థితి కడుప్రమాదకరంగా వున్నదనీ, యిట్టి సందర్భంలో బయలుదేరిరావటం అత్యంత సాహసమనీన్ని వ్రాయబడింది ఆ జాబులో. రామరామా! నాకిదేమిగతి? దైవాన్ని దిట్టాను. ఏడ్చాను. ఏమిలాభం? నా నాన్న మనసుచివుక్కుమన్నది. అతనూ నాతోకూడా విచారించాడు. ఎవరుమాత్రం యేం జేయగలరు, దైవయోగానికి తలకాయొగ్గటంవప్ప?

సంవత్సరాలు తిరగబడ్డయి. పందొమ్మిది... యిరవయి...యిరవైవొకటి...నా కిరవైనాలుగవ యేడొచ్చింది. ఈలోగా జాబులు రాకపోలేదు. కాని చాలఅరుదుగా వచ్చేవి. జర్మనుయుద్ధం ముగిసింది. చాలవరకు కట్టిబడిన ప్రయాణికుల రాకపోకలు కడు రభసంగా సాగటం మొదలెట్టాయి. ఇప్పటికారు నెలలయింది నాభర్తవద్దనుంచి ఆఖరుత్తరంవచ్చి. నేను మరల మరలా వ్రాశాను. జవాబు లేదు. ౧౯౨౧-వ సంవత్సరం చివర ఓజాబు వచ్చింది. దాని తెలుగుతర్జుమా యీక్రిందపొందుపరిచాను:

"ప్రియా,

నే నతిదీనావస్థ నున్నాను. అప్పులపాలైతిని. ఇండియాకు తిరిగి వచ్చివేయుదమన్న, యీయప్పులవారు నన్ను వదలకున్నారు. మీతండ్రికి వ్రాయగా అతనియశక్తి నెరుకపరచుచు రూ. ౫౦౦/- పంపినాడు. ఇంకను బంపుటకు చాలకాలమగునని వ్రాసినాడు. రూ. ౨౦౦౦కు తక్కువకాకుండ చెల్లించవలసియున్నది. నాకేమియును తోచకున్నది. నిను జూచు నపేక్షచే కనులు కాయలుకాచినవి. విధిలేక మరియొకసారి మీతండ్రిగారి కరుణపై నాధారపడవలసిన యోగము తటస్థించినందులకు సిగ్గుచచ్చిపోవుచున్నాను. ఎట్లైనను మరి రూ. ౧౫౦౦ పంపించి నీయీదాసుని విముక్తుని గావించుకొందువు గాకయని కోరుచున్నాను.

ఇట్లు

నీ ప్రణయదాసుడు, ఇ. లక్ష్మణరావు"

మానాన్నతో పోరి డబ్బు పంపించా నామరునాడే. వెంటనే వెళ్లిపోరావాలిసిందని ఓజాబుకూడా వ్రాశాను.

మరో ఆరునెలలు. ఓడఖర్చులకు డబ్బు లేదనీ, ఎంతశీఘ్రంగా పంపితే అంతవేగం వచ్చేస్తోవున్నాననీ మళ్లా ఓవుత్తరం వచ్చింది. మళ్లా మానాన్నతో పోరి రూ. ౬౦౦ పంపించాను. మరోసంవత్సరం గడిచింది. జాబూలేదు, మనిషీ రాలేదు. చాలా వుత్తరాలు వ్రాశాను. జబాబు లేదు. నాదుఃఖమంతా హృదయంలోనే ఘనీభవించేసింది, అలవాటుపడ్డకారణంచాత.

కార్యాలకూ కథలకూ తప్ప అనవసరవిహారాలకు గూడా వీధులలోనికి పోవటం నాకు మొదటినుంచీ అలవాటులేదు. అదిగాక యీపరిస్థితులలో అట్లా పోవటం అమర్యాదగాకూడా తోచింది. ఎప్పుడన్నా, యేకార్యానికన్నా వెళ్లినట్టయితే అక్కడి స్త్రీపురుషుల దృష్టులు నాపైనే వుండేవి. ఒక్క నాస్థితే కారణం కాదుసుమండీ! నాసౌందర్యంకూడా. అప్పుడప్పుడు స్త్రీపురుషులనోటినుండి "ఔరా! ఇంతటి సౌందర్య

నికీ అడవిగాసిన వెన్నెలచందం గావలసినదేనా?” అనే మాటలు నాచెవిని పడేవి. నాకనులవెంబడి నీటిచుక్కలు జలజలా రాలేవి. తలదించుకొనేదాన్ని.

మరినాలుగునెలలు తిరిగాయి. నాభర్త వద్దనుండి జాబులేదని మరి మీకు చెప్పదలచుకోలేదు అది మార్చినెల; ౧౯౫౪-వ సంవత్సరం. ఆవేళ మాచిన్ని చెల్లాయి రుక్మిణిశోభనం. రావలసిన బంధువులల్లా వచ్చారు. ఇల్లు కలకలలాడుతోవుంది. నాచేతులతో అన్నీ అమర్చాను. కాని ఆదంపతు లనుభవింపబోయే సౌఖ్యం నేనోర్వలేకపోయాను. రాత్రి పదిగంట లయింది. ఇంకా నేను పడకచేరలేదు. మా అమ్మ మెల్లగా నావద్దకు వచ్చి “అమ్మాయీ!” అని పిలిచింది.

“ఆఁ!”

“తాతావారి సూర్యనారాయణ వచ్చాడు, చూచావా?”

“ఆఁ.”

“అతడు మీనాన్న యిప్పుడు మాట్లాడుతో వుంటే వున్నాను. ఆత డీమధ్య లండను వెళ్లాడట. అక్కడేమో నీభర్తను చూచాట్ట.”

“ఆఁ. నిజంగానే? ఏంజేస్తోవుండగా? వస్తానని చెప్పారా యితడితో? ఇంకేం అన్నా రేమిటి? మాటాడవేం?” అని అతిసంభ్రమంతో ప్రశ్నమీద ప్రశ్న గుప్పేశాను.

“నాతల్లీ! నీ కావార్త అతి దుర్భరమైనది. అయినా చెప్ప కేంజేస్తాను?”

ఓపికబిగబట్టి “చెప్పు చెప్పు. దాచకు. దాచి ప్రయోజనం లేదు” అన్నా.

“నేననుకొన్నంతా అయింది. ఓ యింగ్లీషు పిల్లను పెళ్లాడి పిల్లలను కంటోవున్నాడట నీభర్త” అంది.

“ఆఁ! నిజంగా? అతడు చూచాడా?”

“నాతల్లీ! నీతో అబద్ధమా? చూచాననే అన్నాడు.”

అది భయమో, దుఃఖమో తెలిసిందికాదు. ఆసందర్భంలో నాస్థితి ప్రాయసంకంటె ఊహించడమే సులభం. అప్రయత్నంగా “సరే” అని వెనకచూడకుండా నాగదిలోనికి చరచరా పోయి, నా శూన్య పర్యంకంపై కూలబడ్డాను. నాహృదయావేదనచెప్పలేను. నాకన్నీరు కాల్వలుగట్టి చెక్కులమీదుగా శయ్యపై బడి తడిపేసింది.

“ఓ లోకరక్షకా, కొందరిని కేవలం దుఃఖార్థమే సృష్టించావా? ఒకేయింటిలో ఓగదిలో భార్యాభర్త లిద్దరు సరససల్లాపాలతో ఆనందిస్తో వున్నారు. ఓగదిలో నేను భర్తృనిరాదరణకై పెల్లుగ రోదనం చేస్తోవున్నాను. వాళ్లుచేసిన పుణ్య మేమిటి? నాపాప మేమిటి?”

వెక్కి వెక్కి యేడ్చాను. ఆసంతాప సముద్రం లోతెంతో భగవంతుడికి తెలియాలి. ఇంతకాలం వున్న ఆకొద్ది ఆశా పోయింది.

ఏడ్వగా, ఏడ్వగా కొంతసేపటికి దుఃఖం ఉపశమిల్లింది. కన్నీరుకట్టింది. చిహ్నాలుమాత్రం మొగముపై కనబడుతోవున్నాయి. లేచి నుంచున్నాను. సాయంకాలం కట్టుకొన్న బనారసుచీరె యింకా శరీరాన్ని వుంది. ఎదురుగా నిలువుటద్దం. అందులో నా ప్రతిబింబాన్ని చూచాను. కొన్ని కొన్ని రూపాలకు దుఃఖం, సౌందర్యాన్ని యినుమడింపచేస్తుంది.

ఆరాజలక్షణలక్షితమైన విగ్రహం, ఆపచ్చని మిసిమిఛాయ, ఆతీర్చి దిద్దిన అవయవాలు—నిదానంగా ఆసౌందర్యాన్ని తిలకించాను. నక్షత్రాల్లోని చందమామని,మల్లెలంలోని గులాబిఅని, సౌందర్యలక్ష్మిఅని పొగడబడిన యీవిగ్రహంసౌందర్యం యెందుకోసం? నిగనిగలాడుతోవున్న యీనవయౌవనం యెవ రనుభవించటానికి? అడవిలోని గులాబిలాగ వాడిపోవాలిసిందేనా? కాదుకాదు—ముం దేదో వుంది—ఏంవుంది? ఎటు చూచినా కారుచీకటి—అంధకారమయమైన భావి జీవితం. మళ్లా దుఃఖం పొంగిపొరలింది. మరి ఆగలేక

పోయాను. అట్లాగే మళ్లీ శయ్యపై బడ్డాను. ప్రక్కంతా తడిపేశాను కన్నీటితో.

ఈయేడుపంతా మా కెందు కంటారా? అదికాదు నావుద్దేశం యిది వ్రాయటంలో. నాయట్టి యభాగినులు—పరకాంతాలోలురైన భర్తలచే విడువబడి దుఃఖిస్తూ వున్నవారు—యెందరో వున్నారు. వాళ్ల గతి యేమి? ఏడ్వవలసిందేనా జీవితకాలమంతానూ? ఏమంటారో, యిప్పటి సంఘసంస్కర్తల నడుగుతా నీమాట.

3

అంజాలికరంగా- నిజమన్నా తెలుస్తుందేమో నని, ఓ వుత్తరం వ్రాశా నామరునాడే. ఉద్రేకపూరితమైన మనసు భావాలను లేఖమూలంగా వ్యక్తపర్చలేక పోయినా, కన్నీటిచేత తడపబడి చెరిగిపోయిన ఆఅక్షరాల నడిగితే చెబుతాయి నామనోవేదన...నిష్ఫలం.

కాలక్రమేణా యెంతటి గంభీరభావోద్రేకాని కన్నా వసివాడటం స్వభావం. చాలగాటలిఖిత మనుకొన్నాను. నాబీరువాలోని పుస్తకాలే నాస్నేహితులు. కాని యేనిర్మలప్రణయప్రధానచరిత్ర చదివినా, యేపవిత్రదంపతుల ప్రణయానందాన్ని చూచినా, హృదయాన్ని బ్రద్దలుచేసుకొని ఒక్కసారిగ దుఃఖం బయట కుబికేది.

సీత, సావిత్రి మొదలైన పరమపతివ్రతాశిరోమణులతో సమంగా తిన్నగ తిండితినటం మానేశాననిగాని, శుభ్రమైన బట్టకట్టటం యెరగననిగాని, తల దువ్వుకోనేదాన్ని కాదనిగాని నేను చెప్పను. కాని చేతికి గాజులు, మెడలోని కోగొలుసుతప్ప మిగతా నానగలన్నీమాత్రం పెట్టెచేరాయి.

సుందరమైన మార్చినెలలో ఓచక్కని వెన్నెల రాత్రి. ఉత్తరహిందూస్థానంనుంచీ మహారాణీపుట్టినింటివారు యెవరో పరివారంతోగూడ రావటంచేత కలకత్తానుండి కొరింథియాథియేటరువారిని రప్పించి "లాయిలామజ్నూ" అనేనాటకాన్ని ఆరోజున నగరులో ప్రదర్శింపిస్తోవున్నారు. సంస్థానోద్యోగు లందరికీ, ఆపైని పట్టణంలోని పలుకుబడిగల పెద్దమనుష్యులకీ ఆహ్వానాలు పంపబడ్డాయి. మానాన్న యాజమాన్యం క్రింద నే జరుగుతోంది అంతాను. స్త్రీలకోసమని రెండుపల్లకీలు మాయింటిముందుకు వచ్చిఆగినయి. అప్పటి కింటిలో నేను, మాఅమ్మ—మే మిద్దరమే స్త్రీలం. మాచెల్లాయి లిద్దరూ అత్తవారింట వున్నారు. నేను పోవటాని కిష్టపడలేదు మొదట. కాని మాఅమ్మ బలవంతం మీద యెట్టకేలకు సమ్మతించి బయలుదేరాను.

స్త్రీలకు బాల్కనీ (Balcony) వుంది. మిరుమిట్లుగొలిపే రకరకాల దుస్తులు, మేలిముసుగులూ కలిగిన వుత్తరహిందూస్థాన స్త్రీలతోనూ, పట్టణంలోని భాగ్యవంతుల స్త్రీలతోనూ నిండి అప్సరోలోకంలా వుందా బాల్కనీ.

మహారాజా, రాణీ అంతా వచ్చారు నాటకానికి. నాటకం సరిగా తొమ్మిదిన్నరగంటలకు ప్రారంభించారు. స్త్రీపాత్రలు స్త్రీలే ధరించారు. నా కిదే మొదటిసారి యీవిధంగా నాటకంచూడటం. లాయిలా కన్యపాత్రధారి చక్కని యువతి. నాటకం కట్టుగా జరుగుతోంది. మాటమాత్రం తెలీదనుకోండి. ఉత్తరం నుండి వచ్చినవాళ్లుమాత్రం స్త్రీపురుషులంతా "వహ్వా" అంటో వున్నారు. ఆపుణ్యదంపతుల ప్రణయప్రారంభంలోనే నాకు కంట నీరుతిరిగి పైటచెరగుతో అద్దుకొన్నాను. కారణం నాకే తెలుసు.

"అమ్మా, ఏడుస్తోవున్నారేం ఆనందఘట్టంలో?" అనేమాటలు మెల్లగా నాకుడిచెవిని పడ్డాయి.

ప్రక్కకు చూచాను. ఒక ఉత్తరహిందూస్థాన యువతి, పాతికముప్పయియేళ్లవయ స్సుంటుంది. మాటమాత్రం స్వచ్ఛమైన తెలుగు. ఈవిపర్యయ సంబంధం చూచి నా కాశ్చర్యం కలిగింది. ఈమె యెవరాఅన్నట్టు తేరిచూచాను. ఆమె నాఅవస్థ గ్రహించికాబోలు "మీ రాశ్చర్యపడుతోవున్నారు. ఔను నిజమే. నేను చాల కాలం లాహోరులో వున్నాను. నాభర్తగారికి అక్కడ పని. అక్కడి ఆచారాలు, కట్టుబాటులు మాకు చాల వరకు వచ్చిపోయినయి. కారణాంతరాలచేత నేను, నా

భర్త యీవూరు వచ్చి కొద్దిరోజులాయె, యిక్కడనే వున్నాం.” అన్నది.

రోగ్లైబలంచేత కాబోలు ఆమెది బలిష్ఠమైన శరీరం. కూచున్నప్పటికిన్నీ ఆజానులంబితమైన విగ్రహంలా తెలుస్తోవుంది. ఆనల్లని కనుబొమలు, ఆవిశాలమైన కళ్లు, తీర్చిదిద్దినట్టున్న ముక్కు, యెఱ్ఱని పెదవులు, ఆకర్షణీయమైన మెయిఛాయ- అన్నీ ఓవిధమైన అందం కూరుస్తో, కొద్దిగ మృదుత్వలోపమైన శరీరమల్లే తోచినప్పటికీ, సౌందర్యవతిఅని చెప్పతగేటట్టు చేశాయి. చెప్పకేం? ఆమెయందు మంచి భావమే కుదిరింది నాకు చూచీ చూడటంలోనే. క్రొత్త వాళ్లతో ప్రసంగం పెద్దచేయటం భావ్యంకాకపోయినప్పటికీ, ప్రస్తుతపు మర్యాదయెరిగిన మనిషిలా కనబడటంచేత బొత్తుగా త్రోసివేయటాని కిష్టంలేక “అట్లాగనా? సంతోషం. మీపరిచయం కలిగినందుకు చాల ఆనందిస్తోవున్నాను. మీబస యెక్కడో నే నడుగవచ్చునా?”

“తప్పకుండా, మాబస క్రొత్తపేటలో. నిజంగా మీకేసి చూడటంతోనే, మీరు వేరువిధంగా భావించరని నమ్మతాను—మీసౌందర్యమే కారణంగా నా కోవిధమైన లక్ష్యం కుదిరింది. ఇంతలో మీరు కన్నీరు కార్చటం చూచి, నాకు జాలికలిగి మీతో మాటాడే వరకు తోచిందికాదు. మీరెవరో దయచేసి చెబుతారని నమ్మతాను” అని అడిగిందామె.

నేను మానాన్నపుద్యోగం, అడ్రసు వివరపరిచాను.

“మీభర్తగారి విషయం అడుగవచ్చునా?”

నామనసు కలవరపడ్డది. ఏమిసమాధానం చెప్పటానికీ తోచలేదు. ఒక్కనిట్టూర్పుమాత్రం పుచ్చానప్రయత్నంగా.

“మీకు శరీరంలో యేదోబాధగా వున్నట్టున్నది. అన్నదామె.

ఏవిధంగానన్నా తప్పించుకొందామని “ఔను; కొద్దిగ. మనము తరవాత మాటాడుకొందాము. దయచేసి మరోవిధంగా భావించరనుకొంటాను” అని కొంచెం మొగంతిప్పాను.

“మీబాధ నాకు తెలుస్తోవుందిలెండి, అది శారీరకంగాదు. ఇంతకూ మిమ్మల్నిట్టె యిబ్బందిపెట్ట నిష్టపడను. దానికి మరోసమయం చూస్తాలెండి” అన్నదామె చిన్ననవ్వుతో.

ఇదేమిరా పిలువనిపేరంటమల్లె యిట్లా వచ్చిందనుకొన్నా. పోనీ తప్పిందే చాలని వూరుకొన్నాను.

నాటకం త్వరత్వరగా జరిగిపోతోంది. కాని నాదృష్టి దానిమీద లేదు. నా ఆలోచనలలో నేను మునిగిపోయాను. అప్పుడప్పు డానూతనయువతి కేసి చూచేదాన్ని. ఆమెకూడ అంతవరకు నాకేసి నిదానంగా చూచి, నేనుచూడగానే చిరునవ్వుతో మొగం తిప్పుకొనేది. ఆదృష్టులలో ఓవిధమైన చాంచల్యం కనుపించింది. అప్పుడప్పుడు నాచీరెగాని, ముంగురులుగాని సవరిస్తోవుండేది ప్రేమసూచకంగా.

నాటకం ముగిసింది. ఎవరియిళ్లకు వాళ్లు పోతోవున్నారు. మేంకూడా లేచాం. మాలో నా ప్రక్కయువతీ లేచి—

“మీరు పోతోఉన్నట్టున్నారు. దయచేసి నన్ను మరచిపోరని నమ్మతాను” అన్నది.

“ఎంతమాట?”

“అన్నట్టడుగమరచాను; మీపేరు?”

“లలిత. మీపేరో?”

“విశ్వభారతి. మీస్నేహం యింకా సంపాదించటానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఇంకా కొంతకాలం మే మిక్కడ వుండటం తటస్థించవచ్చును లెండి.”

“నాకోరికకూడ అదే.”

ఇంతలో పల్లకీలు సిద్ధంగా వున్నట్టు క వచ్చింది.

"మరి నేను సెలవుతీసుకొంటాను" అన్నాను.

"మంచిది. త్వరలో మీపర్శనం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తాను." అంటో నాఅరచేయి పట్టుకొని పెన వేసి అతి ఆప్యాయంగా నులిమిం దామె.

మేం కూచున్నాం. పల్లకీలు కదిలిపోయాయి.

౪

కామరాజుగారు, సంపన్నగృహస్థు కాకపోయినా, సాధారణస్థితిపరులని చెప్పవచ్చు. ఆయన మాకొక దూరపుబంధువు. మావెనకవీథినే వారియిల్లు. కారణాంతరాలచేత మానాన్నకు, ఆయనకు మనస్పర్థలు కలిగి ఎనిమిదేళ్లాయె. మాయింటికి వారుగాని, వారింటికి మేంగాని రాకపోకలు లేవు. ఆయన కొకొడుకూ ఓకూతురున్నా. కూతురు తలచెడ్డది. కాని పాతకాలపు వితంతువుకాదు. కేశఖండన లేదు, చీరె కట్టుతుంది, అన్నీ వున్నాయి. కొడుకుపేరు విశ్వనాథం. ఇతడు నాక్లాసుసహాధ్యాయుడని యిదివరకే వ్రాశాను. అతనిదీ, నాదీ యించుమించుగా ఒకేయీడు. మే మిద్దరమూ స్కూలుఫైనలుపరీక్ష ఫస్టుక్లాసులో పాసయిన తర్వాత, నేను స్కూలుమానేశాను; అతడుమాత్రం జాగ్రత్తగా చదువుకొంటో మంచిమార్కులతో బి. ఏ. పూర్తిచేశాడాకా లేజీలోనే. నేనుస్కూలువిడిచిపెట్టిన తర్వాత ఒకటి రెండుసార్లు, ఏకాన్త్యాల సందర్భంలోనోతప్ప నే నాతడిని తరుచుగా చూడలేదు. ఆపైని రెండుమూడేళ్లాయె, నేను వీథిగుమ్మమే దాటి యెరగక పోవటంచాత బొత్తుగా చూడలేదు. అతడు బి. ఏ. పాసయిన తరువాత ఓసారి చూచాను. చూడ ముచ్చటగావుండే బాలకుడు సుందరపురుషుడుగా మారాడు. కాని బాలికాబాలకులు యువతీయువకులుగా మారటంచాత దూరదూరంగా తొలగిపోవలసి వచ్చింది. అదే ఆఖరు నే నాతడిని చూడటం.

రమారమి రెండేళ్లయింది కామరాజుగారు పరమ...చారు. విశ్వనాథం అప్పటికి చెన్నపట్టణంలో ...ల్. పరీక్షకు చదువుతోవున్నాడు. తల్లి చిన్నతనంలోనే చనిపోవటంచాత, తండ్రిమరణంతో తానే సర్వాధిపతీ అయినా డింటికి.

తండ్రి బ్రతికివున్నప్పుడే యెన్నో సంబంధాలు వస్తే విశ్వనాథం నిరాకరించేశాడు. అసలు వివాహమే వద్దని అతనిపట్టుదల. ఆపైని చదువుతో చెన్నపట్టణంలోనే వుండటంచేత ఆతరువాతకూడా అవసరం లేకపోయింది. మొత్తంమీద వివాహంమాత్రం కాలేదాతనికి. న్యాయవాదిపరీక్ష ప్యాసయి, సంవత్సరమై మావూళ్లోనే వున్నాడు. ఇంకా ప్రాక్టీసుమాత్రం మొదలెట్టలేదు యెందుచేతనోగాని.

ఈసంవత్సరంలోనుకూడా రెండుమూడు సంబంధాలు వచ్చినా, అతడు నిరాకరించేశాడు. అతనికి సంరక్షణార్థం తన వితంతుసోదరిమాత్రమే వుంది.

౫

నాటకం అయిన మూడోనాటిరాత్రి రమారమి తొమ్మిదిగంటలు కావచ్చింది. అప్పటికి మాయింటో అందరి భోజనాలూ అయిపోయినయి. మా నాన్న ఆఫీసుగదిలో కూచుని యేవోకాగితాలు చూచుకొంటో వున్నాడు. మా అమ్మ, తమ్ముడూ ప్రక్కలుచేరారు. నేనూ నాపడకగదిలోకి పోయి మేనువాల్చాను. అప్రియమైన తలపులు తలలోనికి రావటంతోనే, యిది కాదని బీరువాలోని ఓయింగ్లీషుపుస్తకం దీశాను, యిట్లాగన్నా నిద్రవస్తుందేమోనని. పక్కమీద పండుకొనే చదవటం మొదలెట్టాను. ఒకటిరెండు పేజీలవరకు వెళ్లి, ఆతర్వాత క్రమంగా విశ్వభారతిమీదికి మళ్లింది బుద్ధి. నవనాగరికపద్ధతి నాడిన ఆమెమాటలు జ్ఞాపకం వచ్చాయి.

ఈఅభాగిని చరిత్రంలో యీమె కేమన్నా సంబంధం వున్నదా అని ప్రశ్నించుకొన్నాను నాలోనేనే. తరచితరచి చూడగా మంచిజ్ఞానవంతురాలైన యువతిలా తోచింది. కారణంమాత్రం దుర్గ్రాహ్యం గాని, ఆమెతోడి సహవాసం అపేక్షించతగినదే అనిపించింది. ఎప్పుడన్నా మరలా కలుసుకొందామన్న వుద్దేశంకూడా కలిగింది.

ఇంతలో మెల్లగా వీథితలుపు తట్టినట్టయింది. విని, మామూలుప్రకారం యెవరన్నా తీస్తారని నేను నాతలపులలో పడ్డాను. మళ్లా తట్టినచప్పుడు. నేను లేవబోయాను. ఇంతలో తలుపుతెరిచినచప్పుడు కావటంతోనే యథాస్థితికి దిగి పుస్తకంచూడటం మొదలెట్టాను.

"ఆగదే, రాండి" అన్న మాఅమ్మమాటలు వినబడ్డాయి.

ఎవరా అని నేను లేచి పక్కమీద కూచున్నాను. ఇంతలో మాఅమ్మ ముందు, ఆవెనక ఓఅవకుంఠనవతి ప్రవేశించారు నాగదిలోనికి. ఆగంభీరవిశాలవిగ్రహం విశ్వభారతిలా తోచి దిగ్గున మంచందిగాను. లోనికి ప్రవేశించినతరువాత మాఅమ్మ గదివిడిచిపోయింది. అప్పుడామె యింతవరకును మొగాన్ని గప్పిన ముసుగు తొలగించటం మొదలెట్టింది.

"తలవనితలంపుగా వచ్చారు. నే నిప్పుడే పుస్తకందీసి, మీమాటే అనుకొంటూవున్నాను. నాకు చాల ఆనందం కలిగింది. దయచేయండి" అంటూ నేను కుర్చీ దగ్గర కీడ్చాను.

ఆమె ఆసీనఅవుతూ "మీసన్నిధి వదలలేక" అన్నది. ఆసుందరాస్యం మందహాసచంద్రికలను వెదజల్లింది.

"మీదయ కలుగబట్టి, కాని యింతరాత్రివేళ రావటానికి కారణం?"

"మాకు రాత్రుళ్లేగాని పగలు నడివీథిలోనికి పోవటం అలవాటులేదు. రాత్రుళ్లే మాకు బందవిడుపు, అక్కడ. ఉత్తరహిందూస్థానంలో రాత్రివేళ ముసుగు స్త్రీలతో నిండివుంటాయి వీథులన్నీను.

"అట్లాగనా?" అని నే నని, ప్రసంగం ఆగకుండావుండటంకోసమని అక్కడి మనుష్యుల ఆచార వ్యవహారాలు, కట్టుబాటులు మొదలైనవిషయాలను గురించి అడిగాను. ఆమెకూడా విసుగుదలలేకుండా యేవేవో చెప్పింది, మధ్యమధ్య యింగ్లీషు మాటలు— పదాలే కాకుండా వాక్యాలుకూడ—దొర్లించేది ప్రసంగవశాన్ని. ఇంగ్లీషు చదువుకొన్నదేమోనని నే నడిగాను. తాను యింగ్లీషు నేర్చుకొన్నదనీ, తనభర్తకు మిలిటరీవుద్యోగం కావటంచాత యింగ్లీషువారితలతో తరుచు మెలగవలసివచ్చేదనీ, అందుచాత బాగా మాట్లాడటంకూడ నేర్చుకొన్నదనీ చెప్పింది.

ఎట్లా అబ్బిందోగాని ఆమెప్రసంగవిధానం అత్యద్భుతంగానూ, మనోహరంగానూ వుండేది. ఎంతసేపు మాటాడినా విందామనే వుండేది. ఈవిధంగా ఆ మాటాడిన కొద్దికాలంలో ఆమె నామనసును పూర్తిగా ఆకర్షించేసింది.

కొంతసేపైనతర్వాత నాచరిత్రనుగురించి తానడిగింది. మొదట నా కిష్టంలేకపోయినా, ఆమె బలవంతంమీద చెప్పటం మొదలెట్టాను నావిషాదచరిత్రంతాను. ఆమె జాగ్రత్తగా విన్నది. నాతోకూడ విచారించింది. మధ్యమధ్య నాకంటినుండి నీరు వచ్చినప్పుడు ఆమెకూడా కన్నీరుకార్చినట్లు నాకు తోచింది, మొగం ప్రక్కకు తిప్పేసినప్పటికిన్నీ.

ఇంతలో పదకొండుగంటలు వినబడ్డాయి. ఆమె పోతానంటూ లేచింది.

"మళ్లా మీదర్శన మెప్పుడో!" అన్నాను.

"మీ యాజ్ఞానుసారమే" అన్నది నవ్వుతో.

"నేను మీయింటికి రానా రేపు?" అన్నాను మర్యాద ననుసరించి, పైకి పోవటం నిజంగా యిష్టంలేకపోయినప్పటికిన్నీ.

"అక్కరలేదు. మీ కంతశ్రమ నే నివ్వను. నేనే మళ్లా వస్తాలెండి రేపురాత్రి" అన్నది.

మాట్లాడుతూనే వీథిగుమ్మముదగ్గరికి వచ్చేశాం. వీథిలో ఓజట్కాబండీ వుంది. ఆమె బండియెక్కింది. నేను సెలవుతీసుకొని యింటిలోనికి పోయాను. ఆ రాత్రల్లా ఆమె నాకళ్లలోనే వుంది.

తన వాగ్దానంప్రకారం ఆమర్నాడు మళ్లా వచ్చింది. ఈవేళంతా సారస్వతాన్నిగురించి ముచ్చ

టించాం. షేక్సుపియరు (Shakespeare) మహాకవితాలూకు కొన్ని నాటకాలను పొగడుకొన్నాం. ఆమెకున్న ప్రపంచజ్ఞానాన్ని చూచి నా కత్యాశ్చర్యం కలిగింది. ఆమె కొన్నికొన్ని విషయాలను- నాకు తెలియని వాటిని-బోధపర్చింది. ఈవిధంగా కాలంగడిపి పదకొండు కొట్టేసరికి ఆమె బయలుదేరిపోయింది.

మళ్లా వచ్చిం దామర్నాడు......ఆమర్నాడూ......ఆమర్నాడూకూడ. ఈవిధంగా రోజూ రావటం మొదలెట్టింది. వచ్చి పదకొండుగంటలతర్వాత పోయేది సాధారణంగా. నా కామెసన్నిధిని వున్నప్పుడు, యింతవరకు దీర్ఘంగా వుండేకాలం అతిసులభంగా పోయేటట్టు కనుపించేది. ఎప్పుడు సాయంత్రంపడునా, యెప్పుడామె వచ్చునాఅని యెదురుచూచేదాన్ని. ఒకరిమొగం ఒకరు చూచుకొన్న వేళావిశేషమేమో గాని, అంత గట్టిసంబంధం యేర్పడ్డది మాయిద్దరికిన్నీ. ఆమెకూడా నన్ను విడిచివుండలే ననేది. నా ప్రారబ్ధానికి విచారించేది. కాని నన్నుమాత్రం విచారంగా వుండనిచ్చేదికాదు. శరీరంవిషయంలో గాని, గృహాలంకారంవిషయంలోగాని నే నేమాత్రం అశ్రద్ధగా వున్నట్టు కనబడ్డా ఒప్పుకొనేదికాదు. శుభ్రమైన బట్ట కట్టకపోతే పోట్లాడి కట్టించేది.

“విశ్వభారతి నాకేసి నిదానంగా చూచింది.”

నాసౌందర్యాన్ని తేరిపార చూచి కన్నీరురించేది. ఈవిధంగా అన్నివిధాలా అత్యంతఆప్తురాలిలాగ మెలిగేది. అంతకంతకు మే మిద్దరం, వృథామర్యాదలు విడిచిపెట్టి, నువ్వను వ్వనేస్థితికి వచ్చాం.

చదువులోనన్నా, జ్ఞానంలోనన్నా పెద్ద కావటంచాత ప్రతివిషయంలోనూ తాను పైచేయితీసుకొని నన్ను మాటాడనిచ్చేదికాదు. తా నేంజేయమంటే అది నేను చేయవలసివచ్చేదేకాని, నా కా అవకాశం తా

నిచ్చేదికాదు. అల్లాగని, నా కెప్పుడూ యీర్ష్యగాని మత్సరంగాని కలగనిచ్చేది కాదు సుమండీ!

కాని ఒక్కటిమాత్రం నా కామెలో కనబడ్డది. ఒక్కొక్కప్పుడామె, మాటాడుతూ మాటాడుతూ మానేసి, యేదో ఆలోచిస్తూవుండేది. ఆ ఆలోచనలలో పెద్దనిట్టూర్పులు వినవచ్చేవి. కారణంమాత్రం చెప్పేది కాదు, యెంత నేనడిగినాకూడ. అడగగాఅడగగా చెల్లగ "సరే" అని ఒకనిట్టూర్పువుచ్చి మామూలురస్తాలోనికి వచ్చేది. నాకంతా చిత్రంగా వుండేది.

ఈవిధంగా మొత్తంమీద పదిరోజులు గడిచాయి. ఆవేళ ద్వాదశి. విశ్వభారతి మామూలుప్రకారం రమారమి తొమ్మిదిగంటలకు నిరీక్షించగా, నిరీక్షించగా వచ్చింది. ఆ రోజున ఆమె తన మామూలుచురుకుదనంలో వున్నట్టులేదు. ఏదో మాట్లాడిందిగాని, యిదివరకంత రుచికరంగా లేవామాటలు. తానేదో గంభీరంగా ఆలోచిస్తోవున్నట్టున్నూ, మానసికమైన వేదన అనుభవిస్తోవున్నట్టుగాను తోచింది. నేను గుచ్చిగుచ్చి అడిగాను, కారణం. అనేకవిధాల బ్రతిమాలాను. ఒక పెద్దనిట్టూర్పువుచ్చి, తటాలున తెలిసివచ్చినట్టు నాకేసిచూచి "ఔను నువ్వీవేళ మాసిన పాత కట్టావేం ?" అన్నది.

"లేదే! మడతచీరే యిది."

"ఏమో నా కంటికి నచ్చలా యీరంగు. అసహ్యంగా వుంది."

"మరేది కట్టుకోమంటావు ?" అన్నాను చిన్ననవ్వుతో.

"నువ్వావేళ మాసిన, లేతనీలిరంగుసిల్కు చీర" అన్నది మందహాసచంద్రికలు ప్రసరింపజేస్తో.

"అబ్బే! అదెందుకూ? అది సదావాడటానికి పనికిరాదే! అది కట్టుకొంటే శరీరం అంతా కనపడుతుంది. ఏపవిత్రకార్యంకోసం వృథాగా యింతకాలం నిరీక్షించానో, ఏది నా కీజన్మలో అందనిద్రమాని పండో దానికోసం కొన్న దాచీర. ఇంతవరకు నేనెప్పుడూ కట్టలేదు." అన్నాను. బాష్పబిందువులు రాలాయి నాకళ్లనుండి.

"అదిగో! అప్పుడే? ఇదే నీతో చిక్కు. ఆ చీరకట్టుకొంటే నువ్వెట్లావుంటావో చూద్దామని సరదాకలిగి అన్నాను. నువ్విట్లాగౌతావని తెలిస్తే అడుగుతానా?" అంటో తనపైటచెరగుతో నాకళ్ల నద్దింది.

అప్పటికి పదకొండు కావచ్చింది. నాదుఃఖం ఆగింది. "పోనీ, నీకంతసరదాగా వుంటే నే వద్దనను. కట్టుకొంటాలే. కాని అలవాటులేక నా కాచీర కట్టుకోవటానికి మొగమాటం వేస్తుంది."

"మొగమాటాని కిక్కడమొగాళ్లెవరూ లేరుగా?" అన్నది సాభిప్రాయంగా నవ్వుతో.

నేను పెట్టెతెరచి చీరతీశాను. తీసి దాన్ని ధరించాను. ఎదురుగానే నిలువుటద్దంవుంది. దానిలో నాప్రతిబింబాన్ని చూచాను. నేనువృథావ్యక్తినని మీరనుకోకుండావుంటే చెబుతాను—నిత్యం చూస్తోవున్న రూపమైనా, ఆజిలుగువలువ కట్టటంతోనే "నీ కీలోకంలో సౌఖ్యం లేదు; నాలోకంలోనికి వెళ్లిపో రా"మని భగవంతుడు నన్నో అప్సరసలామార్చేసేడా అనిపించింది. మళ్లాచూచుకొంటే నేనూ నాగదీ. విశ్వభారతి నాకేసి నిదానంగా

చూచింది. ఆ దృష్టులలో ఆనందం, ప్రేమ, ఉద్రేకం, జాలి, ఆఖరికి విచారం అన్నీ వున్నాయి. ఆభావార్థం ఆమెకే తెలియాలి. చూచిచూచి తలకాయదించేసింది. ఒక పెద్దనిట్టూర్పు విడిచినట్టు వినిపించింది నాకు. ఏమి చెపుతుందో అని మళ్లా ఆమెవద్దకు వెళ్లి మొగం పైకెత్తాను. అందులో విచారం కనుపించింది: జాలికలిగింది నాకు. మళ్లా అడిగాను కారణం చెప్పమని. చేతులలో తల పెట్టుకొన్న దామె.

"నాయందు దామాత్రం నమ్మకం లేదూ? ఇద్దరం సోదరులలాగ మెలగుతోవున్నామే! ఆమాత్రం రహస్యం చెప్పరాదో నాతో! నీయిష్టమే నాయిష్టమని, నీసౌఖ్యమే నాసౌఖ్యమని భావించేఅంత చనువుగా వున్నామే! నీయిష్టప్రకారం యిదిగో చీరకట్టుకొన్నా చూడు. కాబట్టి చెప్పకతప్పదు. ఈవే ళేమన్నాసరే నువ్వు చెప్పేవరకు నిన్నీ గుమ్మం దాటనిచ్చేదిలేదు." అన్నాను.

"ఆ! వద్దువద్దు. నే పోతాను." అని నడవ పోయింది గుమ్మంకేసి.

నే నామెచేయిపట్టుకొని లాగుతో "ఏమన్నా చెప్పినవరకు నిన్నీ వేళ వదలను."

"లలితా, నాదుఃఖం నన్నే అనుభవించనీ. నీకు చెప్పి నీకుకూడా వ్యాకులత కలిగించటం నాకిష్టం లేదు." అని చేయిలాక్కో బోయింది. నేను వదలలేదు.

"నాకు వ్యాకులత కలగదు. కలిగినప్పటికీ, నీనిమిత్తమై యెంతటివ్యాకులతన్నా సహించి సహాయం చేయటానికి సిద్ధంగావున్నాను."

"వద్దువద్దు. నామాట విను. నన్ను పోనియ్యి."

"వీలులేదు. ఎటువంటిసంగతికానీ; చెప్పితీరాలిసిందే."

"నన్ను చాలయిబ్బందిచేస్తోవున్నావు."

"లేదు."

"అయితే, ఒకవేళ నేచెబుతాననుకో నీనిర్బంధంచాత; రహస్యంగా వుంచుతావా?"

"ఆహా! తప్పకుండా. అంతేకాదు; చేతనైన సహాయంకూడా చేస్తాను."

"చేతిలో చేయివెయ్యి."

నే నలాచేశాను. ఆమె మెల్లగ వెళ్లి కుర్చీపై కూచున్నది. నేను యెదురుగావున్న పందెరమంచాని కానుకొని నుంచున్నాను. ఆమె తనచేతుల్లోతలపెట్టుకొన్నది మళ్లా. ఒకటిరెండునిమిషాలు నిశ్శబ్దం. నేను మళ్లాఅడిగాను.

"లలితా, —"

"చెప్పు. భయంలేదు. నావాగ్దానం తప్పను."

"లలితా!—లలితా!—నే ననేకవిధాల ఆలోచించాను. చాలకాలం నిరీక్షించాను. అణుచుకోవటాని కెంతకాలమో ప్రయత్నించాను. మనస్ఫూర్తిగా ప్రయత్నించాను. ఏవిధంగాకూడా లాభంలేకపోయింది. ఆగలేకపోయాను. నీకు భావ్యంగా తోచకపోయినప్పటికీ, నాకు తీరకవచ్చింది. నే నేం చేయగలను? లలితా! నేను—విశ్వభారతినికాను—విశ్వనాథాన్ని."

"ఆః!!!" నాకు తల తిరిగింది. చైతన్యమే తప్పిపోయిందో, నిశ్చేష్టతే కలిగిందో తెలీదు. ఆనుకొన్నదాన్ని అట్లాగే మంచంమీద పడ్డాను. నాతల నాచేతుల్లో వుంది. ఏవోమాటలు వినిపిస్తున్నయి.

"..............నీకోసమే యెటువంటి సంబంధాలన్నా నిరాకరించాను. తొందరపడి నిన్ను పాడుచేతామని నాకెప్పుడూ లేదు. నీభర్త రాకకోసం నీలాగే నేనుకూడా వేచాను. నిరీక్షించాను. అతని ప్రస్తుతపుస్థితికూడా కనుక్కొన్నాను. అతడు రాడని తెలిసి యిక ఆగలేకపోయాను. మా తండ్రికీ, మీ తండ్రికీ వుండిన స్పర్థలచేత మీయింటికన్నా రావటానికి వీలులేకపోయింది. ఏదారీ తోచక నేనూ యేడ్చాను నిజంగా. ఆఖరుకు, గత్యంతరంలేక, కావలసినవిషయాలన్నీ మాసాలకొద్దీ అభ్యసించి యీ వేషం ధరించి నీసన్నిధిని పొందగలిగాను. నువ్వనుగ్ర

హించకపోతే నాకు నిజంగా చావేగతి. నీకోసం యెంతత్యాగం చేశానో నీ కిప్పుడు తెలుసును. నన్ను కటాక్షించు..............."

నాకు చైతన్యం కలిగి లేచి నుంచుని చూశాను. ఆ చక్కగా అమర్చబడిన విగ్రహము, ఆ మేలిముసుగు లేదు, ఆ అలంకారాలు లేవు, ఆ సీసా లేదు, జాకెట్టూ లేదు. అవన్నీ కుర్చీమీద వున్నయి. పంచె, లాల్చీ, మా గూలుస్లిప్పరు జోడూ, క్రాఫూ గలిగిన నాటి సుందరపురుషుడు విశ్వనాథం నా దగ్గర ప్రత్యక్షం. నా శరీరాన్ని ఆ గిరే వున్నది. నా కేమీ తోచిందికాదు. హృదయం కలవరపడిపోయింది, చలించింది.

"విశ్వనాథం!—విశ్వనాథం—నిన్ను—నిన్నే మని పిలవాలి?"

"'విశ్వనాథం' అన్నావే; అదిచాలు. లేదా 'మనోహరా' అను. వేరనకు. నిన్నువేడుకొంటాను."

"లేదు లేదు—అబ్బ—కాదు. విశ్వ—అహం—కాదుకాదు—మనోహరా! నేను నీసొమ్ము." అని అప్రయత్నంగా చేయూత యిచ్చా నతనికి లేవటానికి.

మరుక్షణం—నానడుము రెండుచేతులలో బిగిసిపోయింది; నాహృదయం మరొకహృదయానికి హత్తుకుపోయింది; నా పెదవులకు వూపిరాడిందికాదు. నాకు మరి తెలివి లేదు..........................

౬

అయ్యయ్యో! జగదీశ్వరా! సర్వస్వమునకన్న నేని స్త్రీజాతి కత్యంతసమాదరణీయమో—ఏయ్యది హిందూసతీ గర్వకారణమో—ఒక్కసారి పోయిన నెయ్యది ప్రాణమిచ్చియైనను తిరిగి గడింపరానిదో—ఏప్రవిమలాపర్ణమును నే నాకర్షణీయములగు ననేకావకాశములనుండి యింతవర కతిభద్రముగ కాపాడుకొంటినో—ఏపవిత్రనామము నుచ్చరించుటకైనను నే నిప్పుడనర్హనో—అట్టి—అట్టి నా మానమర్యాద—అయ్యయ్యో!—మాసిపోయినది.

ఆంధ్రసహోదరులారా, సతీమతల్లులారా! నన్ను శిక్షించండి. నాగతి బాగా తిలకించారు. నాబాధ కన్నారు. నాయేడుపు విన్నారు. నాతో సహా యేడ్చారు. మరొక్కసారి మనసుంచి బాగా ఆలోచించండి. అప్పుడుగాని మీరు నన్ను శిక్షించటానికిబదులు కనికరిస్తారు. అందరూ సీతాసావిత్రులుకారే! అందరూ దమయంతులుకారే!—నాకున్నా కొన్ని ఆశలు, ధైర్యాలు వుండేవి—నాస్థితిలో మీరున్నట్టు భావించండి. నా మర్పర సంతాపాంధకారంలో మీ రుండటానికి ప్రయత్నించండి. ఎంతభయంకరంగా వుందో! ఎటు చూచినా అంధకారబంధురం. ఎటుచూచినా ఘోరజీమూతసమూహం. ఆస్థితిలోనే నేనూ వుంటే నా కీబాధ లేదు. నేనూ మీలాంటిదాన్నే; పతివ్రతనే. ఎంతకాలం ఓర్చాను? ఎంతకాలం ఆశించి నిరీక్షించాను నాభర్తకోసం? ఆశించి ఆశించి నిరాశచెందిన పిమ్మట, ఒకానొకవిచిత్రసంవర్భంలో, ఆకస్మికమహోద్రేకం కారణంగా, మనసుచలించి, బుద్ధిమాంద్యం వహించి, దారితప్పిపోతే తప్పంతా నాదేనా? భావిసౌఖ్యం నిరాశఅయితే బ్రతుకు దేనికి కావాలి? అసగం ఓక బాలవితంతువుని. లేక నావంటిదురదృష్టవశులైన స్త్రీలెందరో వున్నా రీవిశాలభారతదేశంలో; వాళ్లే నశించండి. వాళ్లందరిగతి యేమికావాలి? మగ్గిమగ్గి చావవలసిందేనా? ఓ సంఘ సంస్కర్తలారా, మీ రేమార్గం చూపిస్తారు మాకు?

రాత్రి—లేకవుదయం—రమారమి నాలుగు గంటలకు విశ్వనాథం మాయిల్లువిడిచిపెట్టాడు. నాకు చాలసేపటివరకు నిద్రరాలేదు. లేచేసరికి చాల ఆలస్యమైంది, బడలికకారణంగా. తొమ్మిది గంట లప్పుడే కొట్టారు.

నే నింతకాలం కడుజాగ్రత్తగా కాపాడుకొన్న మానధనం పోయింది. ఇప్పుడేదో ఒకటి కావాలి. విశ్వనాథం నే నేమంటే అది చేస్తానని వాగ్దానం యిచ్చాడు. రాత్రే ఆలోచించాం అంతాను. త్వరగా కాలకృత్యాలు నిర్వర్తించుకొని, మా నాన్న పడకగదిలో

వుంటే వెళ్లానతనివద్దకి. నిజంగా నేనా మొగం చూడలేకపోయాను. కాని మొండిధైర్యం తెచ్చుకొన్నాను.

"నాన్నగారూ, మీతో ఒకముఖ్యవిషయాన్ని గూర్చి మాటాడాలి."

"ఏమమ్మా! ఏమి? రా కూచో."

"ఈవేళ మి మ్మిలాగున సిగ్గులేక అమగుతో వున్నానని అనుకోకండి. విధిలేకవచ్చింది. నా ప్రస్తుత దీనావస్థ చూచారా?"

"నాతల్లీ! చూచాను. అందుకు నాహృదయం చూడు, యెంతదుఃఖిస్తోవుందో."

"నాకు తెలుసును. నాభర్త యిక తిరిగిరాక పోవటం నిశ్చయమేఅని; మీకు తెలుసునుకదా?"

"అమ్మా! తెలియకేం? అందుకేగా యీ బాధంతానూ?"

"సరి, ఇప్పుడు నాగతి యేమిటి?"

"తల్లీ! న న్నేమిచేయమన్నావు? నీమీది ప్రేమచేత నీభర్త కెంతడబ్బో పంపాను. నీసౌఖ్యమే ప్రధానంగా నే నెప్పుడూ గణించాను. ఎంతడబ్బకన్నా వెనుదీయను. కోరు. నీ కేంకావాలి? నాచేతిలో వున్నపని తప్పకుండా చేస్తాను."

"నేను పునర్వివాహం చేసుకొంటాను."

"పునర్వివాహమా?" అని నోరుతెరిచాడు భయాశ్చర్యారూపంగా.

"ఔను."

"ఎట్లా? భర్త వుండగానే?"

"ఆహా, వుండగానే. తిరిగిరాని భర్త వుంటేనేం, లేకపోతేనేం?"

"అది శాస్త్రసమ్మతం కాదే! ఆపైని చట్టం కూడా ఒప్పుకోదు."

"ఏచట్టంలోనూ, ఏమతంలోనూకూడ లేదా?"

"అది నాకు తెలీదు. ఉన్నా వివాహమాడేదెవరు?"

"అహాఁ! ఎవరన్నా వుంటే."

"నేను చెప్పలేను—లేదు."

"ఆహాఁ! సరే."

ఏచట్టం ప్రకారమన్నా, ఏమతప్రకారమన్నా వీలుంటుందేమో!

నేను వెనకతిరిగి వచ్చేశా నీవలికి. అతడు నిచ్చలపోయాడు. పాపం! ఆవృద్ధశిరస్సులో యెన్నిభావాలు నిండివున్నయో! ఎంతవేదన అణిగివుందో!

రాత్రి పన్నెండుగంటలు, వీధితలుపువద్ద జాగ్రత్తగావుంటారని నేను మొదటనే అనుకొన్నాను. రెండు చీరెలూ, నానగలపెట్టే,— విశ్వనాథంవద్దంటోవున్నా అప్పటికి నాదగ్గరవున్న రూ. ౧౨౦౦ల నోట్లు పట్టుకొని దొడ్డిలో, నియమితమైన స్థలానికి వెళ్లాను. అక్కడ విశ్వనాథం వున్నాడు. గోడగెంతి ఆవలికి దిగాం. కొన్నిగజాల కక్కడ ఓజట్కాబండీ వుంది. స్టేషనుకు చేరినవెంటనే కలకత్తాపోయే బండి వచ్చింది. కలకత్తాకు టిక్కట్లు తీసుకొని, సెకండుక్లాసులో కూచున్నాం. బండి బయలుదేరింది. సుమారు అయిదుగంటలవరకు నాకు నిద్రరాలేదు. అంతకు కొంచెంముందుగానే విశ్వనాథంకూడా నిద్రపోయాడు.

ఎవరో తట్టిలేపగా నాకు మెలకువ వచ్చింది. రమారమి వుదయం పదిగంటలు కావచ్చింది. ఇంకా విశ్వనాథం నిద్రపోతోనే వున్నాడు. ఎదురుగా చూచాను, శరీరం నిలువునా నీరైంది. మాపెదనాన్న! అతడు బరంపురంలో స్కూలుమాస్టరు. రెండు ప్రక్కలా చూచేసరికి బరంపురంస్టేషనులో బండి ఆగివుంది.

"ఎక్కడకమ్మా ప్రయాణం?"

నాకు నోట మాటరాలేదు.

"బండిదిగు. సామా నెక్కడ?"

"కాదు — పనిమీద కలకత్తా వెళుతోవున్నాను" అన్నాను కొంచెంధైర్యం తెచ్చుకొని.

"ఏమి టాసని? ఈయ సెవడు?" అని విశ్వనాథాన్ని చూపించాడు. ఇంతలో విశ్వనాథంకూడా లేచి సంగతి యావత్తూ గాభరాగా చూడటం మొదలెట్టాడు. నేను బాగా ధైర్యం తెచ్చుకొన్నాను.

"వివాహంనిమిత్తం వెళుతున్నాను కలకత్తా. ఈయననే పెండ్లాడేది."

"తప్పు తప్పు. అట్టిమాట లాడకు. వెంటనే దిగిరా. ఆలస్యం లేదు."

"నేను రాను." అన్నాను మొండిగా.

"అట్లా అయితే యిదిచూడు." అని ఒక టెలిగ్రాం చూపించాడు. అది మానాన్న వద్దనుండి. చదివాను.

"లలిత పారి పోవుచున్నది—సుమారు రూ. ౧౦౦౦/- నగలు వెంటదీసుకొన్నది—కాంకు డెవరో తెలియదు—ఆ త్రోవను వచ్చినయెడల పట్టుకొనవలయును" అని వుంది.

ఆలోచించాను.

"నాకు మీడబ్బక్కర్లేదు. తీసుకోవచ్చు." అన్నాను.

"పనికిరాదు. ఇక టైము లేదు; తిన్నగా వస్తావా, దొంగతనంక్రింద పోలీసు కప్పగించమన్నావా మీయిద్దరినీ? ఏవిధంగానన్నా నీవుద్దేశం కొనసాగదు. నామాటవిని రా చల్లగా......అదిగో టైమైపోతుంది. చప్పున" అని గద్దించాడు.

నా కేమీ తోచలేదు. దైవాన్ని తిట్టాను. ఏడుస్తూ, విశ్వనాథంకేసి చూస్తూ బండిదిగాను. నగల పెట్టె మాపెదనాన్న పట్టుకొన్నాడు. విశ్వనాథం సీటు కానుకొని నిశ్చేష్టు డైపోయాడు. బండి కదిలింది. మా దారులు వేరమైపోయినయి.

౭

ఇక ఆట్టే మిమ్మిబ్బందిపెట్టను. సాధ్యమైనంత త్వరలో సాంతం కానిచ్చేస్తాను. నాకు బలవంతంగా కేశఖండన చేయించి నన్నీపల్లెలో పడేశారు. నానగలన్నీ నట్టడవిలో కలిసిపోయాయి. నాసన్నచీరలు చల్లారిపోయాయి. నాచదువు చట్టుబండలయింది. నా సౌందర్యం చచ్చిపోయింది. ఇప్పుడు నేను లలితకుమారి యొక్క శల్యపంజరాన్ని. నేనూ, నాసైనుపడ్డ—దాన్ని చూచి నేను, నన్ను చూచిఅదీ, యేడుస్తూవుంటాం. ఇప్పటికీ నాకు హమేషా కాపు. ఒక్కొక్కప్పుడు చస్తేబాగేమో అనిపిస్తుంది. దానికీ అడ్డంకు లేర్పరిచారు. పోనీ, యీ నావిషాదమంతా ప్రపంచానికి వెళ్లబోసుకొని మరోసారి పెద్దపెట్టున రోదనంచేదామని, దీన్నతిదొంగతనంగా వ్రాసి పంపాను, అట్లాగన్నా నాఆత్మకి శాంతి కాస్త కలుగుతుందేమోనని. నాచరిత్ర సమంగాయెరిగినవాళ్లు యేడ్చినది నే నెరుగుదును. విశ్వనాథం యిప్పు డెక్కడ వున్నాడో యెవరికీ తెలీదట.

"నవనవలాడే అడవిగులాబీ నలిగిపోయింది. శరచ్చంద్రిక శిథిలమైపోయింది. ఆమెతో ఆపట్నానికే కాకుండా—ఆచుట్టుప్రక్కలకంతటికీ సౌందర్యలక్ష్మి స్వస్తిచెప్పేసింది" అని ప్రజలంటూవుంటారని వింటాను.

అన్నట్టు మరచాను. ఇప్పటికన్నా వచ్చిందేమోనని అనుకొంటారేమో—ఏడెనిమిదేళ్లయిందా—మరి వర్తమానం లేదు సుమండీ నాభర్తనుండి!

శ్రీ కృష్ణనవరత్నగీతులు

శ్రీ విక్రమదేవవర్మ

౧

విగతపద్మ, రాగధనులును ద్వేషయు
క్తులును నిన్నుఁ దెలియఁగలరె? యోగి
మానసాంబుజాతమందిర — మాధవ —
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౨

త్వచ్చరణరజంబు దగిలినయంతనె
గౌతముని పడంతి పాతకములఁ
బాసి ముక్త యయ్యెఁ బరమపావననామ —
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౩

సుప్రవాళతుల్యసుకుమార హా నీదు
పదయుగంబు నాత్మహృదయమందుఁ
దాల్చి గోపికాళి దనిసినోఁచెనుగాదె?
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౪

నెమలిగొట్ట మీఁది వేడుకగనువాఁడ —
పసపుపచ్చచాయవలువదాల్చ,
మోసగించితిగద ముక్కంటి సతివవై
విక్రమేశవర్మ వినుతకృష్ణ.

౫

పుష్పరాగకలితపుష్పలిహము పుష్ప
కౌజుకు నెమకుమాసిఁ గోపికాంప
నిన్ను నెల్లచోట్ల నెమకెను సర్వదా
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౬

నిన్ను వ్రజహస్తుఁ డెన్నక గర్వమై
పరిభవింపఁబూని భంగపడుచు
నిన్ను వేడి నీదు మన్ననఁగనెఁ దొల్లి
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౭

నిఖిలదేవవంద్య, నీలలితాకృతి
నొక్కమాఱు నాకు నొసఁగఁజూపు
మాతెచాలు; నింక నన్యంబు నడుగను.
విక్రమేశవర్మవినుతకృష్ణ.

౮

కుసుమబత్తిలేని గోమేధహయమేధ
కర్తలైనను నినుఁ గలియలేరు;
భక్తియొండె నిన్నుఁబడయుసాధన మాను.
విక్రమేశవర్మ వినుతకృష్ణ.

౯

ఘోరపాపచయవిదూర — జనార్దన —
రాధికామనోహరా — ముకుంద,
యనుచు నాదునాల్క నినుఁ బిలువఁగనిమ్ము
విక్రమేశవర్మ వినుతకృష్ణ.

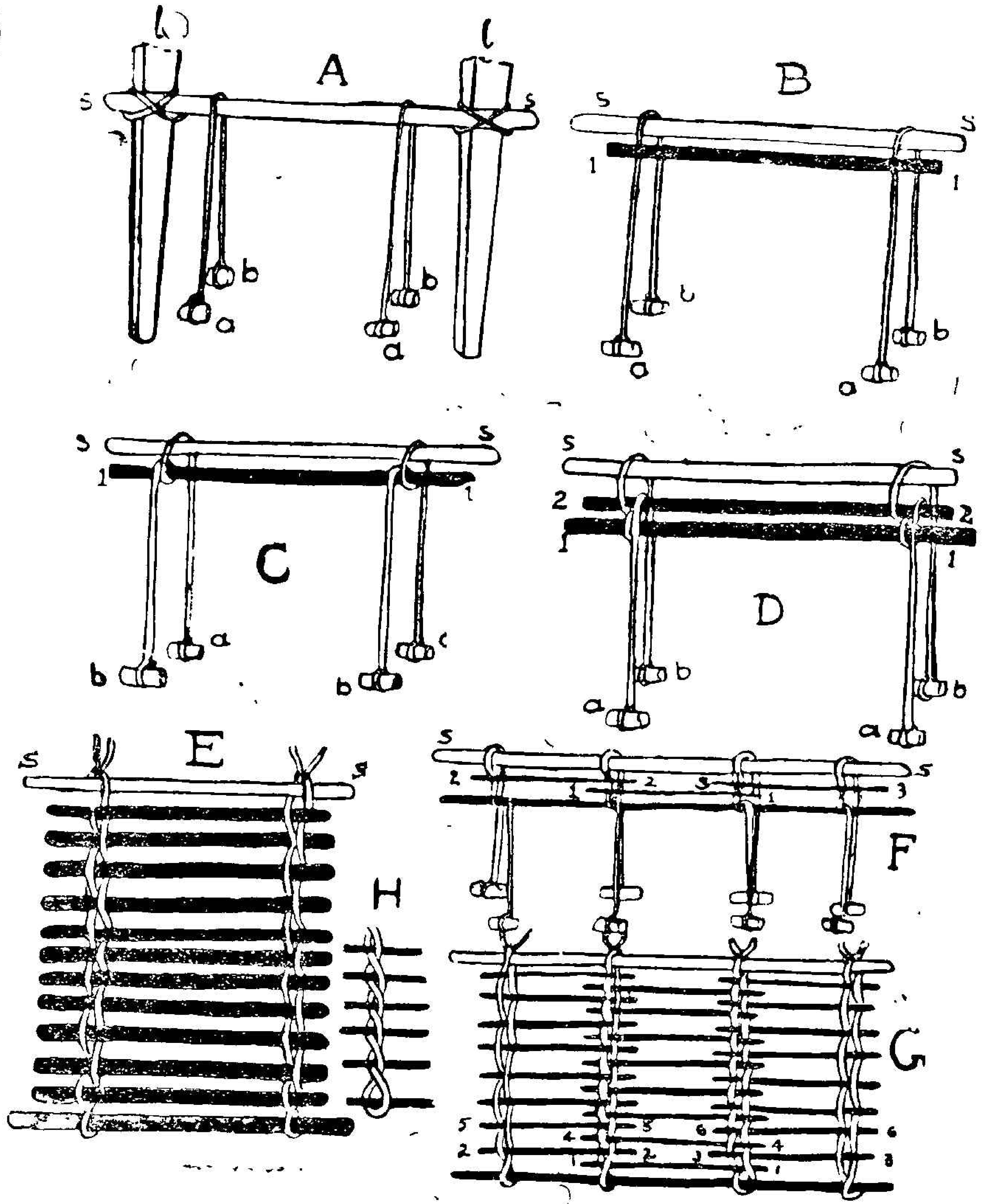
కో: నరసింహాచారి

తెరచాపలు

తెరచాపలను చీపురుపుడకలతోగాని, టెంకాయఆకు, లేక తాటియాకు ఈనెలతోగాని, సన్నని బద్దలుగా చీల్చబడిన వెదురుతోగాని అల్లవచ్చును. పెద్దచాపలను చేయుటకు వెదురుబద్దలే తగియుండును. పుడకలు లావునకు తగినట్లు దారము ఉండవలెను.

ఒక చాపకు అడుగంచునకును, పైయంచునకును రెండు గట్టి వెదురు కర్రలు గాని, పేముతునుకలుగాని యుండవలెను. ఇవి చాపకు ఆధారములు. ఈ ఆధారపు కర్రలలో నొకదానిని (s s చిత్రము A) రెండు స్తంభములకుగాని, లేక మేజాబల్ల యొక్క రెండుకాళ్లకుగాని (l l చిత్రము A) గట్టిగా కట్టుకొనవలెను. ఆ కర్రపై రెండు దారములను రెండుచోట్ల దండగావేసి వాటి కొనలకు బరువునకుగాను రాళ్లను కట్టవలెను (a b, a b). పిమ్మట చాపకుగాను సిద్ధపరచుకొన్న పుడకలలో నొకదానిని దారములపై నుంచి పట్టుకొని (౧, ౧ చిత్రము B) a, a అనుకొనలను s, s, అను ఆధారపు కర్రకు వెనుకప్రక్కకును, వెనుక నుండు b, b అను కొనలను ముందు ప్రక్కకును వేయవలెను (చిత్రము C). పిమ్మట మరియొక పుడకను తీసికొని మొదటి పుడకకు పైవైపున పెట్టి, ముందుండు b b కొనలను వెనుకకును, వెనుకనుండు a a కొనలను ముందునకును వేయవలెను (చిత్రము ౨, ౨ D). ఎప్పుడును మొదట ముందుండు దారపుకొనలను వెనుకకువేసి తర్వాత వెనుకనుండు కొనలను ముందునకు వేయుచు రావలెను. ఈవిధముగ కావలసినన్ని పుడకలనుకట్టి కడపట దారపుకొనలందలి రాళ్లను విప్పివేసి ఆకొనలను S S అను ఆధారపు కర్రకు కట్టివేయవలెను (చిత్రము E).

ఇట్టి చాపలను పెద్దవిగా అల్లవలెనన్న చిత్రము F నందలి విధముగా ఆధారపుకర్రపై నాలుగు దారములను వేసి చాపల్లవచ్చును. దారములమధ్యగల దూరము పుడకలపొడవుకన్న తక్కువగా నుండవలెను. మొదట పొడవగు రెండవ ఆధారపుకర్రను దీసికొని, చిత్రము B యందలి విధముననే నాలుగుదారములపై నుంచి, వాటిముందుకొనలను వెనుకకును, వెనుకటి కొనలను ముందునకును మార్చివేయవలెను.

పిమ్మట మధ్యగల రెండు దారములపైనొకపుడకను (౧. ౧. చిత్రముF) ఉంచి ఆ రెండు దారపుకొనలనుమాత్రము మార్చవలెను. తర్వాత ఎడమప్రక్కను గల రెండు దారములపై ౨, ౨ అను పుడకనుపెట్టి వాటికొనలను మార్చవలెను. అటుపిమ్మట కుడి ప్రక్కనుగల రెండు దారములపై 3, 3 అను పుడకనుంచి దారపుకొనలను మార్చవలెను. ఈరీతిగ పుడకలను కట్టుచువచ్చినయెడల చిత్రము G యందలివిధముగ చాపఏర్పడును. పుడకలకుబదులుగా.మధ్య మధ్య వట్టివేరును గూడ పెట్టుచువచ్చినయెడల వట్టివేరుచాప ఏర్పడును.

ఒక్కొక్కదారమును ఆధారపుకర్రపై సగము ముందుప్రక్కకును, సగమువెనుక ప్రక్కకును ఉండును. అల్లికయందు ఒకకొన ఒకమారు కుడిప్రక్కగావచ్చినయెడల దానిని రెండవమారు ఎడమప్రక్కగా వచ్చునట్లు వేసిన అల్లిక యూడిరాక గట్టిగా నుండును (చిత్రము H). అపుడు దారపుతీరు మెలికలు తిరిగిన ట్లుండును. పుడక లన్నియు కట్టిన తర్వాత వాటిపై మనయిష్టానుసారము చిత్రములనుగూడ కుంచెతో వేయవచ్చును.

బిచ్చము

ఏలేశ్వరపు కృష్ణమూర్తి, బి.ఏ., బి.యల్.,

అన్నమైన దోయమైన ద్రవ్యం బైన
శాకమైన దనకు జరుగకొలంది
నతిథిజనుల కడ్డమాడక యిడరేని
లేనివారు పుడమి లేనివారు.

అనేది చాలా గొప్పవాక్యం. వరచేలములో, మాడలో, ఫలములో, వస్త్యంబులో, గోవులో, హారులో, రత్నములో, రథములో, విశిష్టార్థంబులో, కన్యలో, కరులో, కాంచనమో, నికేతనములో, గ్రామంబులో, భూములో, ధరణీఖండమో—ఇందు ఇదుగో అని సిగ్గువదలి నోరువిప్పగానే చేతులో పెట్టి నీళ్లువదిలే దాతలు లేరు. కృతయుగంలోను అప్పుడు లేదనేముక్క లేదుట. ప్రతియింటా పచ్చతోరణం. లేదంటే బిచ్చం పుట్టేదిట. ఇంత పెట్టేవారుట. ఇప్పుడో! పెట్టేవారు ఏమూలైనా కనబడడం తకువుగా, లేదని చెయ్యి చాచేవారు ప్రబలుతున్నారు. కాలం మారింది. రాజ్యాంగాన్ని బట్టి సంఘం మారినది సంఘాన్ని బట్టి రాజ్యాంగం మారినది. ఎన్ని మార్పులొచ్చినా, రాకున్నా ఏరాజ్యాంగంలోను, ఏసంఘంలోను, ఏ సంస్థలోనుకూడా కుబేరులు, కోటీశ్వరులు తక్కువ. ఉన్నా కర్ణుడొకడు, అర. సామాన్యపౌరులలో బీదలెక్కువ. నోట ముక్క అనేది విశేషంగా వున్నా చేత కానీ లేనివారున్నారు.

బిచ్చంలో యాచకుడు, దాత స్థలంచేసికొని సర్దుకొని ఒకరినొకరు కౌగలించుకొని కూర్చున్నారు. యాచకునికి అడగడం పని. దాతకు యివ్వడం పని. ఇష్టార్థములు యిచ్చినవి కటాక్షించి, తిరగగొట్టకుండా యాచకుడు పుచ్చుకోడం కేవలం సంతృప్తి అని మనం అనకూడదు. భిక్షాగమనానికి ముఖ్యం పేదరికం అన్నా కొంచెం నిదానించాలి. యాచకుడంటే పరియాచకం ఎప్పుడు కలిసిరాదు. కవిసార్వభౌముడన్నట్లు, తిరిపెమున కిద్దరాండ్రా అనవలసిన శివులు శంకరులు వుంటారు. ఇంతకు దాత కలవాడవాలి. అతడికి ఇచ్చేస్వభావం ఉండాలి. ఎప్పుడు దాత పెంపుసొంపు తలవందే తొందరగా యాచకుడు పయనమవకూడదు. దాత రాజాధిరాజైనా నిఖిలం అడగడం తగువు కాదు. తనకు లేనిదాతి యాచకు డవుతాడు. దాతలు పొడగట్టుతే, దానం చేస్తే దేవలోకం వస్తుందని హెచ్చరించాలి. కొందరిని వేడాలి. మరికొందరికి స్తుతి దివ్యౌషధం. కొందరికి మాత్రం బెదిరింపు. సాష్టాంగంగా పడితే ఒకొక్కదాత యిష్టపడతాడు. ఈత పండిచ్చి తాటిపండు లాగే దాతలు ముందరినుంచీ జాగ్రత్తపడతారు. ఇంట గల ధనము నైదుభాగములు చేసి కామానికి, అర్థానికి, ధర్మానికి, యశమునకు, ఆశ్రితబృందానికి యివ్వాలని శాస్త్రకారుడు వ్రాశాడంటే వాడిపాపం పోయింది? ఇంకా యిచ్చేవాడు, నేనా అని ఓదాతగారు వాదించారు. ఆయన్ని సంతోషపెట్టడానికి యీకాలంలో అది ఆచరణీయముకాదని, స్మరణీయంకూడా కాదని యాచకుడు మాటమళ్లించేసరికి దాతమనసు కుదుటపడింది. అందుచేత దానము అయితే యివ్వలేను, దండగైతే పెట్టగలనన్న పట్టింపే మిగిలింది. దాత యిచ్చి చెడతాడు, యాచకుడు తెచ్చి చెడడనేది సూత్రమైంది. 'కొరతచేయక నిచ్చుపురుషుడు చెడకుండు' ననే ఆర్యోక్తికి అంతా ఆమోదిస్తారు. కొన్నివేళలు పెట్టుకున్నారు కొందరుదాతలు. అర్థిని పొమ్మనరాదని కొందరి దాతల నియమము. కొన్ని మిడలు చెపుతేనే కొందరుదాతలకి నచ్చుతుంది. కొందరు దాతలకి "ప్రదానం ప్రచ్ఛన్నం గృహ ముపగతే సంభ్రమవిధిః ప్రియం కృత్వా మానం." అనేది పరమప్రమాణం. దాతలలో యిచ్చి లేదనేవారు, యివ్వక లేదనేవారు, యిచ్చిచెప్పుకొనేవారు, చెప్పకుండాయిచ్చేవారున్నారు. ఇవ్వకుండా చెప్పుకునేవారు గలరు. మరచిపోలేదు మీసంగతి, మంగళవారం మళ్లీ కనపడం డనేవారున్నా

రు. ఇచ్చేదను, యివ్వను అనే విషయం పెట్టెలో పెట్టి పెద్దతాళం వేసి, శాంతియుతంగా కదలరు రాజీపడేవాళ్లున్నారు. దొంగదాతలు, దొంగయాచకులు పిల్లిమీద ఎలుక, ఎలుకమీద పిల్లిలాగు క్రిందమీద పడుతూంటారు. బ్రతికివుంటే బలుసాకు ఏరుకుతిందాం అని వీరి చెలగాటం. చూస్తూ చూస్తూ చిన్నవిషయాలకే ఉద్రేకపడకుండా, ఊరట్టుకోరుగా బీదలు భాగ్యవంతులు. "దానం భోగో నాశ స్తిస్రో గతయో భవన్తి విత్తస్య" అనే ముక్కలు లోకానుభవంతో అన్న ముక్కలు. ధనం యితరులకి యివ్వడమేనా వుండాలి, లేకపోతే తను అనుభవించనేనా అనుభవించాలి. లేకుంటే "తస్య తృతీయాగతిర్భవతి" అన్నారు. ఇహానికి పరానికి పరోపకారపరాయణత వుండడం మంచిది. దాతకు యీవియే శోభ.

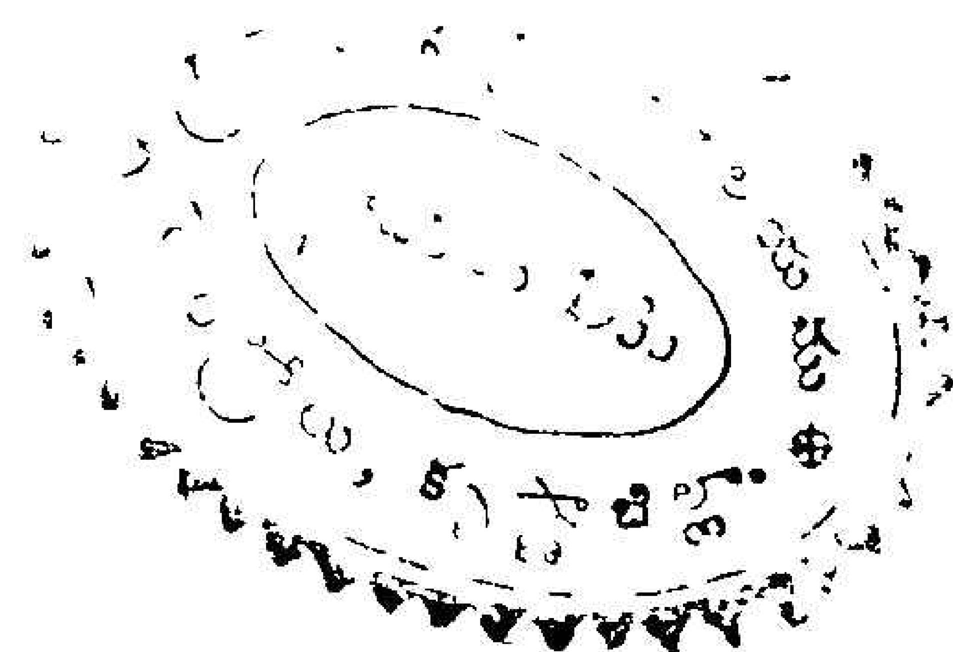
భిక్షుకుడికి కావలసినది ఓపిక, పట్టుదల. కొందరు వినయం వుంటే రాణిస్తుందన్నారు; మరి కొందరు వినయం గినయం లేనిది ఎరువు తెచ్చుకోము అని ఆచరణరూపేణ చూపారు. దేహీ అని అడగడానికి పూనుకున్నప్పుడు లజ్జకి సెలవుచెప్పడం మొదటి కర్తవ్యం, కార్యక్రమంలో. కటువోక్తులు చెవిదాకనట్లు వూరుకోడం ఆత్మనిగ్రహం. లోలోన వీడుకాకపోతే మరి దాతలు లేరా అని నిరసించి సంతుష్టిపడడం, పైకి మాత్రం చిరునవ్వే ప్రకటించడం, ఇచ్చినా సరే, లేకున్నా సరే మనం తెచ్చిందేదీ లేదు, తీసుకొనిపోయేదేదీ లేదు అని గుండెనిబ్బరంగా ప్రవర్తించడం తత్త్వం. కాని ప్రతియాచకుడు యీతీరుగ వుంటాడా? మనిషి కోతెగులు. కొన్నిచోట్ల బిక్కముఖం ద్రాల్చడం. వేరొకచో తండ్రి చిన్నతనమందే పోయాడని తప్పు మాటాడడం. తల్లిలేని తొలిబాలుడనని చెప్పుటకు తరిఫీదుకావడం. బిచ్చం పుట్టించుకు బ్రతికివున్న తాతని రోజు తొంభైసార్లు చంపడం. కంట తడిపెట్టడం. ఇంతో అంతో తెలివివుంటే 'అమరా నిర్జరా దేవా' అని అమరం ఏకరువెట్టడం. కరెంటుపాట పాడి కానీడబ్బు లాగడం. ఎల్లాగైనా కరుణపుట్టించేందుకు భావప్రకటనచేయడం మామూలు. ఇంకా గంగిరెద్దును గ్రామాల్లో త్రిప్పడం, గారిడీచేయడం, గడెకర్రెక్కి గంతులెయ్యడం అడుగంటలేదు. తద్దినరోజుల్లో స్తోత్రపఠనం చేయడం... కొందరు గౌరీకళ్యాణం పాడుతు గావురుకేక లేస్తారు. కొందరు శ్రీభగవన్నామ సంకీర్తనం అని గజ్జకట్టుకుని ఆడతారు. కొందరు చిరతలు చెవులు తడకలుకట్టేట్టు వాయిస్తారు. మూగనోముపట్టి నోరు తెరువని యాచకులున్నారు. వారు జేగంట వాయించి జరూరుగా వారిరాక తెలియచేస్తారు. కాలో చెయ్యో తెగిందని పాతగాయాను వినని వాడికల్లా భుజంపట్టుకు కూలేసి వినిపించేవారు కొందరు. రైలులో 'రామనామమెంతో రుచిరా' అనో, 'రామ నీసమానమెవరనో' పెట్టేచుట్టూ ప్రదక్షిణం చేస్తారు. భజగోవిందశ్లోకాలు బజాయిస్తారు యాత్రాస్థలాలని కాచియుంటారు. యమకింకరునిలా వదలక భల్లూకప్పట్టు పడతాడు. మనము యింత నిస్సహాయులమా అని విసుగు, కోపం. ఆశ్చర్యం, ఒకేమాటు పుడతాయి. ముసలివాడైతే కర్ర చేతబట్టి చెముడు నటించుతాడు; గడగడ వణుకుతాడు. ఇవి సామాన్యం. ఏవిధంగానో ఓ విధంగా దాతని కనుక్కోడమే యాచకుని స్వయం కృషి. ఒకరి కుందనీ, తమకు లేదనే భావం లేకపోతే యాచన బయలుదేరదు. అతుకులమారి బొంతను కప్పుకోడం. చింకిరిబట్టల ధరించడం. జోలి భుజాన వేసుకోడం. అక్షయపాత్రం చేత బూనడం. పట్టేవర్ధనాలు పీలైతే పాడుగ్గా తీర్చిపెట్టడం. ముందంజవేసి దానం యిచ్చేందుకు తగినకారణం దాతిముందు పారవేయడం. దాత పెంకిజవాబు లిస్తే చాలుచాలు మాకు మరో రున్నారు అనడం. ఇస్తే, యిచ్చారన్న కృతజ్ఞత లేకపోడం. నిన్న నిచ్చారు కనుక యివాళ పారవేయించాలి అని యాచకుడు అనడం. ఇవాళ పెట్టించారు మీధర్మాన రేప్రసూడా దొరుకుతుందని ముందుగాకట్టుకోడం. పిడికెడు పడ్డాక వీడెవరో మనమెవరమో అన్నముఖం పెట్టి గడప దాటడం. సంతోషికి ఎప్పుడు సుఖమే జరుగుతుంది. సంతుష్టుడే మూడు జగాల పూజ్యుడు. ప్రాప్తమైన లేశమైనా పదివేలని తృప్తిచెందనివాడు సప్తద్వీపములనైనా చక్కబడడని వాడుక. కాని లోకంలో పెడితేనే పెళ్లి. లేకపోతే

నిజాం సాగర తటాక చిత్రములు

(H. P. P. S.)

౧. నిజాం సాగర తటాకము

౨. తటాకపు తూములు

పెటాకులు. ఇస్తే దీవనలు, లేకుంటే తిట్లు. బిచ్చానికి పోయినా బిగువు తప్పదు. దాత యిచ్చింది యాచకుడు అనుకున్నది, ఆశపడ్డది కాకపోతే ధర్మాన్ని గురించి పెంకులెగిరేట్టు చర్చ జరుగుతుంది. ధర్మంఎల్లా చెయ్యాలో, ఏమిచెయ్యాలో దాతకి వుపదేశంజరుగుతుంది. మరీ ముక్కోపిలాంటి యాచకుడు దాతనెత్తిని వేసిన రవన్ని బియ్యం రాలుస్తాడు. బిచ్చం ఎత్తడంతో అదృష్టంకూడా నడుస్తుంది. ఒకడి ముఖం చూస్తే యివ్వనివాడుకూడా రెండుగింజ లేస్తాడు. ఇంకొకడికి మెతుకు పుట్టదు.

ఆదిని శిష్యులు గురువుగారికి కాళ్లు గ్రుద్ది, మధుకరవృత్తిచే జీవించి, జీవితమందలి సుళువుబరువులను, రహస్యాలను తెలుసుకునేవారు. భిక్షాటనం చేస్తే కష్టం ఒంటికి నాటి రెండుముక్క లంటుతాయి అనేది పాతచదువు. ఎవరిడబ్బెట్టి వారు మార్చుకు తినడం క్రొత్త చదువు.

ముష్టిఅనేది అక్షయహస్తవిశేషం. మరేమీ లేదు. దాత యాచకునికోసం వెతకడు; యాచకుడు దాతని వెంబడించును. దాతది ధనము; యాచకునిది ఆశ్రయింపు. దాతది పేరు; యాచకునిది పేదరికం. దాతది ఆర్జన; యాచకునిది సోమరితనం. దాతదిసేవ; యాచకునిది స్వతంత్రజీవనం. దాత కొకయిల్లు; యాచకునికి అన్నీ యిళ్లే. దాతకు లోకజ్ఞానం లేదు; కూచున్నచోటనుంచి లేవలేడు. యాచకుడో! దూరని యిల్లు లేదు. తిరుగని వీధి లేదు. చూడనిపట్నం లేదు. బోల్తాకొట్టించని ప్రభువు లేడు. పిల్లిమంత్రములతో క్రిందకు దొర్లని దాత లేడు. యాచకు డందరి నెరుగును; అందరి నెరుగడు. అందరు ఆప్తులే. అందరు శత్రువులే. నీచవృత్తి అని గిట్టనిప్రపంచం అనుకుంటుంది. కాకిపోక! ఒట్టి దయార్ద్రహృదయం వుంటే యాచకుడు మెచ్చనిమాట నిజమే. ఓ తృణం ఇయ్యాలి.

నిష్కామకర్మచెయ్యడం అంటే ఏమన్నమాట, ముళ్లదారిని అడుగులెట్టమన్నమాట. అల్లాటి కర్మ చేయడం అరుదు. మంచిచేసి, ఆమంచికి రెట్టింపుగా రాబట్టాలనేదే దాతకు కోరిక. యాచకునికి లేనిది పోగు జేసుకుందాం అనికోరిక. దాతకి కొంచెం ఎక్కువ అడుగుతే కోపం. పదిమాట్లడిగినా కోపం. ఇక కొంచెం యిస్తే ఏంకొంప మునిగింది, యింతఎల్లాగు యిచ్చాడని యాచకునికి కోపం. మోహాన్ని దాత, యాచకుడు తొలగించుకోలేరు. దాతకు లోభత్వం అంటే, యాచకులో—పరమలోభులు. దాతకు యాచకుడు గర్వంలో తీసిపోడు. ఇస్తినమ్మా అంటే పుచ్చుకొంటినమ్మా అంటారు. దాతకు దాతని చూస్తే ద్వేషం. వాడిముఖం వాడుకూడా ధర్మమా, పిల్లికి బిచ్చం పెట్టని పలుగాకివెధవ అని ప్రచారంచేసుకుంటారు! యాచకుడికి యాచకుడికి షష్ఠాష్టకం, ఒకరికంటె ఒకరు ఎక్కువ బావుకుంటున్నారని. మొత్తంమీద దాత, యాచకుడు అరిషడ్వర్గాలలో పడి యీదుతున్నారు. తలచిచూస్తే ప్రతివాడు లోకంలో దాత కాలేడు; యాచకుడు కాలేడు. స్వలాభం వదులుకోడం కోటి కొకరు. అందుకనే ధర్మసత్రాలు కొందరి పేరట వెలసినవి. పూర్ హౌస్‌లు కొందరికొరకే వినియోగపడుతున్నాయి. బీదతనం అనేదానికి నిరూపణ లేదెక్కడ. నిదర్శనా లున్నాయి. నాగరీకం అనేది మాయరూపం అవడంబట్టి ఎవరు కలవారో కనుక్కోడం పటాటోపంమూలాన్ని పైకితేలదు. అంతా శ్రీమంతులులాగే అగపడతారు. కారు నడుపుతారు. కోర్టు కెడతారు. కలెక్టరీలు చేస్తారు. ఇట్టిదాత లుండడం ముప్పని మీరు ఖేదపడ నక్కరలేదు. యాచకులలోను గొప్పయాచకు లున్నారు. ఈకాలంలో గృహయజమానికి వూపిరిపీల్చేందుకైనా తీరుబడి లేదు. అందుకనే వారు చాలాకాలం బ్రతకడం లేదు. బ్రతికినా దానంధర్మం చేయడానికి తన తరఫున యితరులను నియమించి మరీ చేయిస్తాడు, పుణ్యం ఎల్లాగు వస్తుంది కదా అనే నిబ్బరంమీద. పోనీ సుశీలయగు గృహిణి చేయకూడదా అంటే ఆమెకు జనరల్ ఎలెక్షనుమీద, జాయింటుకమిటీరిపోర్టుమీద మోజెక్కువ. అందుచేత ధనికులిళ్లల్లో పనిచేసే వంటవాడే బిచ్చగానికి

దాత. వాకిట్లో జవానూ దాతే. దాత లోభి అని యాచకుడు తిడితే అవి ప్రత్యక్షంగా పొందేవారు యింటిని కాచుకొనియుండు బత్తేగాళ్లు.

భిక్షకుని కాస్తదూరంగానే వుంచమని కామశాస్త్రంలో వుంది. కౌటిల్యుని శాస్త్రంలో రాజుకి బుద్ధి చెప్పాడు, బిచ్చగానివేషం తరుచు వేసీ,వేయించీ, రాజ్యంలో అనుపాను తెలిసికొని మెలకువగా పని చేయమని.

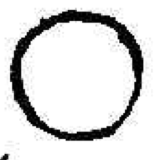
ఏకాకిముండావాడై పోయి ఏమాత్రం ఆసరా లేకుండా ఎత్తేముష్టి ఒకటి. తాత్కాలికంగా ఏదో మిషమీద స్వలాభాపేక్షతో వేసే యాచకుడివేషం ఒకటి. రాత్రిముష్టిలో విశేషం అని కొందరు బయలు దేరారు. తెల్లవారగట్ల కొందరు. దీపాలవేళ, పశువులింటికి వచ్చేసమయం కొందరు పాటించేదరు. బిచ్చగాడు కాలచక్రాన్ని చేతులో పెట్టుకుంటాడు. కథ మారుస్తాడు. బొబ్బిలిపాట దివ్యంగాపనిచేయగల దనుకుంటే గొంతుక సవరించుకొంటాడు! యాచకుడికి శత్రువర్గం,అనగా వుండకూడనివి రెండున్నాయి: ఆత్మ స్తుతీ, పరనిందా. ఆత్మస్తుతి కొంచెంవుంటేగాని కటికి దాతని గెలవడం కష్టం. ముఖ్యంగా భిక్షదొరికేదాకా పరనిందమాత్రం ఏకోశాన వుండకూడదు. బిచ్చానికివెడితే పిడికె డిచ్చి పొమ్మనువారు, పట్టెడెట్టి పొమ్మనువారు, కసిరి పొమ్మనువారు, కర్రపుచ్చుకునేవారు, నీకు కాలు గ్రుడ్డా, కన్నుగ్రుడ్డా కరువుకాలం పో అనేవారు, చెయ్యి వూరుకోలేదు నడవండనేవారు, భోజనాలవేళ వస్తావు బుద్ధిలేదా అనేవారు, గుమ్మంఅవతలకి గెంటేవారు, వాకిట కుక్కను వూసుకొలిపేవారు, మాటా మంతీ చెప్పకుండా నిలవేసేవారు, కానీ గిరగిరత్రిప్పి ముఖంమీద విసిరేవారు, హిందీలో ప్రవేశమున్నట్టు జావ్ ప్రయోగంచేసేవారు, కూలినాలి చేసుకోఅబ్బాయి అనేవారు, తోచినట్టు చేతితోను, నోటితోను చెప్పి పంపిస్తారు. వీటికి పాటింపనివాడు బిచ్చగాడు. నాకు లేదనేభావం యాచకుడికి దాతకుకూడా వుండకూడదు.

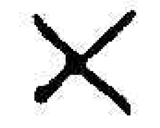
యాచకవృత్తిలో కొన్ని సుళువు లుండబట్టి దీనికి కొందరు ప్రజలు నమ్మకంగా పూనుకుంటున్నారు. బిచ్చగాడంటే అందరికి నిరసన; అందుచేత ఎవరు చూడరు. కనుక్కోరు. నెంబరు టూ ఏమిటంటే, వేషంవేయడం సుళువు. ప్రతిబిచ్చగాడు నేరస్థుడని అందుచేత నిరూపణచేయకూడదు. ప్రతిబిచ్చగాడిని పిలిచి, కాచుకో క్రిమినల్ ప్రొసీజర్ కోడు నీమీద ప్రయోగిస్తున్నాం, నీవు నీపొట్ట బోసుకుంటున్నట్టు న్యాయంగా చూపెట్టమంటే వాడితరంకాదు. పాపం ముష్టివెధవ అని దారేపోనిస్తే నేరస్తులందరికి అభయమిచ్చి, ముష్టివేషం వేయండోయని హుకుం అందజేసినట్టవుతుంది. నేరంలోను చదువు లున్నాయి. పాఠాలున్నాయి. దొంగల గుంపులలో అబద్ధం ఆడడం అనేది రోజూ పనిజేసుకొని చిన్నపిల్లలకి తల్లి, తండ్రి నేర్పుతారు. కోడిపెట్టనో, కానిడబ్బునో లాక్కురావడానికి మార్గాలు నూరిపోస్తారు. బాలురు బాగా పనిచేస్తే బహుమతు లిస్తారు. అన్నిటికి అభ్యాసం కాదండీ మూలం! గుంటడని మనం వూరుకుంటే, గొంతుకకోత దాక చేయగలడు. నేరస్తులకి భిక్షాటనంకూడా అభిమానశాస్త్రమే. నేరానికి వీల్లు, పునాది, రంగస్థలం, పాత్రపోషణలు నిర్ణయించుకోడానికి యాచన సమ్మోహనాస్త్రం. కాని ప్రతి నేరస్తుడు ముష్టిఎత్తుకునేందుకు సిద్ధపడనక్కరలేదు. అయినా బిచ్చగాడు కంటపడినప్పుడు 'కపటవేషధారి వీడు' అని పరిశోధకుడు లోలోన విమర్శించుకుంటాడు. ఒక్కొక్కవ్యక్తికి ఒక్కొక్క నేరంమీదే మనసుపోతుంది. ఒకరకం నేరం రుచిమరగడంచేతను, ఇంకోవిధమైన నేరానికి వేరే కృషి కావలసివుండడంబట్టి, సాధారణంగా నేరం మార్చడు. ఎన్నోరకాల నేరాల్లో బుర్రదోపి, వాటిల్లో పట్టభద్రులైనవారు కలరు. ఎల్లాగైనా. బిచ్చమెత్తడం, దొంగతనం బాగా మిళితమవుతాయి.

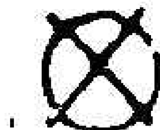
దొంగిలించడం రెండుముక్కల్లో చెప్పాలంటే చోరీ అనాలి. ముందుగా ఓ ఆసామీకి చరాస్తి అనేది స్వాధీనంలోవుందందాం. ఆచరాస్తిఅనేదితోలుకుపోయే గొడ్డోగేదో, తెగగొట్టుకుపోయే చెట్టో చామో, లాక్కుపోయే బండీయో పత్రమో, తినే కూడో, వాయించుకునే గంటో, తొడుక్కునేంటి చొక్కాయో, పెట్టు

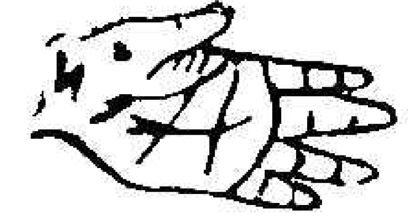
కునేంటి కుండనాల జోడో, గృహిణి వంటినగో అవచ్చును. మరోరికి యాచరాస్తి మనపాలు జేసుకో వాలనే కడుపుబ్బ పూర్ణంగా కలగాలి. ఆస్తి స్వాధీనుణ్ణి, అడగడం నుడవడం లేకుండా తోసి రాజనాలి. ఉన్న వుద్దేశాన్ని ఏమాత్రంఅయినాకర్మయాషేణచూపాలి. మనస్సులో దాచుకుపూర్చుంటే వుద్దేశాన్ని దూరిమనం చూడలేము. కనుక యీసూచన. ఇంతకు కర్త చోరుడవుతాడు. కాజేయడం అనేది క్రియ. వస్తువు పోయినవాడిది కర్మం. చోరత్వాన్ని బంధుత్వం అనేది కూడా అడ్డలేదు.

దొంగకి ఎవరిస్వాధీనంలో ఏమున్నది తెలియాలి. మనిషిలోలోపాలు తెలియాలి. ఇంటిలోలోపాలు తెలియాలి. హక్కుదారుడు నిద్రముఖం వేసేసమయం ఆకట్టాలి. ఏదేది ఎల్లా లాగాలో శాంతంగా పురమాయించుకోవాలి. లాభం నష్టం తూచాలి. దొంగిలించేదాకా అదోకాంక్ష. చిక్కుకుంటే చావు పర్యంతంచేస్తారుగామరి,అందుచేత.వీధులో పాములాడు నాగస్వరం వూదుతూంటే మనం తలుపుతీసుకు చూస్తున్నట్టే వుంటుంది. పెరటిదారమ్మట బంగారపు పడెడ అప్పుడే పరుసలెత్తిపోతూంటుంది. ముష్టికొచ్చి ముంగిట నిలిచినట్టే వుంటుంది, చేతికందినది అవతలకు జేరుతుంది.సోదచెప్పిసోలెడుబియ్యమడిగినట్టేవుంటుంది, యింటిగుట్టు యిల్లాలినోటమ్మట దొంగలకు దారి చూపుతుంది. సేవకుడు చాలా నమ్మకంగా వున్నాడని పొగిడినట్టే వుంటుంది, యింటో డబ్బుపెట్టెకి రెక్కలొస్తాయి. తుర్రు మంటుంది. సేవకా అంటే పలుకువారుండరు. కొట్టి లాక్కోడం దొంగకి పరువునష్టం. తెలివితేటలుకాదూ చూపవలసినవి! దొంగ, ఎవరైనా గుమ్మం ఎక్కేటప్పుడు కనబడితే వేషానికి తగినట్టు భాష మారుస్తాడు. లేకపోతే దొరికిందాంతో దౌడుతీస్తాడు. మన తత్త్వం నేరగానికి ముందు తెలుస్తుంది. వాని తత్త్వం మనకు వాడు వెళ్లిపోయాక తెలుస్తుంది. కావలసినవన్నీ వచ్చాక స్కీము తయారవుతుంది. బుడబుడక్కలవాని వేషంతో పుట్టె ముంచుతాడు. ఫకీరువేషంతో పన్నుగడ సాగుతుంది. పైగా బిచ్చగాడంటే కరగని హృదయం లేదు. ధర్మం యివ్వలేదంటే అది వేరేసంగతి. తలుపులు, గొళ్లాలు, రాకకు పోకకువీల్లు, యింటిహంగు, సరిహద్దులు,యింటో ఏముందో, ఎవరున్నారో, ఎవరి కెవరేమవుతారో, ఏవీధులో ఆస్తిపరు లున్నారో, ఏయింట ఖాతరీ లేదో, ఏమూల మంచాలు అమర్చారో, ఏపంచని చేతిగడియారాలు పడివుంటాయో, ఏపట్టుబిందా ఎక్కడుందో, నిలబడ్డనిమిషమూ ఒళ్లంతా కళ్లుచేసుకొని చూస్తాడు. చిన్నపిల్లలుంటే చెవిపోగులు కాపాడుతాడు. నోరెట్టుకు అరుస్తాడు. ఎంతసేపు నిలబడడం సమంజసమో అంతసేపు కాలుకదపడు. అనుమానం ఎంతమాత్రం యితరులలో కలిగించడు. సేవకులు సత్యసంధులు కాకపోతే వారి కోతృణం యిచ్చి రాజీ పూర్ణంగా పడతాడు. అందుకనే ముష్టివాడిని యీవొచ్చ యివ్వకో వెంటనే పొమ్మనాలి. అందుకనే యాచకుని గుమ్మంఅవతల నిలవమని పెద్దలు హెచ్చరిస్తారు. లోపలకి రానివ్వకపోయినా నేరం జరుగుతే అదోగమ్మత్తు. పెర్షియాలో కాబోలును, ఆలీబాబాగారి యింటికి దొంగ లొచ్చి సుద్దముక్కతో తలుపుమీద గుర్తుపెట్టుకున్నారు. ఈ విషయం చిన్నప్పుడే చెప్తే గుండెదడ పిల్లలకి పుడుతుందని పెద్దక్లాసులదాకా దేకిస్తున్నారు స్కూళ్లలో చెప్పకుండా. బిచ్చాని కొచ్చి బొగ్గుముక్కతో గొళ్లెంలోపలుంటే దానికి సరిగ్గా పైన గీతగీసుకుపోయేవారున్నారు. కొక్కిరిగీతలూ పెట్టిపోతారు ఏమూలో కనీకనబడనట్టు. ఎరగనిపిల్లలు, అల్లరి అని మనంఅనుకుంటాం. బిచ్చం వేసి పెరటిత్రోవని వుంటాము, స్వర్గానికి దారిచక్కగాచేసుకుంటున్నామని.స్వర్గంమనకివచ్చినా నేరం ఆగదు. యూరప్‌లోను అక్కడా జిప్సీలు స్థిరస్వభావం లేక దేశద్రిమ్మరులై యాచన వృత్తిగా కలిగి మోసం, దొంగతనం చేయడం చరిత్రాత్మకము. వారిలో వారికి తెలిసేందుకు యింటిని గురించి యిళ్లకి గుర్తు లేమూలో పెట్టుకు పోయేవారు. రెండు గుర్తులు మచ్చుకి చూడండి. సంజ్ఞార్థములు బోధపడతాయి:

 ఈ గృహస్థు మంచిదాత. ఇట దానం నానాపూర్వకంగావుంటుంది.

 చిల్లిగవ్వ చెదరనివ్వరు. ఛీ ఛీ పొమ్మంటారు.

 అన్నప్రదాతలు మాత్రమే. ధన మొసగజాలరు.

9 71
27 2

= ఈ గురుతున్నచోటునకు ఎడమవైపున 27, 2 అంకెలు గల వసతి గృహములందును, కుడి ప్రక్క 9, 71 నెంబర్లు గల చోట్లను బిచ్చమిడుదురు.

చెంచువారికి ఎఱుకలవారికి, సోదెచెప్పేవారికీ ఈగుణాలు కొన్ని అలవడవచ్చును. కాని దొంగతనం ఒక్కదాసరివాని సొమ్ముకాదు. దొంగతనములో నున్నది పరధనాపేక్ష, స్వార్థపరత్వం. వీటికి లోబడని వారు డేడీ? దొంగాడు స్వాహాచేయడానికి యాచకుడి వేషం వేశాడంటే తుదకు సంకెళ్లుపడ్డా సంత సిస్తాడు. భిక్షుకి శిక్షకి నేరస్థుడు సిద్ధం. మొండివాడు రాజుకన్న బలవంతుడైనా, రాజుకి దుష్టశిక్షణ విధి. రాజే న్యాయానికి నిధి. మనకు లోకాభిరామాయణం చాలు.

ఏకాకీ నిస్పృహః శ్శాంతః
పాణిపాత్రో దిగమ్బరః,
కదా శమ్భో, భవిష్యామి
కర్మ నిర్మూలన క్షమః.

అనేవైరాగ్యంతో బిచ్చమెత్తడం పూజనీయము. అంతా యీదారిత్రొక్కితే యింతలోకం ఏంకాను?

గర్వభంగము

కీ. శే. కొడాలి వేంకటసుబ్బారావు, బి. ఏ.,

నేను నీకోస మేగుచున్నాను : మధ్య
దారిలో నెవ్వరో చెప్పినారు "నీవు
ఆశ్రితుం డెవ్వనినో చూడ నరిగితి" వని
నేనుగా కాత డెవ్వ డన్నాను కినిసి.

వార్త చెప్పినవారు నా వైఖరి గని
ఇత డహంకారిరా యని యీసడించి
పోయినా; రేను నింటికి పోవ, చెప్పి
రాదెనకు నీవు రానెరాలే దటంచు.

సిగ్గుపడి నిన్ను వెదుకజొచ్చితిని కంటి
నీటి బొట్లడ్డమై చూపు మాటుపరుప
ఇంతలో "దేవ బ్రతికితి మేమికొదువ
తమరు దయచూప" నన్న వాక్యములు వింటి.

ధ్యాన మరుదెంచుమార్గము తపిలిపోయి
మొదట నీవార్త తెల్పు సమూహమధ్య
మం దనంత తేజస్సువై యలరు నిన్ను
చూచుకొన్నాను - గర్వమార్చుకొనిపోమె.

* * * *

తెలుగుటాకీలు: ఆంధ్రుల పరిశ్రమ

ఏ. వి. సీతారామయ్యా, యం. ఏ.,

మిస్. మేయో హిందువులనుగురించి వ్రాసిన పుస్తకం ప్రచురించేటప్పటికి జనమంతా గగ్గోలుచేశారు; జవాబులు వ్రాశారు. ఆ మెజన్మస్థానమైన అమెరికాను గురించి మళ్లీ అదేవిధంగా 'పక్కాకాటుకు చెప్పుదెబ్బ' అన్నట్లు పుస్తకాలు వ్రాశారు. ఆమె వ్రాసినదానికి యీసడిస్తూ నానాగందరగోళం చేస్తూ తమకున్న మాతృదేశంమీది అభిమానం కనపరచారు. మంచిదే. కాని అంతటితో వూరుకుంటే లాభం లేదు ఎప్పుడూ కూడా. ఎందువల్లనంటే మనకున్న అభిమానం, ఉత్సాహం కార్యరూపంగా పరిణమిస్తేగాని అది రాణించదు. ఈవిషయం మనఆంధ్రులు ముఖ్యంగా గమనించాలి. చేతుల్లో పనులే సరిగా చేసుకోలేకపోతే మనకుమించిన పనులన్నీ చేయటానికి సిద్ధపడితే నలుగురూ నవ్వుతారు. ఆంధ్రదేశానికంతా నూలకండంగా వక్కబట్టలమిల్లు పెట్టే అదికాస్తా గుజరాతీ సేట్జీల కప్ప జెప్పాల్సివచ్చింది. కాగితాలకర్మాగారం నానాఅవకతవకగా వున్నట్లు వింటున్నాము. పరిశ్రమలవిషయంలో మనదేశం మరీ అధోగతిలో వుంది. ఎంతసేపటికీ యితరరాష్ట్రాలమీద ఆధారపడివుండవలసినదేనా? మనంలో తెలివిగలవాళ్లు లేకనా? ధనవంతులు లేకనా?

ప్రస్తుతం హిందూదేశంలో ముఖ్యంగా మన రాష్ట్రంలో మిక్కిలిలాభకరమైన పరిశ్రమ 'సినిమా పరిశ్రమ'. *టాకీలు తీయడం కనిపెట్టబడి దానికిసంబంధించిన యంత్రసామగ్రులు హిందూదేశంలోనికి దిగుమతి కాగానే వక్కమారుగా 'ఫిలింస్టూడియోలు (Film Studios) ఇదివరకు 'నిశ్శబ్దచిత్రముల'ను (Silent Pictures) తయారుచేసేవి, 'శబ్దచలనచిత్రముల'ను తయారుచేసేవిగా తయారయిపోయినయి. దీనికి కారణం శబ్దచలనచిత్రములలో, అనగా టాకీలలో ప్రజలకుకలిగిన అభిరుచియే. బొంబాయి పూనా కలకత్తానగరములలో ఈ 'టాకీస్టూడియో'లు యిటీవల విపరీతంగా వెలసినవి, మన దేశంలో బెజవాడతెనాలికంపెనీలలాగ. మనవాళ్లు కంపెనీలు పెట్టివున్నదంతా వూడ్చివేసుకుంటుంటే వాళ్లు స్టూడియోలు పెట్టి మనవద్దనుంచి మిగిలినదేమైనా వుంటే కాస్తా దోచేస్తున్నారు.

ఇతరరాష్ట్రాలలోనివాళ్లు తమ మాతృభాషలలోనేకాక ఆర్థికలాభములను బట్టి యితరదేశీయభాషలలోగూడ టాకీలను తీసి ఆయారాష్ట్రాలకు పంపి ప్రదర్శించి మిక్కుటమైన ధనార్జన చేస్తున్నారు. సాధారణంగా టాకీ తయారుచేయడంలో నూటికి ౨౫ రూపాయలు నటుల కివ్వడానికి ఖర్చుచేస్తారు. ఇది హాలీవుడ్‌వంటి సుప్రసిద్ధస్టూడియోలలోని లెక్క. ఆవిధంగా చూచుకున్నా ఇంతవరకు మన తెలుగుభాషలో తయారుచేయబడిన టాకీలు సగటున దాదాపు రూ. ౨౦,౦౦౦ కంటె ఎక్కువఖరీదై వుండవు. కొన్నిటాకీలలో ప్రదర్శించిన మననటులకిచ్చిన ధనమూ, మర్యాద, దానికి ప్రతిఫలంగా టాకీలుతీసిన పెట్టుబడిదారులు పొందిన విపరీతలాభములు గనుక తెలిసికొంటే ప్రతిఆంధ్రుడికీ విచారం కలుగకమానదు. 'సాగర్ మువీటోన్'వారి పాదుకాపట్టాభిషేకంలో దశరథపాత్రధరించిన నాగరాజరావుగారు తాము ఆటాకీలో పనిచేయుటకు వెళ్లినసందర్భంలో తమకుజరిగిన అనుభవములనుగూర్చి 'ఆంధ్రపత్రిక'లో వ్రాశారు. ఆవ్యాసం చదివినవారికి స్టూడియోలవారు మననటులకు కలుగచేసేలాభాలూ, మర్యాదలూ అన్నీ బోధపడ్తాయి. రూ. ౨౦,౦౦౦ లకంటె హెచ్చుగా ఖర్చుపడని కొన్ని తెలుగుటాకీలవలన ఇతర

---

* టాకీ(Talkie)అనగా శబ్దముతోకూడిన చలనచిత్రము(Film). అందువలన వీటిని "శబ్దచలనచిత్రములు" అని వ్యవహరిస్తున్నారు. 'టాకీ'లన్నా అందరికీ తేలికగానే తెలుస్తుంది గనక యీ వ్యాసంలో ఆ పదమే వాడుతున్నా.

రాష్ట్రీపుపెట్టుబడిదారులు కొన్నిలక్షలార్జించారు, ఆర్జిస్తున్నారు, అంటే నమ్మండి. 'పాదుక', 'సావిత్రి', 'ప్రహ్లాద' మొదలయినటాకీలు మనపట్టణాలలో ఎన్నెన్ని మార్లు ప్రదర్శించారో, ఏవిధంగా జనులు డబ్బు దిర్చుకొని చూశారో మనకందరికీ తెలుసు. ఫిల్ము తయారయినతర్వాత ప్రదర్శకుల(Exhibitors)వద్దనుంచినూటికి ౬౦ వంతున కొన్నిసమయాల్లో నూటికి ౭౦ వంతున అద్దె వసూలుచేసుకుంటున్నారు. ఒకరాష్ట్రంలోని ప్రదర్శకులకందరికీ ఫిల్మును పంపించగల అధికారం కొందరు కొనుక్కుంటారు, అసలుఫిల్ముతీసినవారి వద్దనుంచి. వీళ్లనే 'డిస్ట్రిబ్యూటర్సు' (Distributors) అనగా ఫిల్మును కావలసినవారికి పంచేవాళ్లు అంటారు. వీళ్లు స్టూడియోస్వంతదారులనుంచి వకరాష్ట్రములో ప్రదర్శనహక్కులను Provincial Exhibition rights కొంతఖరీదుకు కొని తాము తిరిగీ ప్రదర్శకులవద్దనుంచి అద్దె తీసుకుంటారు. ఆఅద్దె మిక్కుటంగా వుండటం చేతనే ప్రదర్శకులు 'తక్కువరేట్లు' జనబాహుళ్యానికి వీలుగా ఏర్పాటుచేయలేకున్నారు. ఎక్కువఅద్దె పుచ్చుకోకపోతే రాష్ట్రీయహక్కుదారులకు ఎక్కువలాభం వుండదు. అందువలన సారాంశం ఏమితేల్తుందంటే లాభంఅంతా ఇతరరాష్ట్రాలవాళ్లది. నష్టమంతా మన ప్రేక్షకులది. ఫిల్ములను తయారుచేయడానికి ఇతర రాష్ట్రాల ధనవంతులమీద ఆధారపడినన్నాళ్లు మనకీ నష్టం తప్పదు. వాళ్లు లాభంపొందకమానరు. ఇతరులు మనకథలను తయారుచేయడంవలన ఆర్థికంగానేకాక కళాదృష్టిలో మనకు తీరనినష్టం కలిగిస్తున్నారని యింతవరకు తయారయిన తెలుగుటాకీలు చూచినవాళ్లందరికీ విశదమే. ఆవిషయాన్ని గురించి మరియొకవ్యాసంలో ముచ్చటించుకుంటా.

అందువలన మనయొక్క కళాసౌభాగ్యం నాశనమైపోకముందే, ఒకముఖ్యపరిశ్రమలో మనం యితర రాష్ట్రాలవాళ్లచేతుల్లో కీలుబొమ్మలమైపోయి నష్టపడకముందే, మనం మేల్కొని మనరాష్ట్రంలో ఒక'ఫిలిం స్టూడియో' (Film studio) టాకీచిత్రములను తయారుచేయటానికి ఏర్పాటు చేయడం మంచిది. కాలం గడచినతరువాత చింతించి లాభం లేదు. ఆంధ్రదేశంలో ధనవంతులు లేకనా? ఇంతకన్నా అల్పవిషయాలలో లక్షలు ఖర్చుచేస్తున్నవాళ్లు మనలో యెందరు లేరు? ఇటీవల వొకజమీందారు స్థానికసంస్థలలోని వకస్థానానికి దాదాపు ఏడులక్షలు ఖర్చుచేశాడట! టాకీచిత్రశాలకు ఒకరెండులక్షలుంటే చాలు. అటువంటిపరిశ్రమవలన ఎటువంటిలాభమున్నదీ యితరముఖ్యపట్టణములలోని స్టూడియోల సంఖ్యవలన మనం గుర్తించవచ్చు. వర్తకవ్యవహారములలో బొంబాయిపెట్టుబడిదారులు ఆదర్శప్రాయులుగదా. అక్కడ కొత్తగా యిన్నిస్టూడియోలు నెలకొల్పబడుతున్నవీ అంటే అదేచాలు, ఈ పరిశ్రమలోనిలాభాలు తెలియబలకటానికి. అందువలన ఆంధ్రులు ఈవిషయం గమనించి వెంటనే ఒకరుగాని, లేక కొందరుగాని కలిసి ఒకలిమిటెడ్‌కంపెనీగా కాని, ఒకటాకీస్టూడియోనుగాని నిర్మించి ఇతరరాష్ట్రములకు పోవుచున్న ధనప్రవాహాన్ని ఆపి మనరాష్ట్రంలోని నిరుద్యోగసమస్యను కొంతవరకైనా తొలగించి వక గొప్పపరిశ్రమను పెంపొందింపచేసుకొని లాభంపొందుదురుగాక అని కోరుతూ విరమిస్తున్నా.

శరదృతువు

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు

శ్రీపతి నిద్రమేలుకొనె క్షీరపయోనిధి శేషశయ్యపైఁ;
జోఁపఁగ నోపి రిత్త శశిసూర్యులు రేపవ, లోకసంబునన్
రూపఱెఁ గాఱుమబ్బులు, సరోవరరాజికి రాజహంసరా
జీవునరాగమోత్సవము చేకుఱెఁ, దేఱె నదుల్ శరత్తునన్.

సానలఁ దీరు క్రొమ్మెఱుఁగు సాయకముల్ దలపించె వాఁడిమిన్
భానుమయూఖముల్ వెయిపవల్, జలరాశి నిశాటకోటికిన్
హానిగ నాచమించిన మహామునియుద్గతి సిధురాట్పురం
ధ్రీనివహంబు కశ్మలము రేదొలఁచెన్ శరదాగమంబునన్.

వ్యోమము నిద్దమయ్యె; విమలోదకతన్ హ్రద మద్దమయ్యె; మిన్
యామినిఁ దాల్చెఁ దారమణిహారములన్; హ్రద మూనెఁ గల్వపూ
దామములన్; శరత్తున హ్రదంబునఁ బూ లుడుబింబశంక, త
ద్వ్యోమమునం దుడుల్ గలువపువ్వుల నీడల భ్రాంతి గొల్పెడున్.

శరదము లోకసంబునను; సైకతముల్ సరిదంతరంబులన్;
శరవణమున్ నకీతటులఁ; జారుమరాళతతుల్ హ్రదంబులన్;
సరసులఁ బుండరీకములు; సాంద్రమనోహరచంద్రచంద్రికా
చ్ఛరుచులు రోదసిన్; నెరసె శారదసంపద శారదాకృతిన్.

శారదచంద్రచంద్రికలు సాంద్రత రోదసి నాక్రమింప, నీ
హారధరాధరేంద్రతనయామణి నింగిని బ్రాంగి గంగ, త
ద్వారి దిశావకాశము లుదారతమైఁ గబళించెనా, ముదం
బారఁగ నప్సరోంగనలయ ట్లొనరింత్రటఁ గేళి బాలికల్.

పవళులయందుఁ దృప్తిగను బద్మవనంబులయందు మాపులం
గువలయవాటులందు ననుకూలత విందుల నారగించు చి
ట్లవి శశిదర్శనంబు గఱవౌ తొలుకారునఁ గూటిపేద లై
ననసిన తుమ్మెదల్ బలిసి నర్దెస శారదవేళఁ ద్రిమ్మరున్.

కోరిక నిండఁ బున్నమఁ జకోరులు శారదరాత్రిఁ జంద్రికా
పూరపు మాహిషంపుదధిబువ్వ మెసంగుచు, నంజుకొంట కం

గారము లన్నభ్రాంతిఁ గొఱుకం దివిచుక్కల సూదిముక్కలన్
జాఱుచిదుర్పలో యన నెసంగు మిడుంగుఱుంబుర్వు లత్తఱిన్.

బాలురు కైవిలంబులను బట్టి చరింతురు జేయటంచు; బే
తాళుని నిల్పివీథి నొకతావునఁ గొల్తురు బ్రాహ్మణేతరుల్;
స్త్రీలును బూరుషుల్ ద్విజులు దేవు భజింతురు; గుర్తు లాదిభూ
పాలుర జైత్రయాత్రలకు భవ్యశరన్నవరాత్ర కృత్యముల్.

శ్రాద్ధవ్రతంపుభామలకు భుక్తి లభించెను రెండు పూఁటలన్;
పెద్దలుఁ బిన్న లుల్కెడు భీకరగర్జితముల్ గతించెఁ; బె
న్నద్దములట్లు దోఁచె బుర దాఱినదారులు బాటసారికిం;
దద్దయుఁ బండిపంటలను ధాత్రి దనర్చె శరత్సమాగతిన్.

జనములు కార్తికంబునను సల్పుటకున్ వనభోజనంబులం
బొనరుచు పెద్దవంటలను బుట్టి కషల్కొను ధూమపుంజముం
గనఁ, బసరాకుమ్రాఁకులను గార్కొను తోఁపుల మెచ్చి వచ్చె, బై
ల నిలక నీలమేఘపటలం బట కంచు స్ఫురించు నెమ్మదిన్.

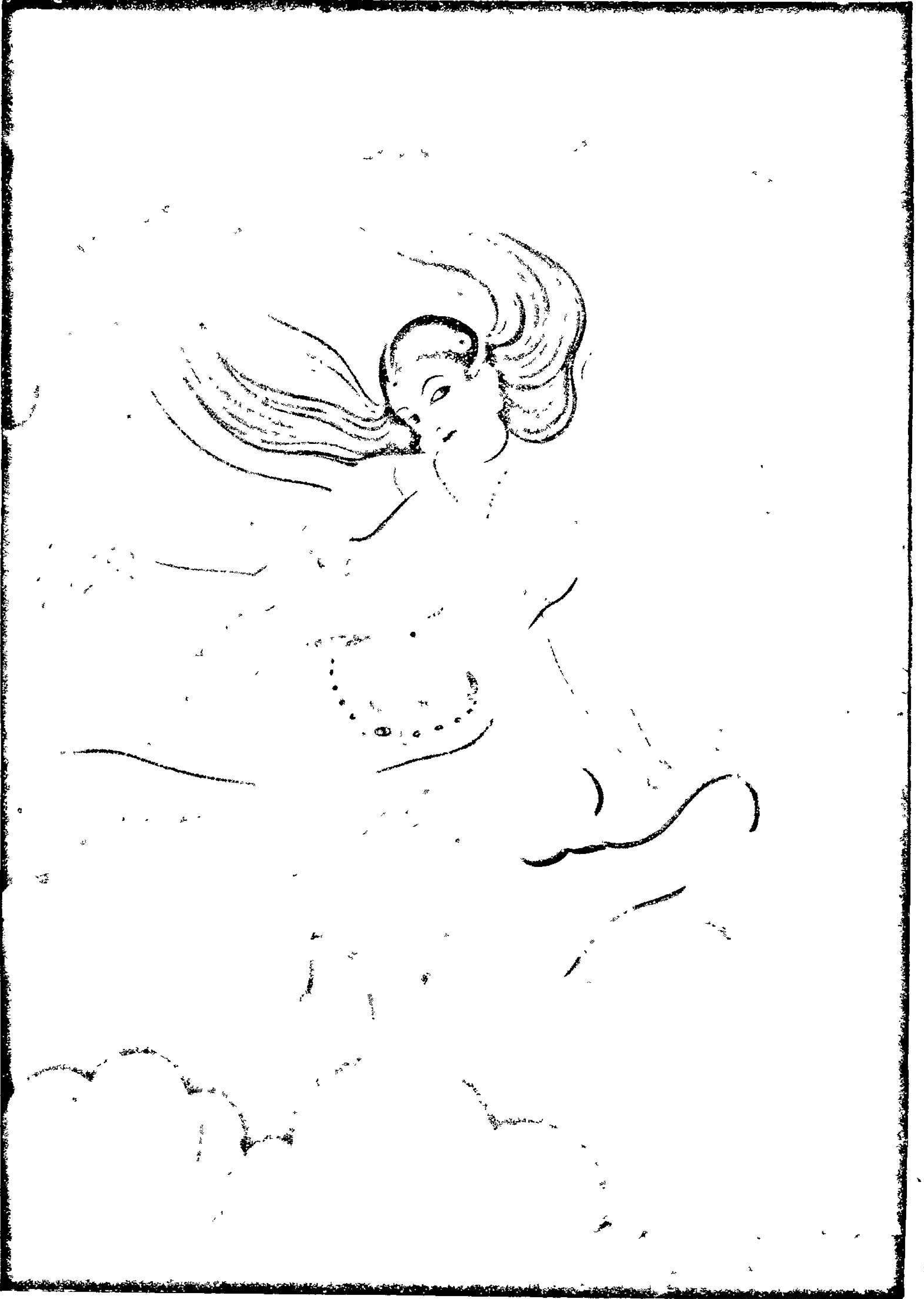
రమణులు రంగవల్లులను రమ్యముగా రచియించి, బృందగం
దమున సుమాక్షతాదుల నొసర్చి సమర్చిత, నాకసంపు దీ
పముల సరంధ్రపుం బరణిపాత్రల నెత్త, నభంబు పెక్కురూ
పముల ధరించినట్టు లవి భాసిలుఁ జుక్కలఁబోలు వెల్గులన్.

కలిమిగలట్టివాళ్లఁ గడు గౌరవముం బొనరించి, లేమిలోఁ
జులుకగఁ జూడఁబోరుసుమి శుద్ధమనంబుగలారు పూజ్యులం;
జలపరిపూర్ణసంపదను శారదవేళను బాయు గౌతమిన్
చెలతెలవాఱకుండఁ జని దీవియ లుంచి భజింత్రుగా సతుల్.

యామినినిమాత్రమేగద-యేమాసమునం దమాస యెసఁగించు నిరుల్;
శ్రీముఖ నది కార్తికమున-గాములదొరకాంతిగూడఁ గబళించెఁ గటా.

శ్రీముఖ యర్థద్వయి గల;-దామోదకరంబొ యిది యనర్థకరంబో;
యే మొకమొకాని దీనిది;-భూమికి మునుమున్న వఱదమునుకఘటించెన్.

దామోదరుఁ డురుకరుణను-క్షామము డామరము మొదలుగా నేసిలుఁగుల్
భూమికిఁ గలుగఁగనీయక-శ్రీముఖ క్షేమమున ముగియఁజేయుంగాతన్.

ఊర్వశి

—పట్టం పాల్లయ్య.

భారతదేశము - నానాజాతిసమితి

లంక సత్యం

౧౯౧౪-౧౮ ప్రపంచసంగ్రామము, దానివలన ప్రపంచమునకు గలిగిన నష్టమునుగురించి మనకు తెలిసియేయున్నది. మానవకోటికి సంభవించిన విపత్తుకు ప్రపంచరాష్ట్రములన్నియు తారుమారుగయిపోయినవి. మరియొకయుద్ధము సంభవించినయెడల మానవజీవితము, నాగరికత నాశనమగునని ప్రజలకు గోచరించెను. ప్రపంచమునందు యుద్ధము లేకుండజేయుటకు ప్రపంచరాష్ట్రములన్నియు కలసి ప్రయత్నించవలసిన కర్తవ్యమనని గ్రహించినవి. యుద్ధముబారినుండి ప్రపంచమును విముక్తిచేయుటకు సాధనమేమనిన అంతర్జాతీయ సంయమనమే యని రూఢియయ్యెను. కనుక విల్సన్, స్మట్సు, క్లిమెన్‌సో, లాయడుజార్జి మొదలుగాగల రాజ్యాంగవేత్తలు యుద్ధము నాపుటకు అంతర్జాతీయ సహకారముదక్క మరేమియు మార్గము లేదని ౧౯౧౮-వ సంవత్సరము యుద్ధానంతరమున వెర్సైలిస్‌సంధి గుదిరినప్పు డంతర్జాతీయసంఘము నొకటి గని స్థాపింపవలెనని సంకల్పించిరి. వారి సంకల్పము ఫలించి నానాజాతిసమితి యుద్భవించినది.

యుద్ధాంతమున సంధి జరుగకపూర్వమె ౨౮ ఏప్రిల్, ౧౯౧౯ న ఇంగ్లండు, ఫ్రాంసు, ఇటలీ, జపాను, అమెరికాలయొక్క ప్రతినిధులు పారిస్‌నగరమున కలసికొని యొకపత్రము నామోదించిరి. దానిలో నానాజాతిసమితియొక్క యుద్దేశ్యములను, విధానమును గూర్చి చర్చింపబడెను. దానినే మనము "లీగుకవినెంటు" అని వాడుచున్నాము. ఆపత్రము వారిచే నామోదింపబడినతరువాత రెండుమాసములకు సంధి జరిగెను. ౧౯౧౯-వ సం. జూన్ ౨౮ న యుద్ధమున పాల్గొనిన దేశములు సంధిషరతుల నొప్పుకొనినతరువాత నాపత్రము సంధిపత్రములో నొకభాగముగ పరిగణింపబడెను. ౧౯౨౦-వ సం. ౧౦ జనవరినాడు కవినెంటుపత్రము మరియొకసంధిపత్రముగా నొప్పుకొనబడెను. ఆరోజున సాయంత్రము ౪-౧౫ ని. కు అంతర్జాతీయసమితి యంతర్జాతీయసంస్థ యయ్యెను. ఆపత్రము ఇరువదినాల్గధ్యాయములుగ విభజింపబడి యున్నది. దానియందు నానాజాతిసమితియొక్క యుద్దేశ్యములను, విధానమును, సంఘసభ్యత్వమును, అంతర్జాతీయవివాదములను పరిష్కరించు మార్గములను గురించి వివేచన చేయబడినది. మానవకోటిని ప్రేమించి, మానవసేవయే తమ జన్మకర్తవ్యమని భావించు తత్త్వజ్ఞానులయొక్క పద్ధతులనే ఈపత్రము స్వీకరించినది. ఈనానాజాతీయసంస్థయొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యములు ప్రపంచరాష్ట్రములను కొన్నిటిని యంతర్జాతీయన్యాయశాసనములకు బద్ధములుగా చేసి ప్రపంచమున శాంతి నెలకొల్పుట, ముందు రాబోవు యుద్ధముల నాపుట యైయున్నవి.

యుద్ధానంతరమున సంధిషరతులను ౪౫ రాష్ట్రము లామోదించి పత్రముపై సంతకముచేసినవి. వాటిలో భరతవర్ష మొకటి. ఈసంధిషరతులు చర్చింపబడుచుండగనే ఇ. యస్. మాంటెగు (సెక్రటరి ఆఫ్‌స్టేటు) మహారాజా సర్ గంగాసింగు బహదూరు, (బికనీరు సంస్థానాధీశ్వరులు) కూడ నాచర్చలో పాల్గొనిరి. కావున ఇండియా మిగిలినరాష్ట్రములతోపాటు మూలసభ్యత్వమును బడసెను. కాని ఇండియా మూలసభ్యత్వమును బడయుటకు కవినెంటుపత్రమున వీలులేదు. ఎందుకన ఒకటవ ఆర్టికిల్, రెండవక్లాజు ప్రకారము, పూర్ణస్వాతంత్ర్యము గల్గినదేశము, అధినివేశప్రభుత్వము, వలసరాజ్యము - వీనికిమాత్రము సమితిసభ్యత్వమున కర్హత గలదు. ఇండియా పైనుదాహరింపబడిన రాజ్యాంగవిధానములలో నేటికిని చెందదు. కనుక సభ్యత్వమును బడయుటకు వీలులేదు. కాని యాకాలమున జరుగుచున్న రాజ్యాంగపు మార్పులలో ఇండియాకు అధినివేశప్రభుత్వము సమకూర్చెదమని బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు సూచించిరి. విల్సన్ రాజ్యాంగవేత్త ఇండియాకు సభ్యత్వమును సమకూర్చవలెనని చాలప్రయత్నములు చేసెను. చాలరాష్ట్రములవా రందు కొప్పుకొన

లేదు. ఫ్రాంసు డొమినియనులకుకూడ సభ్యత్వము నివ్వకూడదని పట్టుపట్టెను. కాని చివరకు భారతదేశమునకు సమితిలో సభ్యత్వము నిచ్చిరి.

భారతదేశపు టంతర్జాతీయస్థితి చాలయసందర్భముగా నున్నది. కావుననే నానాజాతిసమితిసభ్యత్వము కొరకు పోరాడవలసివచ్చెను. కుదకు సభ్యత్వము సమకూరినను, దేశమునకు స్వతంత్రపరిపాలనము లేదు కావున దేశస్థితి యసంభావ్యముగ నున్నది. జేనిడ్ హంటరు మిల్లరుగా రిట్లుచెప్పిరి: "హిందూదేశమునకు కెనడావలె నన్నివిషయములను స్వతంత్రపరిపాలనము కలదని ప్రపంచజ్ఞానమున్న మనుజుడు చెప్పజాలడు. కాని ౩౨ కోట్ల జనము కలిగినభారతదేశమునకు సమితిలో సభ్యత్వము లేకునుట చాలశోచనీయము. ఈవిషయమును మిగిలిన దేశీయప్రతినిధులు గమనించిరో లేదో కాని ఇండియా యుద్ధములో చేసినసహాయము, త్యాగముమాత్రము వారి నాకర్షించి, ఇండియాకు న్యాయము కలుగచేయవలయునని వారికితోచిన ట్లగపడును. మొత్తముమీద ఇండియాకు నానాజాతిసమితిసభ్యత్వము లభించెను. కాని ఇప్పటికిని ఇండియాయొక్క యంతర్జాతీయస్థితి చాల దుర్బలమైయున్నది. మొదటికారణము ప్రజాహితప్రభుత్వము లేకపోవుటయే. ప్రస్తుతము రాజ్యాంగవిధానమున మార్పులు జరుగబోవుచున్నవి. కాని యీపరిస్థితి మారునేమో మన మూహింపజాలము. ఈయసందర్భస్థితికి రెండవకారణము భారతసామ్రాజ్యమున నుండిన స్వతంత్రరాష్ట్రములమూలమున కలిగినది. భారతసామ్రాజ్యమున ౫౬౨ స్వతంత్రరాష్ట్రములు చేరియున్నవి. ఇవి సామ్రాజ్యాధిపతికి లోబడియున్నవి. సంస్థానములలో సంస్థానాధీశ్వరులు నిరంకుశాధికారులె కాని వారియొక్క విదేశవ్యవహారములను, రక్షణను బ్రిటిషుగవర్నమెంటువారికి ఒప్పగించిరి. బయటదేశములు దండెత్తుట మొదలుగాగల యపాయములనుండి ప్రభుత్వమువారు సంస్థానములను కాపాడుదురు. సంస్థానములలో నరాజకము లేకుండకూడ బ్రిటిషుప్రభుత్వము తగునేర్పాటులు చేసినది. నిజముగా నన్నివిషయములలోను యీసంస్థాములు స్వాతంత్ర్యమననుభవించుచున్నవి. కనుక వీనిని స్వతంత్రరాష్ట్రములుగాపరిగణింపవచ్చును. కాని యంతర్జాతీయవ్యవహారములలో మాత్రమువాటికియోగ్యత లేదు. దీనివలననేఇండియాయొక్క యంతర్జాతీయస్థితికి లోపము గలిగినది. కనుకనే మిల్లరుగారు వారి "డ్రాఫ్టింగు ఆఫ్ దికవినెంటు" అనుపుస్తకమున హిందూదేశముయొక్క అంతర్జాతీయస్థితియసందర్భములలో నసమంజసమయియున్నదని చెప్పిరి. ఆ యసందర్భస్థితి చిక్కుబడిన హిందూదేశమునకు, నానాజాతిసమితికికూడ శ్రేయస్కరము.

ఇక సమితిసభలలో పాల్గొనుప్రాతినిధ్యమును గూర్చి కొంతవిచారింతము. నానాజాతిసమితిసభలకు ఇండియాతరఫున యన్నిరాష్ట్రములతరఫునవలెనే ప్రతి సంవత్సరము ముగ్గురుప్రతినిధులు పోవుచున్నారు. కాని వారు ప్రజాబాహుళ్యముచే నెన్నుకొనబడినవారు కారు. ఇండియాగవర్నమెంటు వారిని ఎన్నుకొనును. కావున వారు ప్రజలయాజ్ఞలను శిరసావహించువారు గాక గవర్నరుజనరలుగారి యాజ్ఞప్రకారము నడుచుకొనువారై యుందురు. ప్రతిసంవత్సరము సంస్థానములతరఫున నొకసంస్థానాధీశ్వరుడు గవర్నమెంటువారిచే పంపబడుచున్నాడు. ఇండియాప్రాతినిధ్యమును చాలకాలము సెక్రటరి ఆఫ్ స్టేట్‌గారే నడపుచుండెడివారు. కాని ౧౯౨౯-వ సంవత్సరమునుండి భారతీయుడే భారతప్రతినిధివర్గమునకు నాయకుడై ప్రతినిధివర్గమును నడపుచున్నాడు. సర్ మహమ్మదు హబిబుల్లాగారు మొదటినాయకుడుగా నుండిరి. ౧౯౩౦లో బికనీరుసంస్థానాధీశ్వరులు, ౧౯౩౧లో సర్. బి. యల్. మిత్తరుగారు, ౧౯౩౨ లో ఆగాఖానుగారు నాయకులుగానుండిరి. ఈసంవత్సరము మరల సర్. బి. యల్. మిత్తరుగారు నాయకులై సభకు వెళ్లి కొలదిరోజుల క్రిందటనే తిరిగివచ్చిరి.

హిందూదేశపుప్రతినిధివర్గము ఇండియాగవర్నమెంటుచే నెన్నుకొనబడినదని నేను పైన చెప్పియుంటిని. కనుక సమితిసభలలో భారతప్రతినిధులు బ్రిటను తోకపట్టుకొని బ్రిటనుత్రోవనే త్రొక్కుచున్నారని

కొందరియభిప్రాయము. కాని పదునాల్గేండ్లు సమితి చరిత్ర చదివినచో నిట్టియుద్దేశ్యము మారిపోవును. ఇండియాకు లీగుఅసెంబ్లీలో చాలపలుకుబడి కలదు. మొట్టమొదటినుండియు ఇండియా సమితిలో స్వతంత్ర భావముతో పనిచేయుచున్నది. ౧౯౨౧-వ సంవత్సరము సమితిసభలో ఇండియా స్వతంత్రభావముతో పనిచేసియున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇండియా ప్రవర్తనకు బ్రిటిషుప్రవర్తనతో సంబంధ మేమియు లేదు. ౧౯౨౬-వ సంవత్సరములో ఇండియాప్రతినిధులు వారి యొక్క యవసరమునుబట్టి వారు నడచుకొందుమని చెప్పియున్నారు. ౧౯౨౮ లోకూడ నట్లే వెలిపుచ్చియున్నారు. ౧౯౨౯ లో రామ్సే మాక్డొనాల్డుగారు నిదేభావమును వెలిపుచ్చిరి. దీనినిబట్టి భారతప్రతినిధులు వారిమర్యాదను, దేశమర్యాదనుకూడ కాపాడుచున్నట్లగపడును. తరువాత భారతదేశము ప్రపంచమునంతకును తనకు స్వరాజ్యము నింగ్లండు ఇయ్యవలసిన యవసరము కలదని చూపగలదు. భారతదేశము ప్రజాప్రభుత్వమున కర్హమయినదిగాదని ఇంగ్లండు చెప్పజాలదు. చెప్పుటకు సాహసింపనుజాలదు. ఎందుకన, భరతవర్షము సమితివ్యవహారములలో తనపనులను మెలకువతో నెరవేర్చుకొనుచున్నది. కనుక హిందూదేశము బ్రిటనునకు విరుద్ధముగ ప్రపంచాభిప్రాయమును కలుగజేయగలదు. దీనికి కారణము నానాజాతిసమితిసభ్యత్వమేయని వేరుగ చెప్ప నక్కరలేదు.

ప్రతిసంవత్సరము హిందూదేశముతరఫున నొక సంస్థానాధీశ్వరుడు సభ్యవర్గమున పాల్గొనుచున్నట్లు పైనుదాహరింపబడెను. కావున ఇండియాప్రతినిధివర్గము ఇండియాసామ్రాజ్యప్రతినిధివర్గ మయినది. ఏలయన సంస్థానాధీశ్వరుడు తనసంస్థానమునకుగాని, అన్ని సంస్థానములకుగాని ప్రతినిధిగా పోవుట లేదు. సంస్థానాధీశ్వరులందరుకలసి వాని నెన్నుకొనుటయిన లేదు. సంస్థానాధీశ్వరునిఖర్చులుకూడ ఇండియాగవర్నమెంటువారే భరించుచున్నారు. కావున అంతర్జాతీయ వ్యవహారములందు ఇండియాయంతయు ఏకముగనే పరిగణింపబడవచ్చును. కాని ప్రభువులసభఅయినా వాని నెన్నుకొనక పోవుటవలన ఇండియాతరఫున నాసంస్థానాధీశ్వరుడు ఇతరప్రతినిధులతో కలసి సమితిచట్టములపై సంతకము పెట్టినను ఆచట్టములను "ఇండియన్ ఇండియా" లో నమలులో పెట్టుటకు వీలుపడదు. "పారమవుంటు పవరు" అయినా యొకఅంతర్జాతీయశాసనము నమలులో పెట్టమని యొకసంస్థానము నిర్బంధపెట్టలేదు. పెట్టుటకు వీలులేదు. అంతర్జాతీయకార్మికచట్టముల విషయములో నిట్టి పరిస్థితులు సంభవించుచుండెను. కావున ౧౯౨౬లో బర్కెన్ హెడ్ ప్రభువు లీగుసెక్రటరీజనరలుకు అంతర్జాతీయకార్మికచట్టములు సంస్థానములకు చెందవని దృఢపరచెను. అంతర్జాతీయకార్మికశాసనములు ఇండియాప్రతినిధులసంతకములు పెట్టినతరువాత బ్రిటిషుఇండియాకే వర్తించునుగాని, ఇండియన్ ఇండియాకు వర్తించవు. కాని యిష్టమయినచో సంస్థానములు కొన్నిచట్టముల నమలులో పెట్టుకొనవచ్చును. ఇట్టియసందర్భపుచిహ్నములు ఫెడరలు విధానముతో చాలవరకు పోవునని నానమ్మకము.

ఇండియా నానాజాతిసమితికార్యక్రమములో ముఖ్యమైనపాత్రను ధరించుచున్నది. అంతర్జాతీయ కార్మికసంఘములోకూడ సభ్యత్వము సంపాదించినది. కాని యీసభ్యత్వముకొరకు మూడుసంవత్సరములు పోరాడవలసివచ్చెను. మొదట కార్మికసభలోను, తరువాత గవర్నింగుబాడీలోను ప్రాతినిధ్యము సంపాదించెను. ౧౯౨౨-వ సం.ను చెమ్సుఫర్డుప్రభువు ఇండియాకు అంతర్జాతీయ కార్మికసంఘమున గొప్పపని సమకూర్చెను.

౧౯౨౨ సం. 30 అక్టోబరునాడు ఇండియన్ ప్రతినిధి గవర్నింగుబాడీలో కూర్చొనగలిగెను. అంతర్జాతీయకార్మికసభతో సంబంధమువలన ఇండియాకు చాలమేలు కలిగెను. కార్మికసంఘముతో ఇండియా చాలస్నేహభావము చూపుచున్నది. అంతర్జాతీయ కార్మికచట్టములను చాలభాగము ఇండియా అమలులో నుంచెను. అంతర్జాతీయకార్మికసభ సుమారు ౪౦ చట్టములను గడచిన పదునాల్గుసంవత్సరములలోను తయారుచేసెను. ఇండియా సుమారు 3౨% చట్టముల

నములలో నుంచెను. వీటివలన కార్మికవ్యవహారములలో ఇండియాకు మిక్కిలిమేలు సమకూరెను. ౧౯౧౯ తరువాత ఇండియాలో జరిగిన కార్మికశాసన నిర్మాణమునకంతయు అంతర్జాతీయకార్మికసంఘసభ్యత్వమే కారణము.

నానాజాతి—నల్లమందు, మత్తుపదార్థముల సంఘముతోకూడ ఇండియా కలసి పనిచేయుచున్నది. ౧౯౨౭-వ సం. ఇండియాగవర్నమెంటుయొక్క రిపోర్టు చూచినయెడల గవర్నమెంటెట్లు నల్లమందువ్యాపారము నాపుటకు ప్రయత్నించుచున్నదో తెలియగలదు. ఇట్టివిషయములలో నానాజాతిసమితి తీసుకొను శ్రద్ధవలన ప్రపంచమునకు చాలమేలు కలుగును. ఇండియాకూడ నిట్టిపనులలో శ్రద్ధవహించు టెంతయు శ్రేయస్కరము.

సమితి యారోగ్యసంఘముతోకూడ నిండియా కలసి పనిచేయుచున్నది. సమితియారోగ్యసంఘము ఇండియాకు వచ్చి మలేరియా, కలరా మొదలుగాగల వ్యాధులను రూపుమాపుటకు ప్రయత్నించుచున్నది. ఇండియా ఇట్టిసంఘముతో కలసిపనిచేయుటవలన బెంగాలుదేశములో కొంతవరకు వ్యాధులు నశించినవి. సింగపూర్ నందు సమితి యారోగ్యసంఘముతో ఇండియా సంబంధము కలిగియున్నది. ౧౯౨౭ లో దూరప్రాచ్యఔషధసంఘముయొక్క యేడవకాంగ్రెస్ కలకత్తాలో కలసికొనెను. ఇదియు ఇండియాకు ఆరోగ్యవిషయములలో మేలుచేసెను.

ఇండియా సమితిఖర్చులకు ౮,౦౦,౦౦౦ రూపాయలు ప్రతిసంవత్సరము చందా నిచ్చుచున్నది. ౯౨౬ యూనిట్లలో ఇండియా ౫౬ యూనిట్లసొమ్ము నిచ్చుచున్నది. అనగా భారతదేశము ఖర్చువిషయములలో నయిదవస్థాన మలంకరించుచున్నది. కాని డబ్బుకు తగినంతమేలు సమకూరుట లేదు.

భారతదేశమున కింతవరకును సమితికవున్సిల్ లో ఖాయపుసభ్యత్వము సమకూరలేదు. వట్టి సభ్యత్వమునకు కొన్నిదేశములకంటె ఇండియా కెక్కువ అర్హతగలదు. కావున నిట్టిసభ్యత్వము త్వరలో సమకూరవలయును. ఈవిషయమునుగూర్చి రాధాకృష్ణపండితుడు కొలదినెలలక్రిందట జినీవాలో ముచ్చటించెను. అట్టిపదవి భారతదేశమునకు సమకూరుగాక! సమితియొక్క intellectual committee తో ఇండియాకలసి పనిచేయుచున్నది. జగదీశచంద్రబోసు, రాధాకృష్ణనువంటి ప్రపంచోపదేశకులు భారతదేశపు ప్రతినిధులుగా పోవుచున్నారు. ప్రపంచరాష్ట్రములకు సంబంధబాంధవ్యములు చక్కగా నుండుటకు తగుప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. ఇట్టిప్రపంచోపదేశకుల బోధనలవలననే ప్రపంచజాతులొకరినొకరు సమానభావముతో గ్రహించగలరు. దానివలన ప్రపంచమున శాంతి స్థాపితమగును. ౧౯౨౭తో సర్ అతుల్ చంద్రఛటర్జీ అంతర్జాతీయకార్మికసభ కధ్యక్షుడయ్యెను. ౧౯౩౨ లో సర్ అతులుడు అంతర్జాతీయకార్మికసంఘపు గవర్నింగుబాడీ అధ్యక్షపదవి నలంకరించెను. ఇట్లు భారతమాతపుత్రు లంతర్జాతీయసభలందు భరతమాతగౌరవమును, ప్రతిభను నిలబెట్టుచున్నారు. భారతదేశపురాజ్యాంగవిధానమున మార్పులు కలిగి దేశపు అంతర్జాతీయస్థితి హెచ్చి, దేశమున శాంతిప్రతిష్ఠింపబడినచో, ప్రపంచశాంతికూడ నెలకొల్పబడినట్లే యగును. ప్రొఫెసరు ఎ. ఇ. జిమ్మరన్ చెప్పినట్లు భారతదేశము ప్రపంచరాజ్యాంగ వ్యవహారములకు కాయువుపట్టయి యున్నది. కావున ప్రపంచశాంతి భారతదేశపుశాంతిపై నాధారపడియున్నది. సమితితో సంబంధ మున్నంతకాలము భారతదేశము ప్రపంచవ్యవహారముల కాయువుపట్టుగా నుండును. శాంతిని ప్రపంచమున నెలకొల్పును.

జాతీయత్వము-అంతర్జాతీయత్వము

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, యం. ఏ., బి. యల్,

క. తరణిశశాంకుల తేజ
స్ఫురణము లేకున్నయట్లు భూజనములు ని
ర్భరదురితతఁ జెడ్పుదురు
నరపాలక విహితపాలనము లేకున్నన్.

—భార. శాంతిపర్వము.

శ్లో. అహింసా సత్య మక్రోధ
స్త్యాగ శ్శాంతి రపైశునమ్,
దయా భూతే ష్వలోలత్వం
మార్దవం హ్రీ రచాపలమ్.

శ్లో. తేజః క్షమా ధృతి శ్శౌచ
మద్రోహో నాతిమానితా,
భవన్తి సంపదం దైవీ
మభిజాతస్య భారత.

—భగవద్గీత.

దైనికాచారములందును, వేషభాషలందును, మతభావములందును భేదరహితులై, యొకేరాష్ట్రమున వసించువారిసమూహము జాతి నాబరగునని ధర్మశాస్త్రము (Jurisprudence) తెలుపుచున్నది. ఈనుడి ననుసరించియే, బహుళమత, ప్రథా, భాషాయుతమైన భారతమందు జాతీయత్వ ముండనేరదని పల్వురు పాశ్చాత్య విద్యాధికులు వ్రాక్రుచ్చిరి. హిందూదేశమున పెక్కు భాషలును, మతములును ఉండుట నిక్కమే! కాని సంస్కృతము రమారమి అన్నిభాషలకును మాతృక యగుటచే భారతభాషలన్నిటియందును నొకే భావశైవలిని ప్రవహించుచున్నది. వేదములును, పురాణములును ఆంధ్రునకెట్లు ప్రియములో, వంగదేశీయునకును, పాంచాలసీమస్థునకును నట్లే ప్రియములు. కాశ్మీరసీమయందుగాని, కన్యాకుమారిఅగ్రమునగాని భగవద్గీతను మస్తకమున దాల్పని భారతీయుడు లేడు. ముక్తాహారమందలి సూత్రమువలెనే అన్నిమతములందును ప్రధానము మానవకల్యాణభావ ముండుటచే భారతధర్మమున విరుద్ధము లేమియు లేవు. భేదమం దేకత యుండుట సృష్టినియమ మేకదా! హిందువులందును, ముసల్మానులందును, సిక్కులందును. బౌద్ధులందును, పారసీకులందును, క్రైస్తవులందును భారతవిజ్ఞానమును, భారత పూర్వోన్నత్యమును గుఱించి గర్వింపనివారు లేరు. దానంజేసి జాతీయత్వము భరతఖండమున మృగ్యమనుట మిథ్య.

ప్రజల యార్థిక, మత, సాంఘిక, నైతిక, రాజకీయస్థితిగుష్యములపై మహత్వ జాతీయత్వమహాసౌధము నిలిచియున్నది. ఈమహోన్నతహర్మ్యము బలయుతమై చిరస్థాయిగ నుండుటకు దీనిభిత్తికలు దృఢములై యుండుట ముఖ్యము.

తొలినుండియు భారతీయు లాధ్యాత్మికైశ్వర్యముపై విశేషదృష్టి పఱపినను, ఇహజీవన సాధనమగు నర్థమునెడ విముఖులై యుండలేదు. ఋగ్వేదమందు దోచు రత్నఖచితస్వర్ణసింహాసనవర్ణన, ధర్మమందిర్ధము రంగారు అలంకారమై ప్రాచీనభారతమున వరలియుండెడిదని తెలుపుటలేదా! ప్రాచీనభారతీయులు సముద్రయానము చేసియు, వివిధదేశీయుల గలిసియు తమవాణిజ్యమును బెంపొందించిరి. కొలంబసునకుముందు భారతీయు లమెరికాను కనుగొనిరని మెక్సికోయందు చూపట్టిన బుద్ధవిగ్రహములు తెలుపుచుండుటలేదా? అన్యఖండస్థదేవాలయములందు భారతధనము విరాజిల్లలేదా? ఉన్నతమహీధ్రములకును, దీర్ఘఝరులకును, విశాలకాసారములకును, విస్తృతభూభాగములకును తావయి సుజలయుతమై, సుఫలసమన్వితమై, సస్యశ్యామలమై, భూతలస్వర్గమై అన్యదేశీయులకేకాక భరతఖండ మనిమిషులకు గూడ లీలాభూమియైనది. పృథ్వీముఖమున రతనపుతిలకములీల శోభిల్లిన భారతమునెడ నన్యరాష్ట్రీయుల లోలుపదృష్టులుపఱతెంచినవి. భారతమాణిక్యములును,

రత్నకంబళులును, పట్టుపువ్వులువలును, సుగంధద్రవ్యములును, దంతపదార్థములును పాశ్చాత్యరాజప్రాసాదములను, పర్షియా షా (Shaw of Persia) మహలులను, వాణిజ్యస్థానములను అలంకరించినవి. దానం జేసియే గ్రీకులును, అరబ్బులును, డచ్చి, పోర్చుగీసు, ఫ్రెంచి, ఆంగ్లజాతులవారును భారతవిషయము నేరుటకు పెక్కుపాట్లు పడి కృతకృత్యులైరి. యవనులును, మ్లేచ్ఛులును భారతమున కొనరించిన యోగ్యగాని, లస్యగాని వ్యాసవిస్తరభీతిచే నిందు దెలుపను. కాని ప్రాచీనభారతము సకలైశ్వర్యములతో దులదూగి, పాశ్చాత్యులు బట్టకట్టు టెఱుగక, వన్యపశువులట్లు మసలుచు, రాతియుగమందును, లోహయుగమందును నజ్ఞానసంతమసమున మునిగియుండ విజ్ఞానాలోకమున బ్రపంచదిగ్వలయమున వెలుగొందెడి దనిమాత్రము తెలుపుచుంటిని. కాని భారతభాగ్యప్రదీపము పడమటిగాలితాకుడున నిర్వాణమైపోయినది. భారతమాత రెండుశతాబ్దములకులోపుగనే పూర్వవిభూతి బాసి, నూతనవిభూతి దాల్చినది. సర్వాంగసుందరియైన భారతాంబ దారిద్ర్యదుష్పీడనములచే గృశించి మలీమసయై యున్నది. భారతీయుని దైనికాదాయము రెండణాలకు దక్కువయని అర్థశాస్త్రనిపుణులగు సర్. ఆర్థరు లేమన్ మున్నగు పాశ్చాత్యులే వాక్రుచ్చిరి. కట్టబట్టయు, దిన తిండియు లేక భారతీయులు నేడల్లాడుచున్నారు. భూతలనాకము నేడు భూతలనిరయమైనది. ఐశ్వర్యమును గోలుపడిన భారతీయు లాత్మగౌరవమునకు దిలోదకముల నిడిరి. స్వీయశక్తిపై గల విశ్వాసమును హైందవులు కోలుపడిరి. అనుదినము కట్టుబట్టములకై మాంచిస్టరు, లివరుపూలుల యౌదార్యముపై నాధారపడుచుండిరి. ప్రాతఃకాలాగ్నిహోత్రమునకు స్వీడన్, నార్వేలు సాయపడినగాని హైందవులకు గతి లేకపోవుచున్నది. చెప్పనేల? భారతీయులకు వలయు యజ్ఞోపవీతములను, మంగళసూత్రములను పవిత్రచరిత్రులగు సీమబ్రాహ్మణోత్తములే తయారొనరించి పంపుచుండుట నేటివేల గాంచుచునేయున్నారము. నాటి ఢక్కా మస్లినులు నేడు మటుమాయమైనవి. నాటి మృదులశాటులునే డంతరించెను. నాటి గృహపరిశ్రమలు నేడదృశ్యమాయెను. నేతగాండ్ర వ్రేళ్లతో భారతమాంగల్యమాల్యము తెగపడినది! ఆర్థికముగ భారతజాతీయత్వ మడుగంటినది!

శరీరమందలి అంగప్రత్యంగములట్లు ఆర్థిక, సాంఘిక, నైతిక, రాజకీయ సమస్యలు పరస్పరసంబంధము గలిగియున్నవి. ఆర్థికస్థితి యెట్లు మాఱినదో, భారతసాంఘికస్థితి యట్లే తేలినది. బలయుతమైన హిందూసంఘము రోగపీడితమైయున్నది. దుస్సహకాఠిన్యమును, దురంతశాఠ్యమును, దుర్దాంత దురాచారములును హిందూసంఘమున దలయెత్తినవి. బాల్యవివాహములును, నిర్బంధవైధవ్యమును, కన్యాశుల్కవరశుల్కములును, అవిద్యాస్పృశ్యతాదోషములును పూతసనాతనమతమునకు నడుపరాని కలంకము నాపాదించుచున్నవి. భిన్నజాతులవారు పొరపొచ్చెములతో గాలముపుచ్చుచుండిరి. భిన్నమతస్థులొండొరుల కుత్తుకల నుత్తరించుకొన జూచుచుండిరి. సాంఘికముగగూడ జాతీయత్వము తూలిపోవుచున్నది.

నిగమ మహాశాస్త్రనిధానమై, విజ్ఞానధన నిక్షేపమైన భారతదేశమున విద్య నేడు కొఱవడినది; తక్షశిల,నవద్వీప, నలందాల యౌన్నత్యము విస్మృతియందు మునిగినవి. ప్రతికూలసంప్రదాయములు దేశముపై దాడివెడలినవి. మాతృభావములు మూలబడినవి. బూటకపుగాథలు పరమార్థములైనవి. శివాజీ కొండయెలుకయనియు, లక్ష్మీభాయి హ్రూరమానిసియనియు, క్లైవు మహాపురుషుడనియు, వారన్ హేస్టింగ్సు ప్రజాభిలాషియనియు నేటివిద్యార్థులు చదువవలసినగతి పట్టినది. రాణా ప్రతాపుని యకుంఠితవీర్యము గాని, రాజసింహ, భీమసింహుల యవక్రపరాక్రమము గాని, దుర్గాదాసునిరుపమాన స్వార్థత్యాగము గాని, మానసి, మహామాయ, కల్యాణి, సత్యవతి, పద్మినుల యనిర్వచనీయపాతివ్రత్యముగాని ప్రస్తుతవిద్యార్థులలో నెంద రెఱుగుదురు? ఆధునికవిద్యావిధానక్షామముకతన విద్యార్థులమనసు

మరుభూమి యగుచున్నది. ఈమరుభూమియందు మహత్తరాశయము లెట్లు మొలకలెత్తును? వేదసారమునుగాని, గీతారహస్యమును గాని యెఱిగిన హిందూబాలకు లెందఱున్నారు? నీతిజ్ఞానము గాని, ఆత్మగౌరవము గాని, ఆత్మోన్నతిగాని, ఆధ్యాత్మిక పరిజ్ఞానముగాని పడయు విద్యార్థు లెందఱున్నారు? మానవహృదయము విశాల మగుటకొఱకు కఱపబడు విద్య యేది? విజ్ఞానముకొఱకీయబడు విద్య యేది? విద్యకొఱకు నొసగబడు విద్య యేది? దాస్యమునుగాక స్వాతంత్ర్యమును బోధించు విశ్వవిద్యాలయములు భరతఖండమున నెన్ని కలవు? అసంతోషము పెట్టిన బొబ్బ లరణ్యరోదనము కాలేదా? భారతీయుని యార్థిక సమస్యలు పరిష్కరించుటకు వలయు పరిజ్ఞాన మొసగు విశ్వవిద్యాలయములు హిందూదేశమున నెన్ని కలవు? భూపతులైనను, భూతలకుబేరులైనను పేదపండితునకు బ్రహ్మమిల్లి, ప్రాచీనవిశ్వవిద్యాలయములందు జనసామాన్యము గలిసి విద్యాభ్యాస మొనర్చెడివారని వింటిమి. నేటి విద్యాలయములం దీభావము, నీ సౌహార్దము, నీ నైతికపటుత్వము గోచరించుచున్నదా? విశ్వవిద్యాలయములకు ధనదార్ఢ్యములను ధారవోసి వెల్వడు విద్యార్థులు కాష్ఠపుత్తలికలట్లు కృశించిత్వగస్థిమాత్రావశిష్టులై, నిర్ధనులై, నిరుత్సాహులై, నిర్భాగ్యులై మహానగరవీథులం దల్లాడుచుండుట జూచి కన్నీరు విడువా రెందఱున్నారు?

ఇక స్త్రీవిద్యనుగూర్చి యేమి తెలుపుదును? పురుషులస్థితికంటె స్త్రీలస్థితి మఱింత దుఃఖకరముగ నున్నదికదా! స్త్రీలుకూడ మేధస్సు కలవారనియు, వారికిని హృదయమున్నదనియు, వారుకూడ మానవజాతిలోనివారే యనియు, ప్రభాకరునకును మయూఖమునకును, ప్రసూనమునకును సౌరభమునకును, సురాపగకును పూతతనమునకును గల సంబంధమట్లు స్త్రీపురుషులసంబంధ మభేద్యమైనదనియు మఱచితిమి. వనితలకు విద్యాబుద్ధులు కఱపక మూలగూర్చుండబెట్టి మనశరీరమందలి సగపాలును పక్షవాతరోగమునకు గుఱి గావించితిమి. స్త్రీలను నికృష్టస్థితియందుంచి, ఉత్కృష్టదశనుండి మనము నేలగూలితిమి. దానంజేసి విద్యా, నైతిక, మత పరిస్థితులందు గూడ జాతీయత్వము కుంటుపడినదికదా!

ఇక రాజకీయముగ భారతస్థితి నెఱుగని భారతీయులు లేరు. స్వాతంత్ర్యములేని మానవుడు మానము గోలుపడిన అధముడు! ప్రాణరహితునెడ శత్రువునకైన గౌరవ ముండును; కాని మానరహితునెడ మిత్రునకైన నభిమాన ముండదు. ఏనాడు మనదేశము స్వాతంత్ర్యము గోలుపడినదో ఆనాడే భారతవిద్యా, నైతిక, ఆర్థిక, సాంఘికపరిస్థితులు పాడుపడినవి. స్వాతంత్ర్యకాంక్ష మహాపరాధ మని యొరులు తలచిన తలపవచ్చును. స్వాతంత్ర్యదీక్ష రాజద్రోహమని యన్యు లూహించిన నూహింపవచ్చును. స్వాతంత్ర్యవ్రత మన్య లనుష్ఠింపరానిదని లాతివారు యోజించిన యోజింపవచ్చును. జాతీయత్వమునకు స్వాతంత్ర్యమే యుత్తమాంగము. పునర్జీవితు లగుటకు భారతీయులకు స్వాతంత్ర్యసంజీవి యవసరము. దీనిని బడయుటకు భారతరాజకీయవేత్త లనేకమార్గములు సూచించిరి. దైవభీతిగల భారతీయునకు దౌర్జన్యమందు నమ్మకము లేదు. శాంతియే దౌర్జన్యమును మాన్పుటకు వలయు ప్రధానసాధన మని యేసునకు మున్నే బుద్ధుడు సూచించి యుండెను. దౌష్ట్యప్రహారములకు సహనకవచము నొడ్డుడనియే సబర్మతీసంయమిప్రబోధము. ఈప్రబోధమును మది నిలిపి, భారతాంబ పాంచజన్యధ్వానమునకు జెవి యొగ్గి, యుత్సాహపూరితులై దేశకల్యాణవ్రతదీక్షకు గడగి కృతకృత్యులగుచో భారతీయులు పూర్వోన్నత్య మందజాలుదురు. హైందవులు తమ్ముదామ పాలించు కొఱుగరని శ్వేతముఖులతలంపు. భారతీయు లసమర్థులుకారు. ఆర్థికముగను, రాజకీయముగను హీనస్థితిలోనున్నను, అనిర్వాచ్యములైన అరిష్టకాదంబినీపంక్తులనుండి విజ్ఞానసప్తర్షులు భారతవిహాయసమున తనదివ్యతేజమును చిలుకుచునే యుండెను. రామను రాధాకృష్ణులును, జగదీశమేఘనాథ ప్రఫుల్లచంద్రులును, రవీంద్రనాథ సరోజినులును, గాంధి అరవిందయతీంద్రనాథపంగీ విజయాది మహాపురుషులునుగా విజ్ఞానమున భారతము మహోన్నతమై యుండ భావదార్ఢ్యమును, రాజకీయపరిజ్ఞానమును,

నిర్మాణకౌశల్యమును, స్వపరిపాలనా సామర్థ్యమును భరత సంతానము గోల్పవడెనని తలచుట దుర్న్యాయము!

స్వాతంత్ర్య, బాంధ్యతలు భేదభావమును మాపు చేసి సంఘీభావమును బెంపొందించును. స్వాతంత్ర్యము బడసిననాడే హిందూమనల్మానులు సురధునీయమునల్లు కలియుదురు. స్వాతంత్ర్యము బడసిననాడే బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర పంచములు పాంచాల ప్రవంతీపంచకమట్లు సంఘీభావసింధువున గలియుదురు!! స్వాతంత్ర్యము బడసినాడే మైత్రేయిగార్గిలనుబోలి భారతసీమంతినులు జ్ఞానశమంతకములై వెలుగొందుదురు!!! స్వాతంత్ర్యము బడసిననాడే యరాతి కుతంత్రకుఠరమును స్వయంశక్తి, స్వయంనిర్ణయస్వయం విశ్వాస కులిశాయుధములచే ఛేదింపజాలుదుము!!! స్వాతంత్ర్యము బడసిననాడే పాశ్చాత్యవణిక్సంఘముల స్వార్థవశతిని స్వీయబలలనిత్రముచే ద్రుంపివేయజాలుదుము!!! స్వాతంత్ర్యములబడసిననాడే సంఘస్థ దురాచార కీటము లగ్గిబడి బుగ్గియగు శలభముల ట్లంతమగును!!! స్వాతంత్ర్యముచేకుఱిననాడే జాతీయత్వముపునర్జీవితమై సౌష్ఠవసంపన్నమై, సర్వాంగసుందర మగును!!!! ఆర్థిక సాంఘిక, నైతిక, రాజకీయభిత్తికలు బలయుతములై, జాతీయత్వ మహాసౌధము స్థిరమై, ఉన్నతమై యుండుటకు స్వాతంత్ర్యమూలబంధముసుదృఢమైయుండుటనివార్యము. ఈదివ్యహర్మ్యనిర్మాణమునకై భారత సోదరసోదరీమణులు నడుముగట్టుట ముదావహము.

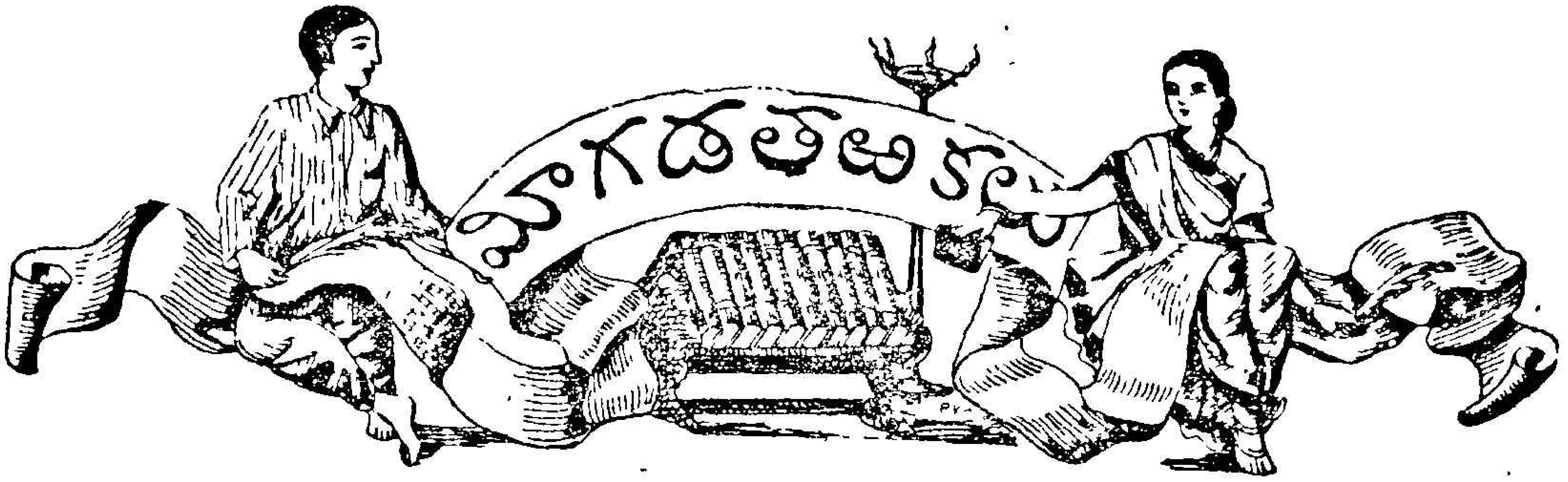
జాతీయత్వముకంటె నంతర్జాతీయత్వము మహత్తరమైనది. కాని, యినిరెండును పరస్పరవిరుద్ధములుకాక పరస్పరబలదాయకములు.ఏమజాతులవారికలయిక హైందవుల కెట్లు కల్యాణసంధాయకమో, యైదుసింధువుల వారి సమ్మేళనము ప్రపంచమున కట్లే సుఖదాయకము. భారతీయుడును, నైరోపావాసియు, నమెరికాసీమస్థుడు నొక్కభగవంతుని యనుంగుపుత్రులు. అనుంగుసోదరులందున్యోన్యభావ మవసరము. నాగరికత యధికమగుకొలది పృథ్వీభాగములకు పరస్పరసంబంధము లలవడి క్రమక్రమముగ బలవత్తరమగుచున్నవి. ఏదేశముగాని యొంటరిజీవనము గడపుట నూతనయుగమున నసాధ్యము. పరస్పర కల్యాణమే అంతర్జాతీయత్వసిద్ధి. ఈసిద్ధిచేపడుటకు జగమందలిజాతులన్నియు స్వార్థమునుమాపుచేసి,సమరమును దుదముట్టించి, సహానశాంతిసుఖములు నెలకొల్పవలెను. ఈమహత్తరోద్దేశమును బూర్ణమొనరించుటకు నైరోపా మహాసంగ్రామము కడచినపిదప జాతిసమ్మేళన(League of Nations) మొకటి నెలకొలుపబడినది. ఏబదినల్గురు జాతులవారిందిపుడు సభ్యులుగనున్నారు. దీనినిగుఱించి పాశ్చాత్యులు రేబవలులు కీర్తించుచున్నారు. శాంతిస్థాపనమునకై నెలకొలుపబడిన యీమహాసంఘమున కింకను శాంతి దృగ్గోచరమగుచుండుట లేదు. ప్రపంచమందంతటను దుర్ణయ దుర్భిక్ష దురహంకార దౌష్ట్యములు తలగెత్తుచునే యున్నవి. ఇందులకు హేతు వీమహాసంఘ సభ్యు లింకను,సర్వసమత్వభావమును గుర్తింపకుండుటే. భారతసీమపై రాబందులట్లు వ్రాలుట కింకను నన్యజాతీయులు విరమించుటలేదు. రుధిరలోలుపశ్వానములట్లు పరదేశీయులు భారతముపైబడి హైందవార్థమును గొల్లగొట్టుచున్నారు. భారతీయులు నేడు దురంతపీడనమునకు గుఱియగుచుండ, నంతర్జాతీయత్వ శరీరమున నొక్కెడ నలిగి మంటలు పుట్టుచుండ, మానవజాతికి సుఖశాంతు లెట్లలవడును? మహత్తరమగు నంతర్జాతీయత్వ మలవడుటకు ముందు ప్రధానమగు జాతీయత్వము చేకుఱవలెను. కవీంద్రుడగు రవీంద్రునివలె,సంయమీంద్రుడగు గాంధి విశ్వమానవకల్యాణ మపేక్షించుచున్నను, ప్రస్తుతము జాతీయత్వముమీదనే తనదృష్టి నిక్షేపించుట కిదియే కారణము.

మానవసమత్వమును, మానవ భ్రాతృత్వమును, మానవ సౌహార్దమును నింకను భావప్రపంచమందే ప్రకాశించుచున్నవి. అచిరములో నీయుత్కృష్టాదర్శము సఫలీకృత మగుగాక! యుగాదినుండి కవులును, సంయములును గాంచు దివ్యస్వప్నము సత్యరూపమునందుగాక!! పృథ్వీతలముశాంతిధామమై,సుఖనిధానమై,మహత్తరమై, మహిమోపేతమై, మర్త్యమలోకస్వర్గమగుగాక!!! జాతి, మత, వర్ణ, భాషా భేదములుమఱచి మానవకోటి పవిత్ర మైత్రీసంశ్లేషమున గలిసి, నవగ్రహగానతుల్యమధుర మంజులప్రణయగీతము నేకకంఠమునబాడి, సృష్టిమహిమ గీర్తించుచు, సచ్చిదానందము నందుదురుగాక. !!!!

గొల్లవాడు

—యస్. దుర్గారావు.

సారస్వతము - సర్కారు

ఒకప్పుడు మనదేశంలో, లలితకళలు, నాగరికత, ప్రఖ్యాతివహించినవంటే, అప్పటి రాజాదరణమే కారణము. హిందూరాజులు మతసంప్రదాయసిద్ధములగు ఆచారవ్యవహారాలను యెంతభక్తిశ్రద్ధలతో కాపాడారో, అంతశ్రద్ధాభక్తులతో లలితకళలనుగూడ నారాధించి, దేశగౌరవమునకును, సంఘౌన్నత్యమునకును కారణభూతు లైనారు. రానురాను మనదురదృష్టంవల్ల, విదేశీయులపరిపాలనలో, మనవృత్తులను చిత్రకళలను పోషించేవారు లేకపోయినారు. ఎవరికైనా స్వవిషయాల్లో వున్నంతజాగ్రత, యితరులసంబంధములో వుండదు. కాకిబిడ్డ కాకికి ముద్దుగా నుండుట సహజమేకదా? ఆదరణ లేకపోయినను, కొన్నాళ్ల క్రిందటివరకు, యిట్టివిషయాల్లో అనవసరంగా జోక్యం కలిగించుకొనేవాళ్లు గారు. ఇది కొంతమేలే. అప్పటి నుండి వీటిని కాపాడేభారము ప్రజలమీద బడ్డది. పెద్దలంతా పూనుకొని యథాశక్తిని సేవిస్తూ, యిప్పటి వరకు యితరదేశాలకు తీసిపోకుండా నిలిపారు.

అన్నివిధాల దేశము మరీ దుస్థితికి వచ్చుటకు ప్రస్తుతం రెండుకారణాలు కనుపడుతున్నవి: (౧) నేటి విద్యావిధానము, (౨) స్థానికపరిపాలనాపద్ధతి. ఇది అందరికి తెలిసినరహస్యమే యైనప్పటికి, యెవరికివారు, యేవోసాకులు చెబుతూ "యెవరికివారే, యమునా తీరే" అన్నట్టుగా సంచరిస్తున్నారు. చిన్నఉద్యోగస్థులు చేతగాకనో, మరేకారణముచేతనో యేతెలివి తక్కువపనిచేసినా, అందలిఫలితమును జవాబుదారీ వహించిన పెద్దయుద్యోగి అనుభవించవలసివుంటుంది. అధికారవర్గంలో, యేశాఖవారు యేలోపము జేసినా, చివరకు "ఫలానావారిప్రభుత్వంలో యీపని జరిగింది" అనేఅప్రతిష్ఠ కాయంగా వుంటుంది. సర్కారు వారు మనసారస్వతములో వ్రేలు బెట్టుతున్నారా? దానివల్ల లాభమా? నష్టమా? అనేది ముఖ్యమగువిషయము కాబట్టి, ఉన్నదున్నట్లు చర్చించుట అవసరము.

కొందఱుయువకులు ఉత్సాహముతో ముందుకు వచ్చి, గ్రంథాలయోద్యమవ్యాప్తికి పాటుపడుచు భాషాసేవ చేస్తున్నారు. కొందఱు సారస్వతోపాసకులు చిత్రవిచిత్రగతుల గద్యపద్యాలు నిర్మించి, తెలుగుతల్లిని ఆరాధిస్తున్నారు. భావిభాగ్యోదయానికి ఈరెండును పునాదులేకాని, మన దురదృష్టంవల్ల ఫలితానికివచ్చిన పండ్లను ఉడతలు కొరుకుతున్నవి. స్వేచ్ఛగా, నిర్భీతితో రచియింపబడి, సంఘమును, దేశమును ఉద్ధరించే ఉత్తమగ్రంథాల ప్రచారానికి అనేక అంతరాయాలు సంభవిస్తున్నవి. ఇవి ప్రస్తుతము రెండురకాలుగా బయలుదేరినవి.

మొదటివిధము:—

కొందరు గ్రంథాలయాధికారులో, లేక, యజమానులో, సర్కారువారికి, గ్రాంటు యిప్పించవలసిందని దరఖాస్తులు పెట్టుకొన్నారు. అందుమీదట, గ్రాంటుయిప్పించేటట్లుగానే, డిప్యూటీ యినస్పెక్టరు ఆఫ్ స్కూల్సునో, లేక, మరో ఉద్యోగినో దరఖాస్తులు పెట్టుకొన్న గ్రంథాలయా లన్నిటిని తనిఖీ చేయమందురు! ఆ యుద్యోగి కొన్ని గ్రంథాలయాలకు వచ్చి, యిష్టమువచ్చినట్లు ప్రశ్నల వర్షము గురిపించి, ఉన్న అధికారమంతా చలాయిస్తూ "ప్రణయచాంచల్యము", "ప్రణయసామ్రాజ్యము" మున్నగాగల "ప్రణయము" అనుమాట యున్న గ్రంథా

లున్ను "గాంధిజీవితము" (ఆత్మకథ), "తిలకుగారి ఉపన్యాసములు" మున్నుగాగల దేశనాయకులపేర్లు గల గ్రంథాలున్ను తక్షణం లైబ్రరీలోనుంచి తీసివేయమనిచెప్పి వెళ్లను. దీన్నిబట్టిచూస్తే మన గ్రంథాలయాల్లో "కుమారవాచకాలు", "వాణీవాచకాలు", "పెద్దబాలశిక్ష" మున్నగునవిమాత్రమే వుండాలన్నమాట. సర్కారు యీవిధంగా మనసారస్వతమువిూదికి దాడివెడలితే ఉత్తమగ్రంథాలకు తావేది?

రెండోవిషయము:—

టెక్స్టుబుక్ కమిటీవారు అప్రూవ్ చేసినగ్రంథాలు మాత్రమే పఠనీయములుకదా? మొన్న మొన్నటివరకు యేచెత్తగ్రంథమైనా సరే అప్రూవ్ అయిపోయేది. ఆకారణముచేత ఉత్తమగ్రంథాలు రావడానికి విశేషముగా అవకాశము లేకపోయింది. ఇప్పుడిప్పుడు ఆపద్ధతి మారి క్రొత్తదారి దొక్కారు. ఏపుస్తకమునన్నైనా శృంగారమనేమాటగాని, రాజకీయపువాసనగాని కనుపడితే, ఆగ్రంథము అప్రూవ్ గాదు. ఈమధ్య నామిత్రులొకరు "శ్రీకృష్ణలీలాస్మృతి" అనేగ్రంథాన్ని కమిటీవారికి బంపారు. పేరునుబట్టే ఆగ్రంథము భక్తిరసప్రధానమైనదని తెలుస్తుందిగదా? కమిటీవారు ఆగ్రంథములో "లావణ్యానుపమాంగియై,విసము నల్లం జన్నులం దాల్చి" అనేపద్యంలో "చన్నులు" అనేమాట యున్నదిగనుక అప్రూవ్ చేయుటకు వీలుగాదని గ్రంథకర్తకు జవాబు యిచ్చారు. మఱొకమిత్రులు "దైవమాదాహా మణి" అనేగ్రంథం పంపితే, దానికిగూడ యిట్లాంటిజవాబే వచ్చింది. దీనినిబట్టిచూస్తే పోతనగారి "భాగవతము" అసలే చూడగూడ దనుకోవలెనా?

భారత, రామాయణాది పౌరాణికగ్రంథములు, కళాపూర్ణోదయము మున్నుగాగల ప్రబంధాలు యేమి కావలెను? శృంగారరసప్రధానములై యుండి, చరిత్రాత్మకములును, సాంఘికములును అగు ఉత్తమగ్రంథాలగతియేమిటి? "అప్రూవుడ్ ఫర్ లైబ్రరీ యూస్" అని టెక్స్టుబుక్ కమిటీవా రనకపోతే యీగ్రంథాలు వుండగూడదుగదా? ఈవిషయం ప్రాజ్ఞులు చక్కగా ఆలోచించుకోవాలి. సారస్వతమువిూద సర్కారువారు తమ అధికారాన్ని యెంతవరకు చలాయించాలెనో, విద్యాధికులు నిర్ణయించి, అవసరమగుమార్పులు జరుగుటకు, అధికారవర్గమువారికి మనవిచేసుకొనుట మేలని విన్నవించుచున్నాను.

—కర్లపాలెము కృష్ణరావు.

వచనవాఙ్మయము

సంస్కృతమున పద్యరచనమే కవిత్వము. వచనము బలామూరు.

అందు శాస్త్రీయగ్రంథములును పద్యాత్మకములే. తుదకు నిఘంటువులును పద్యాత్మకములే.

సంస్కృతపండితులు, సంస్కృతకవులు వచనమును సకలవిధములను ద్వేషించి బహిష్కరించినారు.

అయితే: కవిత్వమునకు ఒదుగునది, సహజమైనది వచనము; కాని, పద్యముకాదు.

పద్యము గానమునకు సంబంధించినది.

పద్యమున లయ, స్వరము ప్రధానములు. కవిత్వము వాటి తరువాతిది.

శిశువులు, పశువులు, పాములు పద్యములు, పాటలు విని తలలూపును. పరిణతచిత్తులగు విద్వాంసులును అన్యభాషాశ్లిష్టగీతము విని ఉప్పొంగుదురు.

కారణము...?

గానము శ్రవణసుఖము నొడగూర్చును.

పద్యము, పాట విని యెట్టిపామరుడును ఆనందించుట భావము తెలిసికాదు. అందలిభావము—కవిత్వము రుచిమాపుటకు చతురుడగు పండితుడు చాల శ్రమపడవలయును.

కావుననే గానమాపాతమధురమని నిర్వచనము.

పద్యమున కవిత్వమునకు పారతంత్ర్యమే; కాని స్వాతంత్ర్యము లేదు.

వచనమున కవిత్వమునకు మరే సంసర్గమును లేదు. అంతయు స్వస్వరూపము.

వచనము చదివి తెలిసికొనగలుగు అక్షరజ్ఞాని పద్యము చదివి తెలిసికొనలేడు.

ఏల? పద్యమున తికమకలెక్కువ. వచనమున సారళ్యమెక్కువ.

పద్యమున వాక్యనిర్మాణము లయ ననుసరించి నడచును. వచనమున స్వతంత్రముగ, సూటిగ నడచును.

పద్యము కవిత్వములేకున్నను విన సొంపుగ నుండును. వచనము కవిత్వము లేకున్న మాటల ప్రోగు. అంతే.

కావుననే వచనము కవులకు నికషము.

పద్యములనే ప్రేమించిన సంస్కృతకవులలో ఈసూత్రము నెరిగినవారు లేకపోలేదు.

కొందరు పద్యములను పూర్తిగా విడువలేక చంపువులు రచించినారు.

బాణుడు, దండి మున్నగువారు నలుగురైదుగురు కేవలవచనమునే ప్రేమించినారు; కాని వారి గ్రంథములయందలి వాక్యము లన్నియు గణయతి ప్రాసలు లేని పద్యములు.

పద్యముల ప్రభావము వారి కవితాశక్తి నట్లు కొంచెపరిచినది.

పద్యములనే చూచి, చదివి, రచించి ఉండిన వారు ఆమెట్టునకైన దిగియుండుట ప్రశంసాపాత్రమే.

వారి యడుగులలో అడుగులువేసిన ఆంధ్ర కవులు అంతమాత్రపు పరిణతినైన పొందలేదు.

ఆంధ్రమున అట్టి నారికేళపాకపు వచనమైన లేదు.

అయితే: ఒకవిశేషము మాత్రమున్నది.

సంస్కృతకవుల ఒరవడి, సాహచర్యము—వీటివలననే ఆంధ్రకవుల కిట్టి పద్యప్రీతి యేర్పడినా, కాలము వారిలో కొంతమార్పు తెచ్చిపెట్టినది.

ఆంధ్రప్రబంధము లన్నియు చంపువులు. నాలుగైదుమాత్రమే నిర్వచనములు.

పరిణామసూత్రము మరికొంతకాలమునకు మన వారికి వచనప్రీతి కలిగించియుండవలసినది; కాని అనుకరణపరాయణత పురోగమనము లేకుండజేసినది.

ఇంతేగాదు. తిర్యగ్గమనముకూడ ప్రారంభమైనది.

మనవారు చిత్రకవిత్వమును, బంధకవిత్వమును ప్రారంభించినారు. శ్లేషకవిత్వమున మునిగిపోయినారు. రానురాను తమ పూర్వులపోకడలను, ఎత్తుగడలను, కల్పనములను కొంతమార్చి, వారిభావములను తమ మాటలతో ఛందోబద్ధము కావించినారు.

అక్కడక్కడ ఒకరిద్దరు వచనము వ్రాసినా అది పైకి రాలేదు. జనసామాన్యమునకు రుచించలేదు.

మహమ్మదీయుల ప్రభుత్వము మనకు చిరకాల మనుభూత మయినా వారి వాఙ్మయము మనకు క్రొత్త రుచి కలిగింపలేకపోయినది.

ఆంగ్లవాఙ్మయపరిచితి కలుగనంతవరకును మనవాఙ్మయమున కీజ్వరము విడువలేదు.

పందొమ్మిదవ శతాబ్దియొక్క ఉత్తరార్ధమున మన వాఙ్మయమున ఆంగ్లవాఙ్మయచ్ఛాయ సాంద్రముగా అంకితమైనది.

దీనితో ప్రబంధనిర్మాణము సన్నగిల్లి, నాటకరచనము ప్రారంభమై, వచనవాఙ్మయము పెరుగసాగినది.

కుంటివానికి కాళ్లు వచ్చినట్లు, గ్రుడ్డివానికి కండ్లు వచ్చినట్లు, బధిరునకు చెవి వచ్చినట్లు, మూగవానికి నోరువచ్చినట్లు అయినది. ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు వెలుగువచ్చినది.

ఇటీవల పద్యవ్యాసములు—ఖండకావ్యములు రచింపబడుచున్నవి. ఈరకమున సంఖ్యకు తగినంతవిశిష్టత లేదు. అయితే: వీటివల్ల కీడులేదు. మేలును తక్కువ.

కాగా, మనకవులు ఇప్పుడు దృఢదీక్షతో చేయవలసినది వచనరచన. వచనరచనవలన వాఙ్మయమునకు విజ్ఞానమబ్బును. పుష్టికలుగును.

వచనవాఙ్మయమువలన మనజాతి ఉద్బుద్ధమగును. మనదేశము వీర్యవంత మగును.

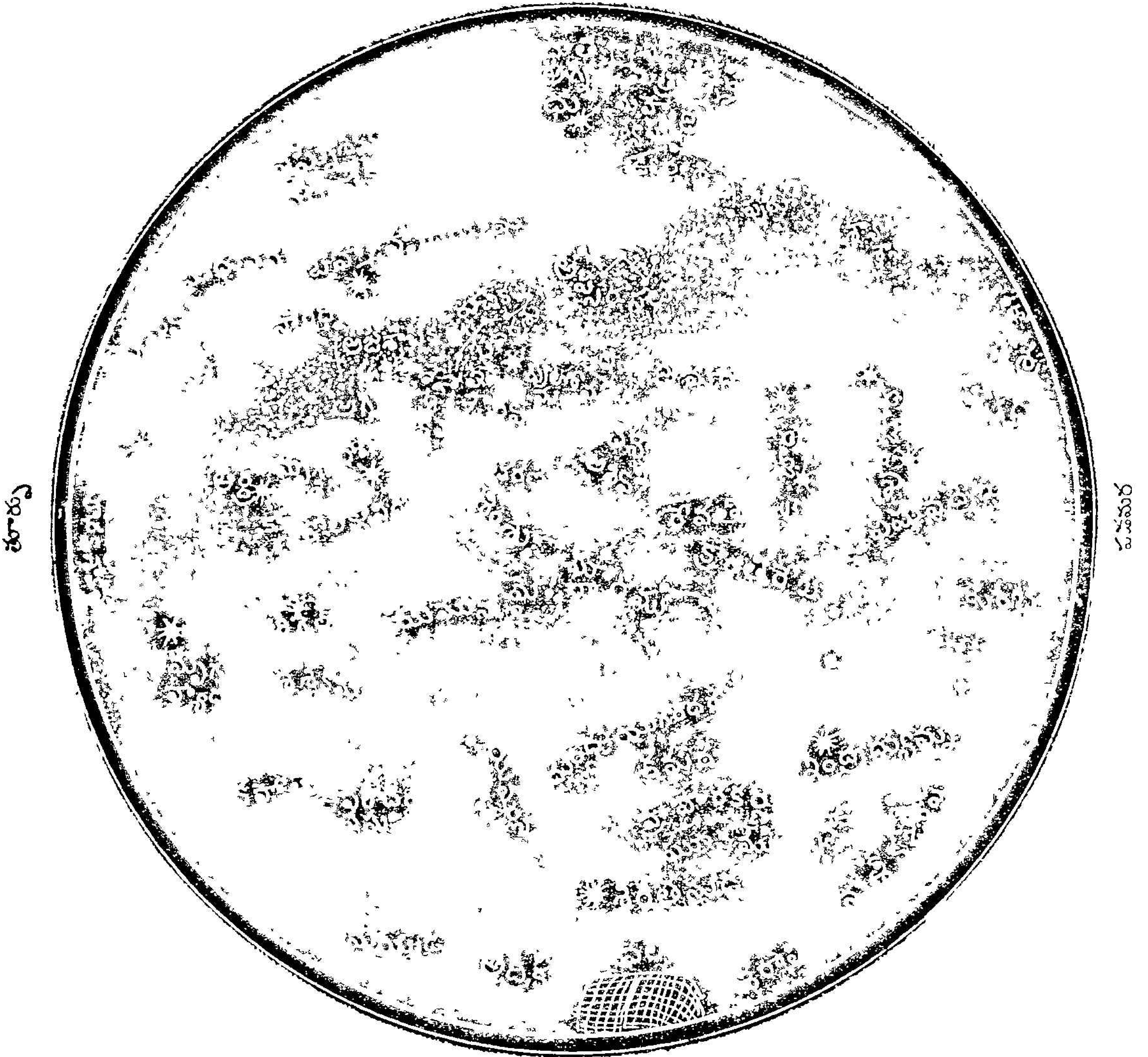
అప్పుడు భారతదేశపుటాకాశమున ఆంధ్రుడు నిండుచంద్రునివలె సాక్షాత్కరించును.

—శాస్త్రి

నక్షత్రమండలము

గొబ్బూరు వేంకటానంద రాఘవరావు (కవితాసమితి)

మార్గశిర, పుష్యమాసములు : (డిసంబరు 1933)

[ఈపటము ఆ యా దిక్కులు సరిగా చూపునట్లు తలమీదుగా పెట్టి చూడవలెను. ఇందున్నట్లు నక్షత్రాదులు

డిసెంబరు 8 తేదీని రాత్రి 8-50 గంటలకును, డిసెంబరు 22 తేదీని రాత్రి 7-54 గంటలకును
,, 15 ,, ,, 8-22 ,, ,, 29 ,, ,, 7-28 ,, } కనబడును.]

౧౯౩౩ డిసెంబరు ౨ మొదలు ౧౯౩౪ జనవరి ౨ తేదీవఱకునగు నెలలో రాత్రి తొలిజామున నగపడు గ్రహ, నక్షత్రాదులను తెలిసికొందము.

క్షీరవాహిని (Milky way)

ఈ మాసములో క్షీరవాహిని, తూర్పు సమీపమందున్న ఆగ్నేయదిశనుండి, పశ్చిమ సమీపమున నున్న వాయవ్యదిశవఱకు మండలఖండాకారమున (like the segment of a circle) వ్యాపించి యున్నది. అది శ్వాన, పూర్వశ్వాన, వృత్ర, మిథున, వృషభ, సారథి, భృగు, పరశు, అప్సరస, రాజహంస, ధనిష్ఠ లనబడు నక్షత్రసమూహములమీదుగా గాని, సమీపమునుండిగాని వ్యాపించి యున్నది.

పరమక్షయ దినము (Winter solstice)

సంవత్సర మంతటిలో అల్పతమప్రమాణము గలదినము (shortest day of the year) ఈమాసమునందే వచ్చుచున్నది. మనవారు ఈ దినమును పరమక్షయదిన మందురు (డిసెంబరు ౨౧-వ తేదీ).

శీతకాలపు నక్షత్రములు

Winter constellations-శీతకాలపునక్షత్రములగుంపులు అనబడు మేష, వృషభ, మిథున రాసులు ఈ మాసమునందు రాత్రి తొలిజామున తూర్పున నెంతో రమ్యముగా కనబడుచుండును.

మిక్కిలి తేజోవంతములైన నక్షత్రములు (First Magnitude stars)

మంచి సొగసైనట్టియు, మిక్కిలి తేజోవంతములైనట్టియు నక్షత్రములు ఈ మాసపు తొలిజామున తొమ్మిది కనబడుచున్నవి. అవియేవనగా:—

౧. శ్రవణము. ఇది త్వరలో అస్తమించుచున్నది.

౨. ఇంద్రద్యుమ్నుడు. (Fomalhaut -ధోనలో)

౩. శంతనుడు. (Acherner)

౪. రోహిణి. (Aldebaran)

౫. రిగెల్. (Rigel)

౬. ఆరుద్ర. (Betelgeanx)

౭. బ్రహ్మహృదయము. (Capella in Auriga)

౮. మృగవ్యాధుడు. (Sirius in Canis Major.)

౯. పూర్వశ్వానము. (Procyon in Canis Minor)

ఉత్తరనక్షత్రములు

ధ్రువుడు సరిగా నభోమధ్యరేఖపై నున్నాడు. చిన్నయెలుగు ధ్రువుని దిగువ వ్రేలబడియున్నది. బృహదృక్షము ఉత్తరసమీపముననున్న ఈశాన్యమున నిక ఉదయమగునుకాని ఇంకను ఉదయముకాలేదు. విఘ్నేశ్వరుడును, అతని మూషకమును ఇపుడే తొంగిచూచుచున్నారు ఉత్తరసమీపమున వాయవ్యదిశను నహుషుడు అస్తమించినాడు.

తూర్పునక్షత్రములు

వేదకాలమునాడు వృత్రుడనియు, పాశ్చాత్యులచే ఒరయన్ (Orion) యోధుడనియు చెప్పబడు వీరునిరూపము తూర్పున చక్కగా కనబడుచున్నది. మనవారు గొల్లకావిడిచుక్కలని చెప్పు మూడు చుక్కలును, వాటికి నాలుగు ప్రక్కలను బాహువనబడు ఆర్ద్రియు, పాదమనదగు రిగెల్ (Rigel) నక్షత్రమును, రిగెల్ తూర్పుగా నొకటియు, ఉత్తరమున అనగా, ఆర్ద్రి, రోహిణిలమధ్య తేజోవంతమగు Bellatrix నక్షత్రమును నాలుగుమంచపు కోళ్లవలె నగపడుచున్నవి. రిగెల్ నక్షత్రములో పచ్చనిరంగుగల చుక్కల జంట ఉన్నది. గొల్లకావిడి చుక్కలు విషువద్రేఖ (Equator) వెంబడిని కొంచెము దక్షిణముగా పోవుచున్నట్లు కనబడును. రిగెల్ చుక్కకు ఉత్తరమున యమునపుట్టినట్లు కనబడును. రిగెల్ దిగువనే శశకమున్నది. చిన్నదైనను శశకము చూచుట

కెంతో రమ్యముగా నగపడుచున్నది. దానికి కొంచెము దిగువనే కపోతమున్నది.

శ్వానములు-మృగవ్యాధుడు (Sirius)

ఇంత తేజస్సుతో ప్రకాశించు నక్షత్రరాజము మఱియొకటి ఆకాశమందగపడదు. ఇంచుమించుగా నీ నక్షత్రము నంటియున్న ఆకాశగంగకావల ఉత్తరముగా శ్వానములోని Procyon చుక్క-ఇదే పూర్వ శ్వానము-మెఱయుచున్నది. పాశ్చాత్యులీ కుక్కలు ఒరయన్ వేటకాని వెంబడిని పోవు వేటకుక్కలందురు. వీటికి ఎగువను, అనగా తూర్పుసమీపమునందున్న ఈశాన్యమునందు మిథునరాశిలోని పునర్వసుచుక్కలు చక్కగా ఉదయించి మెఱయుచున్నవి.

రోహిణి వృషభరాశిలోని వృషభమునకు నేత్రమువంటిది. ఎఱ్ఱకన్నువలె ఎఱ్ఱగా మెఱయుచుండును. రోహిణికి ఉత్తరభాగమందు తెల్లని తేజస్సుతో బ్రహ్మహృదయము మెఱయుచున్నది. ఈ రెంటికినిమధ్య అగ్ని నక్షత్రము చూడవచ్చును. నభోమధ్యరేఖకు తూర్పునను, సారకై అజశాబకములకేవలను భృగుపరశుమండల మున్నది. అందు ఔర్వ, జమదగ్ని, ఋచీకాదులు మెఱయుచున్నారు. ఆదిగువ బ్రద్నుమిటకరించుకొనుచు పులోముడున్నాడు. పులోముని సమీపమున, క్షీరవాహినిలో, స్వల్పములై కనపడునక్షత్రకోటులచే నచ్చటియాకాశము ధవళమై తోచుచున్నది.

మత్స్యనక్షత్రములు

పిల్లలకోడి భృగుపరశుమండలముదిగువను తేజరిల్లుచున్నది. వెండి యుత్తరీయమున చిక్కుకొనిన మిణుగురుపురుగులట్లు ఇవి చక్కగా మెఱయుచున్నవి. యంత్రసహాయములేక ఇందలినక్షత్రము లారు కనబడుచున్నవి. అశ్విని నభోమధ్యరేఖపైనున్నది.

శింశుమారము అశ్వినికి రేవతికి దిగువనేయున్నది. అందులోని మైరానక్షత్రము ఒకప్పుడు సప్తఋషులంత తేజోవంతమైయుండి మరియొకప్పుడు, కంటికి కానరానంత తేజోహీనముగా నుండును.

దక్షిణ నక్షత్రములు

శింశుమారమునకు దిగువ ఇంద్రద్యుమ్నుడును, అతనికథతో సంబంధముగల నాళీకజంఘ బకము, ప్రావారకర్ణఘూకము, యుగంధరకమఠమును కానబడుచున్నారు. ఆగ్నేయాకాశమున వసుచరిత్ర కథను స్ఫురింపజేయు నక్షత్రములున్నవి. ఉపరిచరవసువును, అతని యమోఘవీర్యమునకై పోరాడిన పక్షులును, ఆవీర్యమును భ్రమించిన అద్రికయు, అద్రిక పడినవలయు, దానిగర్భమున జనించిన సత్యవతి యోజనగంధియు, ఆమెను వివాహమాడిన శంతనుడును ఆప్రాంతములందే కానవచ్చుచున్నారు.

శింశుమారము దిగువనే సముద్రవాలుకాపులినతలమున ధుంధుమ ఘోరాగ్నిజ్వాలలతో Chemical Furnace వలె చూడవచ్చును.

పశ్చిమమున

శ్రవణ మస్తమించుచున్నది. ఛాయాపథమును, శ్యామసీములును త్వరలో నస్తమింపనై యున్నవి. ధనిష్ఠయు నెంతోసేపుండదు. శ్యామసీమల కావల ఊర్వశీపురూరవసులును, దిగువ పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్రలును, ఆదిగువ కుంభ, మీనరాసులును కానవచ్చుచున్నవి.

అప్సరసలు

ఊర్వశీపురూరవసుల కావల, నభోమధ్యరేఖ సమీపమున, రంభ, సుజూర్ణి, హ్రదేచక్షుస్, గ్రంథినీ, చరాఖ్య మొదలగు నప్సరసలు మెఱయుచున్నారు. ఈచుక్కలన్నిటిలో రంభ 'చక్కనిచుక్క' యను సామ్యము మరువరాదు.

ఇంద్రమద

అప్సరసలదిగువను పులోమరక్కసునిచే బాధితయైన ఇంద్రమదయును, ఆమెగర్భచ్యుతుడైన చ్యవనుడును కానవచ్చుచున్నారు. చ్యవనుడు రేవతికావల, అశ్విని సమీపమునందు చూడవచ్చుచున్నాడు.

క్షీరోదధ్రువములు

క్షీరోద దక్షిణధ్రువము— యుగంధరకమను నభోమధ్యమును గడచి పడమటకు వ్రాలినది. ఉత్తరధ్రువ మింకను కానరాదు.

గ్రహములు

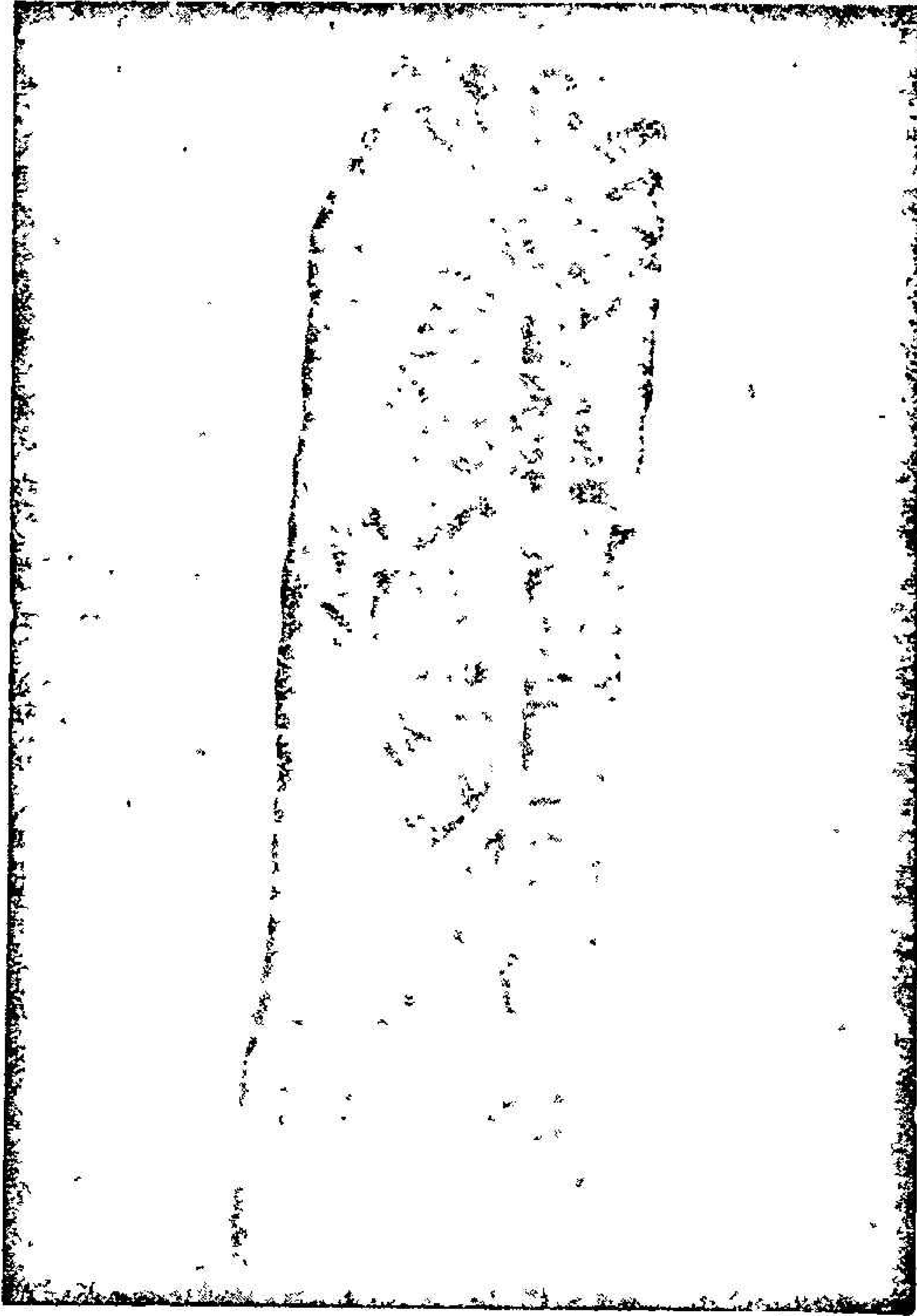
సూర్యాస్తమయమైనవెనుక పశ్చిమాకాశమున శుక్రుడు మంచికాంతితో ప్రకాశించుచున్నాడు. శ్రవణముదిగువ శని కొంతకాలము కనబడును. అంగారకుడు మకరమందే కానవచ్చుచున్నాడు. మాఘమాసములో కాని కుంభములోనికిరాడు. రాత్రి 9 గంటలపుడు కనబడకున్నను, ఈగ్రహములు మూడును, సూర్యాస్తమయముకాగానే కొంతవఱకు పశ్చిమాకాశమున చూడనగును. వాటిస్థానములు పటములో చూపలేదు.

ఉల్కాపాతములు

ఈమాసములో 15 డిసెంబరువఱకు, మిథునరాశిలో, పునర్వసుసమీపమున హ్రస్వములు, శీఘ్రవంతములు నైన ఉల్కాపాతములు కానవచ్చును.

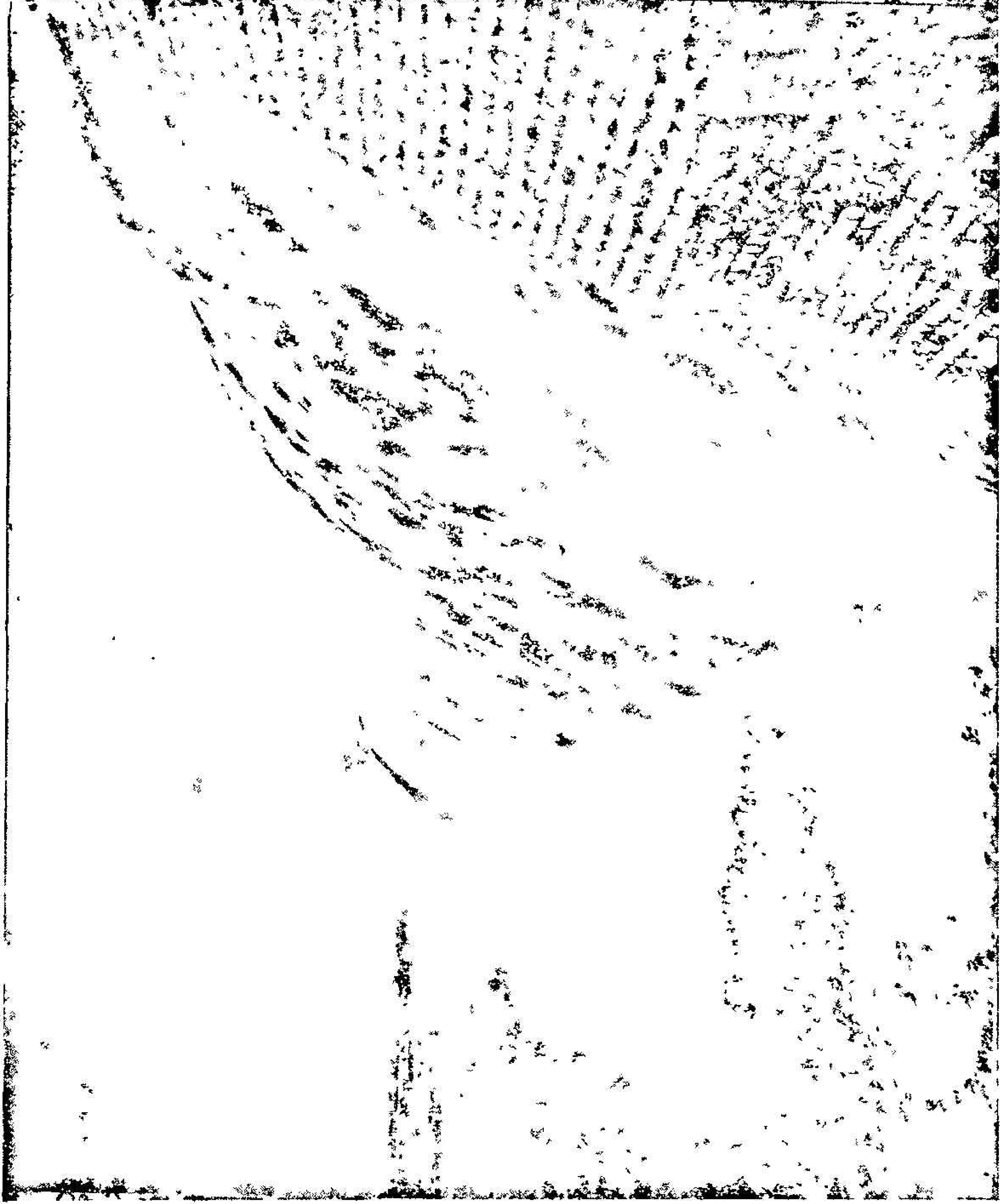
చిన్న ఉల్కలు

పునర్వసులో 15 తేదీవఱకును, సప్తఋషిమండలములో 19—22 తేదీలను, నరకునిలో 19 మొదలు 29 తేదీవఱకును చిన్న చిన్న ఉల్కలు పడును.

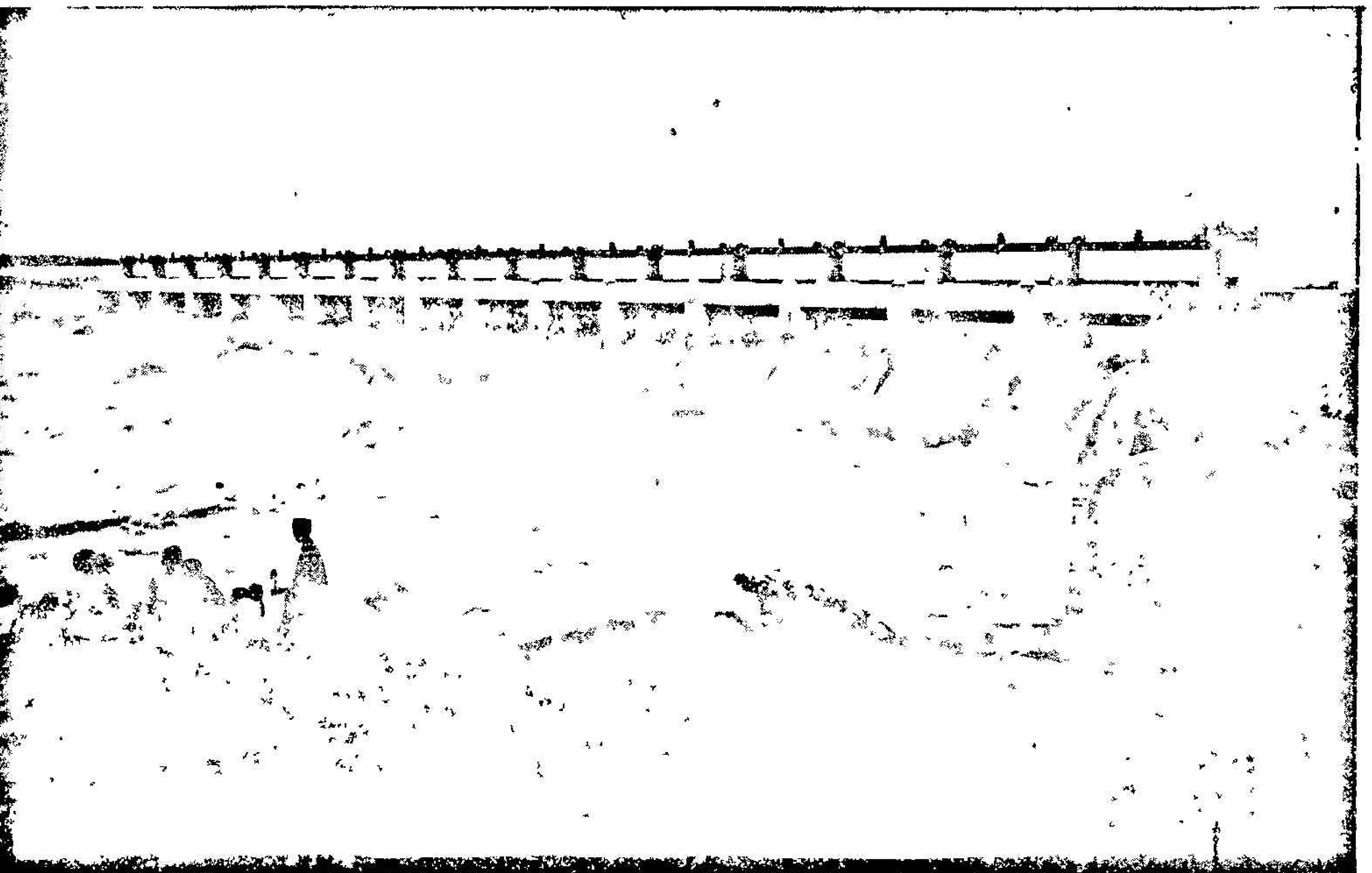

అభిసారిక
(ఆంధ్రజాతీయకళాశాలా చిత్రసంచయమునుండి)
—యస్. వి. యస్. రామారావు.

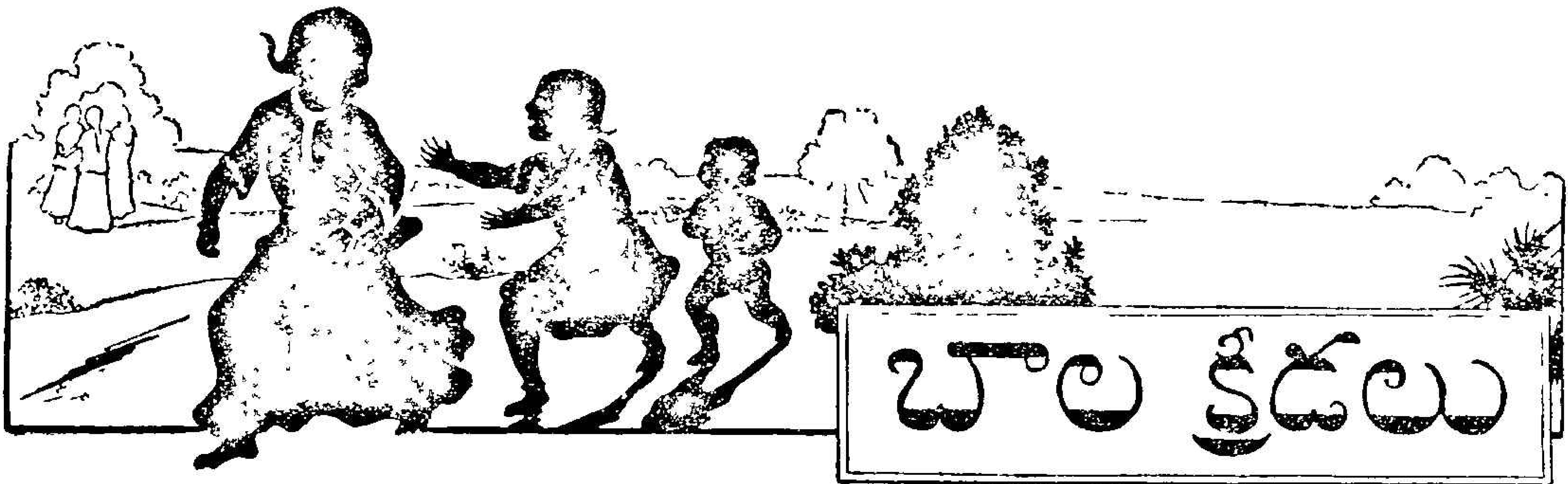
నిజాం సాగర తటాక చిత్రములు

3. జలపాతము

౮. తమంతన తెరచుకొను అలుగులు

మంగిపూడి వేంకటశర్మ

3౮. ఓమనగుంటలు - ఆవు ఆవు

ఒకగుంటకు ఒకటియెదురుగా నుండులాగున రెండువరుసలుగా వరుసకు ఏడేసిగుంటలు చేయవలయును. ఈగుంటలు బల్లలమీద చెక్కించుకొన్న యెడల సులభముగా నుండును. కనుక చాలమంది మంచి సరదాగా చేపలుమొదలైనవాని యాకారముగా నుండునట్లు చక్కగా కర్రలు చెక్కించి చేయించుకొందురు. ఈయాట ఒకయాటకు ఒక్కరును, ఒక్కయాటకు ముగ్గురును, మూడాటలకు యిద్దరును ఆడుటకు బాలిక లుండవలయును. ఈయాటలో కాళీవచ్చిన గుంటపేరు కుప్పగుంట, లేక మరికిగుంటయనియు, దానితరువాత గుంటలలోని కాయలు తీసికొనుటపేరు నాకివేయుట అనియు అందురు. గుంటఒక్కటికి అయిదేసికాయలుచొప్పున పదునాల్గుగుంటలలోను వేసి, ఇద్దరిలోను ముందుగా నెవరోయొకరు తమముందర నున్న యేదోయొక గుంటలోని కాయలు చేతిలోనికి తీసికొని, తీసినగుంటకు పైనున్న గుంటమొదలుకొని గుంటకు ఒక్కొక్కకాయచొప్పున అయిదుగుంటల లోను వేయవలెను. తరువాత ఆరవగుంటలోని కాయ లెత్తి మళ్లీ ఆలాగుననే ఆడవలెను.

ఇట్లు తన గుంటలలోగాని, రెండవవారి గుంటలలోగాని యేదైనవొక గుంటగాని, రెండుగుంటలుగాని కాళీవచ్చువరకు ఆడుచుండవలెను. ఒక్కగుంట కాళీ వచ్చినయెడల కాళీగానున్న గుంటతరువాత గుంటలోని కాయలును, దానియెదురనున్న గుంటలోని కాయలును ఆడుచున్న బాలిక గెలిచినట్లెంచుకొని తీసికోవలెను. ఎదుటిగుంటలో కాయలు లేనియెడల ఒకగుంటలోని కాయలే తీసుకోవలెను. వరుసగా రెండుగుంటలు కాళీయైనయెడల కాయ లేవియు రావు ఇట్లు కాయలు గెల్చినను గెలువకపోయినను కాళీవచ్చినతరువాత ఆట రెండవవారు ఆడవలయునుగాని మొదటివారాడరాదు. ఇట్లొకరితరువాత నొకరు అన్నిగుంటలలోను కాయలన్నియు అయిపోవువరకు ఆడుచుండవలయును. ఇట్లాడుచుండగా ఆఖరికి కాయలెత్తిన గుంటలలో మిగత గుంటలలోని కాయలతో ఆడుచుండగా ఎవరాడుచున్నను ఎవరిప్రక్క గుంటలలోనికి నాలుగుకాయలు చేరినయెడల వారు వారి గుంటలలోని కాయలు యెత్తుకొని గెల్పుకాయలలో కల్పుకోవలయును. అట్టికాయను ఆవు అని పేరు. ఇట్లు ఆడుచూరాగా ఓడిపోయిన వారికి కొన్నిగింజలు మొదటికన్న తగ్గిపోవును కనుక రెండవఆటకు ఓడిపోయినవారికి యేడుగుంటలలోనికి సరిపడుకాయ లుండవు. అట్లుండకపోయినను ఎవరిదగ్గర నున్న కాయలు వారువారు పెట్టి ఆడవలెను. అనగా ఓడిపోయినవారిదగ్గర ఒకగుంటలోనికి సరిపడు కాయలున్నను గెల్చినవారు ఏడుగుంటలలోను కాయలుపోసి ఆడవలయును. కాని ఓడిపోయినవారిప్రక్కను గింజలు లేనియెడల కాళీగానున్న గుంటలలోనూ మాత్రము ఆడక కాయలున్నగుంటలలో మాత్రమే యిద్దరును ఆడవలయును. ఇట్లు ఎవరోయొకరు పూర్తిగా ఓడిపోవువరకు ఆడవలెను.

3౯. వంగఆట (కట్టుఆట)

ఈయాటకు గుంటఒక్కటికి యేడేసికా[illegible] లుండవలయును. ఎవరోయొకరు యేదోయొకమూల

గుంటలోనుండి యారంభించి ఆడవలయును. (లేని యెడల ఆట సరిగా నడువక చాలా ఆలస్యముగా ముగియును.) అట్లు ఆడునపుడు తనకుడిప్రక్కనున్న మూలగుంటలోనుండి ఆరంభించవలెను. కాని యెడమ మూలగుంటనుండి ఆరంభించినయెడల కాయలు విస్తారము గెలుపురావు. ఇది జ్ఞాపకముంచుకోవలెను. ఈయాటకు మొదటియాటవలెగాక యేగుంటలోనికి కాయలు సరిపోవునో ఆగుంటలోని కాయలే యెత్తి ఆడుచుండవలయును. ఇట్లు ఆడుచుండగా ఏమూల గుంటలోని కాయలైనను ఆడుటకై యెత్తుటచేత కాళీయైనతరువాత ఆగుంటలో మూడుకాయ లుండి నాల్గవకాయ పడునప్పటికి చేతిలోని కాయలు సరిపోయినయెడల దానికి (ఆగుంటకు) వంగ అనిపేరు. ఆనాల్గవకాయ గుర్తునిమిత్తము ఆగుంటప్రక్కను నిల్పవలెను. ఎవరిప్రక్కమూలగుంట వంగ (కట్టు) అయినదో ఆగుంటలోని కాయలు వారు గెల్చినట్టు అగును. కనుక ఆగుంటలోని కాయలన్నియు ఒక్కమారుగాని, అనేకపర్యాయములుగాని ఎవరివో వారు తీసికోవలెను. ఒకరు ఆడుచున్నప్పుడు యెదుటివారి గుంటలన్నిటిలోను కాయలువేయవచ్చునుగాని యెదుటివారికి వచ్చిన కట్టు అనగా వంగఅయిన గుంటలోమాత్రము కాయలు వేయరాదు—అనగా ఆడరాదు. ఇట్లు ఆడునప్పుడు యేగుంటయైనను యెన్నిగుంటలైనను కాళీలుకావచ్చును. అట్లు కాళీయైనగుంటలోనికి (ఆడుకవచ్చుకాయలు అనగా చేతిలోనికాయలు సరిపోయి) ఒక్కకాయ మిగిలియుండినయెడల ఆకాయ దానిలో వేసిన తరువాత తనఆట అయినట్టు తలచి రెండవవారు ఆడవలెను. వంగవచ్చినను తరువాత రెండవ యాట యియ్యవలెను. వంగగుంటలలో ఎక్కువలాభము వచ్చినవా రెవరోయొకరుందురుగనుక రెండవమారు ఆడెడుఆటకు ఒకరికెక్కువగాను ఒకరికి తక్కువగాను గింజలుండును. కనుక ఆవుల ఆటవలెనే యెవరి దగ్గరనున్న గింజలన్నియు వారువారు వేసి ఆడవలెను. కాని ఓడిపోయినవారిప్రక్క కొన్నిగుంటలు కాళీయుండునుగనుక కాయలున్న మొదటిగుంటనే మూల యని భావింపవలెను. ఇట్లు ఎవరోయొక రోడిపోవు వరకు ఆడవలెను.

౩౯. అత్తకోడళ్ల ఆట

ఈ యాటకు గుంట ఒకటికి పన్నెండేసికాయలు పోయవలయును. ఇది ముగ్గురు ఆడవలయును. ముగ్గురిలోను ఇద్దరు కోడళ్లనియు, ఒకతె అత్తయనియు పేరులు పెట్టుకోవలెను. పదునాల్గుగుంటలలోను (ఈ గుంటలను గదులనియు, ఇండ్లనియు వాడుదురు.) కుడి యెడమప్రక్కల నున్న నాలుగేసియిండ్లు చేరి యొక్క ప్రక్కని చెరియొకకోడలును, మధ్యనున్న ఆరుగుంటలను అత్తయును తమవని భావింపవలయును. ఆవుల యాటవలెనే దీనికిని ఆడెడుకాయలు ఏగుంటలోనికి సరిపోవునో దానిప్రక్కగుంటలోని కాయ లెత్తిఆడవలయును. కాని సరిపోయినగుంటలోని కాయ లెత్తియాడగూడదు. ఈ యాటకును ఆవు లున్నవిగాని ఆవుఅనగా ఆరేసికాయ లుండవలెను. ఈ యాట మొదట అత్త ఆరంభించవలెనుగాని కోడండ్రు ఆరంభింప కూడదు. అత్త గెల్చినను, ఓడినను రెండవ ఆటమొదలుకొని మూడుఆటలవరకు ఆటఒక్కొక్కటికి ఒక్కకాయ చొప్పున కోడ ళ్లిద్దరికి చెరియొకటి యిచ్చుచుండవలయును. ఇట్లు ఇచ్చుటపేరు కోడళ్లకు అత్త గంజి పోయుటఅనియు, మూడుమారులనగా మూడేండ్లనియు చెప్పుదురు. అయిదవయాటమొదలుకొని అత్తవలెనే ఓడిపోయినను, గెల్చినను ఆటలన్నియు అయిపోయి మానివేయువరకును ఆటప్రతియాటకును ఆటఒక్కటికి ఒక్కొక్కకాయచొప్పున కోడళ్లిద్దరును చెరియొక కాయ అత్తకు యిచ్చుచుండవలెను. కోడళ్లు కొత్తగా కాపురమునకు వచ్చుటచేత కొంతకాలమువరకు అత్త పెత్తనమనియు, తరువాత యెల్లకాలము కోడళ్ల పెత్తనమనియు దీనికి పేరు. ఈయాటకుకూడ ఆవులఆటలో వలెనే ఆడుచుండగా కాళీవచ్చినగుంటప్రక్కనున్న యెదురుగుంటల రెంటిలోని కాయలును యెవరికి వచ్చినవి వారు తీసికొనిపోవచ్చును.

౪౦. కాశఆట

ఈయాట యిద్దరాడవలయును. దీనికి గుంటకు పండ్రెండేసి కాయ లుండవలయును. ఈఆటయంతయు అవులఆటవలెనే ఆడవలయును. కాని యీయాటకు అవులు లేవు. మరియును యీయాట ఆడునపుడు మధ్యనున్న రెండుగుంటలలోని కాయలును యెత్తికూడ గూడదు. కాని ఆగుంటలలో తక్కినగుంటలలోవలె ఆటఆడునపుడు కాయలు వేయుచుండవలయును గాని మానరాదు. మధ్యగుంటలు రెండునుగాక తక్కిన గుంటలప్రక్క గుంటలేవైన కాళీలు వచ్చినపుడు అవులఆటలోవలె యెవరికి వచ్చినకాయలు వారు తీసికోవలెను. మధ్యగుంటలప్రక్క కాళీలు వచ్చిన యెడల ఆగుంటలోని కాయలు (అనగా మధ్యగుంటలోనివి) మొదట యెవరికైన రావలసివచ్చినయెడల వారు తీసుకోక ఆటయంతయు ఆఖరగుదాక అట్లే యుంచవలయును. ఏలయనగా ఈగుంటలోని కాయలు ఎవరిప్రక్కనున్నవి వారికిగాక రెండవవారికిగూడ అధికారము గలదు గనుక ఆగుంటలయందలి కాయలు ఎవరికెన్నిమారులు రావలసివచ్చినవో లెక్కించుకొని ఆవరుసప్రకారము ఇద్దరును పంచుకోవలెను. ఒకొక్కయాటకు అట్టికాళీ (మధ్యగుంట ప్రక్క గుంటకు) రానియెడల ఆయాట అయిపోయినను ఆ కాయ లట్లే యుంచి రెండవయాట ఆడుచూ ఆయాటలో ఎవరికి వచ్చునో వారు పుచ్చుకోవలెను. ఈ యాటలో మధ్యగుంటకు కాశ అనిపేరు. అందువల్లనే యీయాటకు కాశఆట యనిపేరు.

౪౧. సీతాదేవిఆట

ఈయాట ఒక్కరికంటె యెక్కువమంది ఆడుటకు వీలులేదు. ఏలయనగా లంకలో సీతాదేవి రెండవవారి ముఖము చూడకుండ ఒక్కతెయును ఈయాట ఆడుకొన్నదని చెప్పుదురు. అందువల్లనే దీనికి సీతాదేవియాట యని పేరువచ్చినది. ఈయాటకు క్రమముగా రెండుప్రక్కలను ఒకగుంటలో ఒక్క కాయయు, రెండవగుంటలో రెండును, మూడవ గుంటలో మూడును, నాల్గవగుంటలో నాల్గును, అయిదవగుంటలో నైదును, ఆరవగుంటలో నారును, ఏడవగుంటలో నేడునుగా కుడిప్రక్కనుండి ఎడమకు పోసికొనిరావలయును. తరువాత ఆట ఆరంభించవలెను. ఈ యాటకు ఎక్కడ యారంభించినను సరేకాని యేగుంటలో కాయవేయుట తోడ అయిపోవునో ఆగుంటలోనే వేసినను దానిలోనివే యెత్తి ఆడుచుండవలయును. ఈయాటకు కాళీలు వచ్చుటయును, గుంటలలోనికాయలు గెల్చుక్రిందతీసికొనుటయును లేవు. ఈయాట కెప్పుడును కాళీలు రాగూడదు. అలాగున వచ్చినయెడల ఆట తప్పుఆడినట్లు గ్రహించవలెను. ఇట్లు ఆడుచుండగా తప్పినయెడల మరల మొదటినుండియు ఆడుకోవలెను. ఇట్లు ఆడగాఆడగా అన్ని గుంటలలోను మొదట యేగుంటలో యెన్నెన్నికాయలు వేసినారో, అన్ని సరిగా యెప్పుడు వచ్చునో అప్పటికి యీయాట ముగిసినట్లెంచవలయును.

౪౨. సరిబేసులు

అంకెలలో మొదటియంకయగు ఒకటిమొదలుకొని యొకసంఖ్య విడిచి యొకసంఖ్య చొప్పున అనగా ఒకటి, మూడు, అయిదు మొదలగు నంకెలన్నియు బేసిసంఖ్యలును, రెండుమొదలుకొని యొకటివిడిచి యొకటి యనగా రెండు, నాలుగు, ఆరు, యెనిమిది మొదలగు సంఖ్య లన్నియు సరిసంఖ్యలనియు నందరికిని దెలియును కదా! ఇద్దరుబాలికలు సమానసంఖ్యగల గవ్వలుగాని, చింతగింజలు మొదలగు గింజలుగాని తెచ్చుకొని యొడిలో పోసికొని యొకబాలిక తనయొడినుండి కొన్ని కాయలు దీసి (కాయలుఅనగా గవ్వలుగాని, గింజలుగాని అని తెలిసికోవలెను) రెండుచేతులతోను గిలకరించి కుడిచేతిలోనికి వచ్చినన్ని కాయలు తీసి ఆకాయలు కన్పడకుండ మూసి సరియా, బేసియా చెప్పుమని రెండవవారి నడుగవలయును. ఆచేతిలోని కాయలను ఇన్ని యని సరిగా రెండవవారు చెప్పినయెడల ఆకాయలను వారి కిచ్చివేయవలయును. చెప్పలేనియెడల చేతిలోని కాయ లెన్నో అన్ని రెండవవారివద్దనుండి పుచ్చు

కోవలెను. ఇట్లు ఇద్దరిలో ఎవరోయొకరు అన్నికాయలును గెల్చువరకు నాడుకోవచ్చును. లేదా కొంతవరకైనను ఆడవచ్చును. కొంతవరకు ఆడి మానివేసినయెడల మొదట తాము తెచ్చుకొన్న కాయ లెన్నియో, గెల్చుకొన్నకాయ లెన్నియో లెక్కించిచూచుకొని సంతోషించవచ్చును. ఈయాట యెందరు బాలికలైనను ఆడుకోవచ్చును. అనగా ఒకబాలిక కాయలు గిలుకరించి సరులా, బేసులాయని అందరిని అడిగినప్పుడు ఒక్కొక్కరే క్రమముగా సరులో బేసులో యని తమకు దోచినట్లు చెప్పవచ్చును. అట్లు చెప్పిన యెడల అందరిలోను ఓడిపోయినయందరిదగ్గరను కాయలు పుచ్చుకోవచ్చును. గెల్చినబాలికల కందరికిని ఆడినబాలిక యియ్యవచ్చును. ఇట్లు చేసినయెడల ఒక్కొక్కపర్యాయమే చాలకాయలు ఓడిపోవుటయు, గెల్చుటయు గూడ సంభవించును. లేనియెడల అందరిని అడుగక అందరిలోను ఒక్కొక్కరి నడిగి గెల్చినయెడల ఆమెయొక్కరి దగ్గరనే కాయలుతీసికొని తాను ఓడినయెడల ఆమెకే కాయ లియ్యవచ్చును. ఇట్లు కొంతసేపు ఒకరు అడిగెడువారుగాను (ఆడెడివారు), మరికొంతసేపు మరియొకరు ఆడెడివారు (అడిగెడువారు) గాను ఉండవలయును. లేదా యెల్లప్పుడు నొక్కమాదిరిగానైనను ఉండవచ్చును.

౨౩. కుచ్చిళ్లు

ఈయాట యిద్దరుగాని, పైగా మరికొందరుగాని యుండి ఆడవచ్చును. కాని నలుగురైదుగురుకంటె ఎక్కువమంది ఆడినయెడల గింజ లెక్కువకావలసి వచ్చును. ఆటకు స్థలము ఎక్కువ ఆక్రమించుకొనును. చాలసేపటిదాక ఆట ముగియక విసుగువచ్చును. ఈ యాటకు చింతగింజలేకాని సీతాఫలగింజలు మొదలయిన వంతగా యుపయోగముగా నుండవు. (ఎత్తులేని వగుటచే చేతికి దొరుకవు) కావున చింతగింజలే ముఖ్యము. కుంకుడుగింజలు, తాలంటుకాయలలోని గింజలు మొదలయినవికూడ పనికివచ్చును. చింతగింజలను దెచ్చి ఆడవచ్చినబాలికలందరును సమముగా పంచుకొని యొడిలో ఉంచుకొని అందరును సమముగా, కొన్నిగింజలను దీసి అందరిగింజలును కలియబోసి ముందుగా ఆడుటకు నిశ్చయించినబాలికచేతి కీయ

వలయును. ఆ బాలిక యాగింజలన్నియు తనకుడిచేతిలో, అనగా అరచేయి చాచి దానిలో పోసికొని ఆగింజలను కొంచెము యెత్తునకు యెగరవేసి (అంగుళము, అరఅంగుళమునకంటె యెత్తుగా యెగరవేయనక్కరలేదు) కుడిచేయి వెంటనే తిరుగవేసి ఆగింజలు కుడిచేతి వ్రేళ్లమీద నిలుచునట్లు చేయవలయును (ఎగరవేసిన గింజలు తిరుగవేసిన కుడిచేతి వ్రేళ్లమీద నిలువవలయును. కనుక ఎక్కువయెత్తునకు గింజలు యెగరవేయరాదనియు, వ్రేళ్లు ఒకదానికొకటి యెడముగా నుండరాదనియు తెలిసికోవలయును) కొందరు అరచేతిలోని గింజలను మీదచేతిమీదికి దెచ్చుకొని నిల్పుటలో యెడమచేతితో సహాయము చేసికొనుచుందురు. ఇట్లు తిరుగవేసిన చేతిమీద నిల్పిన గింజలను కొంచెమెత్తునకు యెగరవైచి అరచేతితో పట్టుకొనవలయును. ఇట్లు యెగరవేయునప్పుడుగాని, అరచేతితో పట్టుకొనునప్పుడుగాని యొక్కగింజయైనను జారి క్రిందపడరాదు. అట్లు గింజలు ఒక్కటిగాని, ఎక్కువగాని జారిగాని, చెదరిగాని క్రిందపడ్డయెడల ఆయాట తాను ఓడినట్లెంచి మరియొక బాలికను ఆడుమని ఆగింజలన్నియు నీయవలెను. కనుక మీచేతిపై నుంచుకొని యెగరవేసి పట్టుకొనబోవు గింజలు చేరెడుకంటె చాలతక్కువగా నుండుట మంచిది. అనగా నలుగురైదుగురు బాలికలు కలిసి యాడునప్పుడు ఒక్కొక్కబాలిక పదేసి పదునైదేసి కుచ్చిళ్లు పోసినను నలుబది యేబది పుంజెములు

గింజలనుకదా! ఆ గింజలన్నియు లోజేతిలోగాని, మీజేతిమీదగాని నిలువనేరవుగదా! కనుక అరచేతిలో పట్టినన్ని గింజలుమాత్రమే యుంచుకొని తక్కినవి క్రింద విడిచినను విడువవచ్చును. మరియు రెండుచేతులును దోసిలిపట్టి దోసిలికి మించిన గింజలు క్రిందవిడిచి మీజేతిమీద యెడమచేతిసాయమున బోసికొనునప్పుడు కూడచేరెడు గింజలుమాత్ర ముంచుకొని తక్కినవి క్రిందికి వదలివేయవచ్చును. మరియు చేరెడుకన్న తక్కువ గింజలే మీజేతిమీద నిల్పుకోవచ్చును. అనగా యెడమచేతి సహాయము లేకుండ యెన్నిగింజలు మీజేతిమీద నుండి యెగరవేసి పట్టుకొనగల్గుదురో అన్నిగింజలనే యెగరవేయునప్పటికి మీజేతివ్రేళ్ల మీదనుంచుకోవలెను. అరచేయి తిరుగవేసి వ్రేళ్లు దగ్గరగా పట్టి బాగుగా చాచి మీదిభాగమున నుండవచ్చునట్లు, అనగా పల్లముగానుండునట్లు వ్రేళ్లు వంచినయెడల కొంచెము ఎక్కువగింజలు చేతిపైని నిల్చును. ఇట్లు మీజేతిమీది గింజలు యెగరవేసి పట్టుకొని ఆగింజలు కుచ్చెడు (నాలుగేసి) చొప్పున యెడమచేతిలోనికి పడునట్లు మెల్లగా యెగరవేసి పట్టుకోవలెను. కుడిచేతిలో చాలగింజ లుండునుగనుక వ్రేళ్లు సుప్పిడిగా బట్టి నాలుగింజలుమాత్రము వ్రేళ్ల యివతలికి వంటి యెడమచేతిచేర చాచి సందువలె నుండునట్లు వ్రేళ్లు వంచి ఆసందులో పడునట్లు మెల్లగా యెగరవేయవలయును. అట్లు యెగరవేయుచుండగా కుడిచేతిలోనుండిగాని, యెడమచేతిలోపడి నిలువక చెదరిగాని క్రింద గింజలు ఒకటిగానీ, ఒకటికంటె యెక్కువగాని పడినయెడల ఆటపోయిన ట్లెంచవలయును. నాలుగుగింజలకంటె యెక్కువ యెడమచేతిలోనికి తీసికొన్నను ఆటపోవును. కనుక జాగ్రతగా తీసుకోవలయును. ఇట్లు యెడమచేతిలోకి తీసుకొన్న గింజలు కుచ్చెడుకుచ్చెడుచొప్పునగాని, కచ్చుటము చొప్పునగాని క్రింద బెట్టుకొని యెక్కువకాయలు వచ్చినతరువాత స్త్రీములుగాను, ఏనుగులుగాను ప్రోగు పోసుకోవలయును. కుడిచేతిలో ఒక్కగింజయైన లేకుండ అన్నియు యెడమచేతిలోనికి తీసుకోరాదు. నాలుగింటికి లోపల యుండునట్లుంచుకోవలెను. అనగా ఒక్కటియైన యున్నను చాలును. ఆమిగిలినకాయగాని, రెండుమూడు కాయలుగాని ఒక్కమారుగా కొంచెముపైకి యెగురవేసి క్రిందనున్న గింజలు ఒక్కొక్కటిచొప్పున గాని, రెండేసిమూడేసినాలుగేసిచొప్పున గాని మునివ్రేళ్లతో చాతుర్యముగా దీసుకోవలయును. మూడునాలుగుకన్న యెక్కువగానైనను నేర్పుగలవారు వేసుకోవచ్చును. కాని క్రిందనున్న గింజ లందుకొనబోవునప్పుడు అందుకొనబోయిన గింజగాక మరియొకగింజను చేయిగాని, వ్రేలుగాని తగిలినయెడలగాని, రెండుమూడు గింజ లొక్కమారుగా అందుకొనబోవునప్పుడు కొన్నిగింజలు చేతికి రాక చెదరిపోయినప్పుడుగాని ఆటపోయిన ట్లెంచవలయును. కుడిచేతిలోనుండి యెడమచేతిలోనికి తీసికొనునప్పుడు పొరపాటున యెడమచేతిలో అయిదుకాయలు పడినయెడల తన కుడిచేతిప్రక్కను గూర్చున్నవారిని "ఆటకావలయునా నూటకావలయునా" అని అడుగవలయును. (ఈ ఆట యిద్దరికన్న యెక్కువమంది ఆడినయెడల క్రమముగా కుడిచేతిప్రక్కను గూర్చున్నవారికి ఆటకీలువచ్చును. అని తెలిసికోవలెను) ఆట కావలెనని యన్నయెడల ఎక్కువపడిన అయిదవకాయ కలిపి అప్పటికి కుడిచేతిలో మిగిలియున్న కాయలతోసహా ఆటయడిగిన బాలిక కిచ్చివేయవలెను. నూట కావలెనన్నయెడల ఎడమచేతిలోకి అప్పుడు తీసికొన్న అయిదుకాయలును తీసియియ్యవలెను. అడుగవలసిన బాలిక ఆటపుచ్చుకొన్నయెడల ఆకాయలు పైనిచెప్పినట్లు కుచ్చెడుచొప్పున యెడమచేతిలోనికి తీసికొని తాను ఆడవలయును. నూట అడిగి పుచ్చుకొన్నయెడల అదివరకు ఆడుచున్న బాలికయే ఆడవలయును. ఇట్లు క్రమముగా క్రిందిగింజలన్నియు ఎవరికోయొకరికి వచ్చుపర్యంతము ఆడవలయును. ఆడిన తరువాత యెవరి కెన్ని గెల్పుడీడులు వచ్చినవో చూచుకోవలెను. ఈయాటలో క్రిందనున్న గింజలు తీసికొనునప్పుడు మరియొకగింజను చేయిగాని, వ్రేలుగాని తగిలిన దానికి కంగుట యనిపేరు. కంగుటయనగా కదలుట యని యర్థము. నేర్పుగలిగినయెడల ఒక్కొక్కమారు

పోసుగానున్న గింజ లెన్నింటినైనను తీసికోవచ్చును. అట్లు తీయుటవేరు సుప్పుటగనుక అట్లు తరుచుగా దీసి కొనుటవేరు గుప్పుటఅని వాడుదురు.

౨౨. కుందికట్టు

ఆలంకిఆలంకివలెనే నలుగురు మనుష్యులు కాళ్లు లంకెలువేసుకొని వెనుకకు తిరిగి ఒంటికాలిమీద నిల్చి ఒకరిచేతు లొకరు పట్టుకొని గుండ్రముగా తిరుగ వలయును. ఈయాట ఆరుగురు బాలికలుకూడ ఆడ వచ్చును. ఆడునప్పుడు గిరగిర తిరుగునప్పుడు "సిరసిర బండి సిరాయిబండి" అని పాడుచుందురు. ఈయాటకు "సేసిరసిరబండి" అనికూడ అందురు.

౨౫ వెన్నెలాట

బాలికలందరును వెన్నెలలో నిలిచియుండ వలయును. ఒకబాలికమాత్రము వారికి ఎదురుగా నిల్చియుండవలెను. ఆనిల్చియున్నవారిలో నెవరు (కొంచెమైనను) కదలినను వారు అయిపోయినట్టు ఎంచవలయును. కనుక ఎదురుగా నిల్చియుండిన బాలిక అందరిని చూచుచు తానును కదలక మెదలక యుండవలెను. అట్లు నిల్చియున్నవారిలో యెవరైన కదలినయెడల ఆబాలికను ఆడుకరమ్మని తక్కినబాలిక లందరును యేగోడనీడకైనను, యేయింటినీడకైనను పోయి నిల్చియుండి ఒక్కొక్కప్పుడు వెన్నెలలోనికి వచ్చుచుందురు. కదలిన బాలిక తక్కినబాలికలలో యెవరినీడనైనను వెన్నెలలో నుండగా త్రొక్కవలెను. అట్లు త్రొక్కినయెడల యెవరినీడత్రొక్కునో ఆబాలిక ఆడుకొనిరావలయును. ఎవరినీడను త్రొక్కనియెడల ఆబాలికయే ఆడుకొనిరావలయును. కనుక వెన్నెలలో చాలసేపు నిలువక దూరదూరముగా నుండవలయును. ఒకమారిద్దరైనయెడల పేర్లు చెప్పుకొనిరావలెను.

౨౬. కుప్పఆట

చీకటిమూతలవలె ముగ్గురేసి బాలికలు చేతులలో చేతులు వేసికొని ఓడిపోయినవారెవ్వరో నిశ్చయించుకో వలయును. తరువాత ఒకచోట యిసుక కుప్పగా పోసి ఒక చిన్న కాగితపుముక్కను ఆయిసుకలో లోతుగా పూడ్చియుంచవలయును. తరువాత ఆకుప్పచుట్టును ఒకబరి (బద్దె లేకగీత) గీచి అయి పోయిన బాలిక దానిచుట్టును తిరుగుచుండవలయును. తక్కినబాలిక లందరును తిరుగుచున్న బాలిక తమ్ము

ముట్టుకొనకుండ కాచుకొనుచు ఆకుప్పను తన్ను చుండవలయును. ఇట్లు తన్నునప్పుడు తిరుగుచున్న బాలిక తన్నినబాలికకాలిని తనకాలితో తాకినయెడల అయిపోయి తానే కాచుకరావలసివచ్చునుగనుక పదిల ముగా తన్నుచుండవలయును. ఇట్లు తన్నునప్పుడు కుప్పలలోని కాగిత మెప్పుడైన బయలుపడినయెడల (అనగా పైకి కనబడినయెడల) తిరుగుచున్న బాలిక అదివరకే తల్లియని యేర్పరచుకొన్న బాలికనుగాని, అరుగు, గోడ మొదలగు ప్రదేశములనుగాని త్వరగాబోయి ముట్టుకొనిరావలయును. లేనియెడల ఆటబాలికలంద రును ఆబాలికను తల్లి ని ముట్టుకొనువరకు దెబ్బలుకొట్టు దురు. ముట్టుకొనివచ్చినతరువాతకూడ ఎవరినైన తాను ముట్టుకొనునందాక ఆబాలికయే ఆడుకరావలెను. ఆ బాలిక యెవరిని ముట్టుకొన్న వారు ఆడుకవచ్చుచుండ వలయును.

౨౭. సన్నికల్లు పొత్తరము

ఇద్దరు బాలికలు ఎదురుగా నిల్చియుండి ఒకరి చేతు లొకరు పట్టుకొని "సన్నికల్లుపొత్తరము సరి

"జోడు నాఅక్క మట్టెలు ఘలుఘల్లు" అని పాడుచూ తనుచేతులు క్రిందికి వంచుచు మరల యెత్తుచు ఈవల ప్రక్కకును ఆవలప్రక్కకును త్రిప్పుచు వినోదముగా ఆడుదురు. రెండుచేతులును దగ్గరగా బట్టి ఈప్రక్క సన్నికల్లు యెత్తిఆప్రక్కను, ఆప్రక్కది యీప్రక్కను పెట్టిన ట్లుండునుగాన దీనికీ పేరువచ్చియున్నది.

౪౮. దూదుంబుల్ల

ఇద్దరుబాలిక లొకచోట నొకరి కొకరెదురుగా కూర్చుండి యిసుకను ప్రోగుచేసి రమారమి అంగుళము పొడుగుగల పుల్లయొకటి దెచ్చి ముందుగా ఆడదలచిన వారు ఆపుల్లను చేతిలో నుంచుకొని ఆయిసుకను రెండు చేతులతోనూ కప్రవలె కోలగా చేయుచూ రెండవ వారికి తెలియకుండ చేతిలోని పుల్లను ఆయిసుకలో యెక్కడనో యొకచోటను మెల్లగా జారవిడువవలెను. తరువాత రెండవబాలిక ఆయిసుకలో పుల్ల యెక్కడ

యుండునని తోచునో అక్కడ తన రెండుచేతుల వ్రేళ్లను ఒకచేతివ్రేళ్లనడుమ కొకచేతివ్రేళ్లు పోనిచ్చి రెండుచేతుల వ్రేళ్లమధ్యభాగమును ఆపుల్లపై పడునట్లు ఇసుకమీద చేతులువేసి గట్టిగా నొక్కియుండవలెను. అప్పుడు మొట్టమొదట ఆడినబాలిక రెండవబాలిక యొక్క చేతులక్రిందమాత్రముగాక చేతివ్రేళ్లప్రక్కలను యీవలావలను గల ఇసుకయందును తాను పెట్టిన పుల్లను వెదకుకొనును. అట్లు వెదకగా తనపుల్ల తనకే దొరకినయెడల ఒకమారు తాను గెలిచినట్లగును. రెండవ బాలికచేతిక్రింద నున్నయెడల రెండవబాలిక గెల్చినట్లగును. ఇట్లు ఆపుల్ల ఎవరికో యొకరికి దొరకినతరువాత దొరికినవారు తనవైపున నొకచోట "నాకోడి లేచి యిల్లుతుడ్చినది" అనిచెప్పుచూ తుడిచినట్లు బాగుచేయవలెను. (ఈయాటలో ఆపుల్లపేరు కోడియగును) తరువాత పుల్లదొరికినవారే మళ్లీ ఆడవలయును. మొదటి బాలికయే రెండవమారును, మూడవమారును యిట్లు క్రమముగా చాలపర్యాయములును గెల్చినయెడల "నాకోడి యిల్లు అలికినది" అని యొకమారును, "నాకోడి గ్రుడ్డు పెట్టిన"దని యొకమారును చెప్పుచూ అట్లు యిసుకలో చేయుచుండవలెను. ఒకమారొకరును, రెండవమారు రెండవవారును మరికొన్నిమారులు వీరును, కొన్నిసారులు వారును గెల్చుచువచ్చినయెడల యెవరు గెల్చినప్పుడు వారు క్రమముగా పైనిచెప్పినట్లు చేసికొనవచ్చునుగాని క్రమముగా అన్నిమారులును ఒక్కరే గెల్వనక్కర లేదు. పైనవ్రాసినప్రకారము గ్రుడ్డుపెట్టుటవరకును ఆడినతరువాత గెల్చినయెడల (అనగా యిద్దరును సమముగా గెల్చువరకును ముందు గెల్చినవారు ఆగనక్కరలేదు. ముందువారు గుడ్లు పండిపోవచ్చును.) నాకోడి గ్రుడ్డుపెట్టినది అని చెప్పుచూ గ్రుడ్డుపెట్టిన తనచోటిలో యిసుకతోనే గ్రుడ్డువలె చేయవలయును. ఇట్లు అయిదుగ్రుడ్లు పెట్టుట వరకును ఆడవలయును. ఒకరికోడి అయిదవగ్రుడ్డు పెట్టునప్పటికి ఒకరికోడి నాలుగుగ్రుడ్లు పెట్టి అయిదవది పెట్టుటకు సిద్ధముగా నున్నను మొదట అయిదుగ్రుడ్లను పెట్టినకోడిగ్రుడ్లే పండినట్లు తెలిసికోవలయును. ఇట్లు పండిన (కోడిగల) బాలిక ఓడిపోయినబాలికయొక్క దోసిలి నిండ యిసుకపోసి దానిలో ఆటకుపయోగించిన పుల్ల గ్రుచ్చి ఆబాలికకు కన్నులుమూసి యొకచోటికి తీసికొనిపోయి అక్కడ ఆయిసుక (పుల్లసహితముగా) పోయించి మరల ఆప్రదేశమునకు ఆబాలికను తీసికొని వచ్చి కన్నులు వదలివేయవలయును. తరువాత ఓడిపోయిన బాలిక తాను యిసుక యెక్కడ పోసినదో ఊహించి తెలిసికొని అక్కడికి త్వరగా బోయి ఆపుల్లను వెదకి తీసుకొనిరావలయును. వచ్చునప్పటికి పండినబాలిక తనగ్రుడ్లను తానే త్రొక్కి పాడుచేయవలెను. అట్లు పాడుచేయనియెడల ఓడిపోయిన పిల్ల వచ్చి గెల్చిన బాలికయొక్క గ్రుడ్లుత్రొక్కినయెడల పండినబాలికయే యోడిపోయినదగును. మరియు పుల్ల వెదకుటకు వెళ్లిన ఓడిపోయినపిల్ల ఆపుల్లను తెచ్చినయెడల

రెండవమారు ముందుగా తాను ఆడుకొనవచ్చును. లేనియెడల మొదట పండిన బాలికయే ఆడుకొనిరావలయును. ఒకబాలిక ముందు తానుపండినను రెండవ బాలికకోడిని (అనగా పుల్లను) వెనకి తెచ్చులోపల తనగ్రుడ్లను తాను త్రొక్కివేయనియెడల ఓడిపోయిన బాలిక వచ్చి త్రొక్కినట్లయ్యెనా తరువాత ఆం పండిన బాలికయొక్క గ్రుడ్లు త్రొక్కిన (ఓడిపోయిన) బాలికయే ఆడుకొనిరావలయును.

ప్రతిబింబములు

—వి. యస్. గోపాల దేశికాచార్యులు.

నేటి రష్యా

నార్ల వెంకటేశ్వరరావు

(అక్టోబరు సంచిక తరువాయి)

బాలబాలికలు

నేటి బాలబాలికలే రేపటి దేశనిర్మాతలు. ఈసత్యమును రష్యా పరిపూర్ణముగ నవగాహ మొనర్చుకొనినది. అందుచేతనే సోవియటుప్రభుత్వము ప్రారంభమునుండియు బాలబాలికలవిషయమై పూర్తిగ శ్రద్ధ వహించుచున్నది. ఇంతటి శ్రద్ధను ప్రస్తుతము మరేదేశమును వహించుట లేదని నుడువుటకూడ సత్యదూరము కాదేమో!

శిశువు భూమిపై పడకపూర్వమునుండియు దాని విషయమై జాగ్రత్తవహింపబడుచున్నది. ఇది కేవలము అతిశయోక్తియని కొందరు భావింపవచ్చును. కాని యట్టివారు గర్భవతులగు కార్మికురాండ్రకై కల్పింపబడినట్టి విశ్రాంతి, సెలవు మున్నగు ప్రత్యేక సౌకర్యములను గమనించినచో పైవిషయములో నీషణ్మాత్రమైనను అతిశయోక్తి లేదని వారికే తెలియగలదు.

ఇక శిశువు జననమందినపిదప దానివిషయమై కైకొనబడు శ్రద్ధ అపారము. తల్లులు యంత్రాలయమునందుగాని, పొలముపైనగాని పనిచేసుకొనుచున్నప్పుడు శిశువుల లాలనపాలన గావించునిమిత్తము పెక్కువేల శిశుసంరక్షణాలయములు (nurseries) స్థాపింపబడినవి. ముఖ్యముగ ప్రతిఫాక్టరీలో నిట్టి శిశుసంరక్షణశాల యొకటి తప్పకనుండును. ఇది ఉదయము ౭ గంటలమొదలు సాయంత్రము ౫ గంటలవరకు తెరువబడియుండును. ప్రతిశిశుసంరక్షణాలయములోను మూడుశాఖ లుండును. వీనిలో మొదటిది రెండుమొదలు తొమ్మిదినెలలవరకు వయస్సుగల శిశువులకు. రెండవది ౯ మొదలు ౧౮ మాసములు వయస్సుగలవారికి. ఇక మూడవది ౧౮ మాసములమొదలు 3 సంవత్సరముల ప్రాయముగలవారికి. ప్రథమశాఖలో శిశువులు నిద్రించు నిమిత్తము చిన్నపక్కలుండును. అవియన్నియు కడు శుభ్రముగ నుంచబడును. పసిపిల్లలకు చక్కగ గాలి తగులునిమిత్తము వారికి దుస్తుల నేనియు తొడుగరు. ఒక చిన్నగుడ్డమాత్రము కప్పుదురు. వారికి పరిశుభ్రమైన పాల నొసగుదురు. ఒక్కొక గదిలో సగటున నలుగురు శిశువులను పరుండబెట్టుదురు. ఒక్కగదిలో నేసందర్భమందును పదిమందికి మించి పసిపాపల నుంచరు. గదితలుపు లెప్పుడును తెరువబడియుండును. ఈగలు, దోమలు మున్నగునవి లోనికి రాకుండునట్లు కిటికీలకు తెరలు కట్టబడును. ద్వితీయశాఖలో శిశువులు ప్రాకుట, తప్పటడుగులువేయుట నేర్చుకొందురు. తృతీయశాఖలో మాటలు, ఆటపాటలు అభ్యసింతురు. ఈపద్ధతిప్రకారమే మూగ, కుంటి, గ్రుడ్డి, చెవిటి, లేక అవిటిశిశువులకుసహితము ప్రత్యేకముగ శిశుసంరక్షణాలయములు నెలకొల్పబడినవి. వీనిలో వారికి సాధ్యమైనట్టి వైద్యసహాయమంతయు నొసగబడును.

మూడువత్సరములప్రాయము దాటినపిదప బాలబాలికలు "కిండర్ గార్టెన్" పాఠశాలల కరుగుదురు. ౭ వత్సరముల వయస్సు వచ్చువరకు వీరి కిచ్చుట విద్య గరపబడును. ౧౯౩౨–వ సం. ములో ౬౦ లక్షలమంది శిశువులు పైనుదాహరింపబడినట్టి పాఠశాలలో గలరని అంచనా వేయబడినది.

తరుపరి బాలబాలికలు (రష్యాలో బాలబాలికలకు ప్రత్యేక ప్రత్యేకపాఠశాలలు లేవు.) ప్రాథమికపాఠశాలలో ప్రవేశింతురు. ఇక్కడ వారికి వ్యాయామము, సంగీతము తక్క తక్కినవిషయములన్నియు బోధింపబడును. ఈపాఠశాలలు దినమునకు ౪ గంటలు పనిచేయును. ప్రాథమికవిద్య ముగిసినపిదప వారు సెకండరీపాఠశాలల కేగుదురు. ఇవి దినమునకు ౬ గంటలు పనిచేయును. వీనిలో బాలబాలికల ప్రత్యేకాభిరుచి ననుసరించి వారికి విద్య యొసగబడును. సాధ్య

మైనంతవరకు పాఠశాల లన్నియును యంత్రాలయముల సమీపమున నెలకొల్పబడును. వీలైనప్పుడెల్ల విద్యార్థులను యంత్రాలయమునకు దైకొనివెళ్లి, వస్తువుల యుత్పత్తి క్రమమును బోధించుటయే ఇట్లు పాఠశాలలను స్థాపించుటలో గల ప్రధానోద్దేశ్యము. దీనివలన బాలబాలికలు కార్మికులయొక్క దృక్పథమును పరిపూర్ణముగ నవగాహన మొనర్చుకొనుటకుసహితము వీలుకలుగును.

"కిండర్ గార్టెను" పాఠశాలలలోనే బాలబాలికలకు కర్మగౌరవము (Dignity of labour) మున్నగు సద్గుణముల నలవరచుటకు ప్రయత్నింపబడును. వీనిలో బెక్కింటియందు ఆటక్రింద బాలబాలికలచే పేళ్లను వేయించుట, బట్టల నుతికించుట మొదలగు పనులు చేయింపబడుచుండును. కర్మగౌరవమును హృద్గత మొనర్చు నుద్దేశ్యముతో నీమధ్యనే సోవియటుప్రభుత్వము ప్రతిపాఠశాలలోను తోట, కోళ్లగూడు (poul_try) మున్నగునవి యుండవలెనని నిబంధన కావించెను.

కర్మగౌరవముతోపాటు సహకారబుద్ధినికూడ పెంపొందించుటకు ప్రయత్నింపబడును. "కిండర్ గార్టెన్" పాఠశాలలలోని బాలబాలికలకు పెద్దపెద్ద ఆటవస్తువు లివ్వబడును. వీని నొకబాలుడుగాని, బాలికగాని కదుపజాలరు. అందుచే వాటితో నాడుకొనదల చినచో నలుగురైదుగురు తప్పక కలియవలెను. దీనివలన క్రమక్రమముగ సహకారబుద్ధి కలిగితీరును.

ఇట్లు సాధారణవిద్యాక్రమమునకు కొన్ని క్రొత్త విషయములను కలుపుటతో సంతృప్తినందక, సోవియటుప్రభుత్వమువారు దానినుండి కూడవనితోచిన కొన్నిభాగములను తొలగించిరికూడ. పాఠశాలలో మతవిద్యను గరపరాదు. దేవదానవుల కథలనుగాని, భూతపిశాచముల కథలనుగాని బాలబాలికలకు చెప్పరాదు. వీటివలన వారు శుష్కాలోచనాపరులగుదురనియు, కార్యశూరత నశించుననియు సోవియటుప్రభుత్వపు వాదన.

బాలబాలికల విద్యవిషయమై సోవియటు ప్రభుత్వ మెంతశ్రద్ధ వహించునో వారి స్వాస్థ్యరక్షణకుసహిత మంతశ్రద్ధ దైకొనును. ఎప్పుడైనను కరవు వచ్చినచో ప్రప్రథమమున బాలబాలికలకు భోజనసదుపాయ మొనర్ప యత్నింపబడును. అందుచేతనే రష్యాలోని బాలబాలికలవలె దార్ఢ్యము గలవారు మరెచ్చటను కానరారని పెక్కండ్రు పలుకుచుందురు.

వేసవికాలము నాలుగుమాసములును పాఠశాలలు మూసివేయబడును. అప్పుడు విద్యార్థులందరును వేసవి విశ్రమస్థానములకు పంపబడుచుందురు. ఇట్లు పంపుటకగు ఖర్చులలో మూడువంతులను కార్మికసంఘము (Trade union) భరించును. నాల్గవవంతునుమాత్రమే తల్లిదండ్రులు భరింపవలెను. వారా నాల్గవవంతును సహితముభరింపలేనప్పుడు సోవియటుప్రభుత్వపుఆరోగ్యశాఖ దానిని చెల్లించుచుండును. ౧౯౩౨-వ సం. లో మొత్తము ౧౫ లక్షలమంది బాలబాలికలు వేసవిని విశ్రమస్థానములలో గడపిరి.

బాలబాలికల కిట్లేమరి పెక్కుసౌకర్యము లేర్పరుపబడినవి. నేడు రష్యాలో పిన్నవయస్కుల నిమిత్తము ప్రత్యేకముగ నిర్మింపబడిన నాటకశాలలు ౬౫ కలవు. ఒక్క మాస్కోనగరములోనే యిట్టివి ౬. నాటకశాలలు కలవు. ప్రభుత్వపు విద్యాశాఖయు, కార్మికజనసంఘములును వీనిని పోషించుచుండును. మాస్కోలోను, లెనిన్‌గ్రాడ్‌లోను గల బాలబాలికల నాటకశాలల కొక్కొకదానికిని సాలీనా ౫ లక్షలరుబుల్సు గ్రాంటు యివ్వబడును. వీనిలో ప్రదర్శనములు లేబ్రాయమువారందరికిని సామాన్యముగ నుచితముగనే చూపబడును. కొన్నిచోట్లమాత్రము "టికెట్ల" పద్ధతియుండును. కానిటికెట్ల ఖరీదు నామమాత్రముగ నుండును. వీనిలో ప్రదర్శింపబడు నాటకములన్నియు వినూత్నగతిని వ్రాయబడినవి. కేవలము నటులేకాక ప్రేక్షకులుసహితము నాటకప్రదర్శనమునందు పాల్గొనుచుందురు. ఇంతేకాక ప్రదర్శన మారంభింపకపూర్వమును, ప్రదర్శనము ముగిసిన వెనుకను నాటకమునుగూర్చి చర్చ జరుగును. ఈ పద్ధతివలన బాలబాలికలకు చక్కని విమర్శనాజ్ఞాన మలవడును.

బాలబాలికల వినోదార్థము తోలుబొమ్మల ప్రదర్శనశాలలు (Marionette Theatres) సహిత మేర్పాటు గావింపబడినవి. వీటిలోకెల్ల పెద్దదగు ప్రదర్శనశాల మాస్కో నగరమున గలదు. ప్రతిదినమును రెండుగంటలసేపు దీనిలో తోలుబొమ్మలు ఆడింపబడును. ఇట్టి ప్రదర్శనశాలలలో సంచార మొనర్చునవి ౧౫ కలవు. వీనికి ప్రభుత్వపు పుస్తకప్రచురణశాఖ గ్రాంటు నిచ్చుచుండును. ఇవి బాలబాలికల కుపయుక్తమగు గ్రంథములనుగూర్చి ప్రచారమొనర్చుచు విద్యావ్యాప్తికి విశేషముగ దోహదమిచ్చుచున్నవి.

ప్రత్యేకముగ బాలబాలికలకై నిర్మింపబడిన సినిమా ప్రదర్శనశాలలు ప్రస్తుతము ౧౪ మాత్రమే కలవు. కాని ప్రభుత్వపుటుత్తరువు ననుసరించి ప్రతిసినిమా ప్రదర్శనశాలయు అప్పుడప్పుడు బాలబాలికల కుపయుక్తమగు ఫిల్ములను ప్రదర్శించుచుండవలెను. మొత్తము ౭౩,౦౦౦ పాఠశాలలలో చిన్నచిన్న సినిమా యంత్రములు కలవు.

బాలబాలికల కిన్ని ప్రత్యేకసౌకర్యము లేర్పరుపబడినప్పుడు వారినిమిత్తమై క్లబ్బులు, పార్కులు, లైబ్రరీలు ఏర్పరుపబడినవని వేరుగ చెప్పవలసిన యగత్యము లేదు. మాస్కో నగరమున వీరికై నిర్మింపబడిన ప్రత్యేకపు పార్కులో నొక చిన్నగ్రామము గలదు. అక్కడ ప్రతిబాలుడును, బాలికయు సెలవుదినమును హాయిగ గడుపవచ్చును. స్నానాదికముల గావించుట కక్కడ నొకసరస్సు గలదు. అన్నిటికన్న విశేషమేమన ఇక్కడ చిన్నరైలుమార్గమును, చిన్నచిన్నస్టేషనులును కలవు. దీనిలో ప్రయాణమొనర్చుచు బాలబాలిక లెంత ఆమోదప్రమోదములనైనను బొందవచ్చును.

సోవియటు చట్టముకూడ బాలబాలికల కనుకూలముగ చేయబడినది. బిడ్డలపై తండ్రికేకాక తల్లికి సహితము అధికారము గలదు. కాని వారిద్దరును బిడ్డల శ్రేయోభివృద్ధి కనుగుణముగనే తమ యధికారములను వినియోగింపవలెను. ఇందుకు భిన్నముగ జరిగినచో కోర్టువారు జోక్యముకలిగించుకొని వారి యధికారములను తొలగింపవచ్చును. తల్లిదండ్రులు తమఆస్తి ౧౮ సంవత్సరములకు లోబడినట్టి బిడ్డలకు సంక్రమింపగూడదని యేపరిస్థితులలోను "విల్లు" వ్రాయుటకు వీలులేదు. ౧౮ సంవత్సరముల ప్రాయము దాటిన బిడ్డలకు సంక్రమింపరాదని "విల్లు" వ్రాయబడినప్పుడుమాత్రము ప్రభుత్వము జోక్యముకలిగించుకొనదు. దంపతులు డైవోర్సుగావించుకొనినప్పుడు బిడ్డల పోషణార్థము ఏర్పాటుగావింపవలెను. అట్లు గావింపనిచో వారికి కారాగారవాసశిక్షసహితము విధింపబడవచ్చును. ప్రతి బాలబాలికయు ౧౮ సం. ములప్రాయము వచ్చినవెనుక తనయిచ్ఛవచ్చిన పేరు పెట్టుకొనవచ్చును. తనయిచ్ఛానుసారమే మతమునుసహితము నిర్ణయించుకొనవచ్చును. అంతవరకు తల్లిదండ్రులే బిడ్డలనామమును, మతమును నిర్ణయింతురు. నిర్ణయములో తల్లిదండ్రులకు భేదాభిప్రాయము కలిగిన కోర్టువారు జోక్యముకలిగించుకొందురు. ఇట్లే మరిపెక్కువిధముల చట్టము బాలబాలికల యధికారములను రక్షించుచుండును.

బాలబాలికలవిషయమై యింతటిశ్రద్ధ మరేదేశమందైనను జూపబడుచున్నదా? లేదు; ముమ్మాటికిని లేదు.

భారతము - పరమార్థప్రదర్శనము

నండూరి బంగారయ్య

(అనువృత్తము)

నిర్వికార కృష్ణుడు

ఈ ద్వంద్వభావములతో భారతము ముగిసినచో నొక చిక్కున్నది. చరాచరాత్మకమగు ప్రకృతియంతయు నన్యోన్యహింసాప్రవర్తకమయి సుందరోద్యానమువలె నున్న భూమిని కసాయికొట్టము చేయుచుండగా భగవంతుడా వ్యాపారము ప్రోత్సహించుచు చూచి యానందించుచున్నాడా? ఇది యెక్కడి న్యాయము? అట్లయినచో క్రూరాతిక్రూరులని పేరు వడసిన తైమూర్‌లంగు, చెంగీసుఖాను మున్నగు లోకకంటకులకంటె భగవంతుడు నిరంకుశుడును, క్రూరుడునుగా గాన్పించుచున్నాడే అని యొక సందేహము గోచరించును.

గుణాత్మకములగు ద్వైతభావములను దాటనంతవఱకు భగవంతునిపై నీయపనిందయు తప్పదు; మన మనస్సున ఘోరవిషాదమును తప్పదు. ఎవరిని ఎవరు హింసించుచున్నారు? ఒకరినొకరు హింసించుకొనుచుండగా చూచి యానందించుచున్న ఆయింకొకరెవరు? చంపించువాడు, చంపువాడు, చంపిన చూచి యానందించువాడు ముగ్గురునొక్కడేయైనచో మన కేయిబ్బందియు లేదుకదా! తన్నుతాను తనయిష్టము వచ్చినట్లు చేసికొనవచ్చునని భగవంతుని కనుజ్ఞ యిచ్చుటకు మన కేమియాటంకము?

భారతకవి యిచ్చిన ప్రత్యుత్తర మీ ముగ్గురు నొక్కడే యనుటతో ముగియలేదు. ఆతడా భావమునుకూడ నతిక్రమించినాడు. సత్యదృష్టితో జూచినచో చంపుట, చంపించుట, చంపినం జూచి యానందించుట-ఈమూడునుకూడ అబద్ధములేయని యాతని యభిప్రాయము. సూర్యుడుభూమిచుట్టు తిరుగుచున్నాడని జను లనుకొనుచున్నారు. భూమియే సూర్యునిచుట్టు తిరుగుచున్నదని యథార్థమును దర్శింపగలిగిన శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించుచున్నారు. సరిగా భారతకారుని దృష్టికి మనదృష్టికి నిట్టిభేదమే యున్నది. ఆతని దివ్యదృష్టిముందు మన కింత నిశ్చలములుగ గాన్పించు సమస్తబ్రహ్మాండములు నీటిపై బుడగలవలె నిముసములో మాయమగుచున్నవి. ఇక్కడనే భారతకవియొక్క లోకాతీత బుద్ధిప్రభావమున్నది. సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వస్వరూపమగు జగత్తునెల్లను కన్నులకుగట్టినట్లు చిత్రించినాడు. తుదకు దీనినెల్లను ఒక్కతన్నుతో నిర్మూలము చేసి అంతయు మిథ్యయని నవ్వుచు తన యాత్మసామ్రాజ్యమునుండి యొక్కమెట్టయినను దిగకుండ క్షీరసముద్రమున వటపత్రశాయియగు విష్ణుమూర్తివలె విహరించుచున్నాడు. సౌమ్యాగ్నేయస్వరూపియగు కృష్ణుని కతీతుడై వెలుగుచున్న నిర్వికారకృష్ణుడు అర్జునుని యజ్ఞానమును చూచి నవ్వుచు

"పురుషుడు సేడునవాడును
పురుషుడు సెరచునని పలుకు పురుషుండును న
య్యిరువురు నవివేకుల య
ప్పురుషుడు చెరుపండు చెడడు భుజవీర్యనిధీ!
పురుషుడన వేరొకండే
పురుషోత్తముడైన యేన పురుషోత్తమతా
స్ఫురణకు పురుషత్వంబను
మెరమెరగల దదియకాదె మెయికొను క్రియకున్."

అని తత్త్వోపదేశము చేయుచున్నాడు. కార్యకారణస్వరూపమగు ప్రకృతియు, ఆనందమయమగు నిర్వికార పరబ్రహ్మమును వేరుగా గాన్పించుట దర్శనభేదముచేతనేకాని యథార్థస్థితిచే కాదు. భారతము ప్రతిష్ఠించు ఈ సత్యమును మనస్సున నుంచుకొనియే తిక్కన కృత్యాదినిగల దైవప్రార్థన పద్యములో సౌమ్యాగ్నేయస్వరూపులగు శివకేశవుల కభేదము చెప్పుచు ఇరువురకు నతీతమగు పరతత్త్వమును గొల్చుచున్నాడు. ఇంతే

కాక ఆశ్వాసాదిని, ఆశ్వాసాంతమందు నున్న పరస్పర విరుద్ధభావములోఁ గూడిన ఈశ్వర సంబోధనములు కూడ ఈయంశమునే సూచించుచున్నవి. "సాత్త్వికతేజ వాఙ్మయవిశాల గృహస్ఫురితప్రదీపిక"ను తిక్కన ఈవిధముగ సంబోధించియున్నాఁడు:

మాలిని. నిరుపమగుణరాశీ నిర్గుణత్వప్రకాశీ
భరితభువనకార్యా భవ్యనైష్కర్మ్యచర్యా
విరతినిరతభార్యా విశ్వలోకైకసేవ్యా
స్ఫురితబహుశరీరా శుద్ధనైరూప్యసారా.

సృష్టికి మహాభారతకవి చెప్పునర్థ మిది: "పరస్పర విరుద్ధస్వరూపముగల యీజగత్తును చూచి ధర్మ సమ్మూఢచేతస్కులము గావలసినపని లేదు. ఈవిశ్వము నంతను ప్రశస్తపథమున నడపించు భారమును వహించిన శక్తి యొకటి యున్నది. అది పైకి ఘోరముగకానవచ్చినను సూక్ష్మముగఁ జూచినచో నానందమయము. దానిని సృష్టినుండి విడఁదీసి చూచునంతకాలము మానవునకు మనోవేదన తప్పదు. తత్త్వవేత్త లదియే ఈశరీరిబాహుళ్యమునందంతటను అంతర్యామియైనట్లు చూచుచున్నారు. అంతేకాదు. సమాధిస్థితులకు నిర్గుణమయమగు నద్వైతతేజము తప్ప వేరేదియు కానరాదు." హృన్మెట్టువహించిన ధర్మసమ్మూఢచేతస్కతతో బయలుదేరి అక్కడనుండి లీలాస్వరూపమువఱకును, లీలాస్వరూపమునుండి నిర్గుణతత్త్వమువఱకును మూఁడు గంతులతోఁ బోయి వామనమూర్తివలె మహాభారతకారుఁడు త్రిభువనాతీతుఁడై వెలుంగుచున్నాఁడు. ఈయద్వైతభావమే భారతమున కంతర్జ్యోతి.

కాని ఈఅద్వైతభావము మాటలలో సిద్ధించునదికాదనికూడ ఆతఁడే విస్పష్టపఱచినాఁడు. నిష్పాక్షికస్వభావయు, మహాపతివ్రతయు, తపస్వినియు నగు గాంధారికి యుద్ధభూమిని చూచి దుఃఖింపక తప్పినది కాదు. భీష్మునిచే నెంతవేదాంతము విన్నను వియద్గంగావగాహనముతో మానుషభావము నశించువఱకు తన చరిత్రము హింసాకళంకిత మయ్యెనే యనుబాధ ధర్మరాజునకు తప్పినదికాదు. జగద్గురుఁడగు శ్రీకృష్ణునిచే గీతలనువినిన యర్జునునికిఁ బుత్రశోకము తప్పినదికాదు. లోకోత్తరపురుషులగు వీరి సంగతియే యిట్లుండ నింక సామాన్యులమాట వేఱుగ వివరింపవలెనా? ఈకృష్ణలీలను చూచి మొదటినుండియు ఆనందింపఁగలిగినవారు భీష్మాదిరాజర్షులు, వ్యాసాదిబ్రహ్మర్షులు. అట్టివారికి మాత్ర మీయద్వైతభావ మనుసంధానమునకు వచ్చుచున్నది.

ఈసందర్భమునందు మహార్థప్రతిష్ఠాపనమునకును తత్త్వబోధనమునకును గల తారతమ్యమును మనము జాగరూకతతో గమనింపవలయును. అద్వైతతత్త్వబోధనమే ప్రధానాశయ మగునెడల సీతారామాంజనేయమును, పంచదశియును భారతముకంటె ప్రశస్తకావ్యములు కావలసియున్నది. కావ్యదృష్టితోఁ జూచినచో వేదాంతోపన్యాసములు కావ్యమునకు నీరసహేతువులుకాని స్వారస్యము నుద్భవింపఁజేయవు. కేవలము నీతినిగూర్చి, ధర్మములనుగూర్చి, యాధ్యాత్మికవిషయములనుగూర్చి దీర్ఘోపన్యాసములొనర్చు శాంత్యానుశాసనికపర్వములు భారతమునుండి తొలఁగించియుండినచో కావ్యమున కింతకంటె నెక్కుడుపుష్టియు, స్వరూపసౌష్ఠవమును లభించియుండెడివి. అయితే తిక్కన ఒక్కమహోపకారముమాత్ర మొనర్చియున్నాఁడు. కావ్యరసాలయమగు విరాటపర్వముమొదలుకొని స్త్రీపర్వమువఱకు నున్న భారతభాగమునమాత్రము వేదాంతఘట్టములను ఒకచో పూర్ణముగ విసర్జించియు, మఱియొకచో రసానుగుణముగ సంగ్రహించియు కావ్యమునకు పుష్టిఁదెచ్చినాఁడు. భగవద్గీతకు విపులమైన భాషాంతరీకరణ మొనర్పనందులకు తిక్కనను కొందఱు మహాపరాధిగా పరిగణించుచున్నారు. కాని కళాదృష్టిమై కావ్యమున కిది యెంత యుత్తేజము నొనర్చినదో వారు గ్రహింపలేకుండ నున్నారు. నాడులలో రక్తము ప్రవహించినట్లు, శరీరమునఁ బ్రాణవాయువు సంచరించునట్లుమహార్థమునది కావ్యరసముతో లీనమై దానికి పుష్టి, దార్ఢ్యము, తేజము కలిగింపవలెను. దేహికి ప్రాణప్రతిష్ఠ యొనర్చుట యెంతకష్టసాధ్యమో కావ్యమున మహార్థప్రతిపాదన మొనర్చుటయు నంత కష్టసాధ్యమే.

ఎక్కడనోయున్న వేదాంతార్థమును గైకొనివచ్చి కథతో నతుకుపెట్టినచో నట్టికావ్యము allegory వలె నిర్జీవమగును. ప్రబోధచంద్రోదయనాటకమును దిలకించినచో మన కీవిషయము తేటతెల్లమగును. భరతవీరుల చరిత్రమున సహజముగ నంతర్వ్యాప్తమైయున్న మహార్థమును కవి తన యోగచక్షువుచే సందర్శించి మనకు బ్రదర్శించుచున్నాఁడే కాని యోగశాస్త్రములనుండి వేదాంతమును కావ్యములోనికి దిగుమతిచేయుట లేదు. ఈసత్య మాతని కనుభవసిద్ధమగుటచే సజీవమై యలరారుచున్నది.

మఱియు భారత మద్వైతసత్యమును ప్రతిష్ఠాపన మొనర్చుచున్నదనఁగానే ఇది ద్వైతమతమునకు, విశిష్టాద్వైతమతమునకు వ్యతిరేకభావమును పూనియున్నదని యూహింపరాదు. ఈవ్యాసమునందలి యద్వైతసత్యమునకును ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతమతములకును ఎట్టి సంబంధమును లేదు. త్రిమతములును వేదములపైనను, పురాణములపైనను ఆధారపడియున్నవి. త్రిమతములకు భారతాదీతిహాసములయందును, పురాణములందును స్థానమేర్పడుచున్నది. వివేకానందస్వామి, శ్రీరామకృష్ణపరమహంస చెప్పినట్లుగ ఈత్రిమతములును ఒకదానికొకటి సాహాయ్య మొనర్చుకొనుచున్నవికాని ప్రజాసామాన్య మెంచుచున్నట్లుగ వానికి పరస్పరవైషమ్య మెద్దియును లేదు. కాని హిందూదేశము ప్రపంచమునకుఁ బెట్టిన భిక్షయేమియనుప్రశ్న వచ్చినచో "ఏకమ్ సత్, విప్రా బహుధా వదంతి." (ఉన్నదొక్కటే, పండితులు దానినే పలువిధములఁ బేర్కొనుచున్నారు) అనుసత్యమును బోధించుటయే. దీనినే యీవ్యాస మద్వైతసత్యమని పేర్కొనుచున్నది. పైని పేర్కొనఁబడిన యుక్క త్రిమతములకును సమ్మతమగుటయేకాక ఆరాధ్యముకూడ నగుచున్నది.

అనవరతప్రత్యక్షమును, నతిపురాతనమును నగు నీయద్వైతసత్యమును చిత్రించుటకు భారతకారుఁడొక యద్భుతమును (miracle) సాధించినాఁడు. నాటకీయము (Dramatic art), పౌరాణికము (epic art) అని కళాకౌశల్యము ద్వివిధము. తమపుస్తకమున కొకరు నాటకమని పేరుపెట్టుకొన్నను అది తత్త్వమునుబట్టి పురాణమే కావచ్చును. గ్రంథమునకు పురాణమేయని పేరుపెట్టుకొన్నను కళాకౌశల్యమునుబట్టి అది నాటకమే కావచ్చును. నాటకీయకళ తలపెట్టునది ప్రత్యక్షప్రదర్శనము. పౌరాణికకళ తలపెట్టునది పరోక్షకథనము. నాటకీయకళకు గమ్యస్థానము చదువరిని తన్మయుని కావించుట. పౌరాణికకళ కాదర్శము అద్భుతభావసంచరణ మొనర్చుట. పింగళిసూరన నాటకములు వ్రాయకపోయినను ఆతని కళాకౌశల్యము నాటకీయము. వర్ణితవిషయములెదుట ప్రత్యక్షమగుచుండును. సంభాషణలమూలముగ కథ పెరుగుచుండును. నన్నయభట్టుకళాకౌశల్యము పౌరాణికము. దుష్యంతుఁడు, శకుంతల, నలుఁడు, దమయంతి మున్నగు వీరులయొక్కయు, వీరవనితలయొక్కయు చరిత్రముల పరోక్షకథనమున వర్ణించి వస్తువునందు మన కతిపవిత్రమగు గౌరవము కలుగఁజేయుటలో నీమహాకవి యద్వితీయుఁడు. తిక్కనభారతమం దీరెండు కళలును సమ్మేళన మొందియున్నవి. ఇది కళాప్రపంచమున నపూర్వము; అద్భుతావహము. విరాటోద్యోగపర్వములందు నాటకకళ ప్రధానము. పౌరాణికకళ అంతర్వాహినియై ప్రవహించుచున్నది. యుద్ధపంచకమున పౌరాణికకళ ప్రధానము. నాటకకళ అంతర్వాహినియై ప్రవహించుచున్నది.

సూర్యమండలము మేఘములచే పిహితమైనట్లు అలంకారబాహుళ్యమున మహార్థము సంఛన్నమగును. అందువలన విరాటపర్వములో పూర్వజన్మవాసనవలె కొలఁదిగ నలంకారవిన్యాసము గానవచ్చినను ఉద్యోగాదులనుండి నిరలంకారమును, నిరాడంబరమును అగు శైలి యుపయోగింపఁబడినది. ఇది మహార్థప్రతిపాదనమున కెంతయు సహకారి.

మఱియు తిక్కనకడ నిగ్రహమను నొక గొప్ప గుణ మున్నది. ఈగుణముకూడ మహార్థ ప్రదర్శనమునకు మిక్కిలి తోడ్పడుచున్నది. నిగ్రహమననేమో, అది

మహార్థప్రకటనమున కెట్లు తోడ్పడుచున్నదో యించుక వివరించుట యావశ్యకము. తిక్కన రసాతీతుఁడుగాని రసలోలుఁడు కాఁడు. ఏఘట్టమునుగాని, ఏసన్నివేశమును గాని అతఁడతిగా వర్ణించుటఁ గానము. ఒక్క రేఖ చేతనే ఎంతో సౌందర్యమును స్ఫురింపఁజేయఁగల చిత్రకారునివలె ఒక్కొక్క మాటచేతనే వర్ణితవిషయమును ప్రత్యక్షము సేయఁగల శక్తి తిక్కనకడ నున్నది. తక్కిన కవులు పదిపద్యములు, పదునైదుపద్యములు చెప్పి వర్ణించువిషయమును తిక్కన ఒక్కపద్యములోనో, ఒక్క పద్యపాదములోనో వర్ణింపఁగలఁడు. తన కెంతో యభిమానాస్పదములు కాఁదగిన శ్రీకృష్ణుని కౌరవ సభాప్రవేశము మున్నగు ఘట్టములందుఁగూడ కవి యీ నిగ్రహమును జూపించినాఁడు. ఇందుల కొకటి రెండుదాహరణములు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని రాయబారమునిమిత్తము కౌరవసభకుఁ బొమ్మని ప్రార్థించు సందర్భమున,

> "ఆపద గడవం బెట్టఁగ
> నోపె శుభంబైనదాని నొడఁగూర్పఁగ మా
> కేపట్టువునకు పాండు
> క్ష్మాపాలుఁడు నిన్నుఁ జూపి చనియె మహాత్మా!

* * * * *

వ. నీకు మేము ప్రద్యుమ్నాది కుమారులతోడివారము" అని వచించినాఁడు. ఈపద్యమున నెన్నెన్ని యుత్కృష్టభావము లిమిడియున్నవి. మఱియొకకవి యైనచో ఇక్కడ శ్రీకృష్ణుని పదియవతారములకు ప్రసక్తి లేకుండ విడిచిపెట్టఁడు. ఈపద్యముతో యుధిష్ఠిరకృష్ణులు మనయెదుట నిలువఁబడినారు. ధర్మరాజు కృష్ణుని గడ్డముపట్టుకొని యీపద్యమును జెప్పుచున్నాఁడు. కృష్ణుఁడు మందహాస మొనర్చుచున్నాఁడు. శ్రీకృష్ణుని చారిత్రమును, మాహాత్మ్యమును దలఁచిన కొలంది ఆతనిపై తానొక పెద్దఱికము వహించి యాతని నొక కార్యముచేసికొనిరావలసినదని యాజ్ఞాపించుట యను ననౌచిత్యము ధర్మరాజునకు పొడకట్టుచున్నది. కాని ప్రస్తుతము లోకధర్మమునుబట్టి చూడఁగా వయసునకుఁ దా నాతనికంటెఁ బెద్దవాఁడు. ఆతఁడుతప్ప ఈ కార్యమును నిర్వహించుకొనిరాఁదగిన సమర్థుఁడు వేఱొకఁడు లేఁడు. అందుచే వినయము, భక్తి, అనురాగము, అనునయము, చనవు మున్నగు భావములెన్నో ముప్పిరిగొనియున్న యీవాక్యములను కవి ధర్మరాజుచేఁ జెప్పించినాఁడు. ఇట్లే రాయబారసందర్భమున శ్రీకృష్ణుని కౌరవ సభాప్రవేశమును వర్ణించుచు,

> "ఎదురువచ్చిన విదురుని యిచ్చకరముఁ,
> దమ్మిచేయును రెండు హస్తములఁ బట్టి
> నడచె ముందట గదియు సందడి గడంగి
> కర్ణదుర్యోధనులు దొలఁగంగ జడియ.

వ. కృతవర్మాదియాదవులు లోనుగాఁగల యభ్యంతరులైన బలుమానుసులు పొదివికొనిపోవఁ... దేజోరాశియగు రాజీవాక్షుండు...."

ఇక్కడ కవి సభాసదుల నొకటిరెండు పద్యములలో వర్ణించి పరిసరవర్ణనము(atmosphere)ను బట్టి ప్రధాన వస్తువును జిత్రించినాఁడు. శ్రీకృష్ణుని ప్రవేశమైనంతనే సభాసదు లాతనియెడఁ జూపిన భయభక్తివినయసంభ్రమములనుబట్టి యాతని మాహాత్మ్యము మనకుఁ బ్రత్యక్షమగుచున్నది. కృష్ణుఁడు సభలో నడుగుపెట్టినంతనే విదురుఁ డెదురువచ్చి చేయూఁత నిచ్చినాఁడట! దుర్యోధనాదులకు లోలోపల తాము రారాజులమని యెంతగర్వమున్నను "తేజోరాశియగు రాజీవాక్షుని" చేయిపట్టుకొనుటకు తగినంతశక్తి వారికి లేకపోయినది. చోపుదార్లవలె మూఁగుచున్న జనసమూహము నొత్తిగించి దారిచేయుచున్నారు. ఇక్కడ నితరకవులు కృష్ణుని ప్రతియవయవమునకు ఒక్కొక్క పద్యము చొప్పున వ్రాసియున్నను మొత్తముమీఁద నింతరససంచారము గలిగింపలేరు. తుద కొక్క సీసపద్యమైన నిక్కడ వ్రాయక "తేజోరాశియగు రాజీవాక్షుండు" అను నొక్కమాటతో కవిసంతుష్టిపడుచున్నాఁడు! ఉదాహరణము లీయ మొదలిడినచో నిట్టి వసంఖ్యాకములుగ నున్నవి. ప్రకృతవిషయమున కివి చాలును. ఇట్టి నిగ్రహమువలన కావ్యమునకు సిద్ధించిన గుణము

ధ్వని. భారతము చదివినకొలఁది చవులూరుట కిదియే కారణము. ధ్వని ప్రధానముగా మహార్థమును ప్రతిపాదించుటవలన కవిబ్రహ్మ మహార్థముతో చదువరులను దోబూచులాడించుచున్నాఁడు. మేలిముసుఁగు మఱుంగున నున్న ముద్దుమొగమువలె ఈనిగ్రహగుణము వలన తిలకించినకొలఁది కావ్యార్థము నూతనరామణీయకముతో నలరారుచుండును.

మహాకావ్యమునకు సంగీతము (melody) కూడ ఒకప్రధానాంగము. శాస్త్రసంగీతము (Technical music) నకును కావ్యసంగీతమునకు (Poetic melody) ను భేద మున్నది. ఈసంగీతమాధుర్యము కొన్నికొన్ని శబ్దముల సమ్మేళనమున నుప్పతిల్లుచున్నది. తనకావ్యార్థ ప్రతిపాదనమునకు తగిన సంగీతమును తిక్కన యలవఱచుకొన్నాఁడు. భారత మేర్పఱచుకొనిన సమయము నుబట్టి ఏతన్మహార్థమును ప్రతిపాదించుటకు ప్రసన్నతయే ప్రధానమగు సంగీత మొక్కటే చాలదు. చంద్రజ్యోత్స్నను సూర్యతేజముతో మేళగించినట్లు ప్రసన్నతాగుణమును తేజోగుణముతో మేళగింపవలెను. అందుచేత తన కవిత్వమున వచనమున కుండవలసిన స్వాతంత్ర్యమును, పద్యముల కుండఁదగిన స్వారస్యమును ఏకీభవింపఁజేసినాఁడు భారతపద్యము. లెక్కడఁజూచినను యతులకొఱకుఁగాని, ప్రాసములకొఱకుఁగాని ఆఁగక అఖండముగఁ బ్రవహించుచున్నవి. యతులును, ప్రాసములును వినయముతో చేతులుజోడించుకొని వచ్చి వానిస్థానమున నవి నిలువఁబడవలసినదేకాని వానికి వేరే యాహ్వానము లేదు. భారతమును వ్రాయుటకు పూర్వము తిక్కన వేదమునందలి స్వరమాధుర్యమును బాగుగ నను సంధించియుండును. ఒక యాశ్వాసాంతపద్యమున "వీణానాదప్రతిమ నిగమావిర్భవత్సారపుణ్యశ్రేణీ సంపాదిత" (స్త్రీపర్వము. ద్వి. ఆ. ౧౭౮) యని హరిహరనాథుని సంబోధించియున్నాఁడు. సరిగా ఇట్టిసంగీతమునే తన కావ్యమునఁగూడ అలవఱుచుకొనుటకై తిక్కన ప్రయత్నించి కృతార్థుఁ డైనాఁడు. భారతసంగీతము వేణునాదమువలె సర్వజన సమ్మోహనకరము కాకపోయినను రసాస్వాదనాచణమగు కర్ణమునకుమాత్రము దానిని తరచినకొలఁది ఆనంద ముప్పతిల్లుచుండును. సహజముగ తేనెలూరు తెనుఁగుభాషకు తన యఖండప్రజ్ఞచే నూత్నవైభవమును గల్పించిన తిక్కన మనపాలిటి భాగ్యదేవత. ప్రబంధపరమేశ్వరుఁడని పేరుగాంచిన ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ ఆతని నీవిధముగ స్తుతించియున్నాఁడు:

తనకావించిన సృష్టి తక్కొరులచే
తంగాదు నా నేముఖం
బున తాఁబల్కిన పల్కు లాగమములై
పొల్పొందునా, వాణి న
త్తనుసీతం బొకరుండ నాఁజనుమహా
త్మ్యాప్తిం "గవిబ్రహ్మ" నా
వినుతింతుం గవితిక్కయజ్వ నఖిలో
ర్వీదేవతాభ్యర్చితున్.

దిద్దుపాటు:

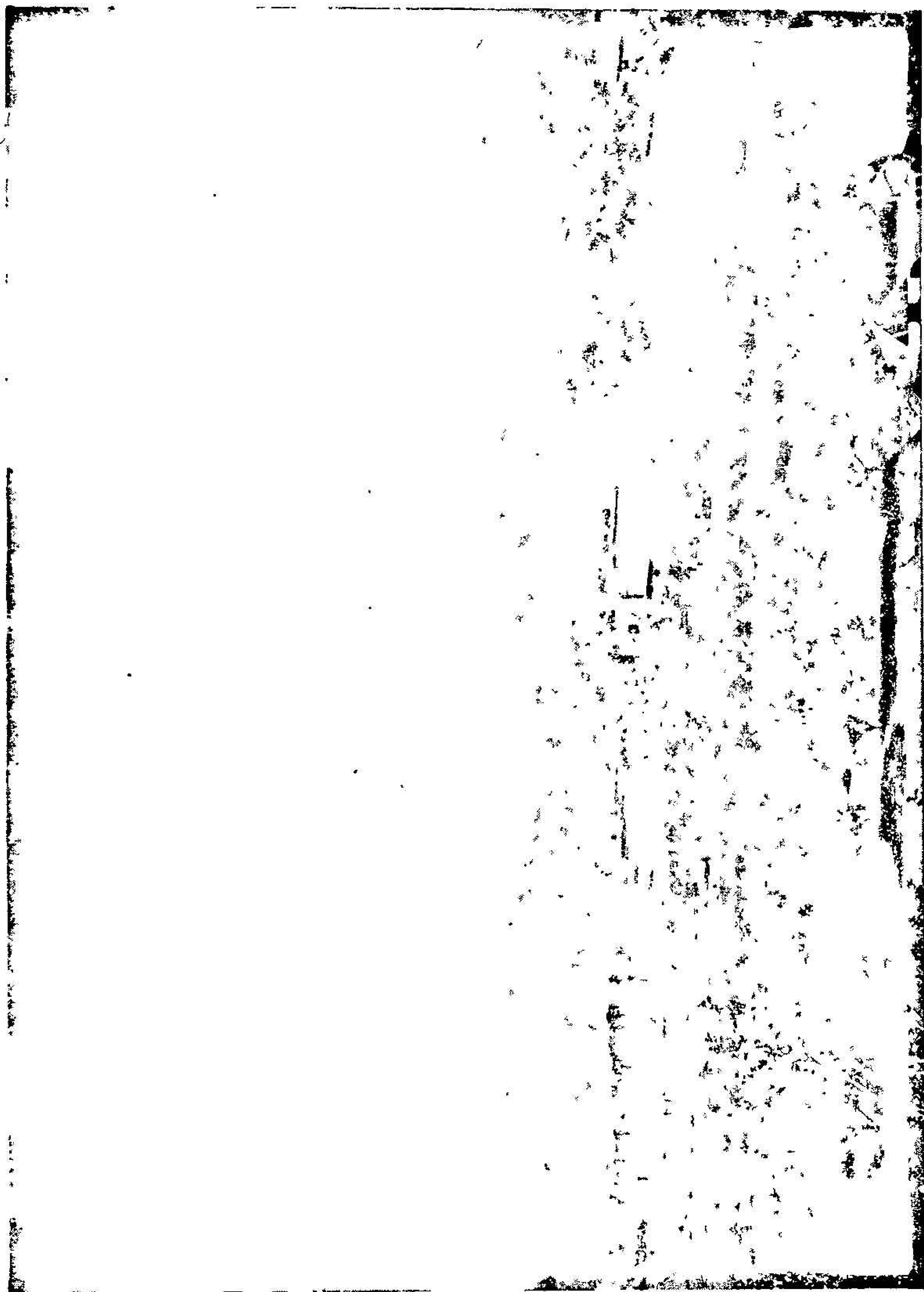
మొన్నటి భారతిలో నేను వ్రాసిన 'వేణీసంహారము-ద్రౌపది' అను వ్యాసములో మొదటి పేరాలో వీరశ్రాద్ధములనుటకు వీరకరుణములను పొరపాటు పడినది. పాఠకులు దిద్దుకొన గోరెదను. —క. కృ.

నిజాం సాగర తటాక చిత్రములు

౫. నవాబు ఆలీ నవాజుజంగు బహద్దరుగారు

ఈ తటాకమునకు ప్లానువేసిన ముఖ్య-ఇంజనీయరు. నైజామురాష్ట్రములోని మంజ్రానది కడ్డముగా ఈ తటాకమును నిర్మించిరి. దీని వైశాల్యము 60 చదరపుమైళ్లు. ఇది సుమారు 29,700,000,000 ఘనపుఅడుగులనీటిని నిలువచేయును. దీని పారుదలక్రింద సుమారు 1,75,000 ఎకరములభూమి సాగుబడి యగును. దీని నిర్మాణమునకు $4\frac{1}{2}$ కోట్ల రూపాయలు వెచ్చించిరి. ఇరువదివేల పనివాండ్రు సమముగ పనిచేసిరి.

కొండక్రింద

—పి. రాఘవరావు.

భారతీయవిద్యాచరిత్రము

(అనువృత్తము)

మారేమండ రామారావు, బి. ఏ., (ఆనర్సు) బి. ఇడీ.,

ఆరవ అధ్యాయము

[ఆధారములు

Mahmood—History of English Education in India.

Mayhew—The Education of India.

Satyanadhan—History of Education in the Madras Presidency.

Trevelyan—Education of the people of India.

Bureau of Education, India—Selections from Educational Records, 2Pts.

Report of the Calcutta university Commission quinquennial reports on Indian Education Report of the Indian Education Commission, 1883.]

బ్రిటిష్ పరిపాలనము

క్రీ. శ. ౧౭౦౭ లో ఔరంగజేబుమరణమువరకును గల విద్యాచరిత్రమును వెనుకటి ప్రకరణములో వర్ణించియుంటిమి. అప్పటినుండి క్రీ. శ. ౧౮౧౩ వరకును భారతదేశచరిత్రము వివిధపరివర్తనముల నందినది. ఈకాలమున ఢిల్లీసింహాసనము నధిష్ఠించిన మొగలు చక్రవర్తు లందరును దుర్బలులును, నప్రయోజకులును నగుటచే నరాజకము చెలరేగె. నూతనరాజవంశములు బయల్వెడలినవి. పంజాబులో సిక్కులును, డక్కనులో మహారాష్ట్రులును విజృంభించిరి. దక్షిణమున మైసూరు, నైజాంరాజ్యములు బయల్వెడలినవి. మహారాష్ట్రు లుత్తరదక్షిణముల ననేకవిజయముల నంది యేకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వహింపనున్న కాలమున బశ్చిమము నుండి అహమ్మద్‌షా దురానీ భారతదేశముపై దండెత్తి వచ్చెను. ౧౭౬౧ లో పానిపట్టువద్ద నొకగొప్ప యుద్ధము జరగి యందు మహారాష్ట్రు లోడిపోయిరి. అనతికాలమునకే దురానీ స్వదేశమునకు మరలెను. అప్పుడు భారతదేశము దిక్కులేనిదివాణమువలె నుండెను. ఈక్లిష్టసమయమున వర్తకులుగ నీదేశమున బ్రవేశించి క్రమక్రమముగ రాజకీయముల జోక్యము గల్గించుకొనుచుండిన యాంగ్లేయులు విజృంభించిరి.

క్రీ. శ. ౧౫-వ శతాబ్దిలోనే పాశ్చాత్యులీదేశమున కేతెంచిరి. మొగలుచక్రవర్తులకాలమున వారు వివిధభాగములలో వసతుల నేర్పరచుకొని ప్రబలుచుండిరి. పోర్చుగల్, హోలండు, ఫ్రాంసు, ఇంగ్లండు మున్నగుదేశములనుండి యిటకువచ్చిన యీ విదేశీయులు తరచుగా దమలోతాము పోరాడుచుండిరి. ౧౭-వ శతాబ్దమున నింగ్లీషువారును, ఫ్రెంచివారును బ్రతిపక్షులుగ నుండిరి. వర్తకసంబంధములగు తాత్కాలికకారణములనుబట్టియు, మాతృదేశములలో జరుగుచుండిన పోరాటములనుబట్టియు, నీదేశమునగూడ నీయిర్వురకును యుద్ధములు జరగుచుండినవి. ఇంతియ కాక ఈపాశ్చాత్యులు దేశీయపాలకుల వ్యవహారములలో గల్పించుకొని తన్మూలమున గొంతలాభమును బొందుచుండిరి. ౧౭౬౧ నాటికి బెంగాలులోను, దక్షిణముననుగూడ నాంగ్లేయులు ఫ్రెంచివారి నణగ ద్రొక్కిరి. ౧౭౬౩ లో జరగిన బక్సరుయుద్ధములో విజయమునందుటతోడనే వారును భారతదేశరాజకీయాధికారమునకు ముఖ్యప్రత్యర్థులుగ నిలచిరి. అనతి కాలమునకే వీరిపరిపాలనలోనుండినభాగములకొరకై యొక ప్రత్యేకపరిపాలనావిధాన (Regulating Act) మేర్పరుపబడినది. ౧౮౦౦ నాటికి దక్షిణమున

మహారాష్ట్రులు, నుత్తరమున సిక్కులునుదప్ప నాంగ్లేయులకు శత్రువు లెవరును లేకుండిరి. మొదట వీ రీదేశమున వర్తకము జేసికొనుటకై వారియేలికవద్దనుండి యొకయాజ్ఞాపత్రమును బడసి East India Company అను పేర నొకవర్తకసంఘముగ నీదేశమున కేతెంచిరి. అప్పుడప్పు డీపత్రము సంస్కరింపబడుచుండినది, ౧౮-వ శతాబ్దమున నాంగ్లేయుల రాజకీయాధికారము వృద్ధిజెందినప్పటినుండియు మాతృదేశమునుండి యొకగవర్నరుజనరలు బంపబడుచుండెను. ౧౮౧౮ నాటికి మైసూరురాజ్యమును, మహారాష్ట్రులునుగూడ నాంగ్లేయులకు లొంగుటయు, కంపెనీవారు బలాత్కారముగ గొన్నిరాజ్యముల నాక్రమించుటయు జరగినవి. ఇంతటితో వీరు భారతభూమి కేలికలైరి. ఇటనుండి ౧౮౫౭ వరకును కంపెనీవారి యభ్యుదయ మప్రతిహతముగ నడచినది. ఆ సంవత్సరమున "సిపాయీలవిద్రోహ" మని ప్రఖ్యాతిగాంచిన మహావిప్లవము బయల్వెడలి దేశమునందెల్లెడల నల్లకల్లోలము గావించినది. తుదకు కంపెనీవారు దీనిలో జయమునందినను, ఆంగ్లదేశప్రభుత్వమువారు భారతదేశప్రభుత్వము కంపెనీవారికి తలకుమించినపనియని నిశ్చయించి, దానిని దామే నిర్వహింపసమకట్టిరి. విక్టోరియామహారాజ్ఞి ప్రకటనతో ౧౮౫౮-వ సంవత్సరమున భారతదేశమునం దాంగ్లరాజుల పరిపాలన మారంభమయ్యెను.

(౧) ౧౮౩౩ వరకు — కంపెనీవారి పరిపాలనకాలమున విద్యావ్యాపనమునకై చేయబడినమొదటిప్రయత్నములలో మతప్రచారము చేయునుద్దేశ్యము కన్పించుచున్నది. వీరికి ముందుగనే యిచటికిజేరిన క్రైస్తవమతస్థులు దేశీయులు కొందరికి రోమనుకాథలిక్‌దీక్ష నొసంగిరి. వీరిని, మరియితరులను స్వీయమగు ప్రొటెస్టెంటుమతమునకు మార్చుటయే కంపెనీవారి ప్రథమోద్దేశ్యము. ౧౬౭౩ లో మదరాసులోని సెంటుజార్జికోటయందలి బాలబాలికల విద్యాభ్యాసమునకై లూయిస్ అనునతడు రెండుపాఠశాలలను స్థాపించెను. బెల్ అనునతడు ఎగ్మూరులో నింకొకవిద్యాశాలను నెలకొల్పెను. త్వరలోనే క్రైస్తవమతప్రచారకులయాజమాన్యమున కడలూరు, తిరుచునాపల్లి, తంజావూరులలో బాఠశాలలు బయల్వెడలినవి. అప్పటియధికారులకు దేశీయు లాంగ్లవిద్యను నేర్చినచో తెలివిమీరి తమయధికారమును ధిక్కరింతురనుభయముగూడ నుండినది.

కొంతకాలమునకుబిమ్మట ననగా ౧౮-వ శతాబ్దాంత్యభాగమునకు దమవ్యవహారములను నిర్వహింపగల దేశీయు లవసరమైరి. అప్పుడు వారు విధిలేక ౧౭౮౧ లో కలకత్తాలోను ౧౭౯౧ లో కాశీలోను, ౧౮౨౧ లో పూనాలోను విద్యాశాలలను నిర్మించి, వానికై యొకలక్షరూపాయలను వ్యయపరచుటకై నిశ్చయించిరి.

ఈకాలమున మహనీయులుకొందరు విద్యావిషయమున గృషిచేసిరి. అట్టివారిలో సుప్రసిద్ధదేశభక్తుడగు రాజారామమోహనరాయ లగ్రగణ్యుడు. ఈస్ట్ అను నాంగ్లేయుని తోడ్పాటుతో నాయన వంగదేశమున ౧౮౧౬ లో Central Hindu Collegeని స్థాపింపజేసెను. ౧౮౫౦ ప్రాంతమున మదరాసులో పచ్చయప్పపాఠశాలలు నెలకొల్పబడినవి.

(౨) ౧౮౩౩-౫౩ — ౧౮౩౩లో కంపెనీవారి కొసంగబడినక్రొత్తయాజ్ఞాపత్రమున, భారతీయవిద్యాభివృద్ధికై పదిలక్షలరూపాయలనువినియోగింపవలసినదనిశాసింపబడినది. అంతట దేశీయులకు నేర్పవలసినవిద్య యెట్టిదిగ నుండవలె ననుసమస్య యేర్పడి, వాదోపవాదములు బయల్వెడలినవి. ఇందు దేశీయుల కాంగ్లవిద్యను నేర్పవలెనా, దేశీయవిద్యను నేర్పవలెనా? అట్టివిద్య యాంగ్లభాషలో బోధింపబడవలెనా, లేక దేశభాషలలోనా? దేశభాషలకు ప్రభుత్వము ప్రోత్సాహ మొసంగవలెనా? అనునవి ముఖ్యాంశములు. ఈవిషయమునుగుచర్చ సుమారు పండ్రెండుసంవత్సరములకాలము జరగి తుదకు ౧౮౫౫ లో ముగిసినది. ఈచర్చలలో బాల్గొనినవారిని రెండు తెగలుగ విభజింపవచ్చును. —(౧) ప్రాచ్యవిద్యావాదులు, (౨) పాశ్చాత్యవిద్యావాదులు.

ప్రాచ్యవిద్యావాదులలో హెచ్. హెచ్. విల్సన్ అనునతడు ప్రముఖుడు. "ఆంగ్లభాషావాదులకు

దేశీయులకుగల యవసరానవసరములు దెలియవు. వారి నిత్యకృత్యములలో నాంగ్లభాష యనవసరము. వారికి గావలసినవి దేశభాషలు, న్యాయశాస్త్రము, వ్యవహారము మాత్రమే. ఇట్టివారి కాంగ్లభాషను నేర్పినచో బాశ్చాత్యవిద్వాంసులను క్రొత్తవర్ణ మొకటి యేర్పడును. వీరి కితరదేశీయులయెడ సానుభూతి యుండజాలదు. అదియునుగాక ప్రజాసామాన్యమున కీవిద్య దుర్లభమగును. ఏజాతికైనను స్వభాషలోదప్ప నితర భాషలలో విద్య నేర్పుటకు వీలుపడదు." అనునవి యాతని ముఖ్యాభిప్రాయములు.

పాశ్చాత్యవిద్యావాదులు పలువు రుండిరి. వారిలో కొలదిమందిమాత్రము దేశీయులపురోభివృద్ధికై యావిద్య గావలె ననిరి. ఇతరులు స్వార్థమును బురస్కరించుకొని యటులు వాదించిరి. ఈయిరుతెగలవారి యభిప్రాయము లిట్లుండినవి:

"యువకులను దమజీవితమునం దమూల్యమగు పండ్రెండుసంవత్సరముల కాలమును సంస్కృత వ్యాకరణ సాహిత్యములను జదువుచు, వ్యర్థపరచుడనుటవలన బ్రయోజనము లేదు. పాలితుల యభివృద్ధియే ప్రభుత్వాదర్శము. అందువలన గణితము, వేదాంతము, రసాయనశాస్త్రము మున్నగు వివిధవిషయములు దేశీయులకు నేర్పబడవలెను. ఇది యాంగ్లవిద్యమూలముననే సాధ్యమగును."—రాజారామమోహనరాయలు.

"విజ్ఞానమును విరజిమ్ముట మనధర్మము. దానిఫలితముతో మనకు సంబంధములేదు. పాలితులసౌఖ్యమభివృద్ధిపరచిననే మనము పరిపాలనమున కర్హులము. భావికాలమున నేమో యాపదగల్గునని నేడు విద్యను నిరాకరించుటచే మన కపకీర్తి రాగలదు"—అని బెంటింకునకుపిమ్మట ౧౮౩౫ లో గవర్నరుజనరలుగ నుండిన సర్. చార్లెస్ మెట్కాఫ్ అభిప్రాయము. రెండవతెగవారు భారతదేశమునం దాంగ్లేయులపాలనమును స్థిరీకరించునుద్దేశ్యముతో నాంగ్లవిద్యను బ్రతిపాదించిరి. సర్. చార్లెస్ ట్రెవరియన్ అనునతడు "మహమ్మదీయులు ప్రపంచమంతయు తమస్వామ్యమనియు, నితరమతస్థుల కందు తావు లేదనియు నమ్ముదురు. హిందువు లితరులను మ్లేచ్ఛులుగ బరిగణించి, వారికి బరిపాలనార్హత లేదని తలంతురు. అరేబికు సంస్కృతవాఙ్మయముల జదువుటచే గల్గునభిప్రాయము లిట్టివే. కాన వీనిని వదలి యాంగ్లసంపర్కాభ్యుదయములకు దోడ్పడు నాంగ్లవిద్యనే దేశీయులకు నేర్పవలె" నని వాదించెను. సుప్రసిద్ధాంగ్లపండితుడగు మెకాలే యాకాలమున గవర్నరుజనరలునాలోచనాసంఘమున సభ్యుడుగానుండి యాంగ్లవిద్యావాదమున కెక్కుడు ప్రోద్బల మొసగెను. అప్పటిగవర్నరుజనరలగు బెంటింకు ప్రభువు కేవలమును రాజకీయోద్దేశ్యములతోడనే యీ వాదమును ప్రోత్సహించెను. ఆంగ్లవిద్యను నేర్పినచో దేశీయులు వేషభాషలయందును, ప్రవర్తనయందును, నాదర్శములందునుగూడ నాంగ్లేయులనే యనుకరింతురనియు, దన్మూలమున వారిజాతీయభావములు నూతనమార్గములను బట్టగలవనియు నీతడు దలంచెను.

పైచర్చనుండి, యాంగ్లవిద్య కావలెనినవారిలో పెక్కుమంది స్వార్థమును రక్షించుకొనుటకును, దేశీయులు దమపూర్వపుఔన్నత్యమును దలంచుకొని తత్ప్రతిష్ఠాపనార్థమై తిరిగి ప్రయత్నముచేసి, యాంగ్లపాలనమున కుపద్రవము గలుగజేయకుండునటు లొనర్చుటకునై యట్లు వాదించిరని స్పష్టమగుచున్నది. ఈయాశయములే బ్రిటిష్‌పరిపాలన కాలమునందలి విద్యాచరిత్రమునకు మూలాధారములు.

(3) వుడ్ ప్రణాళిక (Wood's Dispatch)

౧౮౫౪:—పైవిద్యావిషయకమగుచర్చ ౧౮౫౩ నాటికి ముగిసినది. మరుసటిసంవత్సరమున వుడ్ అనునతడు గవర్నరుజనరలున కొకవిద్యాప్రణాళికను బంపెను. అందు దేశీయులకాంగ్లభాషను, ఆంగ్లవిద్యను గరపుట యత్యవసరమనియు, దన్మూలమున గాలక్రమమున ప్రభుత్వమునకెక్కుడులాభము గలుగుననియు, ప్రజాసామాన్యవిద్యకై యొకప్రత్యేకవిద్యాశాఖను నిర్మింపవలెననియు, ఉన్నతవిద్యకై కళాశాలలను స్థాపింపవలెననియు,

ప్రత్యేకపాఠశాలలకు (Private Schools) ద్రవ్యసాహాయ్యము చేయవలెననియు ఆవుడ్ ప్రణాళికలో వివరింపబడియుండెను. వృత్తివిద్యనుగూర్చియు, పరిశ్రమలనుగూర్చియు, స్త్రీవిద్యనుగూర్చియు నిండే ప్రశంసయు జేయబడియుండలేదు. కంపెనీవారిపరిపాలనకు నకు గావలసినకార్యములను నిర్వర్తింపగల యాంగ్లవాసనగల దేశియలేఖకులను తయారుచేయుటయే పై ప్రణాళికకు బరమావధి. దీనికిఫలితముగ బొంబాయి, కలకత్తా, మదరాసు, అలహాబాదు, లాహోరులలో విశ్వవిద్యాలయములు నెలకొల్పబడినవి. వీనికి గళాశాలలను నెలకొల్పి యందలి విద్యావిధానమును సరిచూచుబాధ్యత యొసంగబడినది.

(౪) ౧౮౫౪-౧౮౮౨:—౧౮౫౪ నుండియు వుడ్ ప్రణాళికయందలి సూచనలన్నియు నాచరణలోనికి వచ్చినవి. ఉన్నతవిద్యను నేర్చినవారలు తమంతటదామే యితరులకు విద్య నేర్పుదురనుభిప్రాయముతో ప్రభుత్వధనమంతయు రాజకీయవిద్యాలయములకొరకే వెచ్చింపబడుచుండినది. రాజకీయోద్యోగముల కాంగ్లభాషాజ్ఞానమవసరమగుటయు, విశ్వవిద్యాలయపట్టముల నందు కుతూహలము హెచ్చుటయు గారణములుగా ప్రత్యేకపాఠశాలలసంఖ్య హెచ్చినది. ౧౮౭౧ నుండియు ప్రభుత్వాదాయము తగ్గి వారిసాహాయ్యము ప్రాథమికవిద్యకే వినియోగింపబడుచుండినది. సహాయనిరాశములు (Grants-in-aid) బిగింపబడినవి. అయినను బాఠశాలలలో ప్రవేశింపగోరువారిసంఖ్య దరుగకుండుటచే వానికి లోటు గలుగలేదు. అధికసంఖ్యాకులకు స్థాన మిచ్చి తమయార్థికస్థితి నభివృద్ధిచేసికొని యీపాఠశాలానిర్వాహకులు ప్రభుత్వనిరాశమును లక్ష్యముచేయక, పట్టపరీక్షలపైననే తమదృష్టిని గేంద్రీకరించి విద్యార్థులను తయారుచేయుచుండిరి.

విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపింపబడినమాత్రమున గళాశాలల వైదుష్యమునం దెట్టిమార్పును గలుగలేదు. విశ్వవిద్యాలయసంఘములలో (Senate) రాజకీయవేత్తలు మున్నగునుపాధ్యాయేతరు లెక్కువగ నుండిరి. అందుచే విద్యావిషయములన్నియు జడీకృతములయినవి. కళాశాలలకు సోపానములగు నున్నతవిద్యాలయములను వైయక్తికనే యనుభవించుచుండినవి. వీనిపై నపు డిర్వురయజమాను లధికారము సేయుచుండిరి. పరీక్షలవిషయమున విశ్వవిద్యాలయములును, ద్రవ్యవిషయముల ప్రభుత్వవిద్యాశాఖయు బాఠశాలాధికారులపై దరచుగా దండెత్తుచుండినవి. రాజాదరణ మక్కరలేనివారు విశ్వవిద్యాలయనియమములను, విద్యాశాఖానియమములనుగూడ లక్ష్యమునేయకుండిరి.

(౫) హంటరువిద్యాసంఘము, ౧౮౮౨:—ఇట్టి విద్యావిధానమును సంస్కరించుమార్గముల నేర్పరచుటకై ప్రభుత్వమువారీసంఘమును నియమించిరి. ఇం దిరువదియొక్కరు సభ్యు లుండిరి. వీరికి గొన్ని సూచనలు చేయబడినవి. ఇది వానిసారాంశము: (౧) ప్రాథమికవిద్య ప్రజాసామాన్యమున కుపయోగించునదిగావున దానికే ప్రాముఖ్యమొసంగబడవలెను. (౨) పాఠశాలలకు స్థానికసంఘములు గొంతవరకును సాయము చేయవలెను. (3) శ్రీమంతులు బీదవిద్యార్థుల కుచితవేతనముల నీయవలెను. (౪) దేశీయవిద్యాలయముల నభివృద్ధిపరచవలెను. (౫) పాఠశాలాపరీక్షావిధానమునందలి లోటుపాటులు చక్కపడవలెను. (౬) విశ్వవిద్యాలయములతో నీసంఘములకు సంబంధములేదు.

ఇట్టిసూచనలను గైకొని ౧౮౩ వ్యక్తులను, సంఘములను బరిశీలించి హంటరుసంఘమువారు కొన్ని తీర్మానములను గావించిరి:

(౧) పండితులతోడను, మౌల్వీలతోడను సంప్రతించి ప్రభుత్వమువారు దేశీయవిద్యాలయములకు సాయపడవలెను. ఇందలి యుపాధ్యాయులు శిక్షణమునందుట (Training) మంచిది. వీనిపోషణమును ముఖ్యముగ స్థానికసంఘములు వహింపవలెను.

(౨) ప్రారంభవిద్యాశాలలకు ప్రభుత్వమువారొసంగువిరాళములు, పరీక్షాఫలితములను బట్టి నిర్ణయింపబడవలెను. గణితము, ప్రకృతిభౌతికశాస్త్రములు, వ్యవసాయము, పరిశ్రమలు మున్నగునవిగూడ వీనిలో

నేర్పబడవలెను. అధికారులు బాలురశీలముపై నొక కన్నుంచవలెను.

(౩) ఉన్నత విద్యాలయములలో విశ్వవిద్యాలయప్రవేశమునకు పనికివచ్చున దొకటియు, వెంటనే వృత్తిజీవనమున బ్రవేశించుట కుపయోగపడున దొకటియు రెండుతరగతు లుండవలెను. గ్రంథాలయములను, బల్లలు కుర్చీలు మున్నగువానిని సంపాదించుటకై పాఠశాలలకు సాంవత్సరిక విరాళము లొసంగబడవలెను. స్థానికులసహకారము నన్నివిధముల బ్రోత్సహించు టావశ్యకము.

(౪) విద్యాశాఖాధికారియు, పరీక్షకవర్గమును దరచు కలసికొనవలెను. రివిన్యూయుద్యోగులు దమపరిసముల నుండుపాఠశాలలను పరీక్షించి విద్యాశాఖకు దెలియజేయవలెను. పఠనీయగ్రంథసమితులను నెలకొల్పుటత్యావశ్యకము.

(౫) మహమ్మదీయులకొరకును, స్త్రీలకొరకును బ్రత్యేకములగు నేర్పాటులను గావించి, స్త్రీలు విశేషముగ నుపాధ్యాయులుగ వచ్చున ట్లొనరింపవలెను.

(౬) ప్రతిపాఠశాలయు విద్యార్థుల సౌకర్యమునకై వసతిగృహముల నేర్పరుపవలెను.

(౬) ౧౮౮౨-౧౮౮౭:—ఇది పైహంటరుసంఘ తీర్మానము లాచరణలోనికి వచ్చినకాలము. స్థానికసంఘములకీయబడిన స్వాతంత్ర్యమువలన బ్రయోజనమేమియు లేకుండినది. ప్రాథమికపాఠశాలలసంఖ్య తగ్గెను. ఉన్నతవిద్యయే ప్రధానమగుటచే మాధ్యమికపాఠశాలలు (Middle Schools) గూడ క్షీణించినవి. తాత్కాలికగౌరవమునుబట్టియు, ద్రవ్యము నార్జింపనెంచియు యాదృచ్ఛికపాఠశాల (Venture Schools) లెన్నియో బయల్వెడలినవి. శిక్షితులగు బోధకులును, చక్కని వేతనములును, తగినవస్థలమును వీనియం దరుదుగ నుండినవి. విశ్వవిద్యాలయములును, విద్యాశాఖయు వీనిని నియమింపజాలకుండినవి.

హంటరుసంఘమునకు విశ్వవిద్యాలయములతో నేవిధమగు జోక్యమును లేకుండుటచే నయ్యవి యథాపూర్వముగ నుండినవి. వీనిసంఘములలో ననర్హు లెందరో యుండిరి. కళాశాలలపై వీని కధికారము లేకుండెను. ప్రారంభవ్యయమునుండి నిర్వాహకులు జంకుటచేతను, విద్యార్థులలో బీదరికమును, మతాచారవ్యత్యాసమును విశేషముగ నుండుటవలనను వసతిగృహములు నిర్మింపబడలేదు.

ప్రారంభవిద్యమాత్ర మించుక యభివృద్ధినందుచుండెను. ప్రభుత్వవిరాళములు సక్రమముగ వ్యయమగుచుండినవి. ఉపాధ్యాయశిక్షణార్థమై మదరాసులో నొకకళాశాల యేర్పరుపబడినది. మహమ్మదీయులను ప్రవేశపెట్టుకొను విద్యాలయములకు నూటికి ౨౫ వంతున విరాళము హెచ్చింపబడినది.

(౭) ౧౮౮౭-౧౮౯౨:—ఈ యైదు సంవత్సరములలోని విద్యాచరిత్రము నాష్‌నివేదికనుండి తెలియుచున్నది. విద్యాశాఖలో గొన్ని సంస్కరణములు జరగినవి. ఉపపరీక్షకులసంఖ్య హెచ్చింపబడి విద్యాశాఖాధికారుల కర్తవ్యములను దెల్పు "విద్యాస్మృతి" (Education Code) నిర్మింపబడెను. స్థానికసంఘములు ప్రారంభవిద్యకును, పురపాలకసంఘములు మాధ్యమికపాఠశాలలకును, రాష్ట్రీయకోశము లున్నత విద్యాశాలలకును సాహాయ్యము చేయవలెనను సిద్ధాంత మీకాలమునం దేర్పడెను. ఉన్నతవిద్యను మాతృభాషలో గరుపవలెనా, యాంగ్లమున జెప్పవలెనా యనుసమస్యయీసమయమున బయల్వెడలినది. ౧౮౯౦ లో మిడిల్ స్కూల్ పరీక్ష తీసివేయబడి "లోయర్ సెకండరీ" పద్ధతి ప్రవేశపెట్టబడినది. దీనికి పైగా "అప్పరు సెకండరీపరీక్ష" యుండినది. విద్యార్థులందరును వ్యాయామమున బాల్గొనవలెనని శాసింపబడెను. బాలురశీలమునకు బ్రాముఖ్యము హెచ్చెను. ఇందులకై ప్రత్యేకముగ పుస్తకము లేర్పరుపబడినవి.

(౮) ౧౮౯౨-౧౮౯౭:—కాటన్ నివేదికనుండి యీకాలపు పరిస్థితులు దెలియనగుచున్నవి. విశ్వవిద్యాలయములు స్వయంపోషకములుగ నుండినవి. మెట్రిక్యులేషనుపరీక్ష కాంగ్లపఠనీయగ్రంథములు దీసివేయ

బడినవి. అప్పర్ సెకండరీపరీక్ష నిష్ఫలమగుటచే దానిని తీసివేసిరి. ఉత్తర సర్కారులలోని యుపాధ్యాయుల సౌకర్యమునకై రాజమహేంద్రవరమున బోధనాభ్యాసనకళాశాల నెలకొల్పబడెను. ౧౮౯౩ లో బంచములవిద్యకై ప్రభుత్వమువారు సౌకర్యముల నొనగూర్చిరి. పాఠశాలలో బ్రవేశింపదలచువారు శీలపత్రములను (Conduct Certificate) జూపింపవలసి యుండెను.

(౯) ౧౮౯౭-౧౯౦౨:—పాఠశాలల కొసంగు విరాళములు కేవలమును బరీక్షాఫలితములనుబట్టియేకాక వేతనములనుబట్టియు, శాశ్వతనిధినిబట్టియు గూడ నిర్ణయింపబడవలెనని యీకాలమున దీర్మానింపబడెను. ఆంగ్లపఠనీయగ్రంథములయావశ్యకతనుగూర్చియు చర్చలు జరగినవి. గుడ్డి, మూగ మున్నగువారలకై క్రైస్తవమతప్రచారకులు తిరునెల్వేలి, పాలంకోటలలో ప్రత్యేక పాఠశాలల నేర్పరచిరి.

(౧౦) ౧౯౦౨ నాటి విద్యాసంఘము:—ఇదివరలో నియమింపబడిన హంటరుసంఘము విశ్వవిద్యాలయములవంకకు బోలేదు. ఇందులకై ౧౯౦౨ లో నొకసంఘ మేర్పరుపబడెను. దీనిఫలితములుగ (౧) విశ్వవిద్యాలయసంఘములు సంస్కరింపబడవలెను. (౨) కళాశాలల సామర్థ్యమును నిర్ణయింప వీని కధికారమీయవలెను. (౩) ఇయ్యవి బోధనవిధినిగూడ నిర్వహించవలెను అనునీమూడుసిద్ధాంతము లేర్పడినవి.

౧౯౦౪ నాటి విద్యా-చట్టము—పై విద్యాసంఘముయొక్క తీర్మానముల నావేదించి ప్రభుత్వమువారు ౧౯౦౪ లో నొక విద్యాచట్టమును నిర్మించిరి. అది చక్కనియభ్యుదయమును సూచించునది. అందలి విషయములలో నీక్రిందివి ముఖ్యములు: (౧) ప్రభుత్వమువారు సాధ్యమగునంతవరకును విద్యాలయనిర్మాణమునకై స్థానికులను ప్రేరేపింపవలెను. వా రాదర్శపూర్వకములగు కొన్నిటినిమాత్రమే నిర్వహించి యితరవిద్యాలయములను దమయధికారులు బరీక్షించునటులు చేయవలెను. (౨) స్థానికసంఘముల విద్యావ్యయపట్టిక (Educational Budget) విద్యాశాఖవారి యనుమతిని బడయవలెను. (౩) ఆర్థికస్థైర్యము, సామర్థ్యము నుండినగాని యున్నతపాఠశాలలకు విరాళము లొసంగబడవు. పాఠశాలాంత్యవిభాగమువరకును మాతృభాషాపరిచయముండి తీరవలెను. (౪) స్త్రీవిద్య జాతీయాభ్యుదయమునకు మూలము. వారికై ప్రత్యేకపాఠశాలలు నెలకొల్పబడినవి. (౫) విదేశములకేగి విద్య నభ్యసించువారికి సౌకర్యములు గావింపబడినవి. పారిశ్రామిక, వాణిజ్య, కర్షక విద్యాశాలలను స్థాపించుటకై ప్రయత్నము చేయబడుచున్నది. (౬) విద్యాసామర్థ్యమున కుపాధ్యాయశిక్షణము మూలాధారము. ఈవిషయమును, పాఠశాలలందలి విద్యాప్రణాళికనుగూడ విద్యాశాఖ శ్రద్ధగా బరిశీలింపవలెను. (౭) ఈ సంస్కరణముల కన్నిటికిని పది లక్షలరూపాయలు ప్రత్యేకింపబడినవి.

(౧౧) ౧౯౧౩ నాటి విద్యావిషయక తీర్మానము:—గవర్నరు జనరలుసభలో గావింపబడిన యీ తీర్మానము మిగుల ముఖ్యమయినది. అందలి ముఖ్యాంశముల నిట్లు పేర్కొనవచ్చును: (౧) విద్యార్థుల జ్ఞానమేకాక నడవడికూడ సరిచేయబడవలెను. వసతిగృహము లీవిషయమున ముఖ్యసాధనములుగ నుండగలవు. (౨) ప్రారంభవిద్య సాధారణముగ స్థానిక సంఘములచే నిర్వహింపబడవలెను. ప్రత్యేకసంఘము (Private Associations) లున్నతవిద్యకై పాటుపడవలెను. (౩) విద్యాశాఖవారు కేవలము పరీక్షకులుగనే యుండక, తరచుగా విద్యావిషయకసభలను గావించి, పాఠశాలానిర్వాహకులకు సలహాల నొసంగుచుండవలెను. ఇందులకై మండలవిద్యాసభలు (District Educational Conferences) స్థాపింపబడవలెను.

ఈ తీర్మానమునుండి మూడు ముఖ్యాంశములు తేటపడుచున్నవి: (౧) విద్యాశాఖాధికారులు సమర్థులును, బుద్ధిమంతులును, అనుభవజ్ఞులును, సానుభూతిగలవారును నైయుండవలెను. (౨) జాతీయవిద్య యొక్క భాగస్వామ్యము. ఇందు ప్రభుత్వమును, స్థానికసంఘ

ములును, ప్రజాసంఘములును సభ్యులు. (3) పైవిద్యావిధానమున నుపాధ్యాయులు ముఖ్యులు. వారికి తగినంత ప్రోత్సాహ మొసంగబడినచో వారు తమధర్మమును ప్రీతితో నెరవేర్తురు.

(౧౨) ౧౯౧౭–౧౯౨౨:—భారతీయ విద్యాచరిత్రమున కీయైదుసంవత్సరములకాలమును మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. ఆర్థికరాజకీయపరిణామము లెన్నియో యీకాలమున విద్యాప్రపంచమును గలంచివేసినవి. ౧౯౧౭ లో ఇండియామంత్రి క్రమపరిణామమగు స్వపరిపాలనమే (Gradual Self Government) భారతదేశమునకు పరమావధి యని చెప్పెను. దీనికి ఫలితముగ దేశమునం దొక ప్రబోధము గల్గెను. జాతీయ భావము ప్రబలకపోవుటకు దేశమునందలి యజ్ఞానమే కారణమని స్పష్టపడెను. అందువలన ప్రజాసామాన్య విద్యావిషయకములగు ప్రయత్నములు చేయబడినవి. ౧౯౧౧ లో గోపాలకృష్ణగోఖ్లేగారు ప్రాథమికవిద్యా-చట్టమును సామ్రాజ్యశాసనసభలో నుపపాదించిరి. రాష్ట్రములలోగూడ నిట్టియత్నములు జరగినవి.

౧౯౨౦-వ సంవత్సరమున జాతీయమహాసభవారసహాయోద్యమమును ప్రారంభించిరి. పట్టములను మాత్రము లభింపజేయు నీవిద్య నిరుపయోగ మను భావము ప్రబలినది. విద్యాలయ బహిష్కరణ మీ యుద్యమమునందలి యొక ముఖ్యాంశము. ఆంగ్లవిద్యాలయములలోని సంఖ్య చాలవరకు తగ్గినది. కొన్ని మూయబడినవి. పరీక్ష లుపసంహరింపబడినవి. ఎన్నియో విద్యాసంఘములును, విద్యానివేదికలును గల్గింపజాలని విద్యాభిమానము నీయుద్యమము ప్రజలలో నతిసులభముగ గల్గించినది. ప్రభుత్వసహాకారాపేక్ష లేని జాతీయవిద్యాలయము లెన్నియో బయల్వెడలినవి.

ఇదేకాలమున జరగిన విశ్వసంక్షోభకరమగు నైరోపాసంగ్రామముగూడ దాత్కాలికవిద్యాప్రపంచమును గలతపెట్టినది. ధనాభావముచే ముఖ్యసంస్కరణము లుపసంహరింపబడినవి. విద్యాశాఖోద్యోగు లెందరో యుద్ధభూమి కేగిరి. విద్యాలయములకు వలయు బోధనసామగ్రి విదేశములనుండి వచ్చుటకు వీలుగాకుండెను. అయినను విద్యాసంస్థ లీయుద్ధమున గొంతయుపకారమును జేసినవి. విశ్వవిద్యాలయములలో సంరక్షకసంఘములును (Red Cross Societies), భారతీయరక్షకబలములును (Indian Defensive Forces) స్థాపింపబడినవి.

ఈకాలమునందలి విద్యాచరిత్రమును షార్ప్ అనునతడు వ్రాసిన నివేదిక తెలుపుచున్నది. కళాశాలలలోనివిద్య పూర్తిగా గ్రాంథికమును, సారస్వతాత్మకమును నై యుండినది. ఉద్యోగములను సంపాదించుటయే దీనియుపయోగము. భారతీయవిద్యావిధానము "తలబరువు" గలదిగ నుండెను. ఈదేశమున పురుషులలో నూటి కయిదుమంది విద్యావంతులును, పదిమంది యక్షరజ్ఞానము గలవారును, స్త్రీలలో నూటికి ౧౪ మంది విద్యనేర్చినవారు, నొక్కరుమాత్ర మక్షరజ్ఞానము గలవారు నైయున్నారు. ధనమంతయు కొలదిమంది విద్యాధికులను దయారుచేయుటకేవినియోగపడుచున్నది. ఉపాధ్యాయులలో సుశిక్షితులైనవారు కొలదిమంది. వారివేతనములును, దానినుండి బోధనమును గూడ నసంతృప్తికరములు. పరీక్షలు విషములుగ నుండినవి. వీని నేవిధముననైన దాటుట విద్యార్థులకును, దాటించుటుపాధ్యాయులకును ముఖ్యాదర్శము.

(౧౩) సాడ్లరువిద్యాసంఘము, ౧౯౧౭-౧౯౧౯:— కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయసంస్కరణార్థమై గవర్నరుజనర లీసంఘమును నియమించెను. పాశ్చాత్యదేశములందలి యాధునికవిద్యాపరివర్తనముల నెరింగినవారు నల్వురును, భారతదేశపరిస్థితులు దెలిసినవారు ముప్వురును ఇందు సభ్యులు. ౧౯౧౯ లో వీరు ప్రచురించిన నివేదిక యన్నివిద్యాలయములకును వర్తించును. అందలి ముఖ్యాంశములనుమాత్ర మిచట గమనింపవలసియున్నది.

ప్రస్తుత విశ్వవిద్యాలయవిద్య నిష్ఫలమగుచున్నది. ఇందు ప్రవేశించినప్రతివారు నొకేవిధమగు శిక్షణము నంది, బయటపడినతోడనే నిరుద్యోగసంఘమున జేరుచున్నారు. దినదినప్రవర్ధమానమగు నిట్టి విద్యాధికులగు

నిరుద్యోగులసమూహము దేశమునకు ప్రమాదకరము. విద్యాశాలలలో సంఖ్య యెక్కువ, పాఠ్యవిషయములు తక్కువ, వైదుష్య మొకస్వప్నవార్త. విద్యార్థులశీలములవిషయమై శ్రద్ధతీసికొనబడుట లేదు. విశ్వవిద్యాలయప్రవేశపరీక్షను, ఇంటరుమీడియేటుపరీక్షను నిర్ణయించుట కొకప్రత్యేకసంఘ ముండవలెను. ఇంటరునకు బిమ్మట విద్యాభ్యాసమును మానివేయువారికి జీవనోపాధిని గల్పించు విషయములను గళాశాలలలో ప్రవేశపెట్టవలసి యున్నది. విశ్వవిద్యాలయముల సంఖ్య తక్కువగ నుండుటచే సమ్మర్ద మెక్కువగ నున్నది.

(౧౮) ౧౯౨౦ నాటి మదరాసు ప్రారంభవిద్యా-చట్టము:—దేశమునందలి రాజకీయాందోళనమునకును, కాఙ్గ్రెసుసంఘ తీర్మానములకును ఫలితముగ వివిధ రాష్ట్రములలో ప్రారంభవిద్యా-చట్టములు ప్రవేశపెట్టబడినవి. అందు మదరాసుచట్టమును సంక్షేపముగ నీదిగువ నుదాహరించుచున్నాము:

(౧) ఈచట్టమువలన మండలవిద్యాసమితులు (District EducationalCouncils) శాశ్వతముగ స్థాపింపబడినవి. ఇందు స్థానికసంఘములయొక్కయు, నితరవిద్యావ్యాపకోద్యమముల యొక్కయు ప్రతినిధు లుందురు. అచ్చటచ్చట నుండుపరిస్థితులను బరిశీలించి సహాయవిరాళములకొరకు చేయబడు నభ్యర్థనములను విచారించి, ఉపాధ్యాయుల బాగోగులను గనిపెట్టుట వీనికర్తవ్యము. ప్రభుత్వవిరాళముల నుదారులగు నితరులొసగు ద్రవ్యమును గలసి సమితినిధి (Council Fund) యగును. స్థానికసంఘములచే విధింపబడు చదువుపన్నును, పాఠశాలల జీతములును జేరి ప్రాథమికవిద్యానిధి (Elementary Education Fund) అగును. ఈరెంటిపైనను విద్యాసమితికి అధికారముగలదు.

(౨) స్థానికసంఘములందలి సభ్యులలో 33 మంది నిర్బంధవిద్య యావశ్యకమని తలచినచో నావిషముగ నొకతీర్మానమును జేసి, మండలవిద్యాసమితులద్వారా ప్రభుత్వమునకు బంపవలెను. వా రంగీకరించినచో నయ్యది యాచరణలోనికి వచ్చును.

(3) ప్రభుత్వపాఠశాలలలో నేవిధమగు మతబోధయు చేయబడదు. ఇతరవిద్యాలయములలో నది చేసినను జేయకుండినను వారికి జోక్యము లేదు.

(౧౯) మాన్టుఫర్డు సంస్కరణములు,౧౯౨౧:-ఈసంస్కరణములు భారతీయులకు గొంతవరకును స్వపరిపాలనాధికారము నొసంగుట కేర్పడినవి. శాసనసభాసభ్యత్వము సంస్కరింపబడి, యాసభికులలోనుండి నిర్ణయింపబడిన మంత్రివర్గమునకు గొంత యధికారమొసంగబడినది. ఈసందర్భమున విద్యాశాఖ యొక మంత్రియాజమాన్యమునకు వచ్చినది. ప్రభుత్వమువారి విద్యాశాఖాధికారి యీ మంత్రికి ప్రధానసహాయ్యకుడు. మంత్రి శాసనసభ కుత్తరవాదిగ నుండి, విద్యావ్యయపట్టిక నందు ప్రవేశపెట్టవలసియుండెను.

ఇంతకుముందే రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కున్నతవిద్యకొరకు గావలసిన ద్రవ్యమును సంపాదించి వ్యయపరచుట, ప్రాథంభవిద్య నుచితముగ నేర్పించుట మున్నగు విషయములలో స్వాతంత్ర్య ముండినది. విశేషవ్యయములగు కార్యములకుమాత్రమే వారు కేంద్రప్రభుత్వమువారి యనుమతిని బడయుచుండిరి. ఈ సంస్కరణములమూలమున ద్రవ్యవిషయములలో వారికి పరిపూర్ణస్వాతంత్ర్యము లభించెను.

పై సంస్కరణములయొక్క మరియొకఫలితము కేంద్రమాంత్రికసంఘము (Central Advisory Board) స్థాపింపబడుట. విశ్వవిద్యాలయముల కన్నిటికిని ప్రేక్షకుడు (Visitor) గ నుండు గవర్నరుజనరలునకు విద్యావిషయములనుగూర్చి సలహానిచ్చుటయే దీనికర్తవ్యము. ఇందు విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులును, యిర్వురు కళాశాలాధ్యక్షులును, నల్గురు విద్యాశాఖాధికారులును, విద్యాభిమానులగు మరినల్గురును సభ్యులు. దీనికి గేంద్రప్రభుత్వమువారి విద్యాశాఖాధికారి యధ్యక్షుడు.

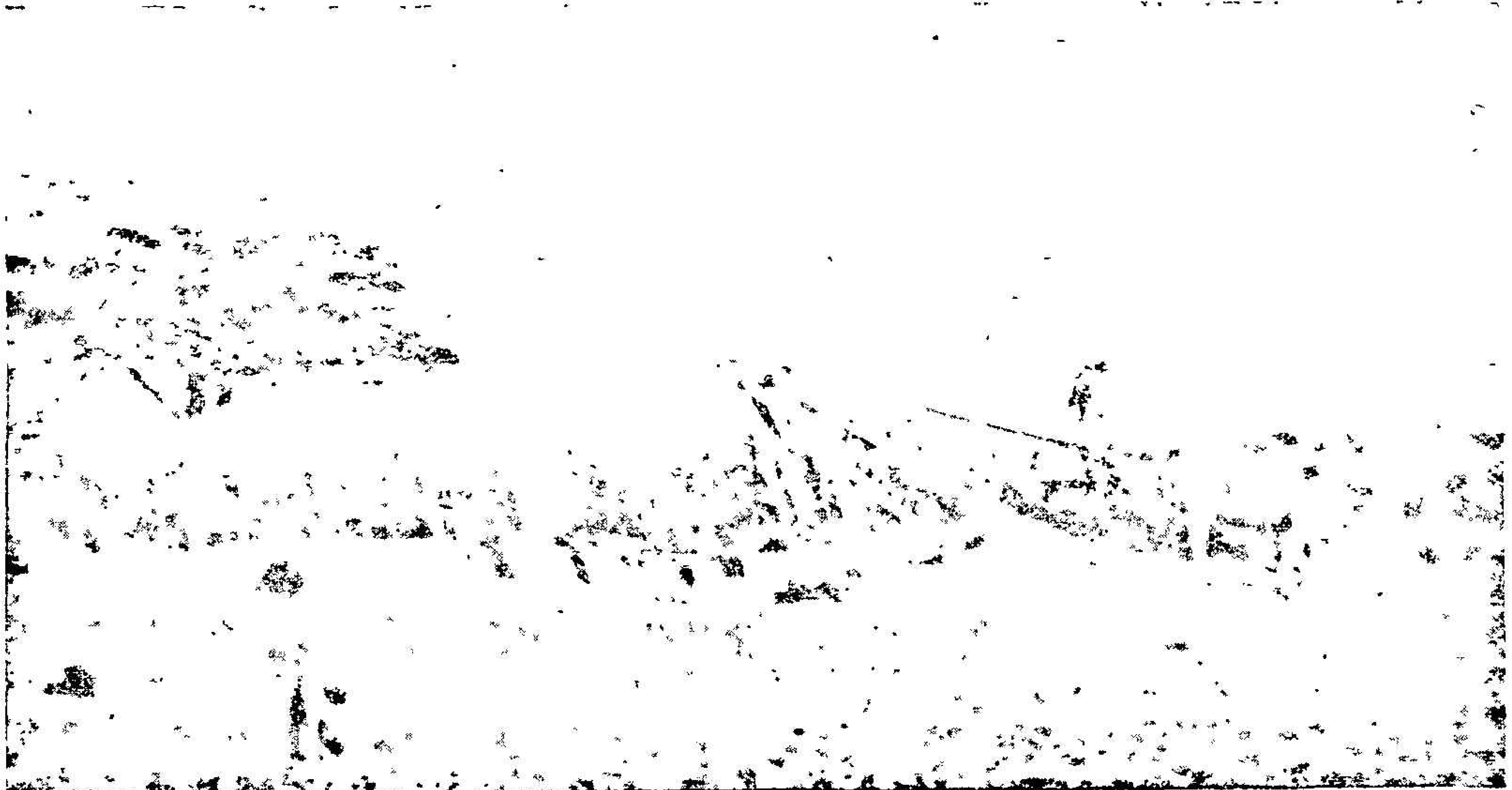
(౨౦) ౧౯౨౨-౧౯౨౭:—ఈ యైదుసంవత్సరముల కాలమునను విద్య చక్కని యభివృద్ధిని గాంచినది. ఐరోపాసంగ్రామఫలితమగు నార్థికబాధ తగ్గినది. అసహాయోద్యమమునందలి ధాటి తగ్గుటచే విద్యాలయముల

యంగలి గౌరవము హెచ్చి, చాలమంది తిరిగి వానిని బ్రవేశించిరి. స్థానికసంఘము లెన్నియో ప్రజావిద్య, స్త్రీవిద్య, వ్యాయామము మున్నగువానియం దభిరుచిని జూపినవి. గ్రామపాఠశాలలసంఖ్య వృద్ధిచెందినది.

మాన్టుఫర్డు సంస్కరణములమూలమున గల్గిన రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము మంచిదేయైనను, రాష్ట్రములలో నన్యోన్యసంబంధము తగ్గినది. ఈలోటును దీర్చుటకై ౧౯౨౫ లో నొకవిశ్వవిద్యాలయసభ జరిగినది. దీనిఫలితముగ నొక యంతర్విశ్వవిద్యాలయ సంఘము (Inter University Board) నెలకొల్పబడినది. ఉపాధ్యాయుల నొకచోటినుండి మరియొకచోటికి మార్చుట, భారతీయవిద్యాలయపట్టముల నితరదేశవిద్యాలయములవా రంగీకరించున ట్లొనర్చుట, సామ్రాజ్యసభలకు, నంతర్జాతీయసభలకు, సమావేశములకును భారతీయప్రతినిధులను బంపుట మున్నగునవి యీసంఘమునకు ముఖ్యకర్తవ్యములు.

౧౯౨౨–౨౬ ల నడుమ కొన్నినూతన విద్యాసంస్థలు బయల్వెడలినవి. ౧౯౨౩ లో నాగపుర విశ్వవిద్యాలయమును, ౧౯౨౬ లో నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమును నెలకొల్పబడినవి. ౧౯౨౦ లో ప్రభుత్వమువారి యొక్క చట్టము ననుసరించి విశ్వవిద్యాలయములలో సైనికసంఘములు (University Training Corps) స్థాపింపబడినవి.

'మోట' —సూర్య.

ఒట్టు

కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ

౧

బందరులో క్రొత్తగా యేర్పడిన నాట్యకళోద్ధారకసమితివారు ఒకనాడు సమావేశమై తమ సమితిపక్షాన యికముందు ఆడబడే నాటకాల్లో స్త్రీలే స్త్రీపాత్ర ధరించాలెనని తీర్మానించారు. ఈతీర్మానం మొట్టమొదట ధైర్యంతో ప్రవేశబెట్టి అడ్డుప్రశ్నలన్నిటికీ సమాధానాలు చెప్పి నెగ్గునట్లు చేసినవాడు జగన్నాథం. జగన్నాథం ప్రతిపాదన నెగ్గగానే శర్మ మఱియొక వేడివేడి తీర్మానం ఉపపాదించాడు. ఏమనీ? స్త్రీలుఅభినయించాలె అనడం వట్టితీర్మానమేగాకుండా క్రియారూపంగా చూపుటే సమితివారి ముఖ్యాశయం గనుక మూడుమాసాల్లో సమితిసభ్యులు యావన్మందీ తమస్త్రీలచే నాటకభాగాలు వల్లింపజేసి వచ్చేవేసవి సెలవులలో తప్పకుండా మూడునాటకాలు ఆడితీరాలె; అని. ఈతీర్మానం గెలవడానికి పెటపెటలైంది. నా భార్య పసిబిడ్డతల్లి అనీ, నాభార్య పురిటికెళ్లిందనీ, మాఆవిడకు ఒంట్లోసుస్తీగా ఉంటున్నదనీ, ఇంట్లో ఆడవాళ్ల అభిప్రాయం కనుక్కోకుండా యిటువంటి తీర్మానాలు చేయడం తప్పనీ, నేను ఒప్పుకున్నా పెద్దలు మానాన్నగారున్నారు వారు ఒప్పుకోరనీ, మాకు ఘోషా అనీ, మాఆడవాళ్లకు చదువు రాదనీ, యేవేవో కారణాలతో చాలామంది వ్యతిరేకించారు. పోలుతీసుకుంటే అనుకూలురు, ప్రతికూలురు సమానమైనారు. అధ్యక్షపీఠం వహించిన అనంతాచార్యుల వారి తలయూపుతో తీర్మానం నెగ్గింది. కర్తవ్యం యేమిటని మనస్సుల్లో వితర్కించుకుంటూ సభ్యులు యిండ్లకు చేరుకున్నారు.

౨

ఆనాటిరాత్రి సమితిసభ్యులు తమతమయిండ్లలో భార్యలతో యీవిషయం ప్రస్తావించారు. నడురేయివఱకూ యింటింటావాదోపవాదాలు జరిగినవి. రెండవతీర్మానం ప్రవేశపెట్టిన శర్మ భార్య యీవిషయంలో భర్తను పూర్తిగా తిరస్కరించింది. "కళోద్ధారణ మంటూ ఉద్యోగం సద్యోగం మానుకొని యింట్లో భార్యాబిడ్డలను యేడ్పించి మీరు తిరుగుతున్నదిగాక యింకా నన్నుగూడా నాటకాలాడడానికి రమ్మంటున్నారా? ఏమైనాసరే, ఆవేషాలూ గీషాలూ నాచేతగావు. మగవాళ్లు భార్యాభర్తలుగా గూడి ఆడుతుంటేనే నాకు సిగ్గుగా ఉంటుంది. అటువంటిది నేనా వేషమేయడం? అయినా ఈనలుగురుబిడ్డల్నీ యెవరిపరం చేసి వెళ్లేది? ఒకపిల్ల మంచినీళ్లంటూ నిశిరాత్రివేళ లేస్తుంది. ఒక పిల్ల వాకిట్లోకి పోతానంటుంది. ఈపసివాడికి తెల్లవారేలోపల రెండుమాట్లూ పాలుగలిపి పొయ్యాలె" అన్నది భార్య.

"పిల్లల విషయం నీ కక్కర్లేదు. మనిషిని పెడ్తా" నన్నాడు శర్మ.

"కూలిమనిషి మనం దగ్గిరలేకపోతే పిల్లల్ని బాగా చూస్తుందా?"

"నే నున్నానుగా?"

"మిమ్మల్ని బిడ్డలను చూడమని యింట్లో ఉంచి నే నెవడితోనో జతగూడి నాటకాలాడేది. ఎంత ముచ్చటగా ఉందండీ మీమాట!"

"అయితే ఏమి చేయమంటావు?"

"ఆసమితిసభ్యత్వము వదులుకోండి."

"అంతకంటే శిరచ్ఛేదం లేదు."

"మగవాళ్లతో వేషాలేయడం నాకూ శిరచ్ఛేదమే."

"అయితే నామాట వినవూ?"

"నన్ను క్షమించండి. విషంపుచ్చుకొని ప్రాణాలు విడువమంటే విడుస్తా. కాని ఆనాటకాల్లో వేషాలేయ లేను. నన్నెందుకు దుఃఖపెడ్తారు." అని పెనిమిటి పాదాలమీద బడి భోరున యేడ్చింది ఆమె. శర్మ తెల్ల బోయినాడు.

3

నాయుడుగూడా తన భార్యతో యీవిషయం ప్రస్తావించాడు. "ఇప్పటికే మన కులంవాళ్లు మనకు ఘోషా లేదనీ, నాటకాలకూ సభలకూ పోతుంటా మనీ, సూటీలుపోటీలు అంటున్నారు. ఇక దీనిలో గూడా దిగితిమా నలువురిలో తలెత్తలేము. ఆడపిల్లలు కలవాళ్లం, ప్రతిదానిలో విచ్చలవిడిగా జొరబడితే పిల్ల లకు సంబంధాలు రావు. అయినా నా వానాకాలపు చదువు మీ కెఱుకగదూ? పాడిముక్కలే కూర్చి చదువ లేను; నాటకపద్యాలు నావశమా?" అన్నది నాయుడు భార్య. నాయుడు ఊరుకున్నాడు. ఇంటింటా ఇట్లాగే మగవాళ్లు అడగడం, ఆడవాళ్లు "మావల్ల గా"దనడం జరిగిపోయింది. మొత్తంమీద ఏసభ్యుని భార్యా ఈవిషయం ఆమోదించలేదు. జగన్నాథం మఱో యెత్తేశాడు. ఏమంటే అసలుసంగతి భార్య యైన జానకితో ముందుగా చెప్పలేదు. రాత్రిభోజనా లైనతరువాత ఆమెయిల్లు సర్దుకొని పక్కలువగైరాలు చూచుకొని స్తిమితంగా తమలపాకులపాందాను దగ్గఱ పెట్టుకొని కొంచెం వక్కపొడి పెనిమిటికిచ్చి కొంచెం తాను నోట్లో వేసుకొని ఒక ఆకుకు సున్నం రాచి పెనిమిటికిస్తూ, ఒక ఆకు తాను వేసుకుంటూ ఉల్లాసం గా ఏమిటో ముచ్చటిస్తూ ఉండగా, జగన్నాథం

" జానకీ, నే నోపని చెప్పుతాను చేస్తావా ?" అన్నాడు.

" ఏపని ?"

" ఏదోపనీ, చేస్తావా? "

" చేస్తానులే చెప్పండి. "

" లే, అంటున్నావే; చెయ్యవేమో ?"

" చేస్తానంటినిగా సంగతి చెప్పందే శంకిస్తే ఎట్లా ?"

" శంకగా పలికితే శంకించాను. "

"శంకా లేదు, గింకాలేదు తప్పకుండా చేస్తాను. మీరేమంత చేయరానిపని చేయమనరుగదా. "

"..........................."

" ఎప్పుడైనా మీ ఆజ్ఞ అతిక్రమించానా, ఇప్పుడు అతిక్రమించడానికి ?"

" అయితే ఒట్టేనా ?"

" ఏం ఒట్టు ?"

" నన్ను చంపుకున్నట్టేనా ?"

" అబ్బా ! అబ్బా! ఏమిటండీ మీ మాటలు ? ఒట్టుపెట్టుకోడానికి యింతకన్నా ఏమీ దొరకలేదు. " జానకికన్నుల్లో నీళ్లు గిఱ్ఱున దిరిగాయి.

"..............................."

"ఏమీ మీ కింకా నమ్మకం కలుగలేదూ ? ఈశ్వరసాక్షిగా చేస్తా. ప్రమాణపూర్తిగా చెప్పుతున్నా. ఎంతకష్టమైనా దీనికి తప్పను సరేగదా. "

"..............................."

" ఏదీ మీచెయ్యి యిట్లా చాపండీ. " అని జానకి లేచి పడక కుర్చీలో కూర్చొని ఒడిలో చేతులు పెట్టుకొని యున్న భర్తచేతిని తానే అందుకొని "మీరు చెప్పినట్లు చేస్తాను." అని చేతిలో చెయ్యేసి "ఏమి మీశంక యిక తీరిందా? ఇక యేమిచెయ్య మంటారో చెప్పండీ" అని పెనిమిటివంక చూచి నవ్వింది.

జగన్నాథానికి నోట మాటరాలేదు. సుప్రసన్న మైన అతని ముఖం దీనాతిదీనంగా అయిపోయింది. "ఎంత విశ్వాసమును, ఎంతప్రేమను వెల్లడింపజేస్తున్నవి జానకిమాటలు. దానికి ప్రతిగా ఆమెయెడ నేను ఇటువంటి వంచనకు పూనుకొని ఈవిశుద్ధప్రేమ మయిని ఎంతమోసం చేస్తున్నాను. నేను చెప్పబోవు

సమాచార మామె కెంత హృదయభేదకమోగదా. ముందుగానే ఆమెస్వేచ్ఛకు శృంఖలలు తగిలించింది తిని గదా. ద్రోహిని; సతీద్రోహిని." అనితలచి లజ్జితుడై దుఃఖితుడై కప్పలుకూలినట్లయి జానకికి జవాబుచెప్ప కుండానే కుర్చీకి చేరగిలబడ్డాడు జగన్నాథం. పెని

"ఏమి మీ శంక యిక తీరిందా?
ఇక యేమిచెయ్యమంటారో చెప్పండీ?"

మిటిముఖవైవర్ణ్యం జానకికి భీతిగొలిపింది. గడగడ వణికిపోయింది. కన్నులు చెమ్మగిల్లినాయి. ఆతని ముఖంలో ముఖం పెట్టి తటాలున వంగి చూచి "ఏమి యిట్లా ఉన్నా"రేమని ఆదుర్దాగా అడిగింది. ఈలో పల జగన్నాథంలోగూడా కొంతమార్పు గలిగింది. "ప్రారంభవిద్యమొదలుకొని ప్రణయవ్యవహారాలవఱకు స్త్రీలకు స్వాతంత్ర్యం చవిచూపాలనే మతంవాడిని గదా నేను. ఈమాత్రపు సంస్కారానికే యింత బేలతనం చూపితే యెట్లా? ముందుగా చెప్తే యే స్త్రీగూడా ఒప్పుకోదు. కాబట్టి కొంత మోసం, కొంతఅధికారం ప్రయోగించైనా వాళ్లకు స్వేచ్ఛ నేర్పాలె. ఇందులో అక్రమం లేదు." అని అతనికి తోచింది. కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకున్నాడు; కంఠం సవరించుకొన్నాడు; 'జానకీ' అన్నాడు.

"ఆఁ."

"ఈరోజున మా సమితిలో ఒక తీర్మానం ప్యాసుచేశాము."

"ఏమనీ?"

"ఇకముందు మాసమితిపక్షాన ఆడబడే నాటకాల్లో స్త్రీపాత్రను స్త్రీలే అభినయించాలెననీ, మునుముందు సమితి సభ్యులే తమస్త్రీలచేత యీసంస్కారం ఆరంభింపజేయాలననీ, వచ్చేవేసవిసెలవులలో మూడునాటకాలిట్టివి ఆడాలననీ."

"అయితే?"

"ఆతీర్మానంప్రకారం నాభార్యవైన నీవు నాటకభాగాలు వల్లించి నాటకఖేలనంలో పాల్గొనాలె."

"ఇటువంటి అసభ్యపు తీర్మానాలు చేస్తుంటే ఆసమితితో సంబంధం వదులుకోకపోయినారా?"

"అసలు యీ తీర్మానం ప్రవేశపెట్టినవాడనే నేను."

"మీ ఉద్దేశం?"

"కళాపోషణ."

"అయినా పాత్రధారణ ఐచ్ఛికమేగా! ఇష్టంలేనివాళ్లను బాధించదుగదా!"

"ఐచ్ఛికమనడానికి వీలులేదు."

"అయితే మీరు నాకు ముందే చెప్పలేదేమి?"

"నీవు ఆమోదించవనే."

"అయితే నన్ను మోసంచేశారు."

"నిజమేకాని దురుద్దేశంతో గాదు, కళాభిమానంతో."

"సరేగాని నాయకపాత్రం మీరు ధరిస్తారా?"

"నాకు కంఠసారస్యం లేదు. నాయకపాత్ర ధారణకు తగను. నీవు మృదుమధురగాత్రవు. నీనాట్యాభినయమూ, నీకంఠమాధుర్యమూ, నిన్ను ఉత్తమనాయికా పాత్రకు అర్హురాలినిగా జేయును. కాబట్టి ఆపాత్రకు అర్హుడైన నాయకునితో కలిసి నీవు అభినయించాలె."

"ఏమిటి, పరపురుషుడితోనా?"

"అవును"

"అయ్యో ఎంతమోసం చేశారండీ." అని జానకి నుందెకొట్టుకున్నది.

"అయితే అభినయించవూ?"

"ఎట్లా అభినయించకమానను? ఆఒట్టూ, యీ ఒట్టుగాదే, మీప్రాణంమీదనేఒట్టుపెట్టారుగా! మీకంటే నాకధిక మేమున్నది?"

జానకి కళ్లవెంబడి నీళ్లొచ్చాయి. పమిటచెంగుతో తుడుచుకొని తలవంచుకొని క్రిందు చూస్తూ ఉండిపోయింది. తన మోసకృత్యానికి తనలోతానే కుమిలిపోయినట్లయినాడు జగన్నాథం. నాలుగైదునిమిషాలు నిశ్శబ్దంగా గడచిపోయినాయి.

"అయితే పిల్లగ" నేమిటన్నది జానకి దుఃఖంతో, పెనిమిటివంక చూస్తూ.

"వాళ్లసంగతి నేను చూచుకుంటా" నన్నాడు జగన్నాథం తలవంచుకునే.

జానకి పెద్దనిట్టూర్పు విడిచి "అయినదేదో అయింది. నేను మీఒట్టులో కట్టుబడ్డాను. మీరు నాకు మూడువరాలివ్వాలె."

"ఏమిటవి?"

"రిహార్సల్సుకు రాను. ఈవూళ్లో అభినయించను. మీరూ, పిల్లలూ వెంటరాకుండా పొరుగూళ్లు పోను."

"సరే."

౪

సమితివారి మరునాటిసభలో సభ్యులెల్లరు తమభార్యలు రామన్నారనీ, వాళ్లు రావడం తప్పనిసరైతే తాము సభ్యత్వమే వదులుకుంటామనీ, తమ అసమర్థతను వెల్లడించారు. జగన్నాథం ఒక్కడే తాను చేసిన ద్రోహం చెప్పకుండా తనభార్య పాత్రధారణ చేయడానికి ఒప్పుకున్నదని చెప్పి మిత్రుల అభినందనాలందుకున్నాడు. నాయికాపాత్రధారణ చేయగల యువతీమణి దొరికిందనగానే సభ్యులలో నవోత్సాహం ఉత్పన్నమైంది. మొదట తామనుకున్న ప్రకారం సావిత్రీ, పాదుకాపట్టాభిషేకమూ, సారంగధరా అనే మూడునాటకాలు వరుసగా బెజవాడ, ఏలూరు, రాజమండ్రిపట్టణములలో ప్రదర్శించుటకు తీర్మానించుకున్నారు. ఆమరునాడే నాటకంపార్టులు జానకిసన్నిధికి చేరినవి. "నాభర్తఆజ్ఞ నాకు శిరోధార్యం. పతివ్రతాతిలకమగు సుమతి కుష్ఠురోగియగు పెనిమిటిని శిరమున నిడుకొని వేశ్యాంగనాగృహమునకు గొనిపోయినదట. అట్లాగే నేనుగూడా నాభర్తఆజ్ఞను నిర్వహిస్తాను" అని జానకి మనస్సులో దృఢనిశ్చయం చేసుకొని నాటకభాగాలందుకున్నది. తన అభీష్టం నెరవేర్చడానికి భార్య అంగీకరించినందుకు మహాసంతోషించాడు ప్రొఫెసర్ జగన్నాథం, యం. ఏ., యల్. టి.

౫

వేసవిసెలవులు యివ్వగానే సమితివారు నాటకాలాడటానికి తట్టాబుట్టా కట్టుకొని బయలుదేరారు. వారితోబాటు సకుటుంబంగా జగన్నాథంగూడా బయలుదేరాడు.

బెజవాడలో యేర్పాట్లన్నీ జరిగాయి. వాల్పోస్టర్సు లంటించారు. ఊళ్లో మేళతాళాలతో కాగితాలు పంచారు. తనపేరూ, భార్యపేరూ, చేర్చి

పెద్దపెద్దఅక్షరాలతో ముద్రించబడిన నోటీసులు చూచి జగన్నాథం ఏమనుకున్నాడోగాని జానకి చాలా మనస్తాపం చెందింది. ఎచ్చటనో ఉన్నచోటు యెఱుకబడకుండా ఉండే తన్ను యీవిధంగా గోడలమీదా, గొబ్బెలమీదా, జట్కాబండ్లమీదా, రోడ్డుపక్కనున్న చెట్లమీదా ప్రకటనచేయిస్తున్న తన భర్త యొక్క ఉద్దేశ మేమిటో ఆమె తెలుసుకోలేకపోయింది. కాని తనభర్త నావిషయమై యేమీ అడగలేదు.

రాత్రి యెనిమిదిగంట లయ్యేటప్పటికి టిఫిన్ క్యారియరుతో అన్నం వచ్చింది. పెనిమిటికీ, బిడ్డకూ అన్నంబెట్టి తానుగూడా తిని పిల్లవాడి నెత్తుకొనే అచ్చికికూడా అన్నంపెట్టింది. బాబు అప్పటికే నిద్రబోతున్నాడు. అన్నం పెట్టగానే లీలకూడా నిద్రబోయింది. తనపనులన్నీ అయినతరువాత జానకి బాబును లేపి పాలిచ్చింది. పిల్లవాడిని యెత్తుకునే అచ్చితో "అచ్చీ! అబ్బాయి లేస్తే లేచి వలకుయ్యాల్లలో పడుకోబెట్టి ఊపు" అని చెప్పింది. "అమ్మాయి లేచి యేడిస్తే బిస్కట్లు బ్యాగ్‌లో ఉన్నాయి యివ్వండి. వేడినీళ్లు ఫ్లాస్కులో ఉంచాను. పిల్లవాడు లేచి పాల కేడిస్తే ఆవేడినీళ్లతో కలిపిపట్టండి మఱచిపోయి చన్నీళ్లలో కలిపేరుసుమండీ! బిడ్డకు జబ్బుచేస్తుంది. అసలే వాడికి పోతపాలు అలవాటు లేదు. ఏమితాగుతాడో యేమో" అన్నది భర్తతో. భార్యచెప్పిన పాలడబ్బీలు బిస్కట్లు వగైరాలు యెక్కడెక్కడ ఉన్నవో చూచుకుంటున్నాడు జగన్నాథం. ఇంతలో వాకిట్లోకి కారువచ్చిన శబ్దం, తోడనే హారన్ మ్రోగించిన ధ్వని వినబడ్డది. జానకిని పిలుచుకొనిపోవడానికి కారు వచ్చిందికాబోలు ననుకొని జగన్నాథం కొంచెం చకితుడై నిలబడ్డాడు. ఒకమనిషి కారుదిగివచ్చి "నాటకం ఆరంభించబోతున్నారు. అమ్మగారిని పిలుచుకరమ్మన్నా" రన్నాడు జగన్నాథంతో. జానకి అవతలగదిలో పిల్లవాడిపక్క చూస్తున్నది. జగన్నాథం భార్యవద్దకు బోయి "జానకీ, కారువచ్చింది. సిద్ధంగా ఉన్నావా?" అన్నాడు.

జానకి సిద్ధమే అనలేదు. కాని యిట్లా జవాబిచ్చింది. "మాంత్రికుడు సర్పమును కట్టుకట్టి నిల్పినట్లు నన్ను మీఒట్టుతో బంధించారు. మనమిరువురమూ నాయికానాయకులంగా అభినయించే భాగ్యం కలిగినట్లయితే నాజీవితంయావత్తూనట్టువకత్తెగా గడపమన్నా చింతలేకుండా గడిపేదాన్నే. భగవంతుడు అటువంటి ఆనుకూల్యం కల్పించాడుగాడు. ఇతరుని భర్తగాభావించి అభినయించడమనేది మగనాలికి సామాన్యకష్టంగాదు. అదే నామనస్సులో ఉన్నబాధ. అయినా మీఆజ్ఞను పాలించడం నాకర్తవ్యం. నమస్కారం. వెళ్లుతున్నా, బిడ్డలు జాగ్ర........." అని జానకి బయలుదేరింది. వెలవెలబోవుచున్న ముఖంమీద వికృతంగా కనబడుచున్న తెచ్చికోలునవ్వుతో భార్యకు వీడ్కోలిస్తూ వరాండాలో నిలబడ్డాడు జగన్నాథం. జానకి గేటు దాటి రోడ్డుమీది కెళ్లి కారుయెక్కింది.

౬

విగ్గులు కట్టుకోవలెనా? రంగులు పూసుకోవలెనా? పూలు ముడుచుకోవలెనా, సొమ్ములు పెట్టుకోవలెనా, చీరె సింగారించుకోవలెనా? మగవానికైతే యీపాట్లు. వచ్చేరావడంతోటే జానకి రంగస్థలాన మెఱుపులాగ పొడసూపింది. అటు పాత్రపోషణగా, ఇటు సాధ్వీధర్మానికి భంగంలేకుండా నెమ్మదిగా అభినయించడం ఆరంభించింది. నాయక పాత్రధారికూడా ఆమెచిత్త మెఱిగి స్త్రీవేషధారులైన పురుషులతో వ్యవహరించినట్లు విచ్చలవిడిగా ప్రవర్తింపక మెలకువగా ప్రవర్తించడం మొదలుపెట్టాడు. వారిరువురి ప్రవర్తనా ప్రేక్షకులోకాన్ని రంజింపజేసింది. అయితే నాటకమంతటా ఒక్కవిధంగా అంటీముట్టకుండా ఉండటానికి సాధ్యమా? సత్యవంతుడు అడవిలో చెట్టుకొట్టాడు. పడిపోతున్నాడు. అతనిని తన కోమలకరాబ్జాలతో పట్టుకొని తొడమీద పడుకోపెట్టుకోవాలె. జానకిఒడలు జలదరించింది. ఏదో గొప్ప తప్పుపని చేయబోయే దానివలె అలమటించింది. ఒళ్లు ముచ్చెమటలు పోసినవి. "నా పెనిమిటి సుఖంగా

ఉంటగా, నే నీతన్ని తొడలమీద పడుకోబెట్టుకొని ముడుచుకుపోయిన మసుపలాగా ఏడవాలెకాబోలు" అని కన్నీరునించింది. "పురుషశాసనం రాజశాసనంకంటె కఠినమైంది. లేకపోతే నన్నీ రంగస్థలంమీద అభినయించి తీరాలెనని నాభర్త శాసించడమేమిటి? నేను రావడమేమిటి? ఏమి టీసబబు? దుశ్శాసనాలుగూడా అనుల్లంఘనీయాలేనా? వీటిని అతిక్రమించినా సాధ్వీధర్మానికి లోపమేనా? ఇంతకూ ఒట్టు నన్ను బంధించింది. అదైనా యితరమైంది కాదు. తనప్రాణంమీదనే పెట్టుకొన్నారు. వారి ప్రాణంకంటె నాకెక్కువైందేమిటి? అందుకే యీనీచకృత్యాని కొప్పుకున్నా. ఈశ్వరుడు నాపతికి దీర్ఘాయు విచ్చుగాక. ఈ ఓగాయిత్యం నన్నంటకుండునుగాక." అని అనుకుంటూ, అశ్రువులు విడుస్తూ విధిలేక జానకి అంటే సావిత్రి సత్యవంతుణ్ణి తన తొడలపై చేర్చుకున్నది. ఆసమయంలో ప్రేక్షకులకు కావాలసిందేమిటి? బాగా యేడవడమే. ఏకారణంచేతనైతే నేమి ఆదుఃఖరసం బాగా పోషించి ప్రేక్షకుల మెప్పుపొందింది జానకి. ఇంతలో యముడు వచ్చాడు. సత్యవంతుని నెమ్మదిగా ఊరువులమీదినుంచీ దిగిచి యముడికి నమస్కారంచేసింది సావిత్రి. ఆపై సావిత్రీయముల సంభాషణ ప్రేక్షకుల నత్యంతంగా ఆకర్షించింది. తన కళావైదగ్ధ్యమంతా గుప్పించింది జానకి యీరంగంలో.

౭

జానకి నాటకశాలకు వెళ్లిన కొంచెంసేపటికే బాబు లేచాడు. తల్లికోసం నాల్గువైపులా చూచాడు. తల్లి కన్పడలేదు. ఏడ్చాడు. ఆఏడ్పుకు ఉయ్యాల క్రిందనే పడుకున్న అచ్చికి మెలకువ రాలేదుగాని ఆందోళనగా పడుకున్న జగన్నాథానికి చప్పున మెలకువ వచ్చింది. చివాలున లేచి బిడ్డను చేతికి తీసుకున్నాడు. "బాబూ, ఏడువకు" అని బుజ్జగిస్తూ బుజాన వేసుకున్నాడు. కాని తలవంచి బుజాన పడుకోలేదు బాబు. పాముపడిగలాగా తలెత్తి నాల్గు వంకలా చూస్తాడు; నాన్నవంక చూస్తాడు; ఏడుస్తాడు. ఎన్నివిధాల ఊరడించినా బాబు యేడ్పుమానలేదు. ఇక ఓదార్చడం చేతగాక జగన్నాథం అచ్చిని లేపాడు. అదీ కుఱ్ఱదే. ఒకగంటసేపు లేపగా లేపగా కళ్లునులుముకుంటూ లేచి పిల్లవాణ్ణి యెత్తుకున్నది; చల్లగాలిలో అటూయిటూ తిప్పింది. ఆటవస్తువులు చూపించింది; ఉయ్యాల్లో వేసి ఊపింది; ఏంజేసినా బాబు యేడ్పుమానలేదు. "పోనీ, పాలుపోస్తాను ఉండవే; ఆకలై యేడుస్తున్నాడేమో" నని జగన్నాథం గ్లాక్సో డబ్బీ, వేడినీళ్ల సీసా, వెండిగిన్నె, చెంచా, కొమ్ము చెంబూ అన్నీ పోగేసుకుని కూర్చున్నాడు. కాని యెంతపిండో, ఎన్నినీళ్లో, ఎట్లా కలపాలో, ఏమీ తెలియదు. ఒకమాటు కలిపాడు. పాలు నీళ్లలాగున్నాయి. నీళ్లెక్కువైనాయి అనుకున్నాడు. ఇంకా కొంచెం పిండిపోశాడు. "అయ్యో! ఈమాటు పాలు చిక్కనైనాయే" అనుకున్నాడు. మళ్లీ కొంచెంనీళ్లు పోశాడు. మళ్లీ కొంచెం పిండి వేశాడు. అటుచేసీ, యిటుచేసి పెద్దగిన్నెడుపాలైనాయిగాని మనస్సుకు సమాధానంలేదు. మనసులో యేదో ఆందోళనా, అవతల పిల్లవాడి యేడుపూ, పాలు యేతీరున కలపాలో తెలియకపోవడం—ఏదో కంగారుపడుతూ చెరిసగంపాలు క్రిందపోస్తూ పాలుతయారుచేశాడు జగన్నాథం. కాని పోయడమెట్లా? తల్లిపాలకు అలవాటుపడ్డ పిల్లలు డబ్బీపాలు మూమస్తారా? బాబును తొడమీద కూర్చోబెట్టుకొని కొమ్ముచెంబులో పాలుపోసి కొమ్మును పీక బెట్టి నోట్లో బెట్టి త్రాగించబోయినాడు. వాటిముఖం ఎప్పుడూ చూడని బాబు నోరు గట్టిగా మూసుకొని కొమ్ముచెంబు చేత్తో తోశేసి పెద్దగా యేడవడం మొదలుపెట్టాడు. పోనీ పీకతో త్రాగడేమోనని గిన్నెలో పోసి యిచ్చాడు. అవీ నెట్టేశాడు. "ఇదిగాదు త్రోవ. కాళ్లమీదవేసుకొని పోస్తా ఉండూ" అని జగన్నాథం పిల్లవాడిని కాళ్లమీద వేసుకొని స్పూనుతో పాలు నోట్లో పోయబోయినాడు. కాళ్లూచేతులూ విసురుకుంటూ గిలగిలా కొట్టుకొని నోట్లో పోసిన పాలు తెమడచేసి కక్కడం మొదలుపెట్టాడు బాబు. చేతితో తోసివెయ్యడంచేత గిన్నె, చెంచా అంతదూరాన

పోయి పడ్డాయి. కాలిపిసరుకు ధర్మాసుఫ్లాస్కు నేలబడి ముక్కలుముక్కలైపోయింది. జగన్నాథానికి పట్టరాని కోపం వచ్చింది; సహనం కోల్పోయినాడు. 'పసివాడే తాళుతాడా' అనుకోకుండా ఛెళ్లున వీపుమీద ఒకదెబ్బ వేశాడు బాబును. ఆదెబ్బకు బాబు కేరుమని ఒక్కబొబ్బపెట్టి వెన్ను విల్లువంపుగా వంచుకొని యేడ్చి యెటుచూచినా తల్లి కనిపించకపోవడం చేత మళ్లీ తండ్రికాళ్లకే చుట్టుకున్నాడు. ఆపిల్లవాడిని చూచేటప్పటికి జగన్నాథంకడుపు తరుక్కుపోయింది. కన్నులవెంట నీళ్లు జొటజొటా వచ్చాయి. బిడ్డను ఛప్పున చేతులకు తీసుకొని "నాయనా, ఎంత దుర్మార్గుణ్ణిరా, ఈపాడుచేతులతో యెంతదెబ్బ కొట్టానురా." అని గుండెలకు అదుముకున్నాడు. "నీ తల్లి నీసొత్తు నీతల్లి దగ్గర నీవు పాలుత్రాగడం నీజన్మహక్కు. నీహక్కును నేను భంగపుచ్చినప్పుడు నీ పీమాత్రం పోరాడడం తప్పా? బాబూ, తప్పుచేశాను. ఏడవకు, నాన్నా! ఏడవకు. అదిగో రెండుగంటలైంది. మీ అమ్మ వస్తుంది. బొజ్జనిండా పాలిస్తుంది" అని బుజ్జగిస్తూ పిల్లవాణ్ణి బుజాన వేసుకొని వరాండాలో పచారు చేయడం మొదలుపెట్టాడు. ఎన్నడూ యెఱుగని అయ్యగారికోపం, చీకాకూ, గడబిడా చూచి హడ్లిలిపోయి అచ్చి గోడ కంటుకుంది.

౮

పసిబిడ్డతల్లికి తలమునకలపనిలో ఉన్నా బిడ్డమీదనే కన్ను. ఉత్సవానికి పోనీ, ఊరేగింపుకు పోనీ, పెత్తనానికి పోనీ, పేరంటానికి పోనీ, కూలికి పోనీ, కూటికి పోనీ, ఒక్కక్షణం నిలువదు. 'పాలుత్రాగే బిడ్డను వదిలివచ్చాను యింట్లో. ఒక్కక్షణం నిలవడానికి లేదు పోవాలె, పోవాలె. బిడ్డ కక్కటిల్లిపోతుండాలె, గొంతెండిపోతుందేమో,' ఇదే ఆత్రం. జానకి ప్రాణంగూడా యిట్లాగే తపించిపోతున్నది. ఆమె ప్రాణమంతా బాబువద్దా, బొందిమాత్రం రంగస్థలంలో. నాటకం యెట్లాగో ముగించేసి మంగళగీతం పాడుతుండగానే కారెక్కి వచ్చేసింది జానకి. జగన్నాథం యింకా పిల్లవాణ్ణి బుజాన వేసుకొని చిచ్చికొడ్తూ పచారుచేస్తునే ఉన్నాడు. జానకి భర్తను చూడగానే "ఏమి? యెత్తుకొని తిప్పుతున్నారే? ఏడుస్తున్నాడా?" అంటూ బిడ్డను చేతికి తీసుకున్నది. "అనుకుంటూనే ఉన్నా, పిల్లవాడు లేచి యేడుస్తున్నాడేమో, వేసంకాలమే, గొంతెండుతుందే అని. తొందరతొందరగా వద్దామన్నా వీలుకాలేదు. ఏమిబాబు, అర్ధరాత్రివేళ నాన్నగారిని వేధిస్తున్నావా?" అని యేమేమో బుజ్జగింపు మాటలాడుతూ పిల్లవాడికి పాలివ్వడం మొదలుపెట్టింది జానకి. ఆయేడుపూ, ఆయెక్కు, ఆపెంకితనం అంతా ఏమైపోయిందో కిలకిలా నవ్వుకుంటూ కాళ్లూచేతులూ ఆడించుకుంటూ మహాసంతోషంతో పాలుత్రాగడం ఆరంభించాడుబాబు. ఆమాతాశిశువుల, అవిచ్ఛేద్యమైనసంబంధం, ఆతల్లియొక్క ఆత్రం, ఆ బిడ్డయొక్క ఆనందం చూచి 'సంసారంలో అనుభవపూర్వకంగా నేర్చుకోవలసింది చాలా వుంది. ఊహాప్రపంచంలో సులభంగా యేర్పరచుకొన్న యేర్పాట్లు క్రియాప్రపంచంలోకి తేవడం సామాన్యకార్యం గాదు' అనుకున్నాడు జగన్నాథం.

బిడ్డకు పాలిచ్చుకుంటూ అకల్మషురాలగు జానకి "బాబు నేను వెళ్లంగానే లేచాడా? పాలుపోశారా? త్రాగాడా? ఏమి నిద్రపోలేదూ?" అంటూ పెనిమిటిని యెన్నోప్రశ్నలు వేసింది. విసుగునో, సిగ్గునో జగన్నాథం సరిగా జబాబుచెప్పలేదు. కాని జానకి యింట్లోకి వెళ్లంగానే కలిపినపాలగిన్నెలూ, ఒలికిన పాలూ, పగిలిన వేడినీళ్ల సీసా, మొదలైన వన్నీ బాబుచేసిన అల్లరీ, పెనిమిటిబడ్డ పాట్లూ చెప్పకుండా చెప్పినవి. తనభర్త చాలా శ్రమపడ్డాడుకాబోలునని విచారించింది జానకి.

౯

మఱునాడు కళాసంఘంవారు తమ యేర్పాటు ప్రకారం యేలూరు వెళ్లారు. పాదుకాపట్టాభిషేక ప్రదర్శనానికి సర్వసన్నాహాలూ పూర్తిఅయినాయి. దానిలో జానకి కైకవేషం వెయ్యాలె. శాశ్వతంగా లోకనిందకు పాత్రలైన స్త్రీలలో కైక అగ్రగణ్య

రాలు. సరళస్వభావయగు జానకికి కైకాపాత్రధారణం దుస్సహమనిపించింది. అయినా తప్పే దేమున్నది? తన ప్రాణేశ్వరున కొసగిన వాగ్దానం చెల్లించుకోవాలెగదా. ఆక్రిందటిరాత్రి బాబుతో పడ్డ కష్టంతలచి జగన్నాథం భార్యను నాటకానికి పంపడమంటే భయపడ్డాడుకాని కాదంటే సమితివారిచే మాటవస్తుందనీ, మిత్రులు అపహాస్యం చేస్తారనీ అనుకొని మాట్లాడకుండా పూరకున్నాడు. మామూలుగా తొమ్మిదిగంటలకు జానకి నాటకశాలకు వెళ్లింది. హోటలునుంచి అన్నంరావడం ఆలస్యమైనందున అన్నంతినకుండానే నిద్రపోయిన లీల తల్లి అట్లా వెళ్లగానే నిద్రలేచి "నాన్నా, మాఅమ్మేదీ" అన్నది.

"అట్లా వెళ్లింది. వస్తుంది. ఏమి ఆకలేస్తున్నదా? అన్నంపెట్టనా" అన్నాడు తండ్రి.

"అమ్మచేత పెట్టించుకుంటా."

"అమ్మ యిప్పుడు రాదు."

"అమ్మదగ్గిరికి పోతా."

"అమ్మ దొడ్లోకి వెళ్లింది."

"నాకూ దొడ్డికి వస్తున్నది."

"వస్తే అచ్చి అరుగుక్రిందికి తీసుకుపోతుంది పో."

"అయితే రాటంలే; మాఅమ్మేదీ?"

"మీఅమ్మ యెక్కడికో పోయింది."

"అయితే నాకు బువ్వ యెవరు పెట్టుతారు?"

"నేను."

'ఛీ! నాన్నలు బువ్వపెడ్తారా, ఎక్కడన్నా?"

"పెడ్తారులే, రా"

"ఊ హూం. నాకు అమ్మే కావాలె."

లీల సన్నగా యేడ్పుసాగించింది. ఆసడికి బాబుగూడా లేచి యేడ్పుసాగిస్తాడేమోనని భయపడి జగన్నాథం లీలకు రెండుచేతుల్లో రెండు బిస్కట్లు పెట్టి, వేడిపాలల్లో కొంచెం కలకండపొడి వేసి త్రాగించి ఎత్తుకొనితిరగడం ప్రారంభించాడు. బాబు చేసినంత ఆగం చేయకపోయినా లీల మాటిమాటికీ "మాఅమ్మేదీ?" "మాఅమ్మేదీ" అని అడుగుతూ యేవేవో ప్రశ్నలు వేస్తూ తండ్రిని విసిగించి వదలిపెట్టింది. లీలతోనే విసుగుతూఉండగా ఒంటిగంట అయ్యేసరికి బాబుగూడా నిద్రలేచాడు. లేచాడా అంటే, తారాజువ్వ; చంకకు రాడు; చేతిలో ఉండడు; ఉయ్యాల్లో పండుకోడు; పాలుపట్టితే త్రాగడు. జగన్నాథం లీలను దించి బాబును యెత్తుకున్నాడు. అదవఱకే ఏడవటానికి చూస్తున్న లీల తండ్రి క్రిందికి దించిన అవకాశం చూచుకొని బ్యారుమని యేడవటం మొదలుపెట్టింది. పోరుపెట్టి యేడవటంలో పూర్ణప్రజ్ఞుడనిపించుకున్న బాబు అక్కకు సాయమైనాడు. ఒక్క నేరస్థుణ్ణి యిద్దరు అధికారులు ఒక్కమాటే శిక్షించడానికి పూనుకున్నప్పుడు పాపం, ఎంతసహనంగల అపరాధిఅయినా ఏమిచేస్తాడు? పాపం, యేడ్చేపిల్లలిద్దఱి మధ్యా జగన్నాథం నిర్వికారంగా నిలబడ్డాడు. వాళ్లను యెట్లా ఓదార్చాలో ఆతనికి తెలియలేదు. 'ఒక్కొక్క తల్లి అయిదాఱుగురు బిడ్డలను సులభంగా సముదాయించుకుంటుంది. ఆహా! మాతృమూర్తియం దెట్టి సహనసామర్థ్యాలు గర్భితమై యున్నవో! ఆశ్చర్యం! పురుషు డీవిషయంలో ప్రథమసోపానమైనా వల్లించి ఉండలేడు.' అని యేవేవో భావాలు అతని హృదయాకాశాన జ్యోతిష్మతీలతలవలె మొలవడం మొదలుపెట్టినాయి. కాని మాతాపితల సామర్థ్యాసామర్థ్యాలు విచారించి చర్చించి పర్యవసానం తేల్చుకోడాని కది సమయమా? తండ్రి యెత్తుకున్నా నిలవకుండా బాబు యేడుస్తుంటే "నన్నుగూడా యెత్తుకో" మని కాళ్లకు చేతులు మెలివేసి నిలబెట్టింది లీల. లీల చేస్తున్న మంకుతనానికి ఒక్కదెబ్బ వేద్దామా అనిపించింది జగన్నాథానికి. కాని ఆక్రిందటిరోజున బాబును కొట్టినందుకే పశ్చాత్తాపపడుతున్నాడుగనుక లీలను కొట్టటానికి చెయ్యిరాలేదు. వాళ్లతల్లిని వాళ్లదగ్గిర లేకుండా చేసిన దోషం తనదైనప్పుడు ఎట్లా కొడ్తాడు?

"నానీ! నిన్ను అప్పి యెత్తుకుంటుంది. ఏడవకు. నామాట వినవూ? నీకు బొమ్మలూ, మిఠాయిలూ కొనిపెట్టవద్దూ?"

"కొత్తచొక్కాలో?"

"ఆఁ. కొత్తచొక్కాలూనూ?"

"బొమ్మలబొక్కో?"

"అదిగూడా. అన్నీ కొనిపెడ్తా, ఏడవకుండా ఉంటే."

"ఏడవను, అమ్మను చూపించూ."

"అదిగో రెండుగంటలైంది. మీ అమ్మ కారెక్కి వస్తుంది."

"ఎక్కడకు పోయిందీ?"

"బజారుకి."

"నన్ను తీసుకుపోలేదేం?"

"తమ్ముడూ, నీవూ దోబూచులాడుకోండీ."

గేటువద్ద హారన్ధ్వని వినపడ్డది. "నాన్నా, కారొచ్చింది. అమ్మ రాలేదేం?"

"అదిగో వస్తున్నది చూడూ."

"ఆఁ, ఆఁ, అదిగో, అదిగో అమ్మ వస్తున్నది. అమ్మ వస్తున్నది." అని లీల చప్పట్లుకొట్టుతున్నది. బాబు ఏడుపంతా మాని కిలకిలా నవ్వుతూ అక్కతో బాటు చప్పట్లుకొట్టుతున్నాడు. మహోల్లాసంతో బిడ్డలిద్దఱూ స్వాగతమిస్తూ ఉండగా జానకి వరండాచీడీ లెక్కింది బాబు చేతుల్లోకి దూకాడు. జానకి అక్కడే గోడనానుకొని కూర్చున్నది. తల్లి మెడలోని స్వర్ణహారాలు చేతులతో లాగుతూ కాస్లాపుతూ బాబు పాలు త్రాగుతుంటే "నన్ను తీసుకపోకుండా నీ వెందుకు బజారుకు పోయినావు, చెప్పూ" అని మారాముచేస్తూ ప్రక్కనుంచీ తల్లిభుజముపై తలమోపి రుద్దుతున్నది లీల. జగన్నాథం ఆవిచిత్రం చూస్తూ తెల్లబోయి నిలబడ్డాడు.

౧౦

మూడవఆటకు నాటకసంఘంవారు రాజమండ్రి చేరారు. జమీందారుగారి బంగాళాలో వారి విడిది. ఆనాటినాటకం సారంగధర. జానకి ఆనాడు చిత్రాంగి వేషం వెయ్యాలె. సారంగధరనాటకం చూచే ప్రతివారికీ తప్పెవరి దనేసందేహం తప్పకుండా కలిగితీరుతుంది. న్యాయం, రాజరాజనరేంద్రుడిదే ముమ్మాటికీ తప్పంటుంది. నీతి చిత్రాంగిదే తప్పంటుంది. అయితే కొడుకుపటం చూపి తాను పెండ్లాడిన రాజరాజనరేంద్రుని దుష్కృత్యాన్ని ఎవరూ అనుకోరు. తాను రూపపటమందు చూచిన యువకునియందే అనురాగం కలిగిఉండిన చిత్రాంగిని దూషిస్తుంది లోకం. మానవజీవితంలో నీతి అతిప్రాముఖ్యమైన విషయం. నీతిని విడనాడి ఎవరు ఎంతటివారు లోకంలో మంచివా రనుపించుకోలేరు. మానవుల జీవితోన్నతి నీతిసూత్రంచేత నిబద్ధమైఉన్నది. అది ఒక్కొక్కపట్టులో అవలంబించడానికికష్టమైనప్పటికీ విడవడానికి వీలుగానిది. కాబట్టే చిత్రాంగి లోకదూషణకు గురైంది. "రాజరాజనరేంద్రుడు చేసింది తప్పేఅనుకో, అయిందేమో అయింది, తాను నీతిగా ఉండరాదూ," చిత్రాంగిని లోకం మందలించే దందుకు. కనుక లోకంలో పవిత్రమైన నీతికి ప్రాముఖ్యత ఉన్నన్నాళ్లూ చిత్రాంగి మెచ్చుకోబడదు. అందులో గోరంతలు కొండంతలుగా వ్రాయ నలవాటుపడ్డ మనకవులు తమ వెఱ్ఱిమొఱ్ఱివర్ణనలతో చిత్రాంగికి మఱీమాలిన్యం కలిగించారు. కాబట్టే లోకంలో విలాసాతివిలాసంగా తిరిగే దుర్జాతిస్త్రీలను 'అదొక చిత్రాంగి' అనడం లోకసాధారణం అయిపోయింది. శ్రవ్యకావ్యాల్లో చిత్రాంగిదౌష్ట్యం ఎంత హద్దుమీరినా భయం లేదుకాని దృశ్యకావ్యాల్లో చిత్రాంగిమోహవ్యవహారం హద్దుమీరించడం నటకులకు ప్రాణకంటకం. అందులో ఒక కులాంగన ఆపాత్రధారణంచెయ్యాలంటే అదిసామాన్యమైన కష్టంగాదు. చిత్రాంగిపార్టు వప్పించిందేగాని దానినిఅభినయించడ మెల్లాగని జానకి లోలోపల క్షోభిల్లిపోతున్నది. పరమసాధుశీలుడగు నొకపురుషుని తానే ప్రణయవ్యవహారాలకు ప్రేరేపించుతూ నానా అసభ్య

క్రియలూ చెయ్యాలే. ఒక మానవతి యీపాత్రధారణం చెయ్యడ మెట్లా? సారంగధరలో ఆశయ్యారంగంలోని ప్రతిపదమూ జానకిప్రాణాన్ని ఆర్చివేస్తున్నది. క్షుభితసాగరంవలె ఉన్న హృదయంతో "ఆయనవద్దు అనేవఱకు నేనీ నీచకృత్యం చేయకతప్పదు. నే నేమి చేయను? ఆ ఒట్టు నన్ను కట్టివేసింది. ఇది నాపతివ్రతాధర్మాల్లో ఒకధర్మాచరణం. దీనివల్ల నా నిర్మలశీలానికి యెగ్గ రాకుండుగాక. నా సర్వస్వం భర్తకు సమర్పించాను. ఈశరీరం ఆయనదికాని నాది కాదు. కాబట్టి యీతనువును ఆయన యెన్నెన్నివిధాల వినియోగించుకొని ఆనందించాలంటే అన్నన్నివిధాలా వినియోగపడి ఆయనను సంతోషపెట్టడమే నాధర్మం" అని తాము బసచేసిన బంగాళావరండాలో కూర్చొని ఆలోచిస్తున్నది జానకి.

జగన్నాథంగూడా ఆవరండాలోనే జానకికి సమీపంగానే పచారుచేస్తున్నాడు. అతనూ భార్యవంక చూస్తున్నాడు; యేమో ఆలోచిస్తున్నాడు; జానకి మామూలుగా లేదని తెలుసుకున్నాడు; బహుశా నాటి చిత్రాంగి పాత్రాభినయమే ఆమెను కలవరపెట్టుతున్నట్టుందనిగూడా గ్రహించాడు. "జానకికి చాలా మనోవ్యథ కలిగిస్తున్నా"ననిగూడా అతనికి తోచింది. తన్ను సర్వవిధాలా పోషించి రక్షిస్తాడనేగదా స్త్రీ తన్ను పురుషునికి సమర్పించుకుంటుంది. ఆవిధంగా తన్నే నమ్ముకున్న సతిని పురుషుడిట్టి అనుచితకార్యములకు వినియోగింపవచ్చునా? ఇది పురుషుడు తన భర్తృత్వాధికారం దుర్వినియోగం చేయడంకాదా? అయిందేమో అయింది. ఇంతటితో మాన్పిస్తే ఏమి? తీర్మానం తెచ్చింది తాను; నెగ్గించింది తాను; ఆచరణలో పెట్టిందితాను; ఇప్పుడు వెనకతీసిందిగూడా తానేఅయితే నల్గురూ నవ్వరూ? కాని "వాళ్ల నవ్వుకోసం నాభార్య నిట్లా యెంతకాలం హింసించేది? బిడ్డల నెన్నాళ్లు అల్లాడపెట్టేది? నే నెన్నాళ్లు అవస్థపడేది? అబ్బా! ఒక్కొకరాత్రి వేగించేటప్పటికి తలప్రాణం తోకకు వస్తున్నదే! పిల్లలు చెడిపొయ్యేటట్లున్నారే! జానకిగూడా నిద్ర లేకపోవడంచేత కాంబోలు, శిరోవేదనతో బాధపడుతున్నదే! ఏమిదేవఘోరం! నాకళ్లోన్మాదానికి నాభార్యాబిడ్డలను బలిపెట్టనా?" అని యోచిస్తున్నాడు జగన్నాథం. ఇంతలో "అబ్బాయిగా రేడుస్తున్నారండీ; ఎంత ఊరుకోబెట్టినా ఊరుకోవడం లేదండీ; ఒళ్లుగూడా వెచ్చగా ఉందండీ," అంటూ అచ్చి పిల్లవాడిని జానకి వద్దకు తీసుకవస్తూ అన్నమాట జానకీజగన్నాథులచెవుల్లో ఒక్కమాఱుగా చుఱుక్కున తగిలింది. "ఏమే, ఒళ్లు వెచ్చబడ్డదా?" అంటూ ఆత్రంతో బిడ్డను చేతికి తీసుకుంది జానకి. జగన్నాథం జానకి బిడ్డను చేతికి తీసుకుంటూ ఉండగానే తటాలున వచ్చి పిల్లవాని ఒంటిపై చెయ్యిపెట్టి చూచి "ఆఁ. జ్వరమే. ఒళ్లు బాగా వెచ్చగా ఉంది." అన్నాడు నెమ్మదిగా దిగులుతో.

"ఎండలూ, ప్రయాణం, ఊరి ఊరి నీళ్లు త్రాగడం; పిల్లవాడికి జబ్బుచేస్తుందని అనుకుంటూనే ఉన్నా. అట్లాగే జరిగింది."

"రాత్రిళ్లు నిద్రగూడా లేదు."

"నిజమే."

"రాత్రికి నీవు ఆటకు వెళ్లాలిగా?"

"వెళ్లొద్దూ?"

"పిల్లవాడిని పట్టుకోవడం కష్టమేమో?"

"ఆఁ, కష్టమే."

"అయితే ఈపూట ఆటకు వెళ్లడం మానితే సరి."

"సర్వ సన్నాహాలు చేసుకొని ఊరంతా ప్రకటనపత్రాలు పంచి మూడురోజులనుండీ టిక్కట్లు అమ్ముతూ ఇప్పుడు మానితే బాగుంటుందా? ఎంత గోల అవుతుంది?"

చిన్నబోయిన ముఖంతో ఆకాశంవంక చూస్తూ "ఇది మూడో ఆట" అన్నాడు జగన్నాథం భారంగా.

"అవును, ఈరాత్రి ఎట్లాగో గడిపితే" అన్నది జానకి.

౧౧

రాత్రి, తొమ్మిదిన్నరగంటలకు యథాప్రకారంగా జానకిని నాటకశాలకు తీసుకపోవడానికి కారు వచ్చింది. ఎంతధైర్యం తెచ్చుకున్నా జానకికి నాటకశాలకు పోవడానికి కాళ్లాడలేదు. ముమ్మారు లోపలికి పోయి, ముమ్మారు బయటికి వచ్చింది. పిల్లవాడిని పట్టిపట్టి చూచింది. బిడ్డ ఉలిక్కిఉలిక్కి పడుతున్నాడు. కలవరిస్తున్నాడు. "జ్వరం తీవ్రంగా ఉన్నది. ఎట్లా వదిలిపెట్టిపోను" అనుకున్నది. కన్నులు తడిఅయితే పైటచెరుగుతో తుడుచుకున్నది. పెనిమిటివంకచూచింది. "ఎందుకు ఆలస్యం చేస్తావు!" అన్నాడు జగన్నాథం.

"ఏమీలేదు. కాక తగిలితే పిల్లలు ఆదమఱచి నిద్రపోరు. పోరుపెట్టి యేడుస్తారు. మీరు యెట్లా ఓదారుస్తారా అని సందేహిస్తున్నా."

"భయంలేదు. ఏదోవిధంగా చూస్తా పో."

"ఈరాత్రి కారు యిక్కడేఉంటుంది. బాబు లేచి ఏడిస్తే కారు పంపించండి, తక్షణంవస్తా."

"అప్పుడు నీవు రాజరాజ నరేంద్రుడిమహలులో ఉంటావేమో."

"ఆమహలుకు పంపించింది మీరేగా? మీఒట్టే నాకు చరణశృంఖల కాకపోతే నాచిన్నిబాబును ఈ సమయంలో విడవమన్నా విడుతునా? నాబిడ్డను చూచుకోడంకంటే నాట్యరంగం నా కెక్కువగాదు. ఈబొంది యెక్కడ ఉన్నా నేను మీఅంతరంగంలోనే" అన్నది జానకి. జగన్నాథం సిగ్గుతో మారుమాట్లాడకుండా తల నేలకు వంచుకున్నాడు. జానకి వెళ్లి కారు యెక్కింది.

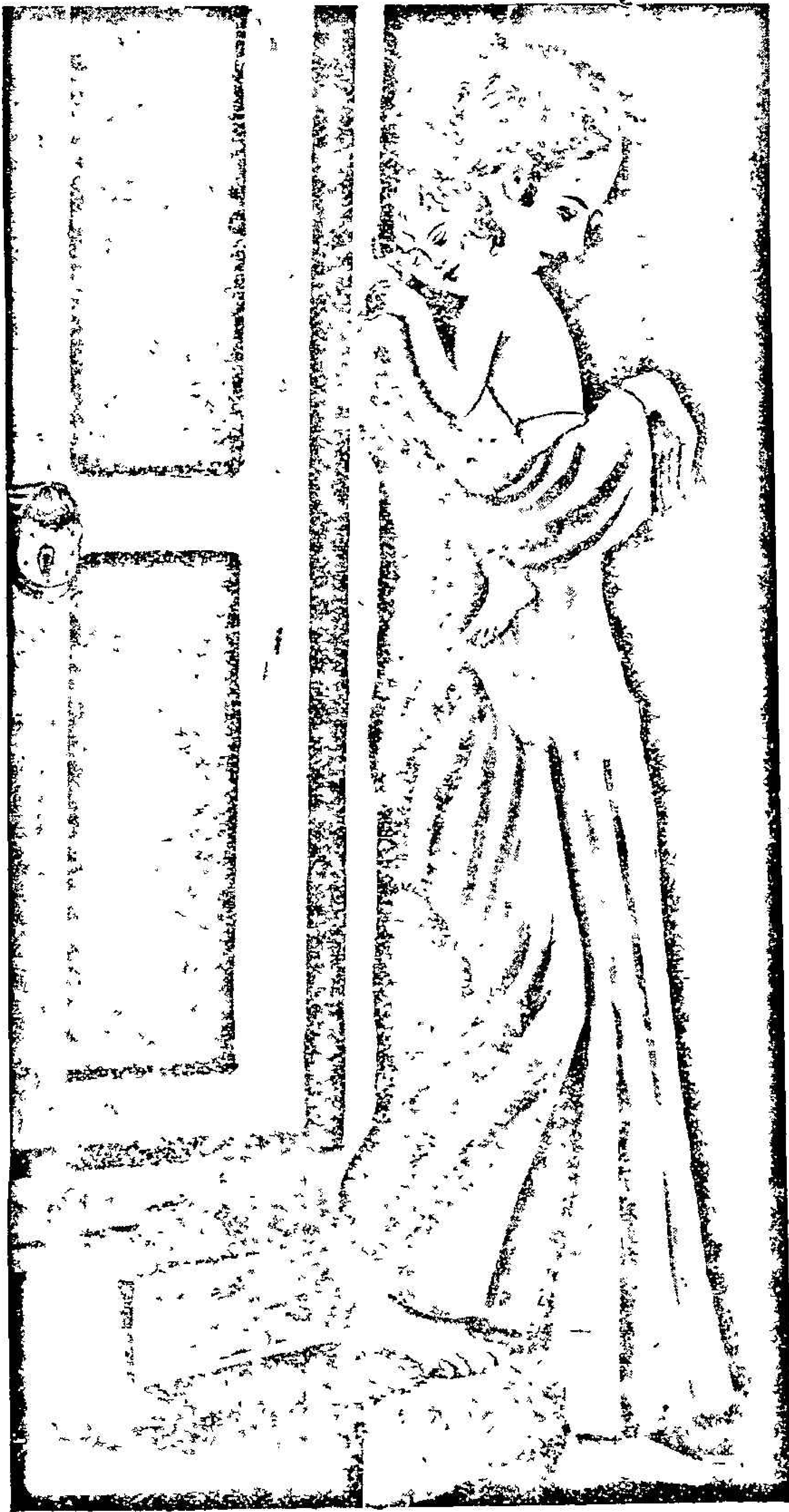
౧౨

నాటకశాలకు వచ్చిందన్నమాటేగాని జానకికి మనసులోమనసు లేదు. తన ప్రియపుత్రుడైన బాబుకు జ్వరంరావడం, తాను దుష్టమైన చిత్రాంగిపాత్రధారణ చేయవలసియుండడం, రెండూ రెండు అంపాలలాగా ఆమెహృదయాన్ని కోసివేస్తున్నవి. సారంగధరనాటకంలోని ఆవలపుగీతాలు, ఆవిరహవాక్యాలు తలుచుకుంటే ఆమెకు శరీరం కంపరమెత్తిపోతున్నది; అవయవాలు పట్టుతప్పిపోతున్నవి. ఎట్లాఉన్నా కర్తవ్యంఒకటి ముందుకు నెట్టడంచేత ఎలాగో కాళ్లునిలవద్రొక్కుకొని స్టేజీమీద కొచ్చింది. పద్యంవంతు వచ్చింది. ఆరంభించింది.

చ. అనదవిధంబు వాటిలె
    ననంగుని బారి......కి...నో......జాలనీ
యెనిమిదినాళ్లు నొక్కగతి
    నేడ్చుచు బాపితి నింక దా.........నా
మనసిజరూపవైభవుని
    మానవతీనవమోహనాంగునిన్
దినకరతేజునిన్ విభవ
    దివ్యబిడౌజునిగూ............

అనిపాడింది. సాధ్వీధర్మానికి కళంకందెచ్చే ప్రత్యక్షరం జానకినోట వెలువడక అప్రయత్నంగా లుప్తమైపోయింది. జానకి పద్యపఠనావైఖరి ప్రేక్షకులకు అసహ్యమైపోయింది. "ఇంత తెత్తెత్తేఅనేదానవు రంగానికెందు కొచ్చావు? ఏ" అని అరుస్తూ జనమంతా గొల్లున గోలెత్తి చప్పట్లుకొట్టారు. జానకి తలపై పిడుగుపడ్డట్టయింది. నిర్ఘాంతపోయి నిర్జీవప్రతిమలాగా అయిపోయింది. కొంతసేపటికిగాని కళ్లవెంటనైనా నీళ్లురాలేదు. తల నేలకు వంచుకుంది. కన్నీళ్లు జొటజొట నేలమీద పడుతున్నాయి. తిన్నగా నేపథ్యంలోకి వెళ్లిపోయింది. "వారంరోజులునుంచీ పత్రికలు ఈమె అభినయాన్ని గుఱించి పడద్రాస్తుంటే వచ్చాము. ఆవ్రాసినవాళ్లెవరూ ఈమె అభినయం చూచినట్టులేదు. అయ్యో? అర్ధరూపాయి దండుగ రూపాయి నష్టం. మూడురూపాయలు పాడు. ఇవ్వాళ మాకుటుంబానికంతా మొత్తం టిక్కెట్లక్రింద ఇరవైరూపాయలు మసి" అని యెవరుపెట్టిన దండుగ వాళ్లు ఏకరువు పెట్టుకుంటున్నారు; ఈలలు వేస్తున్నారు; చప్పట్లు కొట్టుతున్నారు. "అట ఆపేశారా! అయితే మాడబ్బు పారేయం" డంటున్నారు. తక్కువ రకం టిక్కెట్లు కొన్నవాళ్లే ఎక్కువ అల్లరి చేస్తున్నారు.

"గొంగట్లో అన్నం పెట్టుకొని వెంద్రుకలు వచ్చినాయని అసహ్యపడితే ప్రయోజన మేమిటి" అనుకొని ప్రేక్షకుల అల్లరిచే కడు నొచ్చిపోయిన జానకి ఎట్లాగో కొంచెం ధైర్యం తెచ్చుకొని మళ్లీ స్టేజీమీదికొచ్చింది. కాని ఆ అసభ్యపదా లుచ్చరింపలేక మాటిమాటికి నాలుక యెదురు తిరుగుతునే ఉన్నది. ఆడియన్సు అల్లరిచేస్తునేఉన్నారు.

"మెల్లగా బయటికివచ్చి...నిద్రపోతున్న డ్రైవరును లేపి..."

౧౩

బాబుకు నిద్రలేదు. క్షణక్షణానికి జ్వరం హెచ్చిపోతున్నది. కొలిమితిత్తుల్లోంచి వచ్చినటు ముక్కుల్లోంచి వెచ్చని శ్వాస వస్తున్నది. "ఊఁ ఊఁ" అని పెద్దవాళ్లు మూలిగినట్లు మూలుగుతున్నాడు; నడుమ నడుమ ఉలికిపడుతున్నాడు; ఏడుస్తున్నాడు; జగన్నాథంగుండె లవిసిపోతున్నవి. ఆ పిల్లవాడి బాధ చూడలేకుండా ఉన్నాడు. బాబుకుయెదురుగా కుర్చీవేసకొని కూర్చోడానికిగూడా అతనికి భయమేసింది. "తల్లి దగ్గరఉంటే నేమిచేశేదో! డాక్టరును పిల్చుకొస్తామన్నా పిల్లవాడివద్ద ఉండేవాళ్లెవరూ లేరు. ఏమిటికర్తవ్యం?" అని క్షణమాలోచించాడు జగన్నాథం. జానకి పిల్లవాడు యెప్పుడు యేడిస్తే అప్పుడు తీసుక రమ్మన్నదికదా. ఏమైతే అదేఅవుతుంది. పిల్లవాడిని తీసుకొని అక్కడికే పోదా మనుకున్నాడు.

అచ్చి, లీలా లోపల నిద్రబోతున్నారు. అచ్చిని లేపితే లీలగూడా లేస్తుందేమో నని భయం. అందువల్ల అచ్చినిగూడా లేపకుండా పిల్లవాడిని బుజాన పడుకోబెట్టుకొని మెల్లగా బయటికి వచ్చి తలుపులువేసి తాళం నొక్కి కారులో నిద్రబోతున్న డ్రైవరును లేపి 'కారు సిద్ధంచేయవోయి' అన్నాడు జగన్నాథం. కళ్లు నులుముకుంటూ లేచి "సిద్ధంగానే ఉన్నది మహరాజ్, దయచేయం" డన్నాడు డ్రైవరు కాసీమ్. పదినిముషాలలో కారు నాటకశాల చేరింది. ఇంతలో బాబు కొంచెం కూర్కడం చేత పిల్లవాడిని కారులో మెత్తమీద పడుకోబెట్టి "కాసీమ్, అబ్బాయిని చూస్తూఉండూ. లోపలికి పోయి పరిస్థితు లెట్లా ఉన్నాయో చూస్తా" నన్నాడు జగన్నాథం. "చిత్త" మన్నాడు కాసీమ్. జగన్నాథం లోపలికి పోయినాడు. నాటకంచూడడానికే ప్రొఫెసర్ గారు వచ్చారనుకొని "రండి, రండి," అని స్వాగత

మిచ్చారు సమితిపెద్దలందరూ. కాని జగన్నాథం వారి స్వాగతం యేమీ అందుకోకుండానే సరాసరి వెళ్లి స్టేజీకి సమీపంగా ఉండే కుర్చీలవద్ద నిలబడ్డాడు. అప్పుడు చిత్రాంగీ సారంగధరులకు శయ్యాగృహంలో వాదప్రతివాదాలు జరుగుతున్నవి. సారంగధరుడు "శివ, శివా" అని తొలుగుతూ ఉంటే "ప్రాణవల్లభా!" "యువతీ మదనా!" "మనో రమణా" అంటూ అతని వెంట నంటి తిరుగుతున్నది చిత్రాంగి. ఆదృశ్యం చూచేటప్పటికి జగన్నాథాని కేమో ఒంటిమీద తేళ్లూ జెఱ్ఱులూ ప్రాకినట్లయింది; మనస్సు మనస్సులో లేదు; ముఖంమీది కళ తొలిగింది; కన్నుల్లో తేట పోయింది. వెఱ్ఱిమాపు, వికృతాకారం అయిపోయి నిలుచున్నాడు. "సారంగా! కోమలము నీ శరీరము, కోమలాతి కోమలము నీముద్దుమాటలు! అట్టి నీ కీవజ్రహృదయ మెట్లు గలిగె? శూలములబోలు నీమాటలు నాయెద నాట నుద్యమించియు నదేమిదైవాయత్తమో కందుక ములబోలె నీ యొద్దకే యెదురేగుచున్నవి. నీయాన... నాయానన......ఆ......మ......నా న ని ను మాన జాల. నీ......యా......శ్లే......" అని యేమేమో అంటున్నది. జగన్నాథం నిబ్బరించుకోలేక పోయినాడు. చిత్తం వశం తప్పిపోయింది. "ఆఁ, ఆఁ, జానకీ! ఎంత సాహసాని కొడిగట్టావు!" అని పెద్దబొబ్బలు పెట్టుకుంటూ అమాంతంగా స్టేజీమీదకు పరుగెత్తాడు. హృదయవిదారకమైన ఆపలుకులు విని జానకి క్రుంగిపోయింది. కనులవెంట నీళ్లు జోట జోట కారుస్తూ గుండెమీద చేయిపెట్టుకొని "నేనా యీసాహసానికి ఒడిగట్టింది. నిజంచెప్పండీ? ఒట్టుబెట్టి వంచించి బుద్ధిపూర్వకంగా నన్నీ అగ్నిగుండంలో త్రోసింది మీరు కామా" అన్నది దీనంగా. జగన్నాథం ఏమంటాడు? నేరం ఋజువైన అపరాధిలాగా అయిపోయినాడు.

* * * *

* * * *

కథ కంగారుగా మధ్యలో ఆపివేసి భార్యాభర్తలిద్దరూ పూర్వోత్తరగాథలన్నీ చెప్పుకుంటూఉంటే చూస్తూ ఊరోచ్చటానికి ప్రేక్షకులు బొమ్మరాళ్లా? రేకులతో గట్టిన నాటకశాల శిలావర్షంతో ఘణఘణా మన్నది! చెప్పులు, చేతికఱ్ఱలూ రెక్కలువచ్చినట్లు యెగిరినాయి. ఈలలూ, చప్పట్లూ, కేకలూ—ఒక టేమిటి నానాబీభత్సం! ఈప్రజాదౌర్జన్యానికి ఓపలేక సమితివారు టిక్కెట్లరుసుము ఆడియన్సుకు వాపస్ చేసి ప్రాణందక్కించుకున్నారు. ఈమహాగందరగోళంలో జగన్నాథం యెట్లా బయటపడ్డాడో తెలియదు. కాని "పెళ్లాంచేత నాటకాలాడించడానికి వచ్చిన ఆ ప్రొఫెసర్ గారు సమితితో విడాకులుపుచ్చుకొని రాత్రే సకుటుంబంగా బండియెక్కాడుటోయి" అని తెల్లవారేటప్పటికి ఊరంతా గుప్పుమన్నది.

శ్మశానవాటి

జి. జాషువ

ఎన్నోయేండ్లు గతించిపోయినవి, గానీ, యీశ్మశానస్థలిన్
గన్నుల్మూసిన మందభాగ్యుఁ డొకఁడైనన్ లేచిరాఁ డక్కటా!
యెన్నాళ్లీ చలనంబులేని శయనం బేతల్లు లల్లాడిరో
కన్నీటం బడి, క్రాఁగిపోయినవి నిక్కం బిందుఁ బాషాణముల్.

ఆకాశంబును కాలుమబ్బుగము లాహారించె, దయ్యాలతో
ఘూకంబుల్ చెరలాడ సాగినవి, వ్యాఘోషించె నల్దిక్కులన్
గాకోలంబులు, గుండెఝల్లుమనుచున్నన్ జూడ నిక్కాటిలో
నాకల్లాడిన జాడలే దిచట సౌఖ్యం బెంత క్రీడించునో!

ఇచ్చోటనే సత్కవీంద్రుని కమ్మని కలము నిప్పులలోనఁ గఱఁగిపోయె
నిచ్చోటనే భూము లేలు రాజన్యుని యధికారముద్రిక లంతరించె
ఇచ్చోటనే లేఁత యిల్లాలి నల్లపూసలసౌరు గంగలోఁ గలసిపోయె
నిచ్చోట నెవని పే రెన్నికం గనుఁగొన్న చిత్రలేఖనము నశించిపోయె
ఇది పిశాచులతో నిటాలేక్షణుండు - గజ్జెగదలించి యాడు రంగస్థలంబు
ఇది మరణదూత తీక్ష్ణమౌ దృష్టు లొలయ - నవనిఁ బాలించు భస్మసింహాసనంబు.

ముదురుతమస్సులో మునిఁగిపోయిన చిన్నిసమాధిమీఁదఁ బై
బొదలు మిణుంగురుంబురుఁగుపోలిక వెల్గుచునున్న దివ్వె, ఆ
ముద ముడివోయినన్ సమసి పోవుటలే దది దీపమందుమా?
హృదయముసుమ్మి, నిల్పిచనియెన్, గతపుత్రక, యేయభాగ్యయో!

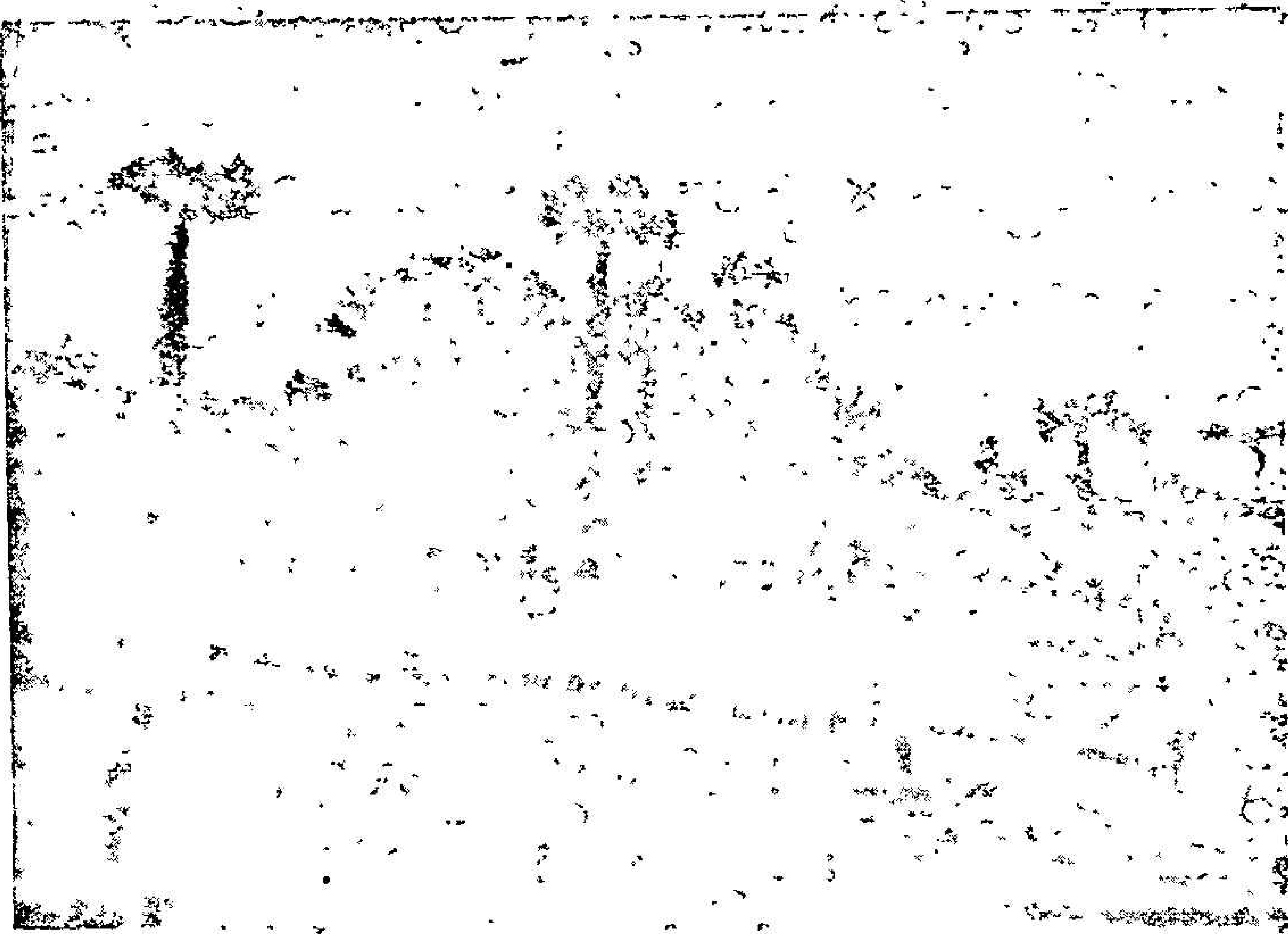
ఆలోకించిన గుండియల్గఱఁగునా యాపిల్లగోరీలలో
నే లేబుగ్గలసౌరు రూపడఁచెనో! యేముద్దు నిద్రించెనో!
యే లీలావతి గర్భగోళమున వహ్నిజ్వాల జీవించునో!
యీలోకంబున వృద్ధిగాఁదగిన యే యేవిద్య లల్లాడునో!

వాకొనరాని గొప్పధనవంతుని యద్దపుఁ దెల్లజాతి గో
రీకడఁ బారవేయఁబడి ప్రేలికలం బడియున్న ప్రేతమే

యాఁకటిచిచ్చునఁ గుమిలి యార్చి, గతించిన పేదవాని దా
నో కద, వానికై వగవఁ డొక్కఁడు, దాఁచదు కాటినేలయుఁ.

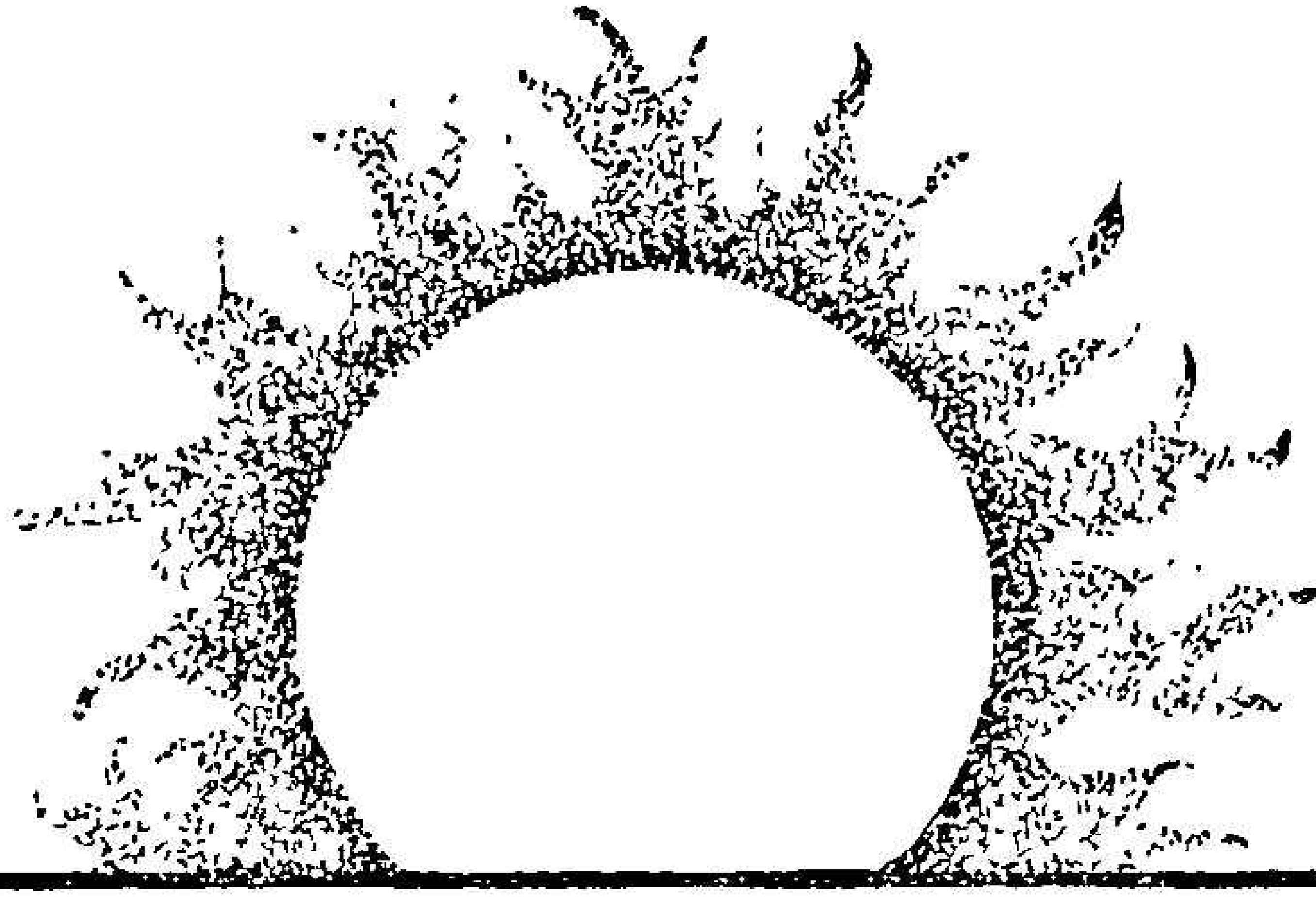
కవుల కలాలు, గాయకుల కమ్మనికంఠము లీ శ్మశానపుం
గవునులఁ ద్రొక్కి-చూచెడి నొకానొకనాఁ డల కాళిదాసుభా
రవుల శరీరముల్ ప్రకృతిరంగమునం దిపు డెంతలేసి రే
ణువులయి, మృత్తికఁ గలిసెనో కద కుమ్మరవాని సారెపై?

ఇట నస్పృశ్యత సంచరించుటకు తావే లేదు, విశ్వంభరా
నటనంబుఁ గబళించి, గర్భమున విన్యస్తంబుగావించి, యు
త్కటపుం బెబ్బులితోడ మేక నొకప్రక్కఁ జేర్చి, జోకొట్టి, యూ
రట గల్పించు నభేదభావమును ధర్మం బిందుఁ గారాడెడిఁ.

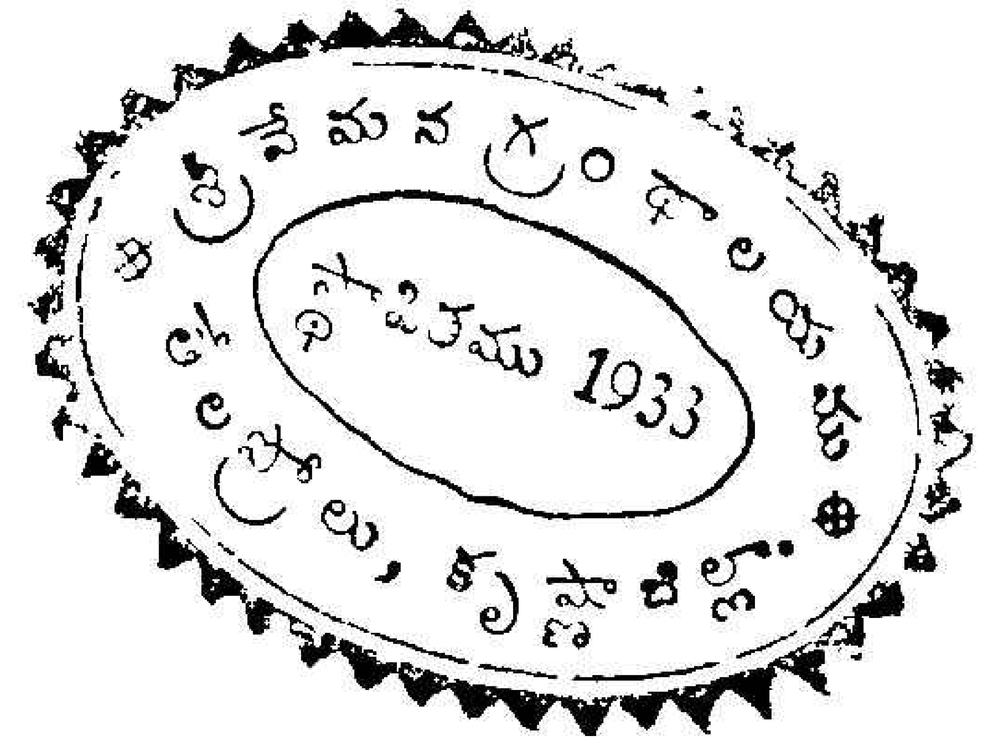
నారుతీత

—యస్. శంకరసుబ్రహ్మణ్యము.

ఆంధ్రాభ్యుదయము

శ్రీ పొట్లూరు హనుమంతరావుగారు

బందరు జాతీయకళాశాలలోని హనుమంతరాయ చిత్రకళామందిరమున ఓరియంటల్ ఆర్టులో చేరి రోమేంద్రనాథ్ చక్రవర్తిగారి శిష్యత్వమున చిత్రకళ నభ్యసించిరి. వీరి చిత్రములు, అనేకచిత్రకళాప్రదర్శనముల బహుమానముల గడించినవి. వీరి చిత్రములు తరుచు భారతియందు ప్రకటితము లగుచున్నవి.

ప్రొఫెసరు వడితాండ్ర లక్ష్మీనారాయణనాయుడుగారు

ప్రొఫెసరు కోడి రామమూర్తిగారి శిష్యులు. బలప్రదర్శనమునందు అనేకబహుమతులును బడసి ౧౯౨౯ సం. కలకత్తా కాంగ్రెసుసమయమున ప్రపంచపుపోటీయందు కొందరు విదేశపు శాండోలనుగూడ ఓడించి ప్రథమబహుమతి బడసిరి. నైజాము ప్రభుత్వమువారు వీరికి ఒక కత్తిని బహుమతిగా నొసంగిరి. వీరు ప్రస్తుతము మదరాసులో నున్నారు. జనవరివరకు నుండి తరువాత తిరువాంకూరునకు బోవనున్నారు. మదరాసులో కొన్ని ప్రదర్శనములు గావింపనున్నారు.

నాలందా పురాతన నిర్మాణములు

SCALE OF ... FEET

MAIN ENTRANCE

CONCRETE PAVEMENT

BRICK PAVEMENT OF COURTYARD

CONCRETE PAVEMENT OF VERANDAH

SECTION ON A B LOOKING NORTH

CONCRETE PAVEMENT

PASSAGE

MAIN SANCTUM

PLAN

CELL

VERANDAH

PASSAGE

MAIN ENTRANCE

COURTYARD

MAIN SHRINE

VERANDAH

SUPERINTENDENT ARCHAEOLOGICAL SURVEY CENTRAL CIRCLE.

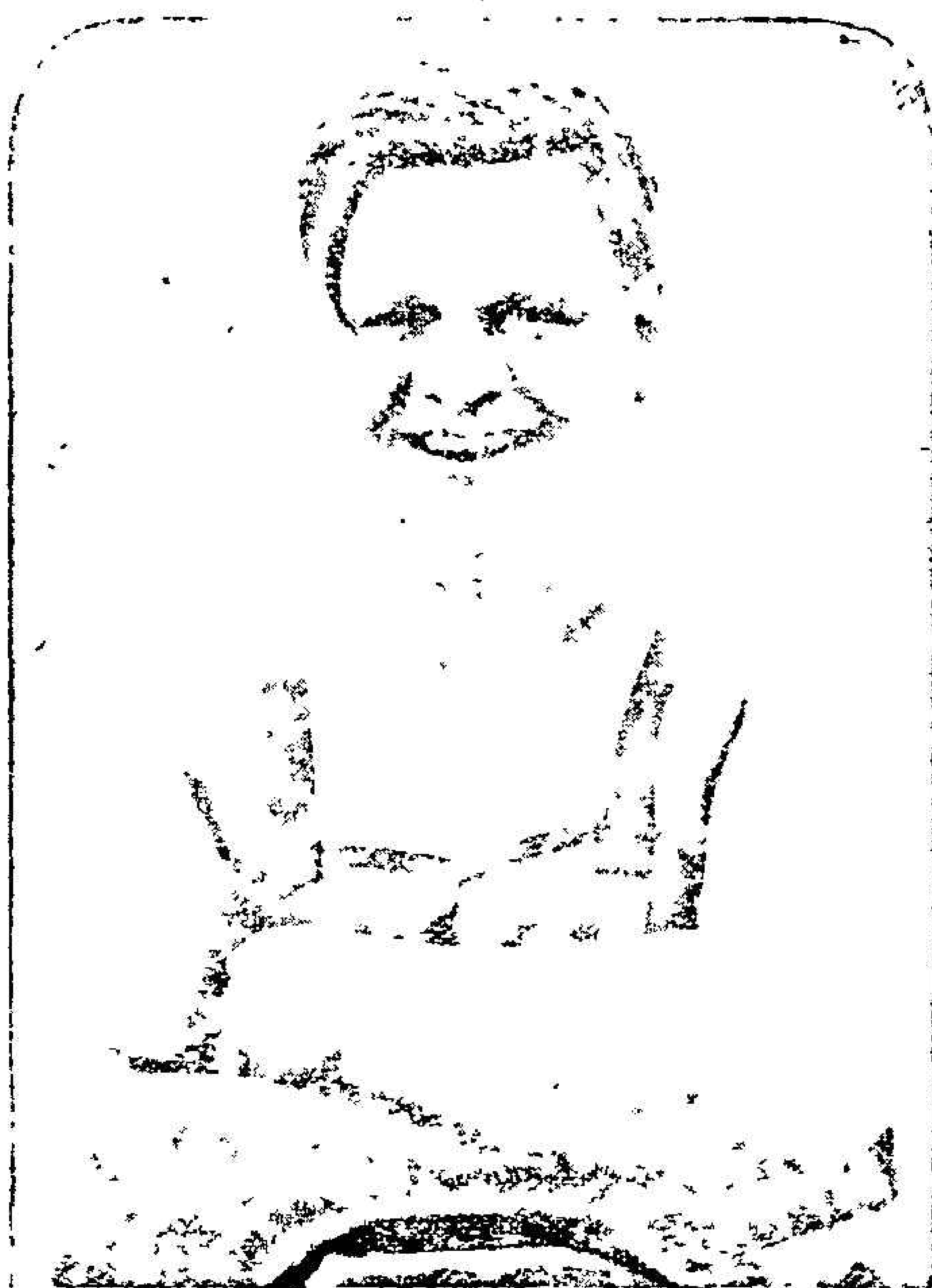
MONASTERY SITE 6

సంఘారామముల నమూనా

ఈ శిథిలములు ఆరవ పంద్రెండవశతాబ్దుల నడిమిభాగమునకు చెందినవి. సన్నివేశమునకు తూర్పున సంఘారామములవరుసయు, పడమట భగ్నస్తూపముల శ్రేణియు, దక్షిణమున మరిరెండు సంఘారామములునుగలవు.

ఆరవసంఘారామమునకు నడుమ నొక ముంగిలి కలదు. అదియంతయు ఇటుకలుపరచినది. వసారాలును, గదులును మాత్రము కంకరపరచినవి. ఈ ముంగిలిలో ప్రధానగర్భగృహమునకు ఎదురుగ, పొట్టి, విశాలము నగు నొక చబుత్ర శిథిలములు బయలుపడినవి. పొట్టిగోడ చేరుకుకంబములు దాని అనుసరికను, బోదెకును నడుమ వరుసగ నుండినవి. చబుత్రకు మధ్యగ విశాలమైన మెట్లు కట్టబడినవి. ఈ ముంగిలికి నడుమ ఉత్తరపు పిల్లగోడ నానుకొని యొకవిగ్రహము కనుపించినది. దానికెదురుగ నొక చిన్న చబుత్ర. దేవపాలసంఘారామ నిర్మాణానంతరము ఇదే శిథిలములపైన ఇటుకచే మరియొక చిన్నవిగ్రహము నిర్మింపబడినది. ముంగిలికి పశ్చిమోత్తరమున నొకబావి, ఒక చిన్న చబుత్ర బయలుపడినవి.

ఏడవసంఘారామమున మూడు ముఖ్యమైన కట్టడములు గలవు. ఈ మూటిలోను నడుమది దేవపాలమట్టమును పోలియున్నది. [భారత పురాతన వస్తుపరిశోధన శాఖవారి నివేదికనుండి]

ఈతకత్తె

పర్సీ శానీ కన్య. ఇంగ్లీషు యువతి. ఈమె ఫ్రాన్సునుండి ఇంగ్లీషుచానలు (కాలువ) లో దిగి ఈదుచు ౧౫ ఘం. ౪౦ ని. లకు ఇంగ్లండు ఒడ్డు చేరినది. ౧౯౩౦ తరువాత ఈమెయే మొదట దాటినది.

కుమారి జయంతిదేవి

ఈబాలిక ౭ సం. వయస్సుగలది. ఈమధ్య అలహాబాదులో జరిగిన ఓరియంటలు క్లబ్బు ఈతపందెములందు పాల్గొని యమునానదిని రెండుసార్లు విరామము లేక యీదెను. చేతులు కాళ్లు కట్టివేసి ౧౨ అడుగుల ఎత్తునుండి నీట దుమికి యీదెను. బంగారుపతకమును, వెండిగిన్నెలను బహుమతి బడసెను. గంగానదిని ఇవతలి ఒడ్డునుండి అవతలి ఒడ్డునకు ఈదగల్గెను. ఈమె కాశీనివాసు లగు బాబు కాశీనాథుగారి కొమార్తె.

కవితాసమితి వార్షికోత్సవమునాటి ఆంధ్రకవుల ఛాయాచిత్రప్రదర్శనము (విశాఖపట్టణము)

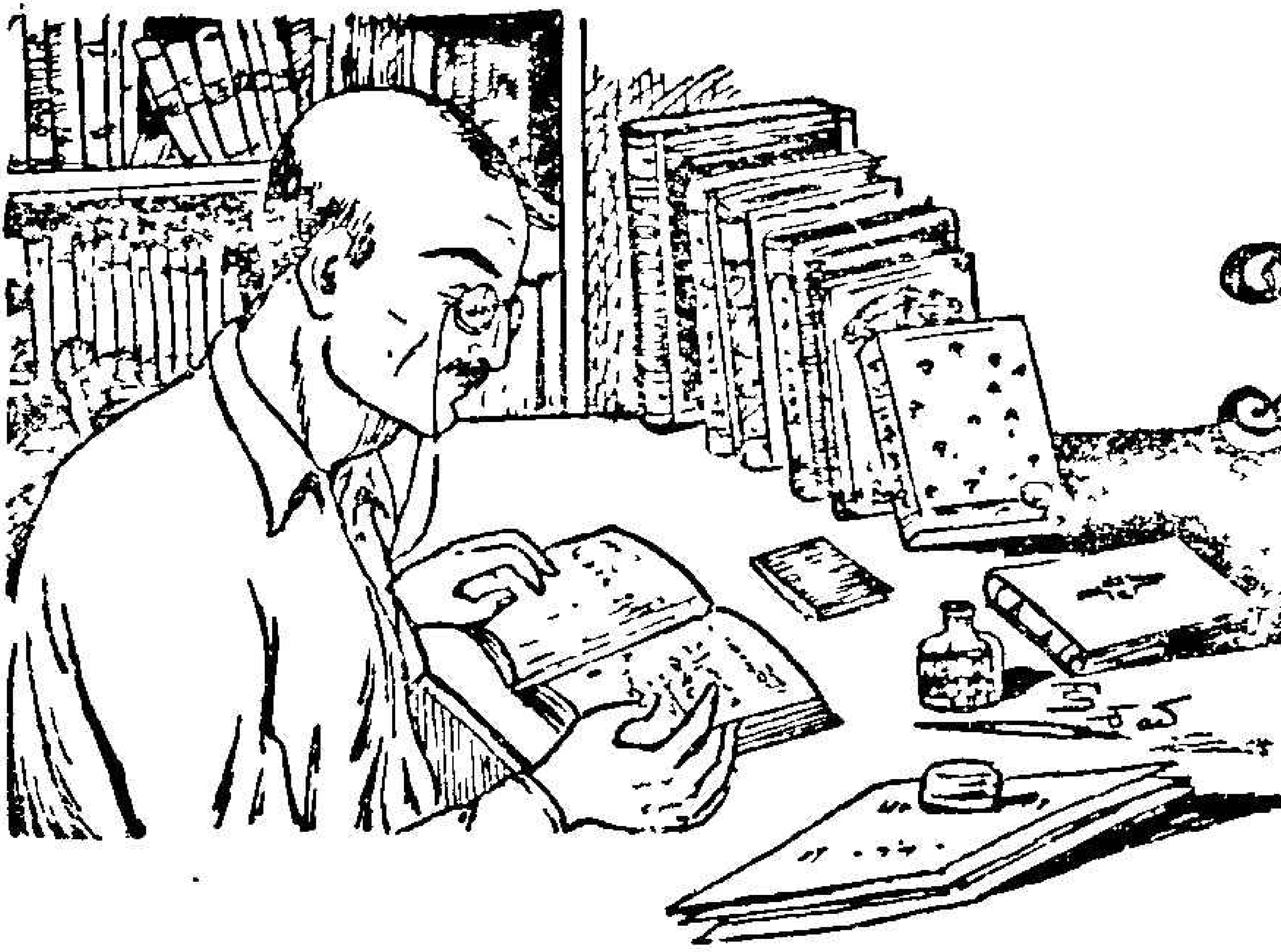
క్రింద:—పట్టిసపు శ్రీరామమూర్తి, శ్రీరంగం నారాయణబాబు, ఫ్రాడ్గిపెద్ది వేంకటరమణయ్య, ముద్దా విశ్వనాథము.

కుర్చీలలో:—ఇచ్ఛాపురపు యజ్ఞనారాయణ, తెన్నేటి విశ్వనాథము, పురిపండా అప్పలస్వామి, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ (ప్రదర్శన ప్రారంభకులు.), గిడుగు వేంకటరామమూర్తి, మారేపల్లి రామచంద్ర శాస్త్రి, సబ్నవీసు సత్యకేశవరావు, గొబ్బూరు వేంకటానందరాఘవరావు, కేతవరపు వేంకటశాస్త్రి.

నిలువబడినవారు-౧-వ వరుస:—చెలికాని సత్యనారాయణ, తెన్నేటి వేంకటరామమూర్తి, కొడవంటి బ్రహ్మాజీరావు, సున్నం వీరరాజు, గిడుగు సీతాపతి, విడుదవోలు వేంక రావు, వెంపటి సత్యనారాయణ, డా. సుబ్బారావు.

౨-వ వరుస:—శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు, కామూరి వేంకటనరసింగరావు, తురగా వేంకటరామయ్య, వల్లిమడుగుల జగన్నాధరావు, యామిజాల రామనరసింహము, మొసలికంటి సంజీవరావు, నిరోగి రామమూర్తి శాస్త్రి.

—౨౭-౧౦-౧౯33.

నందనారు చరిత్రము

ఇయ్యాని ఆంధ్రగ్రంథమాలయందలి ౨౧-వ ప్రచురణము; శ్రీకృష్ణ కొండిన్యప్రణీతము సెనిమి దంకముల నాటకము. ఇందు సుప్రసిద్ధభక్తుఁడగు నందనారుస్వామియొక్క చరిత్రము వర్ణింపఁబడియున్నది.

నందనారుస్వామి పరిపక్వభక్తియుక్తుఁడై చిదంబరక్షేత్రమందలి నటరాజలింగముతో నైక్యము పొందిన యాదిద్రావిడుఁడు. అతనికాలము సరిగఁ దెలియరాదు; కాని క్రీ. శ. ౮-వ శతాబ్దమున రచియింపఁబడిన యొక గ్రంథమున నతనిచరిత్ర కొంచెము సూచింపఁబడుటచే నందనారు క్రీ. శ. ౮-వ శతాబ్దము కంటెఁ బ్రాచీనుఁడని చెప్పవచ్చును.

ఈచరిత్రము పెక్కుగ్రంథములలోఁ బెక్కురీతులఁ గన్పడుచున్నది:

౧. సుందరస్వామి యనునతఁడు క్రీ. శ. ౮-వ శతాబ్దమున "తేవారమ్" అనునొక గ్రంథమును రచించియున్నాఁడు. అందలి "తిరుత్తొండత్తొఘై" అను భాగమునఁ గొందఱు లింగైక్యము చెందినమహాభక్తుల పేరులు కలవు. అందు ఆదిద్రావిడుఁడగు "తిరునాళైప్పోవార్" కూడఁ బేర్కొనఁబడియున్నాఁడు. నందనారునకే "తిరునాళైప్పోవార్" అను నామాంతరమున్నట్లందఱు నంగీకరించుచున్నారు. "నాళైప్పోవార్" అనఁగా "రేపు పోవువాఁడు" అని యర్థము. "తిరు" అనుపదము "శ్రీ" అను నర్థమునఁ దమిళమున నుపయోగింపఁబడుచున్నది.

పరమభక్తుఁడగు నందనారు తన్ను దనమిత్రులు చిదంబర ప్రయాణమును గూర్చి ప్రశ్నించినపుడు "రేపు పోయెదను; రేపు పోయెదను," అని జవాబు చెప్పెడివాఁడట! అక్కారణముననే అతనికి "నాళైప్పోవార్" అను నామము కలిగెనట! సంస్కృతమునఁగల "శ్వోగంతృచరితము" న వీఁదిపదమునకే "శ్వోగంతా" అను ప్రతిపదము వాడఁబడియున్నది.

మీఁది "తేవారము" న నితని నామమే-అవ్యక్తముగనే-కలదుగాని చరిత్ర కన్పింపదు.

౨. క్రీ. శ. ౧౦-వ శతాబ్దమున "నంబియాండార్ నంబి" యనునతఁడు "తిరుత్తొండర్ తిరువందాది" అను గ్రంథమును రచించెను. అందును "తిరునాళైప్పోవార్" పేర్కొనఁబడియున్నాఁడు. అతని యథార్థనామము "నందనారు" ఇందును గానరాదు. "నాళైప్పోవార్" మాలదాసరియైనను, చిదంబరమునందలి దీక్షితులందఱు నతనికి నమ్రులై నమస్కరించిరనియిందుఁ జెప్పఁబడినది. "తేవారము"న కంటె నిందుఁగలవిశేష మిదియే.

3. క్రీ. శ. ౧౧-వ శతాబ్దమున "శేక్కిడర్" అనునతఁడు "పెరియపురాణము" ను వ్రాసెను. అందుగూడ నీనందనారుచరితము కలదు. "నాళైప్పోవార్" అనునతఁడే నందనారని యిందుఁ జెప్పఁబడినది. మీఁది గ్రంథములరీతిఁగాక యిందు నందనారుచరిత్రము పూర్తిగ వివరింపఁబడినది.

నందనారు పంచమభక్తుఁడు; అదనూర్ గ్రామ నివాసి. దేవాలయములందలి వాద్యముల కయి సంగళ్లకుఁ దోళ్లిచ్చుట, తటాకములను త్రవ్వించుట మొదలగునవి యితనిపనులు. అదనూరు సమీపమున గల "తిరుప్పున్‌గూరు" నందలి శివుని దర్శించుటకాతఁ డెన్నియోసారులు ప్రయత్నించెను. కాని యచ్చటి దీక్షితులతనిని దేవాలయమువరిసైనఁ జేరనీయరైరి. తుదకు శివునికే దయకలిగినది. రాతినంది కదలినది. నందనారునకు దేవదర్శనభాగ్యము లభించినది. పిదప నితఁడు నటరాజస్వామిని దర్శింపఁ జిదంబరమున కేఁగెను. అచటి దీక్షితులితనిని దేవాలయము చేరనీయలేదు. నటరాజస్వామి దీక్షితులకు స్వప్నమునఁ గన్పించినందనారు అగ్నిచేఁ బవిత్రుఁడై తన్ను దర్శింపవచ్చునని చెప్పెను. నందుఁడట్లే యగ్నిపరీక్షనిచ్చి నటరాజస్వామిని దర్శించి తెంటనే-అచటనే లింగైక్యముఁ జెందెను.

ఈ పెరియపురాణకథకు "తిరుత్తొండర్ తిరువందాది" కసి యుపకారము కావచ్చును.

౪. ఏఁబది యఱువది ఏండ్లక్రిందట గోపాల భారతి యనునతఁడు వ్రాసిన "నందనారుచరిత్రము" న మఱికొంత విశేషము కలదు.

నందనారు అదనూరునందలి యొక బ్రాహ్మణునికి పాలేరు. అతనిని భక్తి మిగుల హింసించెడివాఁడు. ఇదివఱలోఁ జెప్పఁబడినవే కాక మద్యపాన నిషేధ ప్రబోధముకూడ నందుని పనులలో ముఖ్యమైనది. నందుఁడు తనస్వామిని చిదంబరము పోవుట కనుజ్ఞ నేఁడుగా చేసుకొని, కుప్పపెట్టిన పిదపఁ బోవచ్చునని యతఁడనెను. నందుఁడు కొలఁదిమంది సహాయమున నిన్నూరెకరముల పైరు నొక్కదినముననే గోసి దిబ్బవైచెను. ఆశ్చర్యమగ్నుఁడై స్వామి ఆనతీయఁగాఁ జిదంబరము పోయి లింగైక్యముఁ జెందెను.

ఈతర్వాత రచింపఁబడిన నందనారుచరితముల కన్నింటికిని నిదియే మార్గదర్శకము.

౫. సంస్కృతమునఁగల "ఉపమన్యువిలాసము" నందలి "శివరహస్యమాహాత్మ్య ఖండము" న "శ్వగంత్యచరిత" మను పేర నీ నందనారు చరిత్రము వర్ణింపబడి యున్నది. అందు నందనారు నందుఁడు, శ్వగంత యను పేర్లతో వ్యవహరింపఁబడి యున్నాఁడు. ఇట్లే అదనూరునకు ఆసనపురమనియు, తిరుప్పున్‌గూరునకు శ్రీకరంజపురమనియు, చిదంబరమునకుఁ దల్లపురమనియు నందు పేర్లు వాడఁబడి యున్నవి.

ఇట్లు సుప్రసిద్ధమగు నీచరితమును శ్రీ కృష్ణ కౌండిన్యుఁడు కొలఁదిమార్పులతో నాటకరూపముగ వ్రాయుట యెంతయు నుచితము. ఒక్క నందనారుపాత్రము తప్ప తక్కినపాత్రములు అన్నియు నిందుఁగని కల్పితములే. మూలమునఁగల తిరుప్పున్‌గూరు వృత్తాంతముకూడ నిందు విడువఁబడి, నందికదలుట చిదంబరముననే జరిగెనని యిందుకూర్పఁబడినది. ఆ "తిరుప్పున్‌గూరు"వృత్తాంతమును విడుచుటలోఁ బ్రయోజనము తెలియకున్నది.

ఇందలి వచనరచన నాటకమున కుచితమగు రీతినున్నది; కాని పద్యములు ప్రబంధమార్గము ననుసరించుచు సరళములు గాక యున్నవి. పద్యములు సర్వజన వేద్యములగురీతి నున్నచో నాటకమునకు శోభ ఎక్కువయ్యెడిది.

ఇందుఁ బ్రథమాంకముయొక్క స్థలనిర్దేశము లేదు. రెండవయంకమును, మూఁడవయంకమును జేర్చి యొక్కటేయంకముగఁగూర్చిన బాగుండెడిది.

ద్వితీయాంకాదిని ఆవేశముతోనున్న దాసరిచే (పంక్తిర) "అలివిగాని పెళయం ఒచ్చింది" అని చెప్పించుట ప్రకృతరసభంజకము. అది భక్తులు తమలో ననుకొనవలసినమాట.

సప్తమాంక ద్వితీయస్థలకమున నందుఁడు తన్ను గూర్చి "అదనూర్ వాసిని, మాలఁ, దెచ్చితివహో! యర్ఘ్యమ్ములందిత్తువో!" అనిచెప్పికొనుచుండ, అచటనే యున్న యొకఁడు "ఎవరు రా ఈయన, చూచుటకు మాలవలె నున్నాఁడు" అనియనుట ఎంతయు ననుచితము.

ఇట్లు సూక్ష్మదృష్టింబరికించిన లెక్కకుఁగొన్ని దోసంబు లిందుఁ గన్పించును. పద్యకవిత్వముపట్టునఁగాక విషయాంతరమున నిది ప్రశస్తమైనదనియే చెప్పవచ్చును.

నేఁటికాలమున భారతదేశముయొక్కయు, భారతీయులయొక్కయౌన్నత్యమునకు అంటరానితనము కంటకమని, అద్దానిని రూపుమాపుటకుఁ గొందఱు మహాత్ములు పాటుపడుచున్నారు. ఈనాటక మాయుద్యమమునకు మిగుల నుపకరించును. కావున శ్రీకృష్ణకొండిన్యుని యీప్రయత్నము మిగుల ప్రశంసనీయమైనది.

—బులుసు వేంకటరమణయ్య.

ఆంధ్రవిశ్వకళా పరిషత్కళాశాల
తెనుగుసంఘపత్రిక (దసరాసంచిక)

సంపాదకులు: పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు

ఈపత్రిక సంవత్సరమునకు మూఁడుపర్యాయములు వెలువడుచున్నది. ఈసంచికతో రెండవయేఁడారంభము. నూతనవత్సరారంభమున, అనుంగుసోదరికి 'చిరాయుష్యమస్తు' అని భారతి యాశాసించుచున్నది. పత్రిక సర్వవిధముల నభివృద్ధితో వెలువడుచుండుట పోషకుల, పాఠకులఆదరమునకు నిదర్శనము. యథాపూర్వము ఈ దసరాసంచికయందును చక్కని వ్యాసములు గలవు. ఏఁడాదిచందా ౧రు. విడిప్రతికి ౬అణాలు.

అనంతపురము రాజకీయమహిళాపాఠశాల
వార్షికసంచిక

సంపాదకులు: ఎ. శంకరన్‌గారు

ఇది ఆంగ్లాంధ్రముల రెండుభాగములుగ నున్నది. ఇంగ్లీషు, తెలుగువ్యాసములన్నియు చాలవరకు పైపాఠశాల విద్యార్థినులు వ్రాసినవే. వ్యాసములన్నియు విద్యార్థినుల వాఙ్మయ వికాసాభ్యుదయములను చాటుచున్నవి. ప్రతిపాఠశాల కిట్టి పత్రిక యొకటి యుండుట బాలబాలికల వ్యాసరచన శిక్షణకు చాలఁ నుపకరింప గలదు. మనుముందీపత్రిక సంవత్సరమునకు రెండు పర్యాయములైన వెలువడిన, విద్యార్థినులకు మరింత మవకాశము చిక్కును.

గ్రంథస్వీకారము

నారాజు (నవల)

గ్రంథకర్త: తాళ్లూరి సుబ్బారావుగారు, ఏలూరు
క్రౌను ౧౨౮ పుటలు. వెల రు. ౦-౧౦-౦.

విహారలీల (నాటకము)
(Twelfth Night)

గ్రంథకర్త: డి. గోపాలకృష్ణరావుగారు, బి.ఏ., కాకినాడ. డెమ్మీ ౯౫ పుటలు, వెల రు. ౦-౧౨-౦

శ్రీ ముకుందస్తవరాజము

గ్రంథకర్త: ఆలపాటి కామేశ్వరరాయకవిగారు, విజయనగరము, ౧౬ పుటలు, వెల రు. ౦-౩-౦.

సంస్కృత వాఙ్మయచరిత్రము
(ప్రథమసంపుటము—వైదికవాఙ్మయము)
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి ప్రచురణము.

గ్రంథకర్త: మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు, ప్రధానపండితులు, ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్కళాశాల, వాల్తేరు. వెల మూఁడు రూపాయలు.

పంచానన

సంపాదకుడు: డి. యస్. ఆచార్యులుగారు, పంచానన ముద్రాక్షరశాల, సోంపేట.

"ఆంధ్రవిశ్వబ్రాహ్మణాభ్యుదయార్థపక్షపత్రిక."

ప్రాథమికపాఠశాల
(విద్యావిషయకమాసపత్రిక)

సంపాదకులు: అయినంపూడి గురునాథరావుగారు, ఘంటశాల P. O. కృష్ణాజిల్లా.

మ న వి మా ట లు

తెనుగున తెనుగుదనము

తెనుగుతల్లి బ్రదుకు, అదియేమికర్మమో కాని, మొదటినుండియు పరతంత్ర మయిపోయినది. సంస్కృతము చలాయించునధికారముక్రింద లోనికి గ్రుక్కబడిన తదీయ పదార్థములమూలమున నామె బలియజొచ్చినది. ఆబలుపు రానురాను ఆమె సత్త్వమును, సౌందర్యమును సమయజేయునని యొకదూరదర్శి తెలిసికొని వాపోయినాడు; కూడినంతవరకు సంస్కృతపదార్థనిషేధమే తన్నివారణమునకు పథ్యమని నిర్ణయించినాడు; అట్లు చేయుడని 'శత'పోరినాడు; తానాతీరున నాచరించి యామెకు జానయినరూపమునుకొంతకుకొంత సమకూర్చి మార్గదర్శియయినాడు. కాని ఏమిలాభము? తలకెక్కినపారతంత్ర్యముబలుపును తొలచుట సులువయిన పనికాదు. ఆతనిమాట అడుగున పడిపోయినది.

నాడునాటికి తెలుగుతల్లిపారతంత్ర్యము బలకొనినది. ఆమెకు స్వరూపమునను, స్వభావమునను మార్పు గలిగినది. గుణములు, రీతులు, వృత్తులు, నడతలు, సకల లక్షణములును 'అక్షరాలా' సంస్కృతమువే అబ్బినవి. అలంకారములుకూడ సంస్కృతమువే గతిఅయినవి. సంస్కృతముచేయితప్పిన యెడల నామెయునికికే సంశయింపవలసినంత వరకు వచ్చినది. సంస్కృతముదాస్యమువలన తెనుగుతల్లి యిట్లు వీథినాటకమునందలి పాత్రగా తయారయినది.

చిరకాలమునుండి దాస్యశృంఖలములలో దగులుకొనియున్నను సంస్కృతము పరోక్షమున తెనుగుతల్లి స్వతంత్రముగ నప్పుడప్పుడు నందచందములుగులుక కొన్నితప్పటడుగుల నిడుచుండినది; కాని, సరళముగ నెడతెగక నడచుటకామెకు కైదండ మృగ్యమైనది. ఇదియంతయు కనియే యామె బ్రదుకు 'అయోమయ' మని కొందొక్కరు పరిహసించిరి. 'తెనుగుకూడ ఒక్కభాషఅని చదువవలసినదేనా' అన్నవారును గలరు.

తెనుగుతల్లిదగు నీపారతంత్ర్య మీనాటిది కాదు. దానిని తొలగింపవలసినవారు తెనుగుబిడ్డలు - ఆంధ్రశబ్దవాచ్యులు. వారూరకచూచుచునుండ పెక్కునూరులఏడులు కడచనినవి. వారేమిచేయగలరు? వారును పరతంత్రులే. ఆంధ్ర, అంధశబ్దములు సమానార్థకములను కొందరు చరిత్రకారుల సిద్ధాంతముతత్త్వము వారియెడ చరితార్థమయియొప్పినది. వారు వాఙ్మాత్రమున స్వతంత్రులు! కార్యసాధనమున కేవలము పరతంత్రులు!! ఇంకను తెనుగుతల్లిని సంస్కృతభాషాదాస్యమునుండి తప్పింపవలయునని ఒకవంక నేకొందరో బొబ్బలిడుచున్న యీనాడును ఆమెశరీరమునిలువున సూదిమోపనేని తావులేకుండ సంస్కృతపదార్థమునే

"ఇంజెక్టు" చేయుచు మురిసిపోవుచున్నారు పలువురు తెనుగుబిడ్డలు; ఎంత యవివేకులు! ఎట్లయిననేమి? మనము తెనుగనుకొనినది తెనుగుకాక సంస్కృతప్రాయ మయి నిలిచినది. అందు తెనుగుదనము లేదు. ఆతెనుగు నందుకొనుట కెటుచూచినను సంస్కృతము న్నాశ్రయ మావశ్యక మయినది. ఇక సంస్కృతము వలదనిన తెనుగువారికి తెను గెట్లు వచ్చును? రాబోదు.

తెనుగుగతి యింతేనా? ఇది ఏర్పడిన ప్రశ్న. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు దీనికి కార్యరూపమున సమాధాన మీయవలసినది. తెనుగునకు ప్రాధాన్య మీయవలసినదియు, స్వాతంత్ర్యమును గడించవలసినదియునగు ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు జన్మమెత్తి ఆరేడేడు లయినది. తెనుగున కేమిచేసినది? ఎట్టి ప్రాధాన్య మిచ్చినది? స్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకయి ఏపరికరములను కల్పించినది? వీనికి సమాధానముమాట యటుండుగాక! ప్రత్యేకము తెనుగు చదువుటకుగూడ, దానికంటె నధికముగ, సంస్కృతమును చదువవలెనని శాసించినది. నానాటికి సంస్కృతముతో సంబంధమును తగ్గించి తెనుగునకు స్వతంత్రస్థితిని సమకూర్చుటకు తగినమార్గము నరయవలసిన ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు దానికి మరింత పారతంత్ర్యమును కలిగించు నియమములను శాసించుట అనాలోచితకార్యమే. కాని సంస్కృతమయమయియున్న యాంధ్రమునకు సంస్కృతసాహచర్య మనివార్యమే.

సంస్కృతప్రాబల్యమును సాధ్యమయి నంతవరకు తగ్గించుచు తెనుగున నూతనముగ వాఙ్మయమును సృష్టించుటయే దీనికి తరణోపాయము. స్వాతంత్ర్యప్రియులు, విద్యాధికులు నగు తెనుగువారును, తెనుగువారి కొరకు పుట్టిన విశ్వకళాపరిషత్తును ఈయుపాయమునకు రూపము నొసగ వెంటనే దీక్షతో పూనుకోవలెను.

తెనుగు తెనుగుదనముకలిగి స్వతంత్రమయి వెలయుట కిదియే మార్గము. ఉన్నయునికిని, సంస్కృతమును నిషేధించవలెనని మొట్టపెట్టుట కేవలము వెఱ్ఱితనము.

వావిళ్లవారికి సమ్మానము

ఆంధ్రులు వావిళ్లవారిని సమ్మానింపతలపెట్టియున్నారు. వావిళ్లవా రాంధ్రుల సమ్మానమున కత్యంతము నర్హులు. వావిళ్లవారిని సమ్మానించుట ఆంధ్రుల కవశ్యకర్తవ్యము. ఈసమ్మానము సకలాంధ్రప్రపంచమునకు సమ్మోదమును గూర్చునది.

వాఙ్మయసంపన్నముకాని దేశము, మతిమంతుడుకాని మనుజుడు ఒక్కటెత్తు. దేశవాఙ్మయము దేశీయుల ధీశక్తిని ప్రకటించును. వాఙ్మయాభ్యుదయము దేశాభ్యుదయమున కుపలక్షణము. కావున నేదేశమువారేని పూర్వవాఙ్మయసంరక్షణమును, నూతన వాఙ్మయసంసృష్టిని నిరంతరము కావించుకొనుచుండ వలెను. అట్టులయిన

వాఙ్మయము శాఖోపశాఖాసమంచితమయి అను దినాభివృద్ధి నొందుచు చిరంజీవమయి వెలయగలదు.

పూర్వకాలమున వాఙ్మయాభిమానులు నెలలకొలది కష్టించి గ్రంథములకు ప్రతులను స్వయముగ వ్రాసికొనవలసినవారు; శ్రీమంతు లగుదురేని, సొమ్మిచ్చి యొరులచే వ్రాయించుకొనెడివారు. ఇట్లు వ్రాతవ్యయప్రయాససాధ్యమగుటచేతనే యాకాలమున గ్రంథములకు ప్రతు లనేకములు పుట్టునవి కావు. వ్రాసికొనుట కాకాలమున తాటాకులే గతి. వానిబ్రదు కపాయముల పుట్ట. వానిని భద్రపరుచుట తేలికపనికాదు. ఎంతగా కన్నుపెట్టి కాపాడుచుండినను లెక్కలేని సంపుటము లెట్టులో రూపుమాసిపోయినవి. వానితోకూడ వానియందు కాపురమున్న వాఙ్మయమును. భారతదేశమున నన్నివాఙ్మయములకును ప్రథమావస్థ ఇట్టిదే. ఆంధ్రవాఙ్మయమునను పేరుగల ప్రాచీనగ్రంథము లెన్నియో పైన పేర్కొనిన యలజడుల దగులుకొని నశించినవి. అచ్చునకు సౌకర్యములు కుదిరినపిదపగూడ ఇంకను కొన్ని నష్టములయినవి.

తెనుగునను అచ్చుతలపడి వ్యాప్తిని గాంచినది. చదువుచవి నెరుగని వారలొకకొందరు పుస్తకముల నచ్చొత్తింపమొదలిడిరి. ప్రాచీనగ్రంథములను పెక్కిటిని చెత్తకాగితములపయి తప్పులకుప్పలుగా నచ్చొత్తించి చౌకగా నమ్ముచుండిరి. తాటాకుల సంపుటములలో నరకొరయూపిరితో నిలిచియున్న పుస్తకముల నుద్ధరించుట కాదు వారి లక్ష్యము; ధనసంపాదనము. కావుననే భారతాది ప్రామాణికగ్రంథములుగూడ సంస్కారవిహీనములయి మాతృకయందలి వ్రాతతప్పులతోను, వానినిమించిన అచ్చుతప్పులతోను నిండి పనికిరానివిగ తయారయినవి. కాని, చౌకవెలలవగుటచే దేశమున బాగుగా వ్యాపించినవి.

ఈవగను పూర్వగ్రంథములు, కొన్ని విగతరూపములు, కొన్ని విరూపములు కాగా, ఇక కొన్ని ధనసంపాదనాసక్తులగు ప్రకాశకుల దృష్టి నాకర్షింపజాలక, తాటాకులయు, తరువాత తరువాత తలపడిన ముదుకకాగితములయు శిథిలసంపుటములలో జీర్ణప్రాయములుగ నుండిపోయినవి.

ఇంచుమించుగ నర్ధశతాబ్దికిపూర్వము, ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి యునికి యిట్లు దీనాతిదీన మయియుండ, వావిళ్లవా రాంధ్రగ్రంథముద్రణము నారంభించిరి. వారిప్రాపున కృశించుచున్న ప్రాచీనాంధ్రవాఙ్మయమునకు కొంతపుష్టి చేకూరినది.

ఈతీరున ఆంధ్రవాఙ్మయోద్ధరణమును తొలుదొల్త ప్రారంభించిన సుకృతికీర్తిమూర్తి యగు శ్రీవావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రి గారు. వీరుపండితులు, వాఙ్మయాభిమానులు. తప్పులుకుప్పలుగ నచ్చయినవియు, అచ్చున

లేనివియు నగు గ్రంథములను సంస్కరించి ముద్రించి, కొన్నిటికి వ్యాఖ్యానములు రచియించి ప్రకటించిరి. భారత రామాయణాదులగు సంస్కృత గ్రంథములనుకూడ తెలుగులిపిని నిర్దుష్టముగా ముద్రించిరి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున కలంకారము లయిన ప్రాచీనాంధ్ర గ్రంథము లనేకములు వీరికాలమున నచ్చున కెక్కి దేశమునలువైపులకు వ్యాపించినవి.

వీరియనంతరము, వీరికుమారులు శ్రీ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు తండ్రి యడుగుల జాడల నడచుచు 'తండ్రిని మిగిలినకొడుకు' కనిపించినారు. వాఙ్మయాభిమానము, కార్యదీక్ష, కార్యనిర్వహణకౌశలము ఒకదాని నొకటి మించి వీరియం దమరినవి. వ్యాపార రహస్యములన్నియు వీరికి కరతలామలకములు. వ్యాపారాభివృద్ధి కాయువుపట్టులగు కార్యములను నేటికిని వీరుస్వయముగ చక్కపెట్టుకొనుచుందురు. వీరు కావించుచున్న వాఙ్మయోద్ధరణము నిరంతరాయముగ కొనసాగుచుండుటకు వీరియందలి యుత్తమగుణములే కారణము.

వేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారు వందలకొలది పూర్వాంధ్రగ్రంథముల నేకరించి చక్కదిద్దించి ప్రకటించినారు. సంస్కృతగ్రంథములను, పురాణేతిహాసాదులయు, వేద వాఙ్మయ గ్రంథములయు ననువాదములను, ఆంధ్ర వాఙ్మయాభ్యుదయ సంపాదకము లగు నూతనగ్రంథములను లెక్కకుమిక్కిలిగ ముద్రించినారు. వ్యాఖ్యానములను పెక్కిటిని వెలయించినారు. గ్రంథపరిష్కర్తలను, అనువాదకులను, వ్యాఖ్యాతలను, నూతన గ్రంథరచయితలను యథోచితరీతిని ధనము నొసంగి సత్కరించినారు. ఈతీరున గ్రంథ ప్రకటనమును, పండితపోషణమును ఏకధాటిని నేటికిని సాగించుచున్నారు. వావిళ్లవారు సుందరముగ ముద్రించి ప్రకటించిన గ్రంథములు వారి కీర్తితోపాటు దేశమున మూలమూలలకు నెగ్రాకినవి. ఆంధ్రదేశమున వారిగ్రంథములులేని యూరును, వానిని గాంచని యక్షరాస్యుడును ఉండునేని వింతలలో వింతయనవలెను. వీరి యాలంబనమున జీర్ణప్రాయమైయుండిన పూర్వాంధ్రవాఙ్మయమున నధికాంశము చిరంజీవమయినది. నూతనాంధ్రవాఙ్మయము మొలకెత్తుచున్నది. *

విలుప్తముకానున్న ఆంధ్రుల వాఙ్మయ సంపదను ఇట్లు కాపాడుచున్న వావిళ్లవారు

---

* వావిళ్లవారి పుస్తకములు దోషజుష్టములని కొందరనుచున్నారు. ఆమాట కొంతసత్యమే. దానికి ప్రకాశకులకంటె గ్రంథపరిష్కర్తలే యెక్కువ బాధ్యులు. అయ్యది పరిష్కర్తలగు నాంధ్రుల పాండిత్యపాటవమునకును, సంస్కరణసామర్థ్యమునకును ప్రబలనిదర్శనము. కాని ప్రకాశకు లికముందు, సమర్థుల పరిష్కరణమున, గ్రంథములను నిర్దుష్టములుగ తయారుచేయుట భావ్యము.

వారి గ్రంథములకు వెలలు అధిక మని మరికొంద రందురు. అది యాలోచనలేని మాట. పుస్తకముల వ్యాపారముకట్టుమట్టులను తెలిసినవా రట్లన సాహసింపరు. ఒక వేయిప్రతులయిన నమ్ముడువోవుటకు ఎన్నియో

ఆంధ్రులు కారు; ద్రావిడులు. వారు మాటాడునది అరవము. వారు వ్యవహారమునకు మాత్ర మాంధ్రము నుపయోగింతురు. వారు ఆంధ్రులవాఙ్మయమునకు చిరంజీవితను కల్పించిన మహోదారులు! ఆంధ్రుల నంటపెట్టుకొనియున్న పరాశ్రయణదోషమునకు ఇదియు నొక గొప్పనిదర్శనము.

ఈవిధమున తమవాఙ్మయము నుద్ధరించియుంచిన యీవావిళ్లవారినే యిపుడాంధ్రులు సమ్మానింప తలపెట్టియుండునది. దీనివలన నాంధ్రులు, తమకు వావిళ్లవారొనరించిన మహోపకారమును, లేశముగనేని గుర్తింపగలిగిరని తేలినది. ఇంతకే కొండంత సంత సమగుచున్నది. సమ్మాన మెట్టిదైనను వావిళ్లవా రొనరించిన యుపకారమునకు ఈడుకాజాలదు. కాని 'కొండంత దేవుడికి కొండంతపత్రి' ఎవరు తేగలరు?

మరియు ఈ సమ్మానమహోత్సవమును ఎవరికివారు వేరువేరుగా చేయక, అందరును కలిసి యొక్కమారుగ నొనరించుట యుక్తము వివేకమును.

ఆంధ్రదేశము - పరిశ్రమలు

ప్రపంచమునందలి నిఖిలదేశములును బహువిధములగు పరిశ్రమలతో పర్యాప్తము లయియున్నయీకాలమున ఆంధ్రరాష్ట్రము పరిశ్రమలయందును, వర్తకవ్యాపారముల యందును భారతదేశమునందలి యితర రాష్ట్రములకంటెను చాల వెనుకబడియున్నది. పెద్దపరిశ్రమలు లేకపోయిన పోవుగాక, చిన్నచిన్నవానికి గూడ అచట గతి లేకపోయినది. తనకు విశేషప్రఖ్యాతిని సంపాదించిన చేతిపనులు, గృహపరిశ్రమలు నయితము సన్నగిల్లినవి. ఒకటిరెం డేవైనని మొలకలెత్తినను అవి గుంటపూలు పూచిపోయినవి. ఇట్లు పరిశ్రమలులేనిదేశమున వర్తకవ్యాపారముల కవకాశము లేకపోవుట వింతకాదు. సర్వసామాన్యముగ ననుదినము వాడు

ఏండ్లు పట్టు మనదేశమున, అధికవ్యయముతో తయారుచేసిన గ్రంథములను చౌకగా అమ్మ మొదలిడినచో మొదలునకే మోసము రాగలదు. మరునా డెట్టివారు తలగోకికొనుచు కూరుచుండవలసినదే.

వావిళ్లవారు ముద్రించినగ్రంథము లన్నిటికి వేలకొలదిగ నిలువయున్న ప్రతులు అమ్ముడువోవుటకు ఎన్నియోఏండ్లు అగును. అంతవరకు వానిని కాపాడుమాట, వానికయి వ్యయించిన సొమ్మునూట ఏమి? సొమ్ములేక తరువాతికార్యము సాగు టెట్లు? అస లన్నియు నమ్ముడువోవు ననునిశ్చయ మెక్కడ? అదియునుగాక, సుందరమగు సంపుటీకరణమును, ముచ్చటలు గూర్చు అచ్చును పరికించినచో, లోని యమూల్యగ్రంథములమాట యటుండ, వానికి వారు నిర్ణయించిన వెల లధికమని తలచుట కవకాశము కానరాదు.

పాఠశాలలకొరకని యనేకు లీకాలమున పనికిమాలినపుస్తకములను తయారుచేసి, కాసయినచేయనివయినను, అత్యల్పకాలముననే నియతముగ నమ్ముడువోవునవయినను, వానికి మిక్కిలి ఎక్కువవెలలుపెట్టి దేశీయులసొమ్మును నిలువున దోచుకొనుచున్నారు! దాని కేమందురు? నిక్కముగ రూపుమాపవలసినది యాదోపిడి? అందుకయి యాంధ్రులు ప్రయత్నింపవలెను.

కొనుట కత్యావశ్యకములగు చిల్లరవస్తువులనుగూడ దేశాంతరములనుండి తెప్పించుకొని తనయల్పమాత్రాదాయమును వానికి కొల్లయిచ్చుచున్నది. పరిశ్రమలను, వర్తక వ్యాపారములను అభివృద్ధిపరుచుకొనని దేశమెన్నడును ధనవంతము కాజాలదు. సాటి దేశములు దానిని సరకుగొనవు. ఆదేశమున ప్రజలు సుఖదూరులయి నిరంతరము నిడుమలగుడుచుచుందురు. "రూకలేనివారు పోకకు గొరగారు."

స్వాతంత్రములయ్యును, మొనమొన్నటి వరకు పేరుపొందులు లేకుండిన చీనాజపాను దేశములు నేడు ప్రపంచమాన్యము లగుటకు కారణమేమి? వివిధపరిశ్రమలను, వర్తక వ్యాపారములను నితాంతము నభివృద్ధిచేసికొని తద్ద్వారమున నఖండైశ్వర్యమండితము లగుటయేకదా! "ధన మూలమిదం జగత్" అన్నది సూక్తి.

ఆంధ్రరాష్ట్రము సబ్బులు, దువ్వెనలు, తైలములు, ముఖచూర్ణములు(Face Powders), కత్తులు, కలములు, రొక్కపు సంచులు (Money Purses), వివిధములగు పిల్లల ఆట వస్తువులు మొదలగు చిల్లరవస్తువులను కూడ తయారు చేసికొనజాలకున్నది. ఈదేశ మిట్లగుట పెల్లుమీరిన యలసతమూలమునగాని, పెద్దపరిశ్రమలను సాగించుచున్న ఇతరభారతీయరాష్ట్రముల కుండుసౌకర్యములు లేక కాదు. ఇట్లుండిపోయిన నీదేశము ధనసంపన్నమగుట యెట్లు? ధనాభావముచేత నేకదా విశ్వకళాపరిషత్తు వెనుకబడియుండునది! ఆంధ్రరాష్ట్రప్రాప్తి సంశయగ్రస్త మయి యుండునది!! అభ్యుదయహేతువు లగు నితరకార్యము లెన్నియో అడుగంటియుండునవి!!! ఆంధ్రులికనయిన నస్థిగతమయియున్న బద్ధకమును వెడలనడిచి ఉత్సాహవంతులు, కార్యశూరులు నయి పరిశ్రమలను, వర్తక వ్యాపారములను తామరతంపరగా వెలయించి సిరిసంపదలతో దులదూగుచు తమదేశమున కభ్యున్నతిని సమకూర్చుకొనదగుదురు.

ప్రకృతము రాజమహేంద్రవరమున అజంతాకంపెనీవారు కొమ్ముదువ్వెనల పరిశ్రమ నారంభించి సాగించుచు తదితరులకు మార్గదర్శకు లయినారు. సుప్రసిద్ధదేశాభిమానులు శ్రీపందిరి మల్లికార్జునరావుగారు దీని కధిపతులు. ఈదువ్వెనలపరిశ్రమకు ముడివస్తువు-కొమ్ము-ఆంధ్రదేశమునందలిది; వీనిని తయారుచేయుపనివారు పనితనమున చేయితిరిగిన ఆంధ్రులు. ఇది యంత్రసహాయమావశ్యకముకాని గృహపరిశ్రమ. ఇది పేదలగు పలువురాంధ్రులకు జీవికను కల్పించినది. ఇట్టిపరిశ్రమ సంపూర్ణముగ నాంధ్రత్వమున విరాజిల్లినది.

పరిశ్రమ మొనమొన్ననే ప్రారంభమయినదయ్యును, అందమమరిన వింతవింత మాదిరుల దువ్వెనలను—ముప్పదిమైదుగకములవానిని—తయారుచేసినది. పనితనమున,

గట్టిదనమున నవి యితర దేశములవానిని మిక్కిలి క్రిందుపరచున వయినను వాని వెల మాత్రము చాలసరసముగా నున్నది. ఇది యంతయు పరిశ్రమాధిపతులకార్యనిర్వహణ కౌశలమును వ్యక్తపరుచుచున్నది. కాగిత ములకోతకు, నాలుకగీతకు, మందులు కలు పుటకుకూడ కొమ్ముబద్దలను వీరు తయారు చేయుచున్నారు.

దువ్వెనల యుపయోగమును ఈ కాలమువారు చక్కగా నెరుగుదురు. వీని యెడ నాదరమును చూపి సర్వాంగీణముగ నాంధ్రమైన యీపరిశ్రమ నాంధ్రులు పోషిం చుట ధర్మము. మరియు నిట్టి యితరచిన్నపరి శ్రమలను పెక్కింటి నారంభించి యాంధ్రులు సాగింపదగుదురు; తమకును, తమ దేశమున కును పేరుప్రతిష్ఠల నార్జింపదగుదురు.

భారతమహిళా సంఘము

పదియారవ వార్షికనివేదిక, 1932-1993)

శ్రీమతి డొరతీజినరాజదాసగారీసంఘమును ౧౯౧౭ మేనెల ౮-వ తేదిన స్థాపించిరి. స్త్రీజనాభ్యు దయము వీరిముఖ్యోద్దేశము. రాజకీయ, సాంఘికాది విషయములందు పురుషులకువలెనే స్త్రీలకును సమాన ములను హక్కులను సంపాదించుకొనుట కీసంఘమువా రెంతయు పాటుపడుచున్నారు. బాలబాలికలకు నిర్బం ధప్రారంభవిద్య యుండవలయునని వీరివాదము. చాల కాలమునుండి హిందూసంఘమున నాటుకొనియున్న కొన్నిదురాచారములు, బాల్యవివాహములు, అస్పృ శ్యత మొదలగువానిని రూపుమాపుటకై వీరు కంక ణముకట్టిరి.

ఈ సంఘమునకు సంబంధించిన యుపసంఘము లనేకములు దేశమంతయు నెలకొనియున్నవి. సభ్య త్వమువిషయమున వీరు, జాతి, మత, వర్ణ భేదములను పాటించుట లేదు.

ఈసంఘమువారిచే 'స్త్రీధర్మ' యనుమాస పత్రికయొకటి ప్రకటింపబడుచున్నది. స్త్రీజనమున కుప యుక్తములగు వ్యాసములందు ఇంగ్లీషునను, హిందీ యందును, అరవమునందును, తెనుగునందును ప్రచు రింపబడుచున్నవి. ఈపత్రికయొక్క చందాదారులు జపాను, చైనా, ఆస్ట్రేలియా, బ్రిటిషుదీవులు, ఈజిప్టు, ఫ్రాన్సు, ఇటలీ, జర్మని, అమెరికా మొదలగుదేశ ములం దున్నారు. ఈసంఘమువారిప్రచారము ఈ పత్రికమూలమున విశ్వమంతయు వ్యాపించుచున్నది.

స్త్రీలకు సంబంధించిన రాజకీయవిషయములందు ప్రభుత్వమువారు ఈసంఘమువారియొక్క అభిప్రాయ ములను సలహాలను గోరుచున్నారు.

దేశనాయకులు నీ మనదేశస్త్రీలయున్యమమును ప్రోత్సాహపరచి స్త్రీ పురుషులకు సమానములగు హక్కుల నేర్పరచవలయును.

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA134M136
పుస్తకం పేరు	భారతి
తారీఖు	31/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	191
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	9 to 0836
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	munisha
పేజీలు విడదీసినది	munisha
స్కాన్ చేసినది	S.Valishale
పరీక్ష చేసినది	HASEEMA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	GOOD